

Álom szocreál kivitelben

Szociográfia – ÚSZK, 2009

Tartalom

Örömök völgye.....	4
Egy hirdetés, csupán az kéne még.....	4
Összegyűjtött hallgatásaim.....	5
Egy gyúros régigyerek.....	6
Hölgyfutár és az öröm völgye.....	9
Lőtérből lakópark.....	12
Hitelbe vásárolt nagykabát.....	13
Tömeges lakásépítés.....	15
Panelmesék.....	16
Örömök völgye.....	18
Álom szocreál kivitelben.....	20
Százból kettő.....	21
Alvóváros vagy városias város?.....	22
Álmok és kompromisszumok.....	23
A korszak Kőműves Kelemenjei.....	24
Humánus lépésváltás.....	27
A tervező atyák meg nem valósult álmai.....	28
Csupasz falak között nincsen reggel.....	28
Újra a speciális nemzeti betegségekről.....	29
Egy bentlakásos építész.....	30
Tömeges lakásépítési láz(görbe).....	33
Végleges lakásprivatizáció.....	35
Nagy zöld lépés.....	36
Csoportkép honfoglalókkal.....	39
Sztoján József.....	39

Mecher János	42
Rubus Tamás	44
Bojtár Imre	46
Sugár Jenő és Sugár Jenőné	47
László Zoltánné	49
Balázs Ferenc	51
Gugyella János (Interjú, 1999, részlet)	54
Báthory Béla (Interjú, 1999, részlet)	55
Hajdu László, országgyűlési képviselő, 1996-tól a XV. kerület polgármestere (Interjú, 1999, részlet)	56
Lépésváltás – botladozva	57
Esettanulmány – tanulságokkal	58
Három kiságy szomorú története	59
Mindent kiszámoltak fillérre	61
A lépésváltás vízjelei	63
Kettészelt babakázak	64
Repedések a mozdulatok, a mondatok mélyén	67
Karcsi és a ragasztó	68
B. Éva kálváriája	69
Fölborult értékredek	70
Új illemszabályok	71
Szocialista dzsentifikáció	73
Látószögek	75
A fotós (1.) (Interjú, 1977)	75
Horváth Péter fotóriporter	75
A fotós (2.) (Interjú, 2009)	77
Varga Gábor Vargosz fotóriporter, a könyv képszerkesztője	77
A gondozónő (1977)	83
A főorvos (1977)	84
A háziorvos (1.) (Interjú, 2001)	85
Várfalvy Miklós (Részlet az <i>Újpalota. Egy városrész regénye</i> c. könyvből)	85
A háziorvos (2.) (Interjú, 2008)	89
Angyalics Zsuzsanna	89
Népművelők (Interjú, 2007)	92
A lekipásztor	98
Templomszentelés	103
Társadalomtérképek	104
Betonba öntött szocializmus	105
A lakótelep alapsejtjei	107
A szégyenlős kamasz esete	108
Nyitott fehér iskola	109
Nyitott iskola?	112
Demográfiai hullámhegy	113

Lakásóvodák.....	114
Szociális térkép.....	114
Panel-felújítások	115
Vészjelek	118
Civilek a pályán.....	121
Semleges helyszínek	121
Irányított művelődés	123
Szocialista slamperáj.....	124
Rendszerváltás – civil nézőpontból.....	126
Milyen Fő teret szeretnének?.....	127
Építő javaslatok	130
Ha itt lakik.....	131
Tervezzünk szökőkutat!	132
Csobog az úthenger.....	133
Kommunikációs terek	135
Helyi média és a civilek	136
Interjú Hajdu László polgármesterrel (2009 szeptember)	140
Privatizált praxis	140
A szabad vállalkozás jegyében	141
Lakásprivatizáció.....	142
Igénytelenség, agresszivitás.....	142
Közösségi terek.....	143
Szegregáció és ellenszere	144
Szökőkút, civilek.....	145
A jövő képei	146
Bibliográfia	148

Örömök völgye

Újpalotával 1976 őszén kerültem először kapcsolatba. Már ha egyáltalán kapcsolatnak lehet nevezni, hogy egyik évfolyamtársam egy hosszú, másnaposan különösen végeláthatatlan vonatúton (éppen 10 éves évfolyamtalálkozókról tartottunk hazafelé) figyelmembe ajánlotta a „témát”. Pista édesapja Újpalotán, a „kék” iskolában tanított. Jól ismertem és kedveltem az öreget, aki évtizedekig egy kis faluban élt, és csak néhány éve költözött fel családjával Pestre. Kiváló pedagógusnak tartottam, talán egy kicsit példaképnek is. Amikor még Nagylengyelben laktam, gyakran meglátogattuk őket. Emlékeztem, hogy a „pinchideg” (szigorúan a harmadik lépcsőfokon tartott) kőbányai söröket kortyolgatva, milyen érzékletes képet rajzolt a falu társadalmáról. (Mintha Martin du Gard *Vén Európájának* magyar változatát hallgattam volna.) Nos, ha az öreg Újpalotáról is olyan élvezetes történeteket tud, mint Nagylengyelről, gondoltam, akkor ott a helyem, abban a kék iskolában. De miért éppen kék? Megbeszéltem Pistával, hogy hamarosan fölkeresem az édesapját. Így kezdődött.

Nem mondhatom tehát, hogy életem első könyvét személyes érintettség (érdekeltség) okán írtam. A *Honfoglalás Újpalotán* nem életem (és nem is a lakótelep) regénye, soha nem laktam a lakótelepen, igaz – mint később kiderült – életemnek azért egy jó évnyi darabját mégis Újpalota hatósugarában töltöttem. Közben változtak a családi körülményeim is, elváltam, úgy gondoltam, új életet legjobb egy új könyvvel kezdeni. A *Honfoglalás Újpalotán* 1978-ban jelent meg, de a kapcsolatom ezután sem szakadt meg a lakóteleppel. Évekig visszajártam, az Újpalotai Szabadidő Központban (USZIK) szociográfiai kört vezettem. Aztán ennek is vége lett, eltelt vagy harminc esztendő, és megkerestek a Szabadidő Központból, hogy nem lenne-e kedvem monográfiát írni Újpalotáról. Hát így folytatódott.

Egy hirdetés, csupán az kéne még

Az első találkozásra is emlékszem. Ahogy egy téli délután leszálltam a 73-as buszról, havas eső esett, a végállomásként szolgáló fabódé hámló falán milliónyi piros szélű vignetta torlódott egymásra. Igen, miként Désiré Budapestre, én is megérkeztem Újpalotára. Bereményi után szabadon:

Egy hirdetés, kéne egy ház falán.
Jut nekem még, jobb főbérő talán.
Egy hirdetés, csupán az kéne még,
s felhozhatnám Pestre Vetro Irént.

„Kredenc, sparherd, csőbútor, francia rekamié, kombinált szekrény, üveges

vitrin, fajakutya, albérlet tisztességes lánynak, olajkályha, pehelypaplan.” Biztos vagyok benne, hogy valamikor ez idő tájt, ezekkel a hirdetés-szövegekkel egy időben írtam vonalas spirálfüzetembe a következő bölcsnek hangzó szentenciát: „egy új lakótelepnek nincsen múltja, ezért szegényebb a jelene is.” Hogy az idézet honnan származik, és hogyan függ össze a hirdetési szövegekkel, ma már nem tudom (akkor sem tudtam). Igaz, valami „regényes változatot” azért beleírtam a könyvbe, csak hogy ezeket gyorsan elmossa az idő. A havas eső, a latyak és a toronydaru lassan mozduló, óriási karja, ma már csak ennyi bizonyos. A jövő emlékei – bennünk.

Annyit azért minden irodalmias ködösítés nélkül elárulhatok, hogy amikor nekiláttam az ős-Újpalota könyv megírásának, azt mindjárt az elején elhatároztam, hogy ennek a könyvnek nem lesz a régi idők homályába pillogó fejezete. Hogy bizony már a középső réz korban éltek itt emberek, meg hogy a település első írásos említése valamikor a XIV. század ötvenes éveire datálható, stb. Igaz, akkor még csak néhány estét töltöttem a városnyi lakótelepen, a jelenéről sem sokat tudtam, hát még a múltjáról. Annyit hallottam csupán, hogy az épületek helyén néhány éve még temető volt, meg búzatáblák. (Ez a temető dolog azért komoly lehet, gondoltam, mert azt többen, többször is említették, igaz, főként rákospalotai illetőségű/érdekeltségű egyének, hogy rossz ómen az, ha egy új lakótelep – kegyeletsértő módon – egykori sírokra épül.)

És ha már a múltról értekezünk, mindjárt az elején essék szó arról is, hogy a lakótelepet szabályos mértani rendben behálózó utcákat – nagyon dicséretes módon – nem a mifelénk különösen gyorsan változó megítélésű „státuszférfiakról”: politikusokról, közéleti személyiségekről nevezték el – az újpalotai utcanevek a régi dülők emlékét őrzik. Később megtudtam, még 1969-ben a fővárosi tanács létrehozott egy munkabizottságot, amely a XV. kerület (a művelődési osztály és a múzeum) egy-egy munkatársából állott, hogy tegyen javaslatot az új lakótelep utcaneveire. A fővárosnak csak egyetlen kikötése volt, a lista személyneveket nem tartalmazhat. A „munkabizottság” mintegy 150 régi helynevet gyűjtött össze, a főváros illetékesei ezekből választották ki Újpalota utcaneveit.

Összegyűjtött hallgatásaim

Ahogy gyűltek a magnószalagokon az újpalotai beszélgetések, éjszakánként, amikor levettem fülemről a fejhallgatót, mellyel környezetem csendjét óvtam, valami addig ismeretlen, megmagyarázhatatlan érzés kerített hatalmába. Nem tudtam elaludni. Először arra gondoltam, no lám csak, ez a munka mámore, de aztán egyre sűrűsödött bennem a csönd, szaporodtak a múltba indázó talányok. Valószínűleg úgy jártam, mint Henrich Böll hőse, doktor Murke, aki interjúalanyai hallgatásaiból akarta kibontani és megérteni a titkokat. Egyszerűbben szólva: úgy látszik, minden elővigyázatosságom ellenére belebotlottam a történelembe. És ez – be kell vallanom – akkor nem volt éppen

kedvemre való.

Nem szerettem ugyanis a történelmet. Hetedikben T. tanárnő tanította, akinek úgy recsegett a hangja, mint egy zárlatos hangszóró. Ott állt a frissen olajozott dobogón, mindig ugyanazon a helyen, arcán mindig ugyanaz a ragacsos mosoly bujkált. Bambusznád pálcája határozott köröket írt le az egyes történelmi színhelyek fölött; ő mindig tévedhetetlenül megszabta a helyes irányt. Minden egyszerű volt, világos, mindent már jó előre elrendeztek. T. tanárnő egyszer megállt szorosán a padunk mellett, lenézett rám: ma is jól emlékszem szemének szirupos sárgájára. Azt kérdezte: Tamás, te miért ásítozol mindig? *So boring*, válaszoltam pimaszul, aztán még hozzátettem: tetszik tudni, valószínűleg légszomjam van. – Akkor menjél ki a folyosóra levegőzni! – Ki is mentem, amiért, később megtudtam, T-né nagyon megsértődött.

Anélkül, hogy különösebben mélyre merülnék hallgatásaim, vagy másképpen fogalmazva: a múlt és jómagam viszonyának taglalásába, annyit azért el kell mondanom, már csak a történelmi hűség kedvéért is, hogy valószínűleg éppen az újpalotai élmények hatására, a jövő és a múlt oda-vissza hullámzó, villódzó, káprázatos lüktetését megtapasztalva, amint befejeztem a *Honfoglalás Újpalotánt*, mindjárt belekezdtem egy másik riportkönyvbe, amelynek, ma már belátom, kissé hangzatos címet adtam, ezt: *A nagy titok*. Egyszerű mesteremberekről írtam, akik az alaktalan anyagból formát és rendet teremtenek. Igyekeztem megfejteni titkukat, hittem, ezzel magamat is pontosabban megismerhetem. Lehet, hogy éppen példájuk nyomán értettem meg: mai mozdulataink és mondataink igazi értelmét csak úgy tárhatjuk föl, ha a történelem és az emberi természet rejtettebb zugaiba is bemerészkedünk.

De 1976 telén még egyáltalán nem erről volt szó. Egyszerűen csak a csöndek mellett a paradoxonok is elkezdtek érdekelni. Szívesen időztem például a Kozák téri Ifjúsági Házban, vélhetően azért, mert a múltbéli ellentétek, az önmagukat beteljesítő történelmi párhuzamok egyik helyszínét vagy inkább találkozási pontját láttam benne. A Kozák tér a két, egymástól jól elkülönülő városrész között fekszik. Egyik oldalról a szervesen fejlődő, családias hangulatú, kertes Rákospalota, másfelől a rajzasztalon született, modern, üveg és beton Újpalota. A kettő között egy hely: egy ifjúsági klub. Szabó András, a klubvezető az idő tájt szinte egyidős volt a Kozák téri kamaszokkal. Esténként, amikor végeztem az aznapi interjúadaggal, gyakran benéztem hozzá. Szívesen hallgattam a történeteit. Egy alkalommal összeismertetett egy rákospalotai fiatalal. (Ez volt első beszélgetéseim egyike, amely segített térben is elhelyezni vizsgálódásom tárgyát: a hirtelen nőtt, kamasz lakótelepet.)

Egy gyúrók régigyerek

– Itt születtem, itt nőttem föl Rákospalotán. Szeretem a társaságot. Mindennap összejövünk, gyúrunk. A Palota mozinál találkozunk, ott van a klubunk az egyik pincében. Magunk építettük, vannak benne gyúrószerek, magnó, body-képek.

– Ki találta ki, hogy klubot csináljatok?

– Biztos úgy történt, hogy valaki kimondta: csináljunk valamit együtt! Amikor én odakerültem, már működött a klub. Hívtak, hogy menjek oda. Mentem.

– Mi az, hogy body-building?

– Testépítés, testkultúra-fejlesztést jelent. Hogy vastagabbak legyünk. Lefoglalja az időmet. Ha nem oda járnék, innék, csavarognék. Károm nem lesz belőle.

– Az miért jó, hogy vastagabb leszel?

– Kétféle gyúrás van: a body-building és a power-lifting. A body-versenyen pózolsz, hogy nézzétek, ez van, bíráljátok. A power-verseny erőverseny, ki hány fekvőtámaszt, guggolást tud megcsinálni. Ez két különböző sport: mert aki erős, az ritkán jó fazonú, viszont aki jó fazonban van, az nem erős. Én inkább a jó fazonra megyek.

– Mi kell ahhoz, hogy valakiből jó bodys legyen?

– Az nem árt, ha az izmok jól vannak elrendezve, de az étrend is nagyon fontos. Én reggelire megiszok egy liter tejet, megeszek öt kiflit, egy pohár tejfölt, egy fél vajat, tíz deka szalámit. Ebédre húst fogyasztok, az édesanyám főztjét. Ebéd után még iszok egy liter tejet, a fehérje végett. Ez nagyon kell. Vacsorára már alig csipegetek. (Nevet)

– És a sör? Az edzés után...

– Az nemigen illik a tejhez. Mi nem iszunk szeszes italt. Néha elmegyünk a Palotagyöngyébe, de csak kólát fogyasztunk.

– Mikor van edzés?

– Ki mikor ér rá. Én speciel mindennap lemegyek gyúrni. Naponta két és fél órát töltök a pincében. Hét végére aztán jól elfáradok, de ez jóleső fáradtság, tudom azt, hogy megcsináltam, amit kellett.

– Mi a foglalkozásod?

– Segédmunkás vagyok, ládákat csomagolok.

– Őszintén: a lányok miatt gyúrtok?

– Nem mindegyiknek tetszik. Van, amelyik azt mondja, hű, de csúnya vagy!

– Egy bodys jól verekszik?

– Hát, tud éppen verekedni... De nem nagyon szoktunk. Van például egy barátom, most lett Magyarország body-bajnoka, az olyan szelíd ember, hogy a nyúlnak se árt. Türelmes, végtelenül nyugodt. Hiába kötekednél vele, azt mondja, barát, te vagy a jó, de menj arrébb! Pedig, ha beindul, rettenetes.

– Ha mégis verekedtek, kikkel?

– Hát tudod, a régigyerekek mindig az újpalotaiakkal verekednek. Amikor megnyílt a Frankovics Művelődési Ház, elcsattant néhány pofon. Nekünk itt volt a Csokonai, azt mondták, ezt azért zárják be, mert megnyílt a Frankovics Újpalotán. Akkor azt mondtuk, mi itten, régigyerekek, és nemcsak a gyúrosok, hogy menjünk, aztán nézzük meg. Akkor jöttek az újpalotaiak, mi úgy éreztük,

az a mienk is, ők meg úgy érezték, csak az övék.

– Emlékszel, miért csattant el az első pofon?

– Á, az indok mindig megvan. Lementek táncolni, aztán te meg gondolsz egyet, beállsz csocsózni, a nőddel addig meg szórakoznak. Utána lemész a táncterembe, odajön a nő panaszkodni, ránézel a csávóra, ő volt? A nő bólint, ő. Ha nem haptic az ürge, akkor még nem ütök. Ő volt, ő volt. De ha szívja magát, akkor mindegy, rajta! Akkor aztán pillanatok alatt összerántódik a banda: aki nem velünk, az ellenünk. Na nem, ez még nem tömegverekedés, csak szépen kimegyünk a ház elé... A teremben csak akkor verekszünk, ha a csávó nem akar kijönni, s mégis tépi a száját. De ha kijön, ott kint megbeszéljük a dolgot.

Mindent, ami belefér.

– Meddig tart egy ilyen „megbeszélés”?

– Amíg az egyik azt nem mondja, hogy elég. Vagy valaki közbe nem szól.

(Nevetés)

– Miért nem szereted az újpalotaiakat?

– Figyelj ide! Amíg nem volt itt Újpalota, nagyon jól megvoltunk. Most meg itt van ez a másik banda... Ugye, két dudás egy csárdában nem fér.

– Szerinted melyik banda a jobb, az összeszokottabb?

– Persze, hogy a mienk, de ez nem nagy dicsőség. Mi már gyerekkorunk óta ismerjük egymást, ők meg csak három-négy éve, mióta itt laknak. Talán ezért van, hogy Újpalotán egymás között is volt már verekedés. Újpalotaiak újpalotaiakkal... (Nevet)

– Rákospalotán ilyesmi még nem fordult elő?

– Hogy banda banda ellen? Soha! Nem mondom, néha egymásnak esik két régigyerek is, de ez nem bandaügy, ez magánügy.

– Hány body-klubról tudsz a környéken?

– Nagyon sok van. Szentmihályon, Újpesten, Újpalotán... Pedig elég költséges passzió. Mi most vettünk egy súlykészletet 900 forintért. Meg egy magnót. Ezer forintot kellett befizetnie egy tagnak. Nem egyszerre, ki hogy tudta, részletre. A klubvezetőnk portás a Hungária bárban, ő előlegezte a pénzt.

– Miért éppen ő a klubvezető?

– Amikor én odamentem, már ő volt.

– Ő a legjobb bodys?

– Á, egyáltalán nem. Az övé a pince.

– Hogyan fogadjátok az új tagokat?

– Ha valaki lehozza a barátját, megnézzük, mi, régigyerekek, jó bodys lesz-e belőle. Összenézünk, bólintunk, akkor jöhet az új gyerek.

– Olyan is volt már, hogy valakire nem bólintottak a régigyerekek?

– Nem, eddig még mindenkit bevettünk. A barátom például ötven kiló, szúnyognak csúfolják, de azért nyugodtan lejárhat gyúrni. Ráfér... (Nevet)

– Arról tudtok, hogy Újpalotán működik egy sportegyesület?

– Persze, éppen most csatlakozunk az US E-hez (Újpalota Sport

Egyesület). Ígérték helyiséget, s bizonyos anyagi támogatást. A gyúrók összetartanak, legyenek rákospalotaiak vagy akár újpalotaiak. A Frankovicsban se a gyúrók verekedtek össze...

– Mi lenne, ha a szüleid elköltöznének Újpalotára?

– Hát, a régi Palotát nem szívesen hagynám itt. Nagyon megszoktam ezt a környéket, a földes utcákat, ahol kölyökkoromban fociztam, ahol egyszer eltörtem a lábamat. Néha eltekerünk bringával Újpalota felé, körülnézünk, aztán megfordulunk, és jövünk vissza. Nincs ott semmi érdekes.”

Amikor Szabó Andrást a rákospalotai és az újpalotai kamaszok villongásairól faggattam, azt válaszolta, szerinte ebben Rákospalota és Pestújhely egykori ellentéte is megnyilvánulhat. Nézzek csak utána, mondta, az 1930-as években is gyakoriak voltak errefelé a bandaháborúk. Akkor még kételkedve fogadtam az efféle „atavizmusokat”, de azért lejegyeztem érveit. „Tudod, Rákospalota régen nagyon hangulatos kis falucska volt. Aztán hirtelen az oldalában elkezdtek építkezni. Mint egy daganat, kinőtt egy város nagyságú lakótelep, s az ellentétek gyorsan kirobbantak. A rákospalotaiak úgy érezték, hogy meg fogják őket károsítani, Újpalotát az ő rovásukra fejlesztik. Ezután minden jó a lakótelepet fogja megilletni, az újpalotaiak tehát minden rossz okai és forrásai. Meg aztán más a két település mentalitása is. Rákospalotán elsősorban igyekvő, kuporgató kézművesek, régi tisztviselők laknak, Újpalotára pedig nagyrészt munkások költöztek. Rákospalotán nagyon erős a család szerepe, az apró, kertes családi házak őrzik ezeket a hagyományokat. Újpalotára viszont sokan nagyon rossz körülmények közül érkeztek, s ezek a körülmények jó néhány család életét szétrombolták. Újpalotán sok a sérült vagy csonka család, az ezekben felnövő, csellengő gyerekek verődnek aztán bandákba...”

Hölgyfutár és az öröm völgye

2008 nyarán, az Újpalota-monográfiára készülvén, már nem volt kétséges számomra, hogy egy életrajzból nem lehet kihagyni az ősök történeteit, a szülők, nagyszülők, dédszülők, ükök és napák jeles (vagy éppen jeltelen) cselekedeteit, már csak azért sem, mert nélkülük sokkal nehezebb megérteni a jelent is.

Szóval, minden korábbi, szofisztikált fogadkozásom ellenére, most rövid múltba nézés következik. Azt azonban mindjárt előre kell bocsátanom, hogy egyáltalán nem voltam nehéz helyzetben. Rákospalota-Pestújhely története jól feldolgozott: három kiváló monográfia is megjelent e tárgy körben. Az első még 1974-ben, Czoma László (szerk.): *Tanulmányok Rákospalota-Pestújhely történetéből*, 1995-ben és 1997-ben pedig Buza Péter tollából a *Palotai tegnapok* és *Pestújhely emlékkönyve*. Különösen Buza Péter munkái rendkívül élvezetesek, előszörre úgy olvastam végig őket, ahogy a jó regényeket szokás: egyszuszra. Csak másodjára vettem kezembe ceruzát és láttam „munkához”...

Mindenekelőtt a táj. Rákospalota szervesen kapcsolódik a Pesti-síkság képébe. A síkságot átszelő patakok további tájegységekre tagolják a vidéket. Rákospalota a Csömöri és a Palotai patak között fekszik, területét egykor vastag folyami homok és futóhomok borította. Ezek a buckák az uralkodó széliránynak megfelelően helyezkedtek el, némelyikük még a közelmúltban is elérte a 2-3 méteres magasságot. Az Újpalotával összefüggő tereprendezési munkák során ezeket a buckákat eltüntették, de a homok (ahogy régen nevezték: a palotai víz) megmaradt. Ha föltámad az északnyugati szél, ma is porfelhő kavarg az épületek között, a homok beszivárog az ablakok és a panelek résein...

Ős- Palota. IV. Béla király két ekealjára való szántóföldet és negyven kaszásnyi rétet adományozott a margitszigeti premontrei kolostornak *Pardeu* faluban. (Valószínűleg ez a Palota településnév első említése.) Lélekösszeírás Palotáról első ízben 1746-ból áll rendelkezésünkre, egy egyházlátogatási jegyzőkönyvből. Eszerint Palota lélekszáma 594 fő volt. Az 1784-1787. évi magyarországi népszámlálás alkalmával pedig 892 lakost találtak. 1844 októberében kezdődött meg a Pest-Vác vasút építése. A vasútvonalnak Palotáig terjedő egy mérföldes szakasza egy év alatt épült meg. József nádor és a kíséretében levő előkelőségek 1845. november 10-én utaztak először a vasúti kocsikon. A mozdonyt virágfüzérékből összeállított fölirat díszítette, az érkezőket – az egykori tudósítás szerint – „Palotánál katonai zeneszó és a körülakó falusiak ezreinek harsogó éljenzései fogadták”.

A palotai vasútállomás mellett már 1846 őszén „frissítő s mulatóhelyet építettek, társalgási és billiárdtermekkel”. 1847 tavaszán a pesti újságok így hirdették a palotai szórakozóhelyet: „A mulató közönség jelszava idén vasúti kirándulás Palotára, ahol minden kedden és csütörtökön 11 tagú jó zenekar: Farkas, az Európa szerte nevezetes cimbalmos, Kálozdi, Sárközi, Patikárius, a híres párizsi bandabeli tagok játszanak.” 1847 pünkösdjén Pest város lakossága nemcsak a budai hegyekben, a Városmajorban, a Horváth-kertben tölthette szabad idejét, hanem a „legnagyobb tömeggel” Palotán, ahová „vasúton két nap alatt 12 ezer embernél több szállított”. Az egykori újságtudósító fontosnak tartja még megjegyezni: „míg mindenfelé éhségről, nyomorról, szűkségről, szegénységről hallunk és olvasunk, ide mulatozók tömege siet elkölteni a pénzét.”

A *Hölgyfutár* című lap 1857-ben ezt írta: „Palota mellett egy egész kis telep épül, csinos nyári lakokkal. E helyet öröm völgyének nevezték el, s máris számosan lakják, kik a fővárosi lármától távol a nyílt természet fölött örvendeznek.” Az 1900-as évekre a települést főként kertés családi házak népesítették be, de megjelent a zárt sorú beépítés is, a „kisvárosi karakter”. Rákospalota fejlődése sajátos paradoxont hordoz: „Öregfalu egyszeri, viszonylag gyorsan felélhető haszna, a községi parcellázások bevétele nem elegendő az éppen a parcellázások miatt exponenciálisan megnövekedett lakóterület és főleg lélekszám komfortos kiszolgálására.” Hiányoztak a portalanított utak, a jó minőségű víz, a csatornahálózat, az orvosi szolgáltatás,

nem volt elég bolt, iskola, óvoda. „A gazdag, és sorsával, önmagával elégedett Öregfalu képtelen volt igazgatni és finanszírozni újonnan született településrészeit, s jórészt emiatt ki is éleződtek az ellentétek az östelepések és a ’gyüttmentek’ között.”

Hogy merre tartson a település, arra vonatkozóan megoszlottak a vélemények. A „műveltebb osztályok” a zöld Rákospalotáért hadakoztak: „Nem gyár kell ide, hanem aszfalt és csatorna, nem gyárváros akarunk mi lenni, hanem Budapest előkelőségének kiránduló helye.” (*Rákospalotai Közlöny*, 1898) Más vélemények szerint az lenne a megoldás, ha Rákospalota beolvadna a fővárosba. Ezzel párhuzamosan megindult „a várossá válás mozgalma” is, amit azonban a település képviselő-testülete nem támogatott. Figyelemre méltó a *Rákospalotai Hírlap* 1912-ben megjelent cikke, amelyben újra felveti: vajon nem akkor boldogulna-e leginkább a nagyközség, ha Budapest egyik kerülete lenne. Mert valamit mindenképpen tenni kellene, véli az újságíró, hiszen „a nagyközség nem csak hogy a külső fejlődés jeleit nem hordja magán, hanem belsőleg is egy degenerált község jellegét viseli.”

A válságtünetek szaporodtak, ezzel párhuzamosan viszont a kiutak száma csökkent. A főváros ugyanis nem tartott igényt Rákospalota csatlakozására, így maradt a várossá válás mozgalma. Elsősorban a helybéli „intelligencia”, a Polgári Kör, az iskolák tanári kara szorgalmazta a várossá minősítést. Végül 1923-ban Rákospalota el is nyerte a városi rangot, de mint kiderült, ezzel nem oldódtak meg a gondok. Sőt, inkább tovább szaporodtak. A városi státus fenntartása, az ezzel járó beruházások nagyon sokba kerültek, tehát adót kellett emelni, a virilisták adóját is, ami azonban azzal a következménnyel járt, hogy a település hangadói, s ezzel együtt a város képviselő-testületének döntő többsége mellé állt annak a folyamodványnak, amelyben arra kéri a megyei alispánt, minősítse vissza faluvá Rákospalotát. Hát ez bizony elég furcsa kérés volt! Buza Péter meg is jegyzi: „Amennyire tudom, páratlan történet ez a magyar közjog történetében. Mert arra van példa, hogy egy város faluvá szegényedik, de hogy ezt maga kezdeményezze, ez valóban ritka jelenség.”

Tíz évvel a városi státus elnyerése után pedig újabb mozgalom indult, amelynek szervezői Újpest, Pestújhely és Rákospalota egyesítésében látták a gondok megoldását. A kezdeményező ezúttal a Nemzeti Egység Pártja. Íme a programjuk: „Pestújhely térjen vissza az édesanyjához... hiszen e gondolattól csak a régi vágású falusiak, a *parasztfalu* idegenkedett, amelynek összetétele, vezetősége a szűk látókörű maradiság prototypusa volt.” Érdekes megfigyelni, hogy ezek az egyesülést-elszakadást sürgető mozgalmak a történelem során hányszor váltottak itt alakot, hányszor változott a szereposztás, de valami mégis közös volt bennük: mindig a megoldás kulcsát, vagy inkább valami csodaszert kínáltak.

Lőtérből lakópark

Hogy ez a csiki-csuki játék, amely később Rákospalota és Újpalota viszonyában is tetten érhető, teljes mélységében föltáruljon, érdemes lesz kicsit közelebről megvizsgálni Pestújhely függetlenedésének történetét is. Széchenyi telep, a később önállóvá váló község, ahogy azt Újpalotáról is többen megállapították, először „Rákospalota kebelében” kezdett el nőni. Úgy kezdődött, hogy éppen a millennium évében, a község tulajdonát képező, mintegy 204 kat. hold területre szemet vetett a kincstár, mert éppen alkalmasnak találta azt katonai lőtérnek. Csakhogy a rákospalotaiakat sem kellett féltetni, Veszeloyszky Béla jegyző a hírrel fölkereste ügyvédbarátját, Bezsilla Nándort, hogy találjanak ki valamit, amivel megakadályozhatnák a kincstári kisajátítást. Bezsilla – ha ma történne, azt mondanánk – megköszönte a bizalmas infót és mindjárt tőkeerős befektető után nézett. Crouy Chanel Endre (német birodalmi örgróf) személyében talált is ilyet. Sebtében közös céget alakítottak, és ajánlatot tettek a községnek, hogy négyszögölenként két forint örök áron megveszik a kérdéses területet. 1896 december 29-én a képviselő-testület egyhangú szavazással fogadta el az ajánlatot, két nappal azelőtt, hogy a katonasággal kötött másik életbe léphetett volna.

Bezsilla azonnal munkához látott: Széchenyi-telep címmel hírlevelet szerkesztett, amelyből a többi között megtudhatjuk, hogy az egyenként négyszobásra tervezett, hatezer forintból kihozható családi házak tervezésével Adriányi Géza és Havranek Ferenc műépítészeket bízták meg. Megtudhatjuk továbbá, hogy Bezsilla folyamatos használatra egy nagyobb társaskocsit (úm. omnibuszt) bérelt, amely minden vasárnap délután pontban három órakor indult az Erzsébet körút 58-as számú ház elől (itt székelt egyébként Bezsilla ügyvédi irodája is), hogy jó egyórás utazás után kiérjenek Széchenyi-telepre, megtekintendő az épülő új lakóparkot...

Anélkül, hogy erőltetett történelmi analógiákat keressünk, Széchenyi telep további története olyan, mintha egy mai, balul sikerült önkormányzati vállalkozás eseményeit követnénk nyomon. Először – látszólag – rendben mentek a dolgok, de aztán 1899 végén a Bezsilla alapította konzorcium képviselője, hivatkozva a szerződés egy titkos záradékra, amelyet a képviselők nem, csak a bíró és a jegyző ismertek, bejelentette, hogy felbontják a megállapodást és kiszállnak az üzletből. Nem indokolta a döntést, de minden bizonnyal arról volt szó, hogy az érdeklődők nem vásárolták olyan ütemben az „álomházakat”, ahogy azt a befektetők elvárták. A palotai előljáróság dühöngött, pert indított, majd pert veszített. Végül a nyakán maradt a költségekkel terhelt telep, nagyobb részben eladatlan telkekkel, házakkal. Nemhogy hozta volna, inkább vitte a pénzt. Aztán újabb befektető jött, újabb szakítás, újabb perköltség. Nem részletezzük.

Buza Péter, aki pontról pontra végigköveti az álomtelep tragikomikus sorsát, meg is jegyzi a végén: „nyakas kálvinista mind a palotai parasztpolgár, s

nehezen viseli a másik sikerét, pláne ha semmirekellő városi nadrágos az illető.” *A Rákospalota és környéke* jegyzetírója egy 1905-ben született cikkében így összegzi a történeteket: „Boldog-boldogtalannak adnak el telkeket, különböző elemek telepedtek le, de legtöbben már el is adták viskóikat, talán csak felbérelt emberek járnak vissza éjszakánként – és nappal is – lopni.” Palotának ki kellene terjesztenie a mezőöri szolgálatot (l. polgárőrség) a Széchenyi telepre is, véli a cikkíró, de aztán világossá teszi, maga sem hisz benne igazán, hogy ez megvalósulhatna. „Az anyaközség nem törődik árvájával, noha minden adásvételi szerződésben ott áll az ígéret: Rákospalota négyszögölenként a vételárból két koronát elkülönít a Széchenyi-telepi alapba, a telep javára. De ebből sem lett soha semmi.” (Buza Péter)

Amikor aztán néhány év múlva maga Bezsilla Nándor kezdte el újra gyűjteni az aláírásokat, amelyek a Palotától való elszakadást szorgalmazták, a palotai előljáróság annyira megharagudott, hogy még azt a kevéske támogatást is megvonta telepétől (ahogy mondták: a „gyűttmentektől”, a „cigányfertálytól”), amit addig adott. De akkor az elszakadási mozgalomban már komoly, nagytekintélyű „lobbisták” is részt vettek, természetesen egytől egyig telepi lakosok. Vállalkozásukat végül siker koronázta – természetesen a palotai előljárók óriási megdöbbenésére, akik igazából sohasem hitték el, hogy ez egyszer bekövetkezhet –, a belügyminiszter 82.19464-1909. számú rendeletével engedélyezte az önálló község megalapítását. A palotai egyesülés-elszakadás játék, amely évtizedek múlva majd tovább folytatódik Újpalota létrejöttével, Széchenyi telep függetlenné válásával újabb fejezetéhez érkezett.

Most már csak egyetlen nyitott kérdés maradt: az újszülött neve. A megye a Széchenyifalva, a lokálpatrióták a Pestújváros nevet pártolták. A döntés az országos községi törzskönyvbizottság 1910. június 30-i ülésén született meg. A bizottság nem támogatta „sem a község által óhajtott Pestújváros nevet – a benne szereplő város szó miatt –, sem pedig a vármegye által kívánt Széchenyifalva nevet, mert a községnek semmi különös személyes vonatkozása nincs gr. Széchenyi Istvánnal, s az országban még több hasonló nevű község is van. Ezekhez képest a bizottság a község nevét Pestújhely alakban állapította meg, mely név találóan fejezi ki a község új alapítását, s a fővároshoz való közeli fekvését.”

Hitelbe vásárolt nagykabát

És milyen az újszülött? – teszi fel a kérdést Buza Péter. A válasz: olyan szegény, mint a kelengyeje. „Világítás nincs, vezetékes víz nincs, csatornázás, vízelvezetés nincs, telepen belüli tömegközlekedés nincs, városi – vagy palotai – közlekedési kapcsolat nincs, intézményrendszer – az egy örökölt elemi iskolát leszámítva – nincs. Nincs posta és nincs telefon. Nincs piac, nincs templom, nincs halottasház, nincs temető.” Úgy látszik, ezek a nincsek – hiánybetegségek – minden újszülött városrész jellegetes nyavalyái. Később látni fogjuk, hogy

Újpalota is hasonló hiányokkal küszködött a születése utáni első esztendőiben. Még hosszan sorolhatnánk ezeket a születési rendellenességeket (analógiákat?) a Rákospalota-Pestújhely- Újpalota háromszögben; most csupán egyetlen példa: ahogy az egykori várostervezők a Rákos út, a Szentmihályi út, a Régi Fóti út és a Szócs Áron utca négyszögébe képzeltek a várossá lett Rákospalota központját, s ahogy ezek az 1930-as tervek tulajdonképpen soha nem valósultak meg, hasonlóképpen mind a mai napig nem készült el Újpalotán a várostervezők által javasolt, a művelődési szakemberek és a lakók által olyannyira áhított, ezerszer megálmodott, komplex művelődési központ sem.

Visszatérve Rákospalota városi létének néhány évtizedes történetéhez, a lakosság foglalkozás szerinti összetétele a következőképpen változik. 1900-ban a paraszt-munkás arány 18-31 százalék, az 1930-as népszámlálási adatok szerint ez az arány 4-52 százalékra változik. Jelentősen megnőtt tehát az iparban dolgozók aránya. A nyugdíjasok magas száma pedig arra utal, hogy Budapest peremtelepülésein, mint amilyen Rákospalota is, szívesen telepedtek meg a nyugdíjas állásokban dolgozók: vasutasok, postások, állami és községi altisztek, tisztviselők. Feltűnően alacsony a kereső nők aránya (24 százalék), ez nyilván abból következik, hogy a környéken kevés a nőket *is* foglalkoztató munkahely, a kiskertekben viszont mindig akadt munka – talán ennek is köszönhető, hogy Palotán mindig sok volt a gyerek, s az élet „családközpontúvá”, „belterjessé” vált.

1930-ban Rákospalota és Pestújhely kereső lakosságának 58 százaléka a lakóhelyén kívül találta meg a megélhetési forrását. A legnagyobb ingázó had a munkásokból alakult, aztán nagyjából egyenlő csoportokban követték őket a közlekedési és a kereskedelmi dolgozók, valamint a tisztviselők. Társadalmi tagozódást jelentettek a különböző időkben érkezett telepések. Elváltak a helyben dolgozás vagy az ingázás. Ugyanakkor a falusias, kertvárosias településforma erős szomszédsági kapcsolatokat teremtett. A hasonló életforma – a kertgondozás, méhészet, galambtenyésztés – szintén több emberi kapcsolatra adott lehetőséget, mint általában a nagyvárosok. Alkalmi csoportokat hoztak össze az útépítésért, vasútmegállóért, vízért, villanyvezetékért szervezett akciók is. Ez a társadalmi szerkezet mindenképpen belterjesebb életformát jelentett, a lakók nem válhattak olyan személytelenné, mint pl. egy budapesti bérházban.

Rákospalota városi korában is megmaradt tehát annak, ami azelőtt is volt: családias, falusias településnek. Egy korabeli leírásban olvashatjuk: „Utcái szabályosak és szélesek. A házak eleje fákkal beültetett. A régi épületek többnyire vertfalúak és nád- vagy zsúptetőzetűek, de ezek is elég csinosak és tiszták. Az újabb építkezésekhez inkább vegyes téglá- és vályogfalat használnak, azután a kész épületet zsindellyel vagy cseréptetővel fedik.” A lassú tempójú, vidéki életet csupán a „vaspálya” forgalma élénkítette. Naponta négy vonat jött Pestről, az indítóudvarnál társasági kocsik és bérkocsik várakoztak. A vasútállomás tövében kezdődött az erdő, s itt volt a híres, salétromos-sós vizet

adó forrás is.

Ha rövide akadjuk fogni ezen időszak leírását, célszerű megint csak Buza Péter találó mondatait idéznünk: „Rákospalota soha nem volt képes, nem tudott belenőni a hitelbe vásárolt nyakabátba. (Nem tudott tulajdonképpen mindmáig.) A paraszti korszak községének állapotán – persze az alacsonyabb igény szint is magyarázata ennek – meglátszott lakóinak anyagi tehetsége... Ki-ki magának gazdagodott. Ha tudott. Adót fizetett – amennyit muszáj volt. A település hajdani vagyonát az elődök már kiárusították. Meg lehet esetleg szerezni valamit az állam kasszájából, de ennek az összegnek a nagyobbik része vagy van, vagy nincs... Némi fejlesztés – tagadhatatlanul vannak jelei –, kevés önállóság, sok alkalmazkodás.”

Most már csak a közös végjáték van hátra. Miután 1947-ban a kommunista párt megnyerte a választásokat, Rákosi hozzáláthatott nagy álma, az egységes közigazgatású Nagy-Budapest megvalósításához. Igaz, ehhez „szívós agitációval le kellett győzni a kispolgárok egyesítés elleni hangulatát”. Sikeredt. 1950. január 1-én megszületett „Nagybudapest”. És ennek XV. kerülete, amelyben Rákospalota és Pestújhely újra egyesült. (Majd néhány évtized múlva ehhez a „régii szövetséghez” csatlakozik Újpalota.)

Nem tudom megállni, hogy végül, a kor hangulatát idézendő, ne másoljak ide néhány mondatot az önálló Pestújhely 1949. december 29-én tartott utolsó, „díszközgyűlésén” elhangzottakból. Loska Károly vezetőjegyző kifejti: „a község lakossága most már tudomásul vette, hogy Rákospalota és Pestújhely egy kerületet fog alkotni, a XV. kerületet. Láthatjuk hát, hogy 1945 óta, amit a magyar dolgozók pártja eltervezett, azt meg is valósította és ezzel a tudattal építjük az 5 éves tervet is”. A vezetőjegyző a továbbiakban kéri a képviselőtestületet, „hogy határozzon az egész község nevében és mondja ki, hogy Nagybudapest megvalósításával Nagybudapest polgárai akarnak lenni”. Kimondták. (Taps)

Tömeges lakásépítés

Rákospalotán két nappal korábban, 1949. december 27-én tartották az utolsó képviselőtestületi ülést, és természetesen ezen is kimondatott az önállóság megszűnése. A két kerületfél, immár (újra) együtt indult el a „szocialista fejlődés útján”, ahogy és amilyen hangsúllyal ezt akkortájt mondták. Részletesen nem térünk ki e fejlődés állomásaira, mert ez már nem tartozik a történetünkhöz, csak megemlítjük, megépült 24 kilométer vízvezeték, a MÁV-telepi mentőállomás, átadták a 26 milliós költséggel épült csatornahálózatot, új iskolákat és óvodákat avattak, és birtokba vehette a lakosság a Czabán Samu téri sporttelepet is. A hatvanas években pedig a régi Palota „sarkában” elkezdett növekedni az óriás, az új lakótelep.

Újpalotát először a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának 1969. augusztus 6-i ülésén említik. A tervek szerint a XV. kerületben 14 105 lakás,

700 bölcsődei férőhely, 1400 óvodai férőhely, 140 tanterem, 2520 négyzetméter alapterületű orvosi rendelő, 18 340 négyzetméter kereskedelmi egység, valamint egy 4900 négyzetméteres kultúrház épül fel a harmadik és negyedik ötéves tervidőszakban.

A fenti számok egyben azt is jelentették, hogy – legalább is a tervek szerint – a budapesti tömeges lakásépítési program 20 százaléka Újpalotán valósul meg. A palotai építkezés már a tervek végleges jóváhagyása előtt elkezdődött. 1968 novemberében alapoztak, 1970 elején pedig már szerelték a paneleket. A következő évben beköltöztek az első lakók is. A kerület lakosainak száma 1970-ben hatvanezer, öt évvel később 120 000. Egy fél évtized alatt fölépült tehát a régi Palota „sarkában” egy Zalaegerszeg nagyságú város, hatvanezer lakóval. Egyetlen óriási épületében, a 17 emeletes víztoronyházban, több ember él, mint egy kisebb dunántúli faluban.

Panelmesék

Néhány év alatt azonban nemcsak a panel dobozok épültek fel, hanem az egykori történetek is egymásra rétegződtek; mint a vadszőlő indái, lassan befönték a puszta falakat. Újpalotán minden lokálpatriótának komoly gyűjteménye van ezekből, kedvtelve mondogatják, miközben, akár csak az igazi mesék, csiszolódnak, formálódnak. Szepes Erika könyvében – a többi között – említi Bártfai László (Bajusz) „jóízű, életszagú” történeteit (*Újpalota. Egy városrész regénye*).

– És a paradicsomjáratra emlékszik? Nem? Pedig biztosan utazott vele, csak nem tudta, hogy így becézik. Paradicsomjáratnak a 24Y-t nevezték az ősújpalotaiak, mert útiránya a Bosnyák tértől a mi Fő terünkig tartott, még a kertek alatti kerülökkel, dülőutakkal, nem volt még meg a felüljáró, a Fő térnél fordult vissza, irány ismét a Bosnyák. Az első beköltözőket már itt érte 1971 nyara, és a paradicsomfőzés szezonja. Saját piacunk még nem lévén, a háziasszonyok és házibácsik leszatyroztak a 24Y-nal a piacig, jól megtömték minden megtölthető szállítóeszközüket: szatyor, nylonzacskó, kosár, a mohóbbaknál sporttáska, és megpróbáltak visszaszállni arra a járatra, amivel idáig eljöttek. Ez nem kis nehézségekbe ütközött. A busz, mint egyetlen újpalotai közlekedőedény, hatvan főre volt méretezve, üres szatyros emberből elbír 70-80-at. De hát a paradicsom felhozatal a buszon oly mértékben csökkentette az amúgy szűkös teret, hogy a hazautazni vágyók két lehetőség közül választhattak: vagy egymás hátán-ölében, de mindenképpen meleg testközben töltik el az elkövetkező negyedórát, vagy lezöttyennek a csomagokra. A választás nem mindig volt szabad akarat eredménye: a sofőr indított, és ki-ki ott utazott, ahová az első fékezéskor az összetorlódó tömeg préselte. S akár ide, akár oda sodródott az utasok egy tömbbe forrott közössége, ez az egyesült tömb mindenképpen a paradicsomokat sújtotta. Úgy hogy, mire ki-ki hazaért, a paradicsomot folyékony állapotban borította ki a

szállítóeszközből. Ez a szezon minden napján megismétlődött, úgy egy hónapig, majd a rákövetkező két évben ugyanez előlről. Úgyhogy a 24Y-on rajta ragadt a paradicsomjárat elnevezés, és még télen is azt kérdeztük egymástól: „A paradicsomjáratral jössz?” Mire kivétel nélkül ez volt a válasz: „Miért? Tudsz jobbat?” Aztán megépült a Frankovics úti felüljáró és vele megjött a 73-as busz is, amin szezonban ismét szállítottunk paradicsomot, de hol volt ez már az igazi paradicsomjáratról?

– És emlékszik az első éjszakai orvosi ügyeletekre? 1971-1972-ben Újpalotán este 20 óra után nem létezett orvos, mert a lakásrendelőket nyolckor zárták. Orvosi ügyelet csak a Rákos úton volt, onnan lehetett telefonon hívni, már akinek volt telefonja, mert az utcákon még egyetlen telefonfülke sem állt. Szerencsére azonban minden lakótömbben akadt egy-két telefon (azoknak, akik telefonos lakásból kerültek át és hozták a régi számot), a mi szerencsénk, de a tulajdonosok szerencsétlenségére, mert minden rosszuléthez, szüléshez, csonttöréshez, égési sebhez és főként minden olyasmihhez, amik éjszaka szoktak rátörni az emberre, szégyenkezve át kellett kullogni a telefonos szomszédhoz, és onnan segítséget kérni. A segítség pedig a régi palotai Rákos úti éjszakai ügyelet egyetlen Wartburg kocsiján érkezett, egy személyben, mert mentőst vagy ápolót nem tudtak küldeni. A Wartburg pedig köztudomásúan nem tartozott a feltűnően gyors géperejű járművek közé – egy szódáslóval talán még állta volna a versenyt –, így nagyon lassan érkezett meg. Másrészt azért is, mert – egyetlen kocsni lévén – az ügyeletes orvos megvárta, amíg összegyűlt 7-8, esetleg több hívás egy környékről, és csak akkor indult el. Újpalotára ki sem jött addig, amíg legalább 10 cím össze nem jött egy ilyen hatalmas távolságról, a Rákos úttól a lakótelepig. Majd amikor lejárt a 10 hívást, visszament a telephelyre, újabb hívások begyűjtésére, mert az autóban – nevezzük ez egyszer autónak a Wartburgot – még nem volt telefon. Aki egy ilyen, 2-3 órás várakozást igénybe vevő orvosi segédlet megérkezéséig nem halt meg, az feltehetőleg már a kezelést is túlélte.

– És emlékszik az első komoly karambolra? A hajdani Hevesi és a hajdani Cservenka utca sarkán (ma Nyírpalota és Apolló utca - Sz. E.) ötös karambol volt, négy kocsni és egy motor ütközött. Az egyik egy Trabant volt, benne két gyerek, akik az anyjukkal együtt könnyebb horzsolásokkal megúszták, volt egy vajsínű Wartburg, három Lada, és egy Pannónia motor, amelynek tulajdonosát én láttam el: vérző fejét kölnivel fertőtlenítettem.

– És az első igazi nagy tűz, a 80-as években? A Frankovics (ma Drégelyvár) úti negyedben akkor sok chilei lakott. Egyszer óriási tűz csapott ki valamelyik épületből, és amikor a tűzoltók kiszálltak, mi is megérkeztünk, kiderült, hogy a chileiek a fapadlón raktak tüzet. Nem tett jót neki. Még mindig a 80-as évek: a Neptun utcában lakott egy férfi, aki menetrendszerűen minden évben kidobálta a holmiját az ablakon. Garázdaság miatt elítélték, egy évre, leülte az egy évet, majd hazatérve újra kiszemetelte a lakását az utcára. Ez hatszor megismétlődött, mert mind a hatszor leült egy-egy évet. Most egy ideje

csönd van, vagy elköltözött vagy meghalt, vagy mozgásképtelenné öregedett, nem tudom, de valami történhetett vele, mert ha ép állapotban lenne, nyilván folytatná...

– Az első pesti gránátos robbantás is nálunk, Újpalotán történt, 1992-ben: a Neptun utca 100-ban, de a gránát nem talált célba, visszaesett azokhoz, akik útnak indították, és ott robbant, de úgy, hogy az egész házban kitörtek az ablakok. Ők voltak az ukrán maffia első fecskéi... 1996-ban egy román hegymászó fiatalember különös szerelmi vallomásra készült, amolyan modern Rómeó és Júlia-félére: tudni kell, hogy nálunk a festést, ablakmázolást, ablaktisztítást külső felvonóhidakról végezték. A hegymászó fiú egy ilyenről akart szerenádót adni, de a saját szintjéről lecsúszott a 4. emeletre, ott ellökte magát, szerencséjére valami építési anyagra esett, és megmaradt.

– De emlékszem olyan eseményre is, amit sokan csináltunk, közös akarattal, és mégsem lett belőle semmi. Az újpalotai őslakók összefogtak, kiástak egy úszómedencényi gödröt, hogy legyen nyárra, ha nem is hatalmas sportuszodánk, de legalább egy hűsölésre alkalmas medencénk, és ezt a gödröt, mint alulról jövő kezdeményezést (pedig volt rá engedélyünk), az utolsó röggig visszatemették... (A hivatalosságok eme jellegzetes tevékenységére később még visszatérünk.)

Örömök völgye

A Főtéren ma szökőkút áll, körülötte sok virág. A Zsókavár utca és Erdőkerülő út sarkán az egyik épület falán már a III. emeletig felkúszott a vadszőlő. Ott bevezették az erkélyre, ez ad árnyékot a hőségben. A Páskomliget utca egyik házában egy lila akác-tő már a VI. emeletnél tart, onnan árasztja magából a virágzuhatagot. A lakók a házakon belülre is bevitték a természetet, vannak erkélyek, amelyeket valóságos virágoskertekké varázsoltak, egyik-másik loggiára egész konyhakertet telepítettek: paradicsommal, paprikával, fűgével. A hosszúházak aljában – mindkét oldalon – kiskertek virítanak. Ezeket nem a Kertészeti Vállalat telepítette, lehet, hogy éppen ezért, de tavasztól őszig sohasem lehet úgy elmenni mellettük, hogy valamelyik lakó ne kapáljon, gyomláljon vagy öntözzön bennük. Talán a hajdani háztáji kiskertek emléke kísért? (A virágos Újpalota képei, miként a „panelmesék”, szintén Szepes Erika gyűjteményéből valók.)

Hallani, olvasni azonban más hangokat is. Van, aki szóvá teszi például, hogy az egykor zöld Újpalota egyre kopottabb, szárazabb. Az utak porosak, mellettük három éves száraz falevélhalmok. A fákat az Elektromos Művek gallyazó brigádja fölöslegesen kurtítja, féloldalasan nőnek; egy erősebb szellőkés könnyen kifordíthatja őket. A drága pénzért telepített virágokat nem öntözik, pedig van locsolóvíz hálózat, csak éppen nem működtetik, mert drága. Így újra a „palotai víz”, a homok ver tanyát a házak között.

Örömök völgye? (Előbb, az első könyvben, csak egyes számban, később,

talán a szaporodó élmények hatására, némi iróniával: többesben). Egykori jegyzeteim szerint, akkor határoztam el, hogy ezt a címet adom a könyv első fejezetének, amikor újpalotai látogatásaim egyikén, vendéglátóm, Nagy Előd festőművész felvitt a víztoronyház tetejére. (Később nevezetes hely lett ez: a hetvenes évek végén innen adtak toronyzenét.)

Csendesen alkonyodott. Lepillantottunk a mélybe. Szemben a régi Palota gyümölcsfák mögé bújt kedves családi házai, jobbra és balra pedig üveg és vasbeton épületek, az alkonyi fényben megcsillanó ablakok, keskeny zöld sávok, aszfaltcsíkok, parkolóhelyek, színes autó-bogarak. Vendéglátóm nevetve mutatott le az éppen alattunk parkoló, óriási sárga földgyalura. A gépkezelő – munkája végeztén – ráeresztette a hatalmas dózer-tappancsokat a két olajshordóra, nyilván azért, nehogy valaki az éjszaka leple alatt elgurigassa őket.

Álom szocreál kivitelben

„Építészeti szempontból az új lakótelepek egyszerűen semmit nem érnek, kivéve mondjuk azt a tulajdonságukat, hogy a középületekre emlékeztetnek: elmegyógyintézetre, árvaházra, börtönre. Valamikor régen közösségben éltünk. De ezek a higiénikus börtönök nem közösségek. Van valami borzalmas vonásuk az ilyen épületeknek. Utálom őket, de be kell látnom, hogy a modern kor hozta őket magával. Az ocsmány, terpeszkedő toronyépületek illenek a kor hangulatához... Ma azt lehetne mondani, hogy az építészeti formakultúra rossz modorról árulkodik. Egyik divatra következik a másik. Ami ruhát ma hordunk, azt holnap elhajítjuk. Nincs már rá szükségünk. De az építészet félelmetesen tartós dolog. Az a szerencsétlensége, hogy tartós. Ezért kell az életből fakadnia. A divat sohasem fakad onnan.”

Így vall Barry Byrne építész a lakótelepi építészeiről Louis Terkel *Chicago* című riportkönyvében. Ez a mű nemcsak szókimondó stílusát, de formáját tekintve is nagy újítás: a város képe kizárólag interjúkból rajzolódik ki. Amikor az 1970-es években a *Honfoglalás Újpalotán* című könyvemhez gyűjtöttem az élményeket, adatokat, először arra gondoltam, lehet, hogy nekem is így kellene a lakótelep életrajzát feldolgoznom, hiszen végül minden esemény, adat, információ csak a személyiség szűrőjén áteresztve kap igazi jelentőséget. De aztán – engedve a kiadó ellenvetéseinek – lemondtam az ötletéről.

A lakótelep elleni vádakát hosszan lehetne sorolni. Különösen az 1960-as, 70-es években, éppen az új lakótelepek szaporodásával párhuzamosan (Budapest: lágymányosi, újpalotai; Pécs: uránvárosi; Szeged: Odessza), nálunk is szívesen emlegették – különösen a napi újságírásban – új lakótelepeink unalmasságát, ingerszegénységét, alvóváros jellegét. A szociológiai szakirodalomban is gyakoriak az ilyen megállapítások: idézzünk föl most ezek közül néhány jellemző (korabeli) véleményt.

„A mai városépítés egyik legnagyobb problémája az életkörnyezet egyhangúsága. Ebben nagymértékben vétkes a városi térségek szántszándékkal kialakított monofunkcionalitása... A lakótelepek utcái mérhetetlenül unalmasak, olyan csatornák, amelyekben az emberek a közhasználatú közlekedési eszközök megállóhelyeitől gyalogosan vagy a város más részeiből gépkocsin eljutnak arra a helyre, ahol laknak.” (J. Musil: *Lakásszociológia*)

„A modern urbanisztika képviselői arra törekszenek, hogy minden lakásnak elegendő napsütést, megfelelő széljárást, jó levegőt és közeli zöldterületet biztosítsanak. Ez az igény eleve megszabja az épületek tájolását, egymástól való távolságát, a közöttük levő szabad terület nagyságát, aminek elkerülhetetlen következménye a régi utcaszerkezet feladása... Az utcák, terek, parkok tervezése másodlagossá válik... A lakótelepi ember este 6 után már nem mutatkozik a lakásán kívül, ritkán sétál, s felüldülni inkább a

városközpontba vagy a telepen túl húzódó 'valódi természetbe' jár. A lakótelepek alvóváros jellegét erősíti: a folyamatos, megvilágított üzletsorok, a neonhirdetések, a változatos vendéglátóipari és szórakozási létesítmények, a főútvonalakon nyüzsgő tömeg, az áradó gépkocsiforgalom teljes hiánya." (*Az új lakótelepek szociológiai problémái*)

Százból kettő

Persze az ellenérvek is számosak. A második világháború után az országban és természetesen Budapesten is a lakásállomány állaga rendkívül leromlott, a rehabilitáció pedig köztudottan rendkívül költséges és időigényes tevékenység. Csupán egyetlen adat az országos lakáshiány érzékeltetésére. 1966-ban 100 lakásigénylőre Budapesten 2, a megyei jogú városokban 4 lakáskiutalás jutott. Nyilvánvaló, hogy ezen az elképesztő, családok tízezreinek életét megkeserítő, ha nem éppen tönkretévő helyzeten régi lakások rehabilitációjával, bővítésével aligha, csak „tömeges lakásépítkezéssel” lehetett érdemben változtatni.

Nem tagadható tehát a lakótelepi építkezések szükségességét, s bármennyire is fontosnak tartjuk egy városrész szerkezetének, külső képének megóvását, elismerjük, ennél is fontosabb volt akkor – a hivatalos állásfoglalások nyelvezetét idézve – „a minél magasabb lakásszám produkálása”. Persze, jegyezzük meg mindjárt, bár erre még visszatérünk, az a fajta igénytelenség, amellyel különösen az első lakótelepek épültek, a kivitelezés és később a működtetés színvonala semmiféle tömegességgel, pénzhiánnyal, netán (ideológiai) szükségességgel nem indokolható, egyszerűen trehányság volt, tehetségtelenség, mondhatni: tahóság.

Az 1965-ben készült Budapest-térképen a XV. kerület keleti részén széles, utcák által alig szabdalta, rózsaszínűre festett, összefüggő földszívet láthatunk: sovány szántóföldeket, kisebb gyümölcsösöket. A korabeli leírások szerint néhány kertészet is működött itt, valamint engedély nélkül épült bádogbódék sorakoztak. Mindenek előtt ezeket kellett eltüntetni. Az építkezések a közművesítéssel kezdődtek. Mint minden kezdet, egy lakótelep születése sem nélkülözheti a szimbolikus eseményeket. Az biztos, hogy Újpalotán is volt alapkövetel, csak az időpontja kérdéses. Egyesek szerint 1969. március 17-én, mások szerint március 21-én történt. (Az Esti Hírlap 1969. március 17-i száma szerint aznap délben volt az alapkövetel. A március 21-i dátum bizonyára a tanácsköztársaság évfordulójára utal, a párt hivatalos álláspontja szerint egy ilyen ünnepélyes aktus csak akkor történhetett.) A címerrel és pecsétviasszal dúsan díszített „alapkő letételi okmányt” viszont szóról szóra ismerjük.

„Budapest ezen új városrészének alapkövét a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója tiszteletére helyeztük el. A mai napon elkezdett 13 500 lakás építése része annak az egymillió lakásnak, amelynek felépítését a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 15 éves lakásfejlesztési programjában elhatározott. Újpalota városrész a III. és IV.

ötéves népgazdasági terv időszakában épül fel a Típustervező Intézet által készített és a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága által jóváhagyott tervek alapján a FŐBER beruházásában, zömmel a 3-as számú szovjet házgyár termékeiből, 3,5 milliárd forint költséggel 136 hektár területen. Mi, akik ma a szocializmus építésének 24. évében tanúi vagyunk a városrész építése kezdetének, bízunk abban, hogy a felépülő házak lakóinak boldog otthont nyújtanak, ahol ők és utódaik békében, jólétben fognak élni. Hirdesse Budapestnek ez az új városrésze a munkáshatalom és a szocializmust építő emberek alkotásának dicsőségét.”

Alvóváros vagy városias város?

A településtudomány meghatározása szerint az alvóváros olyan település, amely túlnyomórészt a lakófunkciókra koncentrál, és lakói más településekre ingáznak munkavállalás céljából. Az alvóvárosokban nincsenek munkahelyek, ipari és kereskedelmi létesítmények, valamint fejletlen az infrastruktúrájuk és a helyi szolgáltatások hiánya jellemzi őket. Az alvóvárosok többnyire nagyvárosok elővárosai vagy külvárosai, de nem minden előváros nevezhető alvóvárosnak, mivel sok esetben hiányzik ez a monofunkciós jelleg. Éppen lakói kezdeményezésére épülnek a városi funkciókat ellátó létesítmények, gyakran a civil szervezetek vállalják magukra az „alvóvárosok ébresztését”.

Újpalota terveit Tenke Tibor, Mester Árpád és Callmeyer Ferenc készítette. Szakmai körökben úgy tartják, azért őket bízták meg a feladattal, mert beépítési tervük éppen az alvóvárossal szemben megfogalmazott, a városias város koncepcióját tartotta szem előtt. „Nem vált be az alvóváros, ma a társadalom a városrendezőktől a *városias város* megteremtését várja el.” Ez a mondat Tenke Tibornak, az újpalotát tervező kollektíva vezetőjének tollából származik. 1974-ben így összegezte a várostervezéssel kapcsolatos elképzeléseit a *Városépítés* című folyóirat hasábjain:

„A várossal szemben támasztott követelmények nemcsak szerteágazóak, hanem egymással sokszor tényleges, vagy látszólagos ellentmondásban vannak, hiszen a várost ezer szemszögből és ezer impulzus alapján érzékeljük. A fentiek függvényében nyilvánvalóan nélkülözhetetlen a városelemek megformálása:

- Az ember egyszerre követeli a *biztonságérzetet* és a *feszültséget*. Ha a testi és anyagi biztonsága valós, ha biztosítva van számára a megbújás lehetősége (lakásban és városban), akkor igényli a feszültséget. Ezt keresi a játékban, a sportban, a meglepőben, a magával ragadóban. Különös módon leolvasható ez az igény a gyermekeknél, akik sohasem a kicsiszolt rafinériával megépített játszóterekhez, hanem a törmelékhegyekhez vonzódnak, sohasem a biztonságosan kiépített sétautakat, hanem a nehezen járható faléleket választják közlekedés céljaira.

- A *tájékozódás* és a *változatosság* igénye. Egyforma és változatos, egyszerre jelentkező igény, és igen nehéz megtalálni az ideális arányt. Nem szabad

túlkomplikálni, de nem szabad érthetőség céljából túlegyszerűsíteni, monotonná tenni a várost.

– *Izoláció és kommunikáció.* A városnak módot kell nyújtania a visszahúzódásra, ugyanakkor lehetőséget kell adnia a közeli és távoli társakkal való érintkezésre. E kettő egymással keveredő mértékét nagyon nehéz meghatározni.

– A városban az *irracionalitást* is igényli az ember. Az épületegyütteseknek csodálkozást is kell kelteniük, impulzust kell adniuk. A városrendezésnek ezek az eszközei a költészet kifejezőeszközeihez hasonlíthatók. A városnak egyszerre kell játékosnak és racionálisan komoly organizmusnak lennie.

– *Zaj és magány.* Beleneveltük az emberekbe a minden zajtól való irtózást. Pedig a zaj az élet természetes velejárója, a csend a magánnyal egyenlő.

Mindez a sok látszólagos ellentmondás egymással szorosan összefügg, és sokszor egyik a másikon keresztül valósulhat meg. Bármely szempont steril előtérbe állítása csak hibás megoldáshoz vezethet. Ha majd lakótelepeinket nem többé-kevésbé egymás számára ismeretlen családok lakják, ha majd a város belakódik, ha majd kialakulnak az emberek között a város életében realizálódó kapcsolatigények, ha a várost őszinte élet keretének tekintik, ha az élet természetes velejáróit és megnyilvánulásait nem rejtik el, akkor fejlődik az alvóváros várossá.”

Álmok és kompromisszumok

1976-ban személyesen is találkoztam Tenke Tiborral. Makettekkel és fényképekkel zsúfolt műtermében hosszú beszélgetést folytattunk Újpalotáról. Most ebből az interjúból idézek föl néhány részletet.

Kérdés: Úgy tudom, ez az első ilyen nagy léptékű munkája. Mit jelent egy egész várost tervezni?

Tenke Tibor: Mindenekelőtt kompromisszumot! És mindennapi harcot az akadékoskodókkal.

Kérdés: Mit válaszol a szokásos érvekre: Újpalota alvóváros, unalmas és szürke...

Tenke Tibor: Most mindenki az új lakótelepeket szidja. Pedig higgye el, minden és mindennek az ellenkezője is megbukott már. Svéd példa: egyre-másra ürülnek ki a gyönyörű természeti környezetbe épült lakótelepek. Az ok: az ingerszegénység, a steril környezet. Elképzelhető, hogy a jelenlegi, szürkének és unalmasnak mondott lakótelepek, ha megfelelő színvonalon tudnánk működtetni őket, a hét öt napján nagyon kényelmes és célszerű lakást biztosítanának. Ha mindenkinek lesz hétvégi háza, elviselhetőbb lesz a lakótelepi környezet is? Nem tudom, de az biztos, hogy a monotonnak, ilyen-olyannak bélyegzett lakótelepi építkezés még mindig sokkal magasabb színvonalú, mint ugyanezeknek a telepeknek az üzemeltetése. Nézze meg a lépcsőházakat, a lakóházak környékét, az épületek falát, az üzletek előtti ládahegyeket, a

buszmegállókat.

Kérdés: Mint a neveletlen gyermek... Azért szereti Újpalotát?

Tenke Tibor: Nehéz tíz év munkájáról elfogultság nélkül beszélni. Igen, szeretem Újpalotát. Életem egy időszaka hozzá kötődik. Tudja, egy várost megtervezni nagyon összetett feladat: számos, egymásnak gyakran ellentmondó követelményt kell kisebb-nagyobb kompromisszumok árán összeegyeztetni. Az építész fantáziáját sokszor gúzsba kötik a technológiai adottságok, a műszaki lehetőségek, s még egy sor, előre kiszámíthatatlan körülmény. Úgy is mondhatnám: kényszerpályán mozgunk. Mégis, amikor elkészül egy ilyen hatalmas, összefüggő városrész, a magaménak, a magunkénak érzem.

Kérdés: Milyen sajátos követelményeket kellett figyelembe venniük Újpalota tervezésekor?

Tenke Tibor: Az új lakónegyed tervezésére kijelölt terület a XV. kerület Pestújhelyhez északkelet felől közvetlenül csatlakozó, kereken 136 hektárnyi része volt. A vidék csaknem teljes egészében mezőgazdasági művelés alatt állt, itt nem kellett lakóházakat szanálni, s a tervezőnek nem kellett a már meglévő településszerkezethez alkalmazkodnia. Úgy is mondhatnám: Újpalotát egy fehér folt kellős közepébe álmodhattuk. A városszerkezet alapját egy tompaszögű tengely képezi, amelynek hosszabb szára 1,5 kilométer hosszú, rövidebb szára pedig 1,2 kilométer. A beépítés e tengelyek mentén zárt, urbánus jellegű. Ezzel az elhelyezéssel elértük, hogy a házak egyik fele a mozgalmas főútra nyílik, a másik oldaluk pedig csöndesebb zöldövezetre néz. Arra törekedtünk, hogy minél több szabad területet hagyjunk; ezeket később úgynevezett parkerdőnek akartuk kiképezni. A megszokott, parányi, „eszterházikockás” parkok helyett egyetlen, összefüggő erdőt akartunk kialakítani. A szándékunkat nem volt könnyű megvalósítani. Vajon ki „üzemeltesse” a parkerdőt? Így hangzott az óriási kérdés. Mert a Fővárosi Kertészeti Vállalat csak virágos parkok gondozását vállalja. A parkerdőnek tehát más gazdát kellett keresni. Egyelőre úgy látszik, a pilisi erdőgazdaság veszi majd gondjába a parkerdőnket.

Kérdés: A rossznyelvek azt mondják, hogy a szabadon hagyott, nagy zöldterületeket a későbbiekben „besűrítik”. Építettek-e Újpalotán olyan házakat, amelyek eredetileg nem szerepeltek a tervben?

Tenke Tibor: Valóban, néhány pontházzal több épült, mint amennyit mi jónak gondoltunk, de ezek a változtatások még tervstádiumban történtek, s bár formailag rontanak az összképen, nem vesznek el jelentősebb zöldterületet. Nagyobb mértékű „besűrítéstől” nem kell tartani, mert a közműveket úgy terveztük, hogy azokra a későbbiekben se lehessen ráépíteni.

A korszak Kőműves Kelemenjei

A lakótelep 30. születésnapja alkalmából a *Városházi Napló* Csorba Zoltánnal, a tervező team másik tagjával készített interjút.

„Építési pályám legszebb, legoptimistább korszaka kötődik ehhez a mun-

kához. Hosszú praktizálásom alatt 1964–1968 volt az az időszak, amikor meg is becsülték a műszaki szakembereket. Ezeket az éveket szellemi pezsgés jellemezte, az embereket optimizmus töltötte el: úgy éreztük, hogy az új mechanizmus előkészítése, majd a '68-as bevezetése pozitív hatással, megújulással jár. Nem véletlenül került épp ekkor sor ilyen nagy és komplex feladat kitűzésére.

Magyarországon az ötvenes években ordítóan nagy volt a lakáshiány. Az 1957 januárjában készült statisztikai évkönyv félmilliónál is kevesebb lakást említ, pedig ebben még az istállónál gyengébb minőségűek is szerepelnek. Az adatok megbízhatatlanok, pontos számot megállapítani lehetetlen, annál is inkább, mert maga az állam sem tudta, mennyi lakással számolhat. Lebontottak rengeteg olyan bódét, szükséglakást, amely nem szerepelt a nyilvántartásban, bontási engedélyt sem kértek rá. Három év múlva egyszer csak egy 560 ezres lakásszám jelent meg.

Az első 15 éves lakásépítési program 1960–1975-ig tartott. Az volt az elképzelés, hogy az első öt évben megteremtik a technológiát, a módszereket, 'helyre teszik' a lakásépítést, bevezetnek új típusú lakásokat is. Ehhez hozzátartozott a technológiavásárlás és a tömeges lakásépítést elsősorban azok az országok művelték, ahol a szociáldemokrata pártok voltak hatalmon. Például a skandináv országokra volt jellemző, így a svédekre, akik pár évvel később, 1975-ben már hevesen kritizálták ezt a módszert. Hollandiában, Franciaországban is nagy lendületet vett.

A tömeges lakásépítésben a lakást olyan árúnak tekintették, amelynek a kihordási ideje nagyjából ötven év. Úgy gondolták, hogy ötven év után ezeket a lakótelepeket ugyan úgy le lehet szanálni, ahogyan le lehetett más, rossz minőségű, 40–50 éves házakat. A tömeges lakásépítés filozófiája később megbukott, hiszen ez nem ilyen egyszerű: a lakás nem csak árú, hanem a lakókörnyezet legfontosabb eleme. Erre a filozófiára készült a tömeges lakásépítés programja. Ez a program nemcsak nálunk, hanem az ún. fogyasztói társadalmakban is hódított. Ott úgy működött, hogy állandóan jobb és jobb lakótelepeket építettek, ezekben a lakásokat státusszimbólumként vették meg a lakók, nem kiutalták nekik, hanem saját pénzükön költöztek egyre jobb lakásba, a 'lemaradóknak', öregeknek, szegényeknek meg ott marad a régi. A folyamat nyugaton bizonyos szegregációt eredményezett, nálunk viszont egészen a nyolcvanas évek közepéig nem érződött ilyen hatása, a lakótelepek leépülése csak később kezdődött el.

A tömeges lakásépítés akkor kezdődött, amikor Hruscsov Franciaországban járt, és ott különböző lakásépítési technológiákat vásárolt, mi pedig a szovjetektől vettük át. (Akkoriban a szakmában mondogatták is: jobb, ha ezt vesszük, mintha tankokat vennénk.) Ezek voltak az I. házgyár típusai, főleg az óbudai és a kelenföldi lakótelep legrégebbi házai között láthatók ilyenek. Vettek egy másik, dán házgyárat is. Ezek a dán házgyári típusok láthatók például az Őrs vezér terén. Így vált lehetővé, hogy a kétféle technológiából egy

harmadik, magyar változatot is ki lehetett dolgozni. A Tervezésfejlesztési és Típustervezési Intézet (építészeti berkekben csak TTI-ként emlegették) kapta a feladatot, hogy alakítsa ki házgyári technológiát és típusokat.

Az újjalotai tervpályázatot Tenke Tibor, Ybl-díjas, Mester Árpád és Callmeyer Ferenc nyerte el. Az akkori építészeti korszaknak megfelelő ún. városias város helyét Budapest északkeleti részén, a felszámolandó pestújhelyi temető mellett jelölték ki. A beépítést Tenke Tibor, a TTI egyik osztályvezetője tervezte, irodavezetője pedig Csordás Tibor volt. Egyikük sincs már az élők sorában. Csordás Tibort a tipizálás atyjaként tartották számon, ő a jobb lakásminőségért mindent felvállalt. Amikor különböző okok miatt 'befagyott a rendszer', sosem tudta túltenni magát ezen, betegségét is ez okozta. Tulajdonképpen Tenke Tibor is Újjalota áldozata lett, infarktust kapott. Ők a korszak Kőműves Kelemenjei, a nagyszabású tervek áldozatai.

(Ha már a korszak áldozatainál tartunk, itt említem meg a „fekete attikás” ház történetét. Az akkori Hevesi Gyula (ma Nyírpalota) utcában van egy ház, amelyen a 10. emeletet lezáró szegély fekete. Itt dolgozott annak idején a 43. Építőipari Vállalat egyik művezetője, meg a fia, építőmunkásként. A fiú egy éjszakai műszakban, a munka hevében belekapaszkodott a panelra rögzített támrúdba, és azzal együtt magára rántotta a panelt, lezuhant és szörnyethalt. Az ő emlékére festették feketére a ház záró szintjét. *L. T.*)

A rövid, de határozott szellemi pezsgést hozó időszak nem csak azt eredményezte, hogy megvásárolták a dánoktól a házgyári tervet, hanem egyéb tartalmi, tervezési lehetőségeket is kínált. A legkorszerűbbnek számított például az a gondolat, hogy utcaszerűen építsenek panelházakat, nem csak viszonylag sűrűn 'bevetve' vele a területet. Tenke Tibor fontosnak tartotta, hogy az általa tervezett, 'előre gyártott város' valóban városias legyen. A házgyár intézménye nálunk a fejadag elvhez, egyfajta technokrata szemlélethez kapcsolódott. Ebbe például az a fajta variábilis, rugalmasabb megoldás, amelyet Csorba Zoltán az újjalotai négyszintes házak tervezőjeként alkalmazott, nem nagyon illett bele, nem is vált általánossá.

A lakótelep Magyarországon általában pejoratív csengésű szó. Pedig vitathatatlan előnye például, hogy többnyire a város szélére, zöldbe vannak ágyazva. Ha még városiasabbá akarnánk tenni, és ezt a természetes környezetet feláldoznánk, az nagy hátrányt jelentene. Az újjalotai lakótelep híre egyébként általában jó, s ez annak is köszönhető, hogy a tervek elkészítésekor a szociológiai szempontokat is figyelembe vették. Igaz, ehhez az is kellett, hogy bárki bármilyen adatot kért, Palotáról mindig megkapta. (Itt is megjegyezzük, bár még visszatérünk rá, hogy Újjalota valóban kiváló 'szociológiai reprezentáltságában' az USZIK munkatársainak, mint hozzáértő, a lakótelep életét mindig kíváncsi figyelemmel kísérő művelődési szakembereknek, nagy szerepük van. *L. T.*)

Összegezve és értékelve az újjalotai építkezéseket: az eredeti terv nagy része meg is épült, sőt továbbfejlesztették, megfejelték az Erdőkerülő úti

házsorokkal, illetve tovább bővítették a Drégelyvár, Neptun utcai résszel. Az elképzelés számos meghatározó eleme azonban nem valósult meg. A két főút kereszteződésébe, a Fő térre például igazi városközpontot terveztek, mozival, művelődési házzal, áruházzal, a házak lábai alá üzleteket, pezsgő életet álmodtak. Talán kevesen tudják, hogy a hosszú házak földszintjeire végig bolthelyiségeket képzeltek el, de a tervnek ez a része a mennyiségelv áldozata lett, végül itt is lakásokat alakítottak ki. Ennek egyenes következménye, hogy rengeteg stílustalan bódé és „lakásüzlet” jelent meg. A korra jellemző, technokrata elvből kitörni nem nagyon lehetett. Persze mindig voltak tisztességes emberek, akik igyekeztek olyan helyzeteket teremteni, ami némi ’kilengést’ azért lehetővé tett.”

Humánus lépésváltás

A lakótelep életének negyedik évtizedében (2004) az USZIK dokumentumfilmet készített, amelyben megszólaltatta a lakótelep másik alapító atyját, Callmeyer Ferencet is.

Kérdés: Milyen fő szempontokat tartottak szem előtt a tervezéskor?

Callmeyer Ferenc: Az alap az volt, hogy a város egyik arca forduljon a forgalom felé, itt lesznek az üzletek, a kiszolgáló létesítmények, a másik arc a természetre nyíljon, ez forduljon a zöld park fele. A másik szempont, hogy a központ felé haladva fokozatosan emelkedjen a házak magassága, ez felelt meg a humánus léptékváltás követelményének. Mindez csak részben sikerült. Nagyon komoly küzdelmet kellett vívnunk. Elsősorban az ún. gazdasági megfontolásokkal. Nem méltányolták a mi fokozatos beépítési tervünket, azt mondták, ha a központban fel tudjuk emelni a házakat tíz szintre, kezdjük az elején is tíz szinttel... Ez volt az első kompromisszum. Aztán folytatódott: két forrásból származott akkor a panel, Dániából és a Szovjetunióból. Mi sejtettük, hogy a dánok flexibilisebben tudják megoldani a merev dobozrendszert... De itt is a kivitelező diktált! Így aztán az a szép gondolat, hogy alul üzletek, közösségi terek és majd abból kiemelkednek a lakóházak, sajnos zátonyra futott. Jöttek a kompromisszumok, és ezek végig kísérték minket. Nem is szívesen jártunk ki ide, Újpalotára, mert a kép, amivel mi szembesültünk, messze különbözött attól, amit a modelljeink, a terveink tartalmaztak.

Kérdés: Érdekes megoldás a víztorony-ház Ez kinek az ötlete volt?

Callmeyer Ferenc: Tenke Tibor barátomé. Végre egy olyan házat lehetett építeni, amely a funkciója miatt is más, mint a többi. Nem lehetett panelból csinálni, mert az nem elég szilárd, tehát egyedi formázásúnak kellett lennie. Tibor barátom, miután megtervezte és felépült, nagyon megszerette, annyira, hogy szeretett volna ideköltözni. De nem kapott kiutalást. Én ezt a mai napig érthetetlennek találom és mások nevében is szégyellem, hogy egy ilyen világszínvonalon álló városrész tervezőjének visszautasították a kérését. Később a Visegrádi utcában kapott egy 55 négyzetméteres panel lakást.

Kérdés: Ön jól ismerte Tenke Tibort? Kérem, jellemezze néhány szóval.

Callmeyer Ferenc: Tibor rendkívül érdekes egyéniség volt, nagyon tehetséges. És ő is nagyon nehezen viselte a kompromisszumokat. Ezek a nyavalyák belülről rágnak. Aminek a következménye aztán vagy rák vagy szívinfarktus. Tibort az infarktus vitte el.

Kérdés: Ön hogy látja a lakótelepek jövőjét?

Callmeyer Ferenc: Azt látom, hogy a magyarországi politikai erők, jobb- és baloldalon egyaránt, megegyeznek a panelprogram szükségességében. Tudomásul vették, hogy azt a több millió lakást, amit panelből építettünk, nem lehet elsöpörni. A felújítás részint technikai kérdés: hőszigetelés, fűtés, hézagok megszüntetése. Részint építészeti. A svédek például megpróbálták újrafogalmazni a terveket, visszaállították az eredeti tervben szereplő, de később gazdasági megfontolásokból elhagyott reliefeket, erkélyeket építettek, befuttatták vadszőlővel a házfalakat. Ezt egyébként mi is szeretnénk volna, de soha nem tudtuk elérni.

A tervező atyák meg nem valósult álmai

„Csalóka dolog, ha csak a szivacsból kivágott, gyufásskatulyányi házakat nézzük – *felülről*. Az ilyen tervezőasztal mindig szép. De aki a makettet szemléli, egészen más szögből látja az épületet, mint a járókelő. A legcsúnyább ’modern’ lakóházzal is készülhet fénykép olyan látószögből, olyan képkivágással, olyan teleobjektívvel, hogy azt képzeletben a néző, Le Corbusier tervezte az épületet.” (A már idézett *Chicago* könyvben olvashatjuk az egyik interjúalany véleményét.)

Vajon hogyan látja a járókelő „egészen más szögből” az újpalotai házakat? Néhány találomra kiragadott válasz rögtönzött közvélemény-kutatásomból (1976):

- Eddig egy fűszekrényben laktam, persze, hogy szépnek találom a lakótelepet;
- Nagyon szürkéek ezek a házak, sokszor az életkedvem is elmegy tőlük;
- Az nagyon jó, hogy itt ennyi zöld van;
- Nem lehet sétálni vasárnap délelőtt, mert nincsenek kirakatok;
- Komplet városrész helyett csak torzó született, máig nem épült meg a művelődési ház, nincs mozi, könyvesbolt, templom, könyvtár, s ennek generációkon átívelő következményei lesznek. (Jegyezzük meg: a könyvtár és a templom 2008-ban végre megépült. De erre még visszatérünk.)

Csupasz falak között nincsen reggel

Mihály Gábor szobrász hosszas utánjárással szerezte meg az egyik újpalotai ház mosókonyháját, s itt rendezte be műtermét. Az idő tájt minden napját e falak között töltötte. (Az interjú 1976-ban készült.)

„Rendben van, értem én, hogy nagyon sok lakásra van szükség. Így aztán

nem lehet hiper-szuper házakat csinálni. Nincs is szükség rá. Mégis, azt hiszem, könnyen lehetne egy kicsit esztétikusabbra építeni ezeket a panelépületeket. Miért nem színezik változatosabban őket? Ne csinálják állandóan ezt a rossz szürkét! Akkor inkább minden házat egyszerűen fessenek fehérre! Így talán nem látszana a telepünk ilyen piszkos-szürkének. Egy kicsit érdekesebbé kellene tenni a látványt. Meg kellene bontani térben a házak elrendezését. Talán az is segítené, ha olyan emberek terveznék a lakótelepet, akik később maguk is ott fognak élni. Mert ismerek olyan építész, aki sorra tervezi az unalmasabbnál unalmasabb panelházakat, de a saját tervezésű villájában lakik a Rózsadombon. Nem tudom elképzelni, hogy az az építész, aki maga is ilyen panelházban él, ne beszéljen indulattal ezekről a csúf, szürke házakról. Hogy ne akarja megváltoztatni őket. Igaz, azt én nem tartom változtatásnak, ha egyszerűen hagyják az erkélyt. Az egyik házsoron van erkély, a másikon nincs. Ez lenne a térbontás? Ezek lennének az esztétikai szempontok? Ki kellene végre találni, hogy mit lehet kezdeni ezekkel az óriási beton falfelületekkel. A csupasz falak megmarkolják az ember képzeletét, csupasz falak között nincsen reggel... Nem, én nem vagyok lakótelep-ellenes. Van valami furcsán jó érzés abban, hogy így együtt van ennyi ember. Csak a formáját is meg kellene végre teremteni ennek az egymásmellettségnek.”

Újra a speciális nemzeti betegségekről...

Kíváncsi voltam, hogyan vélekednek a „gazdák” az újpalotai lakótelep üzemeltetésének, működtetésének színvonaláról? Udvarhelyi Ubullal és Nagy Gáborral, a XV. kerületi tanács műszaki osztályának két munkatársával beszélgettem erről még 1977-ben.

Udvarhelyi Ubul: Az Újpalotát tervező csoport jó néhány ötletes újítást javasolt. Legyenek például közös üzemeltetésű óvodák, bölcsődék. Így számos helyiség közösen használható (mosodák, raktárak, a személyzet helyiségei), kisebb lesz tehát a területigény. Ezek a tervek rendkívül ésszerűnek látszottak, sajnos a különböző vállalati szabályozók legtöbbször megakadályozták a kivitelezésüket. A közös üzemeltetésű bölcsőde és óvoda azért nem volt megvalósítható, mert a bölcsőde az egészségügyi osztályhoz, az óvoda pedig a művelődési osztályhoz tartozik. A két „főhatóság” nem tudott megegyezni. Mint ahogy a ZÖLDÉRT és a KÖZÉRT sem jutott közös nevezőre az egységesen üzemeltetett boltokat illetően. Így aztán minden vállalat külön épít a dolgozóinak öltözőt, mosdót, ebédlőt, raktárat. Fél éve készült el a Gyermekélelmészeti Vállalat konyhája. Az eredeti ötlet szerint délben gyermekek ebédelnének, este pedig felnőttek vacsorázhatnának benne. Egyelőre azonban a helyiség üres. Nyilván nem tudnak megegyezni a gazdák. Sok gyermek és felnőtt látja kárát.

Nagy Gábor: Igaza van a tervezőknek: nagyon sok baj van a működtetéssel. De azért a kivitelezési gondokról se feledkezzünk meg. A hanyagságról, a

tréhányságról. Mert ez nem pénzkérdés! Inkább a betanított munkások alacsony műszaki és erkölcsi színvonalából eredő, speciális nemzeti betegség. Mondanék egy jellemző példát. Újpalota határában nemrég 13 ezer köbméter szemetet raktak le – engedély nélkül, teljesen szabálytalanul. Végül, hosszas huzavona, pereskedés után a 43-as Építőipari Vállalatnak kellett elszállítania.

Egy bentlakásos építész

Mihály Gábor szobrász azt ajánlotta, a lakótelepeket olyan építészekkel kellene tervezetni, akik maguk is az általuk tervezett lakótelepen fognak élni. Nos, Füle Lajos, Ybl-díjas építész – bár nem volt tagja az Újpalotát tervező csoportnak – évekig a lakótelepen élt. Újpalotainak vallotta magát. Hogyan látta ő – „bentlakásos építészként” – a lakótelepet? (Interjú, 1977)

„Olyan városrendező építész vagyok, aki mint lakó, személyesen is átélte azt a környezet- és életforma változást, ami a belváros sűrűjéből egy házgyári lakótelepre való költözéssel jár. Húsz évig éltünk a pesti belvárosban. A környezet: három oldalról körülépített, a negyedik oldalról magas tűzfalal bezárt telek; százéves, kétemeletes lakóház egy valaha csendes mellékutcában; viszonylag tágas udvar, elaggott, de a napfény felé átlósan kapaszkodó, szívós cseresznyefával; tizennégy kisebb-nagyobb lakás. A földes udvaron évtizedek óta váltották egymást a hancúrozó gyereknemzedékek, a függőfolyosókon sámlin, tonetszéken ücsörgő, elnyűtt nyugágyban szemlélődő-szundikáló öregek, árulkodó konyhaillatok. Az udvaron poroló, mosókonyha, pár négyzetméternyi, téglával kerített kert-panoptikum.

A kétszobás, 80 négyzetméteres lakás északra és a függőfolyosóra nézett, soha nem kapott napot, csak ha a szemben fekvő ablakok felénk tükrözték a sugarakat. Így hát csaknem mindig félhomály ült a szobák mélyén, meghitt, megszokott félhomály. Húsz évig laktunk így, átalakítások, felújítások eredményeként folyamatosan növekvő komfortban, megértő szomszédok között, elégedetten. Jó volt ott lakni, nem csoda hát, ha egy kicsit nehéz szívvel tettünk ’lépéseket’ a minőségi csere érdekében. Volt ebben persze csipetnyi maradiság, kényelmesség és a megszokotthoz való ragaszkodás is.

Miért mozdultunk mégis? Kinőttük a lakást. A család időközben hattagúra növekedett, minduntalan beleütköztünk egymásba. Így kerültünk 1972 végén Újpalotára. Miért éppen Újpalotára? Főként azért, mert csak ezen a lakótelepen építettek akkoriban három és fél szobás szövetkezeti lakásokat. Én, mint gyakorló városrendező, születésétől fogva ismertem az először ’Páskomliget’ néven futó terveket. Ismertem – és bíráltam is persze – az akkor születő lakótelepeket, igaz, sokkal inkább teoretikusként, mint tapasztalati alapon. Sokat olvastam és hallottam a lakótelepre jellemző demográfiai egyensúlybomlásról, az elhülyítő életstílusról, az unalomról, a magányról, az elidegenedésről... Hát ilyen, elsősorban könyvekből származó, távoli ismeretekkel és ellentmondó érzelmekkel költöztem végül Újpalotára.

Ami az új városrész rendezési tervét illeti, mint szakmabeli, elismeréssel adózom a tervezőknek. Persze az ő tervükre is áll az a mély értelmű szállóige, hogy minden mulandó, csak a kompromisszum örök. Az újpalotai tervek is deformálódtak a megvalósítás folyamán. Szerencsére azonban az alapvető szerkezet alig változott, márpedig ebben rejlik a városrendező vallomása és bizonyítványa is. Milyen is ez a szerkezet? Jó! Az adottságokat kiaknázza, nagyvonalú, karakteres, egyszerű, a lehetséges kapcsolatokat természetes vonalvezetéssel fejezi ki, s a természeti és a művi környezet között összhangot teremt. Olyan szerkezet, amely képes egyéniséget adni az új városrésznek, ami minden más városrésztől megkülönbözteti.

Az új városrész északkeleti oldalán, száz méterre a legszélső házaktól vegyes állományú erdősáv húzódik, helyenként tisztásokkal. Túl a Szilas-patak, szántók, ligetek, rétek, messzebb a főti dombok. Innen lélegzik a város, a lakások csaknem fele ide néz, szabad kilátással a táj felé. Újpalota tervezői egyesíteni akarták a városi sűrűséget és a vidéki tágasságot. Hogy sikerült-e? A feltételek mindenesetre biztosítva vannak. Öt-tíz perces sétával a legtöbb lakásból ki lehet jutni a zöldbe. Sajnos, a zöldterületek egy részét személtlerakodó helynek, roncsstemetőnek használják. Itt is, mint annyi helyen az országban, felbukkantak már a technika halottai: levált abroncsok, görbült kormánykerekek, horpadt lemezek, kizsigerelt motorházak. Vigyázat, hulladékveszély! Pedig még viszonylag kevés a gépkocsi. A holnap adatai azonban már közismertek: a tervezők 12 ezer gépkocsival számolnak Újpalotán.

A lakók? A főváros minden részéből jöttek. Legtöbben a Józsefváros lebontott bérházaiból. Talán mindegyiküknek előrelépést, pozitív életformaváltozást jelent az új, távfűtött, napfényes, szőnyegpadlós, tapétás lakás. A jó fölött azonban hamar napirendre tér az ember, csak a bosszantó hibákra, hiányosságokra figyel.

Vegyük közelebről szemügyre a mi házunk keresztmetszetét. Ez egy tízemeletes, négyszekciós (lépcsőházas) szövetkezeti ház, 172 lakással. Másfél éve adták át, háromféle lakástípus van benne: 2 szobás, 1 szoba-hallos, 2 félszobás, 3 és félszobás lakás. Sajnos a lakásoknak több mint a fele belsőkönyhás. Az építőipari vállalat által felszerelt Schunt típusú szellőzőrendszer nem felel meg az előírt követelményeknek, így a szellőztetés, sajnos, többnyire a szobákon keresztül történik. A garanciális javítás sem hoz érdembeli változást, alighanem perre is sor kerül majd. Akadnak persze más hibák is. A vizes helyiségekben – ha a sóhaj nem is – a normális erősségű beszédhang okvetlenül áthallatszik. A szőnyegpadló – bár a kopogó hangokkal szemben tehetetlen (fapapucs!) – viszonylag jól szigetel, élettartama azonban csak 6-8 évre tehető. A liftek is rászolgálnak olykor rossz hírukra ...

Újpalota még csecsemőkorát éli. Sodronyfonatos drótkerítéssel körülvett és körül nem vett anyagtelepek, rögtönzött hulladéktelepek 'díszítik' a környezetet. A homokos talajból lépcsőkarok, betonvasak, pévécé- és szőnyegpadlódarabok, szigetelőszalagok bújnak elő pazar változatossággal,

vagy tűnnek el egy időre, ha por- és homokfelhőket görget a szél. Mert a szél itt állandó vendég, az elmaradhatatlan por kíséretében. Régen, az őslakók 'palotai esőnek' hívták. Mi egyszerűen csak 'homokviharnak', s kezünket vagy zsebkendőnk az orrunk elé tartva, átkozódunk. A homokos talaj megkötése, füvesítése sürgető feladat; e tekintetben is sok még a kifogásolnivaló. A hiányokat itt-ott szabadon burjánzó 'gazarborétumok' pótolják.

És persze a közhelykifogások nagy része is felvethető... Monotonia, homlokzati jellegtelenség, szürkesség. A tekintet olykor elfárad a végtelen panelrasztereken, nyersnek, gorombának találja egyik-másik épülettömeget, idegenkedik méreteitől. Az utcák léptéke is szokatlan, a monumentális terek, házak agyonnyomják az embert, míg meg nem szokja a megváltozott arányokat. Pedig ezek az épületek valójában rendeltetésüket és az építéstechnológiát tükrözik. Fejlettségünk mai fokán sem jobbak, sem szebbek nemigen lehetnek, mint amilyenek. S a végeredmény valójában még meg sem ítéhető, hiszen jórészt hiányoznak az intim hangulatú gyalogos utcák, a terek, a kirakatok, a látnivalók, a változatosság, a fák.

Kétségtelen, hogy az első ütemben épített lakóházak szeszinű paneljei, különösen az északkeletre, északnyugatra néző, többnyire pusztá homlokzatok elég vigasztalanul hatnak. A későbbi ütemekben már megjelentek az anyagukban színezett, egy- vagy kétszínű panelekből épített, plasztikájukban is gazdagabb hatású épületek. Az egyhangúság elleni küzdelem legfrappánsabb eredményeinek tartom a gyermekintézmények piros, kék, lila, barna tömbjeit. Kemény, rikító ellenpontjai a hatalmas, tompa fényű falaknak. A gyerekek tájékozódását is könnyíti, képzeletét is megmozgatja ez a kedves, játékos színezés. (Csoki óvodának, Piroska bölcsődének nevezi őket a gyerekszáj.)

Volt már szó piszkosszürke panelekről és rikító óvodákról, de ne feledkezzünk el a fákról sem. Megszépítik az épületeket, finomítják a színeket. Sajnos, Újpalotán kevés van belőlük. A régi temető néhány ősfáját szerencsére megmentették. A jegenyéket a kertészek nem szeretik, mert azt tartják, hogy neveli a rovarokat, az építészek viszont nagyra becsülik. A jegenye jól illeszkedik a tízemeletes házak méretéhez, igen alkalmas nagy felületek tagolására, gyorsan nő, kevés fényt vesz el. Csoportokban festői, sorokban ünnepélyes hatású. Igénytelen. Sűrűn telepítve szél ellen is védelmet nyújt. Fedezzük fel a jegenyét! És még egy ötlet: ezekre a sokat vitatott, üres homlokzatokra érdemes lenne – kísérletképpen – vadszőlőt vagy más futónövényt futtatni. Talán így élőbbek, barátságosabbak lennének a lakótelepi házak is.

A lakótelepet lehet szeretni, dicsérni, szidni. Közömbös 'alvóvárosnak' is el lehet fogadni, ahonnan hétvégeken, ünnepekkor menekül az ember. Mindenesetre egy épületegyüttes attól lesz város, hogy házaihoz, utcáihoz, tereihez a lakók érzelmekkel kötődnek. A város befogadja a lakót, és a lakó is elfogadja a várost, hibáival együtt magáénak vallja. A vasbeton térformákat át-meg átszövik az emberi kapcsolatok.

A városhoz kötődés nagyon apró mozaikokból épül. E kapcsolat legfontosabb motívuma a gyermekkor. Tehát az idő. Én az Alföldön nőttem fel, oda kötnek az emlékeim. A kisgyermeknek a város a játszótéri hintával, a focipályával, az erdővel, a patakka, a ródlidommbal egyenlő. Figyelem ezeket az újpalotai srácokat. Füttyülnek ők arra, hogy a házak homlokzata sivár vagy nem sivár. Ők szaladgálni, focizni, pingpongozni, ródlizni akarnak. Játszani! Az a nemzedék, amelyik itt nő föl, már biztos, hogy kötődni fog Újpalotához. Emlékeik lesznek. A mi lakótelepi nemzedékünk még emléktelen.”

Tömeges lakásépítési láz(görbe)

Igaza lehet azoknak (a korábban idézett építészeknek, Tenke Tibornak, Füle Lajosnak és Mihály Gábor szobrásznak), akik a lakótelepek filozófiáját – a korszerű, házgyári technológiával épült, modern, összkomfortos, tömbszerűen elhelyezkedő, tömeges lakásépítkezéseket – életképesnek találták. 1990 után ugyanis azt látjuk, hogy a szocializmus alatt annyit átkozott telepszerű építési mód ismét hódít, csak most lakóparknak nevezzük. És még csak azt sem mondhatjuk, hogy a kivitelezés színvonala olyan sokat javult volna az évtizedek során. (Az ajtók, ablakok továbbra sem zárnak tökéletesen, a padló felpúposodik, a falak penészednek, tehát még mindig hódít a magyar ragály: a trehánytság.) Azt a feltételezést, hogy a tömeges lakásépítéssel a szocialista életmód is tömegesen elterjedt volna, ahogy a párt ideológusai várták, nem tudjuk megerősíteni, már csak azért sem, mert a szocialista életmód mibenlétét azóta sem sikerült hitelt érdemlően meghatározni – ma már a kérdésfelvetés is idejétmúlt kissé. Lehet, hogy az 1960–1980 között épült lakótelepek a szocializmusról szőtt álmaink szocreál kivitelben készült emlékművei?

A tömeges lakásépítés történetét Budapesten a következő számok jelzik: 1949–1960 között az összes felépített lakás 28,4 százaléka lakótelepi, 1961–1970 között 48,7 százalék, a lázgörbe 1971–1980 között éri el a csúcsot, amikor az átadott lakásoknak már 76,1 százaléka lakótelepi formában valósult meg, 1991–1998 között viszont jelentős a visszaesés: csak 21,5 százalék (*A lakóteleptől a lakóparkig*). Ha a XV. kerületben található lakásokat építésük éve alapján csoportosítjuk (1995-ös adat), a lázgörbe hasonló képet mutat, jól nyomon követhetjük az újpalotai lakótelep kampányszerű felépítését. Az 1960–1969 között épült lakások száma: 1862, az 1970–1979 között épülteké viszont több, mint tízszer ennyi: 20 058. A következő évtizedben épült lakások száma újra ezer és kétezer között mozog. (*Budapest XV. kerületének legfontosabb népességstatisztikai jellemzői és szociális térképe*)

Az ötvenes években épült lakótelepek „a szocialista realizmus” stílusjegyeit viselik magukon, főként a belső városrészekben épülnek, kis területen, közöttük gondosan megtervezett utak, terek, udvarok vannak, legtöbbször a kiszolgáló intézmények sem hiányoznak, ezeket a házak földszintjén helyezik el (Gubacsi út, Papp József tér, Kerepesi út). A meglepő

az, hogy lakók igen elégedettek: legalább is Preisich Gábor 1949-ben publikált tanulmánya erről számolt be, a megkérdezettek inkább csak apróbb kivitelezési gondokat említettek.

A helyzet akkor változott meg, amikor összeütközésbe került a politika és a városépítészet, az ideológia és a szakma. „A társadalmi feszültséget okozó lakáshiány feloldásának kényszere ugyanis a lakásépítés ugrásszerű növekedését hozta magával, az építészeti szempontok háttérbe kerültek a politikai szempontokkal szemben... Ekkortól kezdve már nemcsak a lakásokra, házakra, hanem a kiszolgáló intézményekre is títusterveket készítettek... A kertés beépítés kezdett háttérbe szorulni, a kiszolgáló intézményeket – ha egyáltalán épültek ilyenek – már nem a lakóépületek földszintjén, hanem külön épületcsoportban helyezték el. Az építészek addigi szabadsága tehát háttérbe szorult.” (*A lakóteleptől a lakóparkig*) Ezzel párhuzamosan persze rohamosan csökkent a lakóteleppel való elégedettség is.

Hogy a média csak tükrözte vagy maga is gerjesztette ezeket az elégedetlenségeket, örök és eldönthetetlen kérdés marad. Mindenesetre, egy 2001-ben publikált tanulmányban azt a meghökkentő állítást olvashatjuk, hogy a lakótelepen lakók 72 százaléka érezte úgy, hogy a lakótelepre költözéssel inkább javult a helyzete. (*A lakóteleptől a lakóparkig*) „Úgy látszik tehát – fűzi hozzá az adathoz a szerző –, hogy a lakótelepi életforma minden ellenkező jóslással szemben továbbra is megtartja vonzerejét, és nem csak azok költöznek lakótelepi lakásba, akik már korábban is ott laktak.”

De ha már a médiánál tartunk, érdemes megemlíteni, hogy megint egyre gyakrabban hangzanak olyan hangok, amelyek egy lakótelep, egy városrész fejlődésében – a szocialista jelzöt nélkülözve ugyan, de – újra a közösségi vonásokat, a közösség szerepét hangsúlyozzák. Legutóbb például a *Népszabadságban* olvashattuk: „Az önkormányzatoknak a lakókkal és a civilekkel együtt azt kellene keresnie, hogyan tud egy városi térség a közös cselekvés felé elmozdulni, hogy egy városrész vagy egy ház közössége miként építheti saját igényeinek megfelelően a jövőjét.”

Végezetül, talán érdemes megvizsgálni, hogy az 1969 és 1975 között épült újpalotai lakótelep miként illeszthető be az ez idő tájt épült közép-kelet-európai és nyugat-európai lakótelepek sorába? Milyen különbségek fogalmazhatók meg a "tömeges lakásépítés" filozófiájában és a megvalósulás színvonalában? Tosics Iván városszociológussal 2009 áprilisában készítettem interjút. (Az adatok a *Restructuring large housing estates in Europe* című kötetből valók, melynek szerkesztői között ott találjuk Tosics Ivánt is.)

Tosics Iván: Néhány összehasonlító adat Európa nagy lakótelepeiről. Az egyik tendencia az, hogy Kelet-Európában a lakótelepépítési lázgörbe akkor futott föl, amikor a nyugat-európai országokban már tetőzött, illetve lefelé mutatott. Lakásszámban nagyon változatosak ezek a lakótelepek, Újpalota a maga 45 ezer (kezdetben 60 ezer) lakójával nagy lakótelepnek számít európai vonatkozásban

is. Nagyon jelentős a különbség a lakások tulajdonviszonyaiban. A mai állapotokra tekintve a kelet-európai adatok mindenütt a magántulajdon többségét mutatják. Lengyelországban, Szlovéniában, és Magyarországon is. Nyugat-Európában és Észak-Európában a magántulajdon kisebbségben van a lakótelepeken. Ott általában a bérlakások vannak többségben. A kelet-európai lakások viszonylag kicsik. Újpalotára is a 40-50 négyzetméter a jellemző. Németországban viszont a lakótelepek átlagos lakásnagysága meghaladja a 60 négyzetmétert, Hollandiában 80, de egész Nyugat-Európában mindenütt bőven 60 négyzetméter fölött van. Egy másik adatsor a lakosság összetételére vonatkozik. Talán a legjellemzőbb adat, mekkora azoknak a lakóknak a száma, akik nem végezték el a 8 osztályt. Ebből a szempontból a magyar lakótelepek viszonylag jól állnak. A nyolc osztályt nem végeztek aránya egyharmad alatt van. Ha ezt összevetjük pl. Spanyolországgal, ott ez az arány kétharmad fölötti. De általában a nyugat-európai lakótelepeken is magasabb az arány. Ez azt jelenti, hogy Nyugat-Európában, amikor ezeket a lakótelepeket építették, kitapintható volt egyfajta szociális szándék is. A lakótelepekre eleve az alacsonyabb státusú lakókat költöztették. Nálunk ez éppen fordítva volt. Szelényi Iván – Konrád György: *Az új lakótelepek szociológiai problémái* című, az 1970-es években készült könyvükben kimutatták, hogy az akkori új lakótelepek főként az értelmiség számára készültek. Amikor Újpalota épült, ebben már számottevő változás következett be, akár csak Nyugat-Európában, itt is föllelhető volt már a szociális karakter (pl. nagyon sok „szanáltat” költöztettek ide), de még így is sok meghatározó értelmiségit találhatunk az újpalotai VIP-listán. (A névsor Békesi Lászlótól, a Dárday-házaspáron, Kocsis Zoltánon át Padisák Mihályig tartott. *L. T.*) Újpalota demográfiai és társadalmi szempontból ma is kevert összetételűnek számít. Koránt sem annyira homogén, mint a nyugat-európai lakótelepek. Érdekes még a külföldiek aránya. Angol lakótelepeken 30-50 százalék, a svéd lakótelepeken 60 százalék, Kelet-Európában sokkal kevesebb. (Újpalotán korábban chillei, manapság kisebb kínai kolóniával számolhatunk. *L. T.*) A külföldiek magas aránya jelzi a nyugat-európai lakótelepek alacsony státuszát.

Végleges lakásprivatizáció

Kérdés: Milyen változást hozott a lakásprivatizáció?

Tosics Iván: Mindenek előtt fontos megjegyezni, hogy privatizáció nemcsak Kelet-Európában történt, hanem nyugaton is. Csak egészen más nagyságrendben. Nálunk, kis alkotmánybíróági hezitálás után, 1994-ben a lakók vételi jogot kaptak. Budapesten a korábban 60 százalékos arányt képviselő állami bérlakásállomány gyorsan 10 százalék alá csökkent. Újpalotán is hasonló változás következett be a magántulajdonú lakások arányába. Ezzel szemben, Angliában például, amely előfutára volt a lakásprivatizációnak, mi is innen vettük át a privatizációs technikát, minden három lakásból csak egyet sikerült

eladni. Igaz, az árendedmény nálunk 70-90 százalék volt, Angliában 50, de Hollandiában csak 10 százalék. A kelet-európai országokban tehát egy végleges privatizációs stratégia valósult meg. Az volt cél, hogy az állam megszabaduljon lehetőleg a teljes lakásállományától. Ebből a szempontból ez a privatizációs politika eredményes volt. Csakhogy a hirtelen és szinte teljes körű privatizáció, bár elrendezte a lakások sorsát, de megfélemlített az épületekről, amelyek egyszerűen a lakók közös tulajdonába kerültek, mindenfajta jogi előírás nélkül. Ennek számtalan torzképét láthatjuk, tapasztalhatjuk. Mostanában jártam Bulgáriában és ott láttam egy lakótelepet. Privatizáltak, minden lakást eladtak, csak nem hozták létre a lakásszövetkezeteket. Semmiféle közösségi tulajdonlás nincs. Ennek aztán megdöbbentő az eredménye: adva van egy sokemeletes ház, a harmadik emeleten a szélső lakás le van szigetelve kívülről, a hatodikon ugyancsak, az egyik tulajdonos ablakot cserélt, a másik ajtót, és mindenki különböző színűre festette a ráeső falrészt, különböző színűek a redőnyök is, minden lakásból különböző antennák lógnak ki. Elképesztőek ezek a házak. A közterületi állapotok pedig egyszerűen leírhatatlanok. Látják ezt a lakók is, de azt gondolják, majd jön a tanács (önkormányzat) és rendbe teszi, megcsinálja. A tanács (önkormányzat) persze nem jön, mert örül, hogy végre megszabadult a házak fenntartásának nyűgétől.

Kérdés: Nálunk talán nem ennyire tragikus a helyzet?

Tosics Iván: Magyarországon viszonylag átgondoltabban zajlott a privatizáció, létrejöttek a társasházi formák, a lakásszövetkezetek. Ezek biztosítják, hogy a döntéshozatal legalább házanként egységes legyen. A házak állaga szempontjából nagyon fontos lépés volt, hogy a felújításokra vonatkozó döntéseket már nem egyhangúlag kell meghozni, hanem elég a 80 százalékos többség. Ha tehát egy ház lakói valóban fel akarják újítani a házukat, akkor az – többé kevésbé – sikerülhet is. Nyugat-Európában, különösen Németországban és Hollandiában, ahol a lakótelepi lakások többsége bérlet, kulcskérdés a lakástársaság. Ott nem az állam vagy az önkormányzat a tulajdonosa a lakásoknak, hanem a lakástársaság. És a lakástársaságok egy gazdasági egységként foglalkoznak a lakótelep dolgaival, és ők működtetik az egységen belül a lakóépületeket. Elvileg ez egy optimális modell. Mert így a lakótelepet egységesen kezelik. Nálunk az a baj, hogy egy lakótelep, mint fogalom nem létezik. Nincs egységes Újpalota. Különálló társaságok, szövetkezetek vannak. Különböző társasházak vannak. A társasházak pedig általában nem beszélnek egymással. Nincs kommunikáció. Az egyik ezt csinálja, a másik azt. Egyik felújít, a másik nem. Az önkormányzat számára sem létezik, nem is létezhet egységes Újpalota-kép, vízió, legfeljebb a járdákkal, a parkokkal, a parkolási gondokkal igyekszik foglalkozni.

Nagy zöld lépés

Kérdés: Ön szerint hogyan alakul majd a lakótelepek jövője?

Tosics Iván: Ez elsősorban nem is a lakóépületek fizikai állapotán múlik. Mondok példát. Adva van egy prágai és egy párizsi lakótelep. A párizsi jobban megépült, nagyobbak a lakások, egészében magasabb műszaki színvonalon működik. A prágai minden szempontból rosszabb minőségű. Mégis a párizsi lakótelep gyorsan slummosodik, a prágai meg él és virul. A különbség az, hogy a prágai lakótelep, amely fizikailag gyengébb, tehát rosszabb minőségű lakásokból áll, még mindig nincs a lakáshierarchia alján. A párizsi viszont, bár jobb minőségű, lecsúszott a hierarchia aljára. A párizsi lakótelep lakóinak összetétele gyorsan változik, többségbe kerülnek a bevándorlók, a munkanélküliek, és ez a lakótelep halála. Ha ez a lecsúszás bekövetkezik, akkor Nyugat-Európában a lakásvállalat azonnal észleli a jelenséget, látja, hogy nő az üresen álló lakások száma, és ha ez eléri a 20 százalékot, akkor lépni fog, hiszen ezt diktálja a gazdasági érdeke. Ilyenkor a bérlőket átköltöztetik az egyik házból a másikba, és akkor az elslumosodott, üresen álló házat vagy lebontják vagy felújítják. Az utóbbi időben egyébként elég sok lakótelepi lakást lebontottak már Nyugat-Európában. Nálunk lakótelep bontására még nem került sor. A magyar lakótelepeken valószínűleg a távfűtés lesz a kulcskérdés. Meg a parkolás.

Kérdés: A távfűtés elég sok vitát kavart az elmúlt időben. Leváljunk vagy ne váljunk?

Tosics Iván: A távfűtés elvileg a legoptimálisabb fűtési forma. Környezetbarát és gazdaságos. Nem véletlen, hogy a nyugat-európai városok többsége a távfűtés kiterjesztését tervezi. Nálunk éppen fordított a tendencia. Vajon miért? A távfűtési rendszerek szinte kivétel nélkül a gázra alapozódnak, igaz, néhány lakótelep gyári fűtőművektől kapta az energiát, mindaddig, míg a gyárak tönkre nem mentek. A gázzal pedig az ellátás politikai bizonytalanságain kívül más bajok is vannak. A mai magyar árképzési rendszer a gáz esetében számos illogikus elemet tartalmaz, amelyek közül a legszembetűnőbb az, hogy az egyedi fogyasztók olcsóbban kapják a gázt, mint a nagyfogyasztó távfűtőművek. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a távfűtött lakások fűtési költsége egy négyzetméterre számolva kétszer-háromszor magasabb, mint a környezetet jobban szennyező egyedi gázfűtéses lakásoké. Éppen a jóval magasabb költségek miatt sok társasház dönt úgy, hogy leválik a távfűtési rendszerről és saját kazánt épít. A bankok készen állnak az ilyen beruházások finanszírozására, és – ami környezetvédelmi szempontból egészen elképesztő – még állami támogatás is kapható ehhez, „fűtési modernizáció” címszó alatt. Ezt a pénzt sokkal inkább a panelházak energia-hatékony felújítására és a fűtési rendszer korszerűsítésére kellene költenie az államnak. Ez pedig politikai döntést igényelne. A távfűtőműveknek olcsóbban kellene a gázt kapnia. Az államnak pedig segítenie kell a panelházak modernizálását.

Kérdés: A gazdasági válság nemigen kedvez majd ezeknek a lépéseknek.

Tosics Iván: Én úgy ítélem meg, hogy talán éppen a mostani krízis fogja elgondolkodtatni a döntéshozókat. Hiszen az energiafogyasztás, a megtakarítás a gazdaság egyik kulcskérdésévé vált. Olyan gazdaságélénkítő eszközt keresünk,

amely egyben foglalkoztatást is teremt. Lehet, hogy éppen a panelfelújítás lenne az a tevékenység, amellyel energiát is lehet spórolni és munkahelyet is lehetne teremteni. Ez egy nagy „zöld lépés” lenne.

Csoportkép honfoglalókkal

Említettem már, hogy az első Újpalota könyvre készülődvén először arra gondoltam, a lakótelep életrajzát interjúk formájában kellene feldolgoznom, hiszen végül minden esemény, adat, információ csak a személyiség szűrőjén áteresztve kap igazi jelentőséget, csak így telítődik érzelemmel, indulattal. De aztán – engedve a kiadó ellenvetéseinek – lemondtam az ötletről. Most, ebben a fejezetben igyekszem minél több, a különböző időpontokban készült interjúkból, minél mélyebb, alaposabb válogatást adni. Akik megszólalnak, valamennyien erős érzelmi szálakkal kötődnek (kötődtek) a lakótelephez.

Sztoján József

Amikor 1977 telén Újpalotát járva azt kérdeztem újdonsült ismerőseimtől, ajánljanak egy igazi lokálpatriótát, sokan őt említették elsőként. A 17 emeletes víztoronyházban lakott a feleségével, egy cseppnyi garzonban. Bottal járt, ez különös méltóságot adott zömök alakjának. A szeme körül mély barázdák; a jobb szemöldöke alatt vastag forradás. Nyugodt, türelmes, csöndes szavú ember volt.

„Egy Dorog melletti bányásztelepen nőttem fel: Augusztán. Ennek a kis bányatelepnek a közepén egy csendőrlaktanya állt. Az apósom a dorogi direktórium elnöke volt 19-ben, apám is tevékenyen részt vett a munkásmozgalomban. Ilyen családba nősültem, ilyen családban éltem. Mellettünk ott állt a csendőrlaktanya. Na, nem mintha nagyon zavart volna bennünket az a laktanya. A csendőrök mindenütt legénykedtek, csak éppen a telepen nem. Mert ha a csendőr megsértette a bányászt, könnyen előfordult, hogy a szolgálat végeztén fegyver nélkül vonult be a laktanyába... Előfordult néhányszor.

Azt nem lehetne mondani, hogy szegénységben nőttünk fel, apám törzsbányász volt, mindig volt munkája. A törzsbányászok nélkül leálltak volna a bányák. Úgy éltünk, mint a többi bányász a kolónián, egymás mellett, szoros testközelségben. Mindenki ismert mindenkit. Ott az emberek nem hazudhattak egymásnak. Senki sem akarta másnak mutatni magát, mint ami. Emlékszem, gyakran összejöttek nálunk a bányászok, ültek a konyhában, az asztal körül, s vitatkoztak. Én nem értettem őket, mert nem magyarul beszéltek. Apám értett egy kicsit franciául, németül, oroszul. A bányatelepen a törzsbányászok különböző nemzetiségűek voltak: legtöbben lengyelek és szlovákok. Otthon, ha nem akarták, hogy a gyerekek is értsék, szlovákul beszéltek a szüleink. Azok a bányászok is biztos szlovákul beszélgettek ott a konyhában a hokedlikén. Bizonyára újságot vagy valamilyen röpiratot szerkesztettek. Mindig törték a fejüket valamin. Emlékszem, a 30-as években a nagybátyámat ki is utasították a telepről. Kiment Franciaországba.

Hát ilyen környezetben cseperedtem, én magam csak 1945 után kapcsolódtam be a mozgalomba. A kommunista párt tagjaként szervező titkár lettem a telepen. Akkor még nem voltak függetlenített pártszervek meg pártfunkciók, az egész vezetőség lent dolgozott a bányában. Magam is vājár voltam. A pártszervezet a volt csendőrlaktanya épületében kezdte meg a működését. Jellemző, hogy jó néhány csendőr ott maradt a telepen, bányásznak állt. Aki rendesen viselkedett, nem bántottuk, hagytuk dolgozni.

A háború alatt a bányák víz alá kerültek, ilyen körülmények között kellett megszervezni a termelést, beindítani az életet. Először is rá kellett beszélni az embereket, hogy felvegyék a munkát. Agitálni kellett, de nem ám szóval... Magam is egy csapat vezetője voltam. Ha azt mondtam, elvtársak, csináljunk kétszer 12 órás műszakot, hogy a gyárakban beindulhassanak a gépek és áramot termelhessenek az erőművek, akkor nekem is ott kellett lennem az első sorban. Ott az Augusztá-telepen csak azt fogadták el vezetőnek, aki jól ismerte a bányát meg az embereket. A bányában nem lehetett handabandázni. Ott csak pontosan és felelősségteljesen lehetett dolgozni, mert emberek élete múlt minden mozdulaton.

Aztán feljöttem a bányából, és a BM-hez kerültem, azzal a jelszóval, hogy nekünk munkásoknak, kommunistáknak most át kell vennünk a közigazgatás irányítását. Szolnok megyébe, Szajol községbe vezényeltek gyakorlatra. Elvégeztem az államigazgatási iskolát, együtt tanultunk az egykori főispánokkal, jegyzőkkel, polgármesterekkel. Ennek az iskolának az volt a feladata, hogy előkészítsen bennünket, új kádereket, az új típusú közigazgatási munkára. Miután elvégeztem az iskolát, először Szombathelyre, majd Szolnokra akartak küldeni polgármesternek. Nem vállaltam, mondtam: én nem leszek polgármester. Nemcsak a régi elnevezés miatt idegenkedtem a dologtól, hanem – bár már szereztem egy kis gyakorlatot az államigazgatási munkában – ekkora feladatra nem tartottam magam alkalmasnak. Talán kisebb beosztást elvállaltam volna. Végül ott maradtam oktatónak az iskolán. Egy évig oktatóskodtam, majd kineveztek az iskola igazgatójának. Magyarország első tanácselnökeit mi képeztük ki egyhetes gyorstalpaló tanfolyamon.

1953-ban a tanácsakadémia szervezésével bíztak meg. Fél évre rá gépkocsibaleset ért. A bányában nem történt bajom, pedig mindig veszélyes helyen dolgoztam, a szolgálati Pobjedában majdnem meghaltam. 1957-ig nyomtam az ágyat, aztán leszázalékoltak. Nem bírtam otthon sokáig. Amikor fölkeríttek a tanácsakadémia újjászervezésére, igent mondtam. Előbb Budapesten, később Veszprémben, majd Szombathelyen tevékenykedtem. 1961-ben újra följöttem Budapestre, de akkor már olyan rossz állapotban voltam, hogy megint kórházba kellett vonulnom. 1961-től 68-ig három csontműtétet hajtottak végre rajtam. 1969-ben aztán megint nyugdíjba küldtek.

Újpalotára az első fecskékkel jöttem, 1971-ben. A családom nem nagyon örült, hogy itt kaptunk lakást, ők inkább Óbudára akartak menni. Amikor jelentkeztem a kerületi pártbizottságon, mindjárt megbíztak a lakótelepi

pártszervezet megalakításával. Előbb megszerveztem az első alapszervezetet, később a lakóbizottságokat. 1972-ben már az időszakos tanácsi választásokon lakótelepi tanácstagokat választottunk. Sokan ellenezték, mondván, erre eddig még egyetlen lakótelepen sem vállalkoztak. Még Óbudán sem, pedig az elit lakótelepnek számított. De nekünk addigra már olyan jó kapcsolatunk volt a lakókkal, hogy példaszerűen sikerült a választás.

A lakóbizottságok szervezéséhez úgy kezdtünk hozzá, hogy először megismerkedtünk a lakókkal. Az alapszervezet néhány tagjával végigjártunk 1500 lakást. Sajnos, az a jó kapcsolat, ami a lakossággal a kezdeti időszakban kialakult, nem folytatódott. Az egyik ok talán az, hogy időközben négy alapszervezet alakult. Mindegyik élte a maga külön életét. A szervezéssel volt a baj. Sokan azt gondolták, hogy elég, ha kiragasztanak egy plakátot, vagy bedobnak a postaládába egy meghívót. Pedig személyes kapcsolat nélkül nem lehet agitálni. Én úgy tapasztalom, hogy a mi honfoglaló generációnk visszavonulóban van. Ez nagy baj, mert előkerültek a nagyhangú túlbuzgók, akik elriasztják a valóban tenni akaró szerényebbeket. Kicsit belterjes világ alakult ki itt a népfronton belül is. Azt hiszem, gyakran nem a leghasználhatóbb, legbecsületesebb emberek tevékenykednek a különböző társadalmi posztokon, hanem a legnagyobb hangúak, a legrámenősebbek. Pedig az embereket semmivel sem lehet jobban elriasztani, mint a parancsolgatással, meg ha valaki mindig a „szuper-okost” játssza nekik. Inkább oda kell figyelni rájuk, meg kell hallgatni őket. Én, amíg bírtam, minden áldott nap a telepet jártam, lakógyűléseken vettem részt. Bekopogtattam a lakásokba, megkérdeztem, mi a baj. Nem volt más választásom, ha fárasztó volt, akkor is ezt kellett csinálni: személyes kapcsolat nélkül egy ház, egy lakótelep idegen emberek halmaza marad.

Túl sok volt a munka, nem bírtam tovább, idegösszeomlást kaptam. Két hónapot töltöttem kórházban. Amikor kiengedtek, újra nekiláttam... Beválasztottak a végrehajtó bizottságba, hárman képviseltük a lakótelepet. Az egyetlen ok, amiért ezt csinálom az, hogy szeretem Újpalotát. És meggyőződésem, hogy sokan vannak, akik szívesen vállalnak áldozatot is a telepért. Csak mindig értelmes munkát kell adni, értelmes akciókat kell szervezni, mert ha egyszer becsapjuk az embereket, többé senki sem jön el társadalmi munkára. Mostanában sokat cikkeznek az újságok a lakótelepi ember passzivitásáról. Ezek a cikkírók nagyon magasról szemlélik a dolgot, s gyakran összekeverik a fogalmakat. Az itteni családok élnek a telepiek megszokott életét, reggel tolonganak a buszon, délelőtt és délután dolgoznak, este térnek csak haza. Nem csoda, ha az emberek ilyenkor csöndre és nyugalomra vágynak. Ez még nem passzivitás, nem elzárkózás. Meg kell nézni, szombaton és vasárnap mennyien mennek le a játszóterekre, hányan heverésznek a fűben. Amikor elhatároztuk, hogy megtisztítjuk a parkerdőt, és társadalmi munkát hirdettünk, húsz-harminc emberre számítottunk, végül háromszázan jöttek.

Lassan közeledünk egymáshoz. Mindig akad közös téma: gyerek,

vásárlás, foci. És a közös gondok is összehozták a lakókat. Ha – teszem azt – rossz a lift... De inkább nem panaszkodom. Másik példát mondok: amikor beköltöztünk a házba, mindkét lépcsőházban égtek a lámpák. Éjjel-nappal, teljesen feleslegesen, hiszen minden szinten két ablak is van. Szóltunk a gondnoknőnek, hogy kapcsolja le a neoncsöveket. Azt mondta, hogy ezt így építették, nem lehet lekapcsolni. Ekkor összefogtunk, s írtunk egy levelet a népi ellenőrzésnek, hogy a mi házunkra miért nem vonatkozik az energiatakarékosság. Jó ideig nem történt semmi. Végül aztán nagy nehezen megoldották ezt a problémát is. Lekapcsolták a villanyt.”

Mecher János

Ott ült mindennap a Páskomligetben. Fiatalok, öregek, mindenki csak Jani bácsinak szólította. Szívesen kibicelt a kártyázók mellett. Igaz, ő maga soha nem nyúlt a kártyához és a borosüveghez. Ült csak naphosszat a padon, néha megigazította ellenzős vászonsapkáját, rágyújtott, dörgölgette a néhánynapos borostát az állán. Élénk szeme időnként végigpásztázta a környéket. Mindent észrevett: ha Nagy néninek rossz volt a hangulata, ha Sugár bácsi nehezebben vette a levegőt. „Na jöjjön, öreglány, hozok egy kis pénzt, aztán elmegyünk a bárba”, mondta a mellettünk üldögélő, fejkendő öregasszonynak, Nagy néninek. Ma már bizonyára mindketten az égi bárban mulatoznak.

„1917-ben meghalt az apám. Hárman maradtunk gyerekek. Később az anyám is beteg lett, beadtak a menhelyre. Abaújszántóra kerültem egy családdhoz. Ott jártam iskolába. Tizenkét éves koromban aztán egy suszter fogadott magához, inasnak. Minden reggel kiültünk a baklihoz, az öreg kiosztotta a munkát: ez tíz perc, ez fél óra. Így kistócolt annyi rossz cipőt egy napra, mint a ménkű. Igyekezni kellett, hogy a felét meg tudjam csinálni. Este aztán elővette az öreg a szíjat, és nekem esett, hogy miért ad ő nekem enni. Ment is ez nekem két évig, aztán egy szép napon megszöktem. Volt ott Abaújszántón egy csendőr, az nyugdíjba ment, kapott egy kis üzletet. Megszólított az utcán, bevitt a lakásba, enni adott. Elvitt Megyaszóra, az üzletébe. Hordtam a pincéből a bort, kiszolgáltam. Aztán derült égből villámcsapás: kitört a családi botrány. Az asszony megszökött a segédjegyzővel, fölbomlott a bolt. Akkor elkerültem egy paraszthoz. Ez egy Oláh nevű fuvaros volt, egy ideig neki segítettem, aztán azt mondta, menjek el a sógorához Golopra. Jól van, gondoltam, ott még nem jártam, elmegyek oda. Ez az ember földműves volt, a ház körül ló, szekér, tehén. Eleinte tetszett ez is, pesti gyerekeknek. Aztán ott is megbomlott a rend. A paraszt eladta a házát, szerszámait, jószágát, összecsomagolta a családot, s fölment Pestre. Akkor átkerültem a szomszédba, ott dolgoztam. Közben megnősültem, elvettem egy falubeli lányt. Az én házasságom se tartott azonban soká. Egy évig. Mit volt mit tenni, megint kezdhettem előlről mindent. Akkor én is azt csináltam, mint ott a környéken sokan, eladtam, amit összeszedtem néhány év alatt, s Pestre költöztem.

Amíg én faluról falura csavarogtam, elvesztettem szem elől az anyámat is, meg a testvéreimet is. Magam maradtam. Amint följöttem Pestre, első dolgom volt, hogy fölkutassam őket. Először a nagynénémet találtam meg, aztán az anyámat. Az anyám Kispesten lakott, a második férjével. Hozzájuk költöztem, de ez se tartott sokáig, mert két évre rá meghalt az anyám. Megint ott maradtam egy szál egyedül. Jaj, már megint mit csináljak? Addig-addig forgolódtam, míg újból megnősültem, így lett az Edit lányom. A feleségem 43 éves korában meghalt.

Mit mondjak? Katonáskodtam vagy tízszer. Voltam a szovjet fronton, összecsalinkáztam én az egész világot. 1948-ban jöttem haza a fogságból. A sógorom asztalos volt, nagyon prima műbútorasztalos. Hívott, hogy menjek a műhelybe én is. Azt mondta, hogy nem ad annyi fizetést, mint egy segédnek, annak csak éppen a felét, de a szakmát megtanulhatom. Meg is tanultam. A Honvédelmi Minisztériumban sok helyen megtalálná a nevemet, a bútorok alján. Ott csináltuk ezeket a reneszánsz, holland, flamand stílbútorokat. Én meg stikában odakarcoltam a nevemet meg az évszámot a bútorok aljába, hogy ha majd valamikor szétszedik, mondjuk, kétszáz év múlva, tudják, hogy ezeket én csináltam.

A Tildy, a Szakasits, ezeknél mind dolgoztam. Aztán 1951-ben államosították a műhelyt, munka nélkül maradtam. A sógorom eladta a házát és a szerszámokat, mindent, leköltözött vidékre. Én meg elmentem a gyárba, az EVIG-be. Dinamómotorokat csináltunk. Mondtam magamban: majd meglátjuk, ha megy, csinálom, ha nem, úgyis itt hagyom. Olyan jól ment, hogy 1951-ben háromezer forintot kerestem. Akkor az nagyon nagy pénz volt. A feleségem azt kérdezte, te Jani, honnan vetted ezt a sok pénzt? Mondtam: ennyi a keresetem! Akkor még úgy volt: X. Y. 150 százalék, 160 százalék, rakták csak ki a számokat a falra, mint az örültek. Bizony, bedobtam én akkor a 200 százalékot is. Tudja az isten, egyszerre belejöttem. Ezt csináltam egészen 1968-ig, a nyugdíjaztatásomig.

1971-ig Kispesten éltünk. Aztán szanáltak bennünket, s idekerültünk Újpalotára. A lakás nem érdekelt engem, csak a gyalupad. Hol lesz annak helye az emeleten? Jártam a gondnok nyakára, hogy kerítsen nekem valami kis lyukat, ahová eltehetném. Meg is ígérte. Aztán mi történt? Jöttek egymás után a lakók, hogy Jani bácsi, ezt csinálja meg, Jani bácsi, azt csinálja meg. Mentem, megcsináltam. Aztán egyszer csak hallom, hogy a lakóbizottsági ülésen kihoztak engem, mint kontárt, mint fusert. Gondoltam, na jöhet hozzám ezután bárki. Eszem ágában sem volt kiváltani az ipart. Miből fizessem én azt? És egy ilyen új lakótelepen mi szükség van asztalosra? Csakhogy egyre jöttek az emberek, kérték, hogy ne makacskodjak, váltsam már ki az ipart! Mondtam: nincs nekem műhelyem. Nem is lesz.

Aztán adtak ipart, adtak műhelyt. Kaptam egy kis pincét, ott állítottam föl a gyalupadot. Ott vagyok egész nap. Kérdezze meg a lányomat, ahogy reggel kinyitom a szemem, már mennék is le a pincébe. Reggelizni sem nagyon

akaródnak. Pedig semmi dolgom ám, az égvilágon semmi, csak ott teszek-veszek. Enélkül én már nem tudnék élni. Azért néha hoznak valamit... Nevetne, ha látná. Az öregek mindent kitalálnak, hogy megmentsék a régi bútort. Megcsinállok én mindent, ha látom, hogy örülnek neki. Ne gondolja, hogy nagy üzlet ez. Nincs szívem levágni ezeket az öregeket. Ahogy belépek egy lakásba, azonnal látom, mi újság. Hogy itt ki van készítve mindennapra a kenyérnekvaló.

Az a legfontosabb, hogy úgy érzem, szeretnek itt a környéken. Amikor itt ülök a padon, mindig idejön valaki, senki nem megy el úgy mellettem, hogy ne szólna hozzám. Ez jólesik. Pedig még csak ötödik éve vagyok itt. Igaz, én nem zárkózom be a lakásba. Mindig kint vagyok a kapuban, vagy járom a környéket. Néha fölülök a biciklire, s elcsalinkázom egy kicsit. Csak ezt a sok magas házat nehéz megszokni. Jaj, jaj! Először ebbe akartam belehalni. Mondtam is: ha engem föltesznek a tizedikre, azonnal kiugrom az ablakon. Amikor osztották el a lakásokat, behívtak. Ott ült velem szemben a tisztviselő, Tótnak hívták. Mondja nekem: Újpalota! Mondom: nem kell! Miért? Mondom: tudja mit, Tót elvtárs, nézze meg a lábaimat, azokra legyen tekintettel, s közel a földhöz adjon lakást, közel a földhöz, mert úgyis odajutok. Nevetett a Tót elvtárs, lapozgatott a füzetében. Aztán azt mondta: első emelet. Mondom: jó lesz. Na, így kerültem Újpalotára.

A lakásra nem lehet panasz, nem kell fát vágni, tüzet rakni, fürdővizet melegíteni. Csak hát, nem is tudom... Azért ez nem olyan, mint a kispesti ház. Ott, ha az ember kilépett a konyhaajtón, mindjárt a kertben volt. Az emeletet nem tudom megszokni, azt az érzést, hogy itt az ajtó mögött nem kert, hanem lépcsőház van. Eleinte, amikor idejöttünk, sokan kiugráltak az ablakon. Aztán ennek is vége lett. Valahogy túlteszi magát az ember ezen. Az egyik kispesti szomszédunk is... a szerencsétlen. Akkor a lányom is azt mondta, ő is kiugrik, ő is kiugrik. Mondtam neki, bolond vagy te, hiszen ha innen, az első emeletről kiugrasz, még a lábadat se töröd ki.” (Nevet.)

Rubus Tamás

Mielőtt Újpalotára költözött, egy dunai uszályon élt a feleségével és a három gyerekkel. Apró termetű, gyors mozgású fiatalember, mezítláb szaladt ajtót nyitni. Éppen Demis Roussos-lemezeket hallgatott.

„A lakásért kértem az uszályszolgálatot. Annak előtte gépkezelő voltam egy nagy hajón, oda nem lehetett családot vinni. Az uszályra, oda igen. Az az igazság, hogy nagyon sokat fizettem albérletért. Egy barlangban laktunk... Ha ez lakás, akkor az barlang volt. Szóval sikerült elintézni az uszályszolgálatot, a feleségem is megkapta az útlevelet. Vittem a családot magammal mindenfelé. Rendes lakásunk volt a hajón, két szoba, konyha, zuhanyozó. Persze, a zuhanyból csak Duna-víz folyt, de volt rendes ivóvíztartályunk is. Kibírtuk. Nekem mindenesetre könnyebb volt az életem, hogy mellettem állt az asszony, főzött, mosott, rendben tartotta az életemet. Amikor egyedül hajóztam, mindent

nekem kellett csinálni. Gyakran nem volt hozzá kedvem, a szolgálat után csak úgy beestem az ágyba...

Két éve, augusztus elsején költöztünk ide, Újpalotára. Akkor kaptam két hét szabadságot. Igyekeztünk minél gyorsabban berendezni a lakást. Persze, nem lettünk készen, de hát nekem mennem kellett, nem mondhattam, kérem, uraim, nem érek rá, még rendezgetem a lakásomat. Szeptember elsején mentem el, s csak január 16-án jöttem meg. Ez volt az első utam egyedül. Nagyon, nagyon hosszú volt: ugrott a karácsony, ugrott a szilveszter.

Úgy gondolom, most már elég volt a hajózásból, parti szolgálatra kérem magamat. Itt van az új lakás... Nem éri már meg egyedül csavarogni. Kódorogjak a világba, két konyhát tartsak? A család itthon van az új lakásban, én meg távol? (Nagyot sóhajt. Hosszú szünet.)

De azért nagyon fog hiányozni a Duna. Megismertem a környékét, a hajósokat. Egy bolgár sráccal most is levelezek. Ha két hajó találkozik, tudom, kik utaznak rajta. Kiállunk, és integetünk egymásnak... Jaj, a Duna! Csak napokon múlt, hogy a gyerekeim nem a folyón születtek. Én úgy számítottam, hogy még időben hazaérünk, csakhogy közbejött az arab-izraeli háború. Nem tudtak úgy mozogni a hajók, ahogy kellett volna. A mienk is késett két-három hetet. Mire kikötött a hajó, az asszony már alig bírta. 40 fokos hőségben vonatozott fel Pestre, a nagyobbik gyerekekkel. Amikor végre megérkeztek a pályaudvarra, beugrottak egy taxiba, s mentek a mamáékhoz. Én Belgrádban kaptam meg a mama telexét: egészségesek mind a hárman. Elszédültem... Hárman? Ikrek lettek.

Aztán, hogy egy kicsit fölcseperedett a két kicsi, újra hajóra szálltunk. Csináltam nekik emeletes ágyat, jó erős ráccsal, hogy ki ne potyogjanak. A nagyobbik gyereknek fölfestettem az uszályra egy piros négyzetet, ott játszhatott. Így éltünk. Most télen, még egyszer utoljára elvittem a családot a Dunára. Ez volt a búcsúutazás. Elmentünk egy hónapra Németországba. A vízen még elég hideg volt, de mire hazaértünk, hirtelen kitavasodott. Itt, a lakásban kellemes meleg fogadott bennünket, nagyon jó volt belépni a szobákba. Ekkor éreztem először, hogy nekem is van végre otthonom.”

Szindbád, a hajós most elérzékenyült kissé. Zavartan egymáshoz dörzsölgette meztelen talpát. Közben megérkezett a feleség is. A szomszédból jött, tortát sütöttek.

– Ilyen jóban van a szomszédokkal? – kérdeztem az asszonytól. A férfi válaszolt helyette:

– Az az igazság, tudja, hogy míg én nem voltam itthon, a feleségem, a három gyerekkel, bizony rá volt szorulva a szomszédokra. Ez a hajósfeleségek sorsa: mindig egyedül vannak, amikor dönteniük kell. Nekem ez már nem tetszik. Azért kértem magamat parti szolgálatra, hogy én is hazajárhassak esténként a munkából, mint a szomszéd. Aztán letelepedek ide a fotelba, hallgatom a lemezeimet, amiket még hajós koromban vásároltam,

kibámézkodok az ablakon, kimegyek a konyhába, főzök magamnak egy kávé, megsimogatom a kölykök fejét. Azt hiszem, végleg kikötöttem itt...

Bojtár Imre

Tósgyökeres építészfamíliából származik. „A családomban mindenki az építőiparban, vagy akörül dolgozik: mérnök, kőműves, technikus vagy segédmunkás.” Újpalotára a felesége révén került, mondhatni: ide nősült. Most együtt élnek egy kétszobás lakásban, anyós, após és ők, Ildikóval, hároméves kislányukkal.

„Nekem tetszik Újpalota. Úgy gondolom, egy kicsit más, mint a többi lakótelep. Kelenföldön még nagyon sokat kísérleteztek, nem is sikerült a legjobban. Zsúfolt, körülzárja a vasút. Óbuda szintén zsúfolt, s nagyon zajos. Újpalotának kitűnő, levegős a szerkezete, a házak is változatosak, színesebbek, mint máshol. Mi az első fecskével kerültünk ide, a „honfoglalás korában”. Akkor még lehetett érezni a telepi öntudatot. Nagyon rá voltunk szorulva egymásra, segítettünk költözni a másoknak, ha nem volt víz, nyugodtan becsöngethették az ember a szomszédba egy korsóval.

Ma már konszolidáltabbak a viszonyok, kevesebb a váratlan esemény, az első idők nyitottságát fölvaltotta a befelé fordulás. Ez így természetes. Azt gondolom, ha már mindenki betelt a lakással, ha már minden család kiélvezte a „végre-csak-magam-vagyok” állapotot, újra kinyílnak majd egymás felé az emberek. Nem szabad türelmetlennek lenni. A lakótelepieket ért bírálatokra én csak azt válaszolom, jöjjön el az illető délután Újpalotára, nézze meg a maguk ácsolta kispadon ücsörgő öregeket, a játszótereken tereferelő szülőket, s a kismotorokkal bíbelődő kamaszokat... Mint egy óriási falul! Nekem ez jut eszembe Újpalotáról.

Itt jól érzem magam, a belvárosban nem tudnám elképzelni az életemet. Mégis Budafokon építkezünk... Kényszerűségből. Nem találtunk más megoldást. Egy másfél szobás lakás ára itt Újpalotán 250 ezer forint (1977-ben!). Honnan vegyek én ennyi pénzt? Arról nem is beszélve, hogy egy másfél szobás lakás gyerekkel már kicsi. Ezért láttunk hozzá magunk az építkezéshez. Magunk csinálunk mindent: a tetőtől a padlóig.

És amíg elkészül? Négy generáció él itt együtt. Talán, ha nem lennének mindannyian idegesek, kevesebb lenne a súrlódás. Legszívesebben ki sem dugnám az orromat ebből a szobából. Mert a konyhában, a fürdőszobában, a vécében már a többiekhez kell alkalmazkodni. A konyhánk például akkora, hogy ha ketten bent vagyunk, már nem férünk el egymástól, csak lökdösődünk. Ezért nem is eszünk a konyhában, inkább behozzuk ide a szobába az ételt, s kibámulunk az ablakon. Elképzeljük, mi lenne, ha egyedül élhetnénk. Egy építésznek nem könnyű ekkora szobában dolgozni. Az asztalom éppen csak hogy befért ide, a könyveim már kiszorultak. Azokat otthon kellett hagyni a szüleimnél. A lemezeink nagy része pedig a földön hever. Másutt már nem jutott

nekik hely. Éjjel, ha felkapcsolom a lámpát a dolgozóasztalom mellett, állandóan arra gondolok, hogy fölbred a kislányom.

Mégis, ha elkészül a ház, sajnálni fogom Újpalotát. Elsősorban a játszótereket szeretem. Mindennap lemegyek a lányommal csavarogni egy kicsit a környéken. Minden zugot: fát, bokrot, padot ismerünk. Itt nőtt fel a lányom, mindig is ide kötik majd az emlékei.”

Bojtár Imre felesége kertészmérnök. Látható ez a szépen ápolott növényeken, az akváriumon, ami már csak a férj rajzasztalán kapott helyet. Újpalotáról is a növények jutnak az eszébe.

„Amikor ideköltöztünk, nem volt itt még semmi, csak pipacsok. Nagyon sok fát vágtak ki, fölöslegesen. Azóta már újakat telepítettek, de hát ezeknek még nagyon sokat kell tűrniük.

Én is szeretek Újpalotán lakni, szeretem a napfényt, a sok gyereket. Igaz, a lakás egy kicsit huzatos, rosszak a szigetelések. A lányom két-három hetenként mandulagyulladásra kapott. Cipeltem a gyerekorvoshoz. Az első években szörnyű volt a gyermekorvosi ellátás. Egyetlen szobányi helyiségben hatvan-hetven gyermek és szülő szorongott. Amelyik gyerek még nem volt beteg, itt bizonyára összeszedett valami nyavalyát. Amióta fölépítették az új rendelőt, javult a helyzet. Igaz, most már nem is kell annyit orvoshoz mázskálnunk, közben kivették a lányom manduláját. (Nevet.)

Jaj, és a bogarak! Azoktól nagyon undorodom. Itt a konyhában minden este előjönnek. Egyszerűen nem lehet ellenük védekezni. A csótányok egyre kövérebbek lesznek, beugrálnak a konyha szellőzőjén. Jártak már itt a KÖJÁLTól, alá kellett írni egy nyilatkozatot, hogy hozzájárulunk a lakás cíanoztatásához. Mi alá is írtuk, de sokan nem. Szégyellik, hogy bogár van a lakásukban. Ki érti? Mintha mindannyiunknak nem ugyanaz lenne az érdeke: kipusztítani végre ezeket az undok férgeket a házból.

Viszont van egy másik kis állatunk. Őt szeretjük. A fürdőszoba szellőzőjében lakik, esténként szépen ciripel. Ki tudja, hogyan került egy tücsök a panelfalak közé?

– Nem fogja sajnálni, hogy itt kell hagyniuk Újpalotát?

– Tudja, mi tizenhat éves korunkban kötöttük össze a sorsunkat. Sok nehéz évet éltünk le egymás mellett. Néha úgy érezzük, nem is házastársak, inkább testvérek vagyunk. Soha nem volt külön életünk, mindig másokhoz kellett alkalmazkodnunk. Hontalanok voltunk egész életünkben. Amióta a budafoki házat építjük, minden szabad percünket ezzel töltjük. Mint a madarak, készítjük az első igazi, önálló fészünket...”

Sugár Jenő és Sugár Jenőné

Minőségi cserések. Ők azok, akik a szőnyegpadlóra is szőnyeget tesznek, és védőhuzatot húznak a védőhuzatra. Életük nagy álma volt az újpalotai lakás. A

férfi magas, szikár, kevés beszédű, az asszony alacsony, gömbölyded és – enyhén szólva is – beszédes.

Sugárné: Kispesti születésű vagyok, jól is éreztük magunkat addig, míg nem költöztek oda mindenféle emberek. Kibírhatatlan lett ott az állapot. Ezért folyamodtunk minőségi cseréhez. Én jól érzem magam itt a telepen, állandóan szépítjük a lakást. Nagyon sokat áldoztunk már rá, kivált a tapétára, az különleges.

Sugár: Nem panaszkodom. Úgy érzem, elértem az életben a célomat. Pedig nagyon mélyről indultam. Amikor hazajöttem a fogságból, újra kellett kezdeni mindent. Nem volt éppen könnyű a munkám sem. A Csepeli Papírgyárban dolgoztam, napi 12 órát, 60-70 fokos hőségben. Nem volt semmi bajom, éltető elemem volt a munka.

Sugárné: Közben még az is történt vele (a férjéről van szó), hogy kiemelte az übé, tété felelős lett, iskolát is végzett. Nagyon komoly beosztása volt. Amíg dolgozott, mindig keresett annyit, hogy háromévenként tehattunk egy nyugati körutazást.

Sugár: Amikor ideköltöztünk, nekem azonnal szemet szúrt ez a sok hanyagság itt a telepen. De hát az egész telepet nem tarthatom rendben, csak a saját lakásomat. A szakmám bádogos, így általában mindent meg tudok csinálni. Megnézheti nálam a csapokat, a csöveket...

Sugárné: Az a tervünk, hogy idén csempézzünk. Mi azt tartjuk a legfontosabbnak, hogy kulturált körülmények között éljünk. Ha már a falakon kívül ez nem is valósítható meg, legalább a falakon belül...

Sugár: Nem szabad panaszkodni, kedvesem, hiszen gondolj arra, hogy az utóbbi száz évben nem építettek annyi lakást, mint itt Újpalotán – néhány év alatt.

Sugárné: Nem tehetek róla, de engem például nagyon zavar ez a szőnyegpadló. Állandóan szakadoznak fel a szálak, s keringenek a levegőben. Talán, ha nem ezt a durva minőséget alkalmaznák... Hiszen ez olyan, mint a lópokróc.

Sugár: Az az igazság, hogy azért jöttünk Újpalotára, mert itt közelebb vagyunk a lányomhoz. Ha történik velem valami, azonnal tudjuk értesíteni.

(A férfit az utóbbi időben súlyos asztma kínozza. Erről nem beszél, de mondatai mögött félelem bujkál.)

Sugárné: Nagyon jó viszonyban vagyunk mindenkivel, de nem járunk be senkihez. Rájöttem Kispesten, hogy az nagyon rossz, ha rászoknak a szomszédok az összejárásra. Nem szabad túlzásba vinni a barátkozást. Segíteni segítünk egymáson, a férjemet gyakran hívják, ha valami meghibásodik, de csak úgy bemenni egymás lakásába – ez nem vezet jóra.

Sugár: Itt ülnek lent a padon a férfiak és kártyáznak, sakkoznak. Ó, nem,

én még nem ültem le közéjük, s nem is fogok. Nagyon elítélem őket, hogy nincsenek tekintettel senkire. Eldobálják a csikkeket, borosüvegekkel rakják körbe a padokat. De legfőképpen azért haragszom rájuk, mert csúnya szavakat használnak. Szóval gusztustalan az egész. És a kisgyerekek ott játszanak körülöttük. Azért nem mondom, ha van egy jó sakkparti, abba belenézek, de csak három lépés távolságból.

Sugárné: Pénzben játszanak! Én, ha tehetem, nagy ívben elkerülöm őket. Egyszerűen nem bírom. Tegnap is mondta a férjem, gyere, anyukám, menjünk egy kicsit sétálni. Jó, mondtam, de akkor menjünk távol ettől a dzsumbujtól...

László Zoltánné

A szobában, ahol beszélgettünk, modern, világos szekrénysor és egy kihúzható heverő húzódott a falak mentén, a szoba közepén, az alacsony dohányzóasztalon, egy üvegtálban paprikáskrumpli, kolbásszal, sörök, kenyér, cigarettacsikkok, egy alumínium dózsi; a fotelokban, a heverőn és a szőnyegen, a család. Kilencen éltek abban a kétszobás újjalotai lakásban, a szülők, az öt gyerek és a két unoka. Amikor ott jártam, még vendégek is voltak, a férfi húga és öccse.

Megérkezésemkor még nem volt otthon a „mama”, a „főnök”, aki mindent tud, s aki a nyilatkozattételre egyedül illetékes. Míg vártunk rá, ittuk a hűvös söröket, aztán, hogy megjelent, mintegy varázsütésre elcsitul a népes család.

László Zoltánné korát tekintve fiatalasszony lehetett akkor, a hajában még alig látszottak ősz hajszálak, a hangja is vidáman csengett, csak a derekát fájlalta nagyon; látszott, minden mozdulathoz külön erőt kellett gyűjtenie. Mint megtudtam, kétszer operálták gerincsérvvel, fél éve, hogy leszálalékolták.

„Ezelőtt albérletben laktunk, egy négyszer négyes szobában, hatszázért. Semmi nem volt hozzá, se kamra, se konyha. Ott éltünk hatodmagunkkal. A szobában volt egy szekrény, egy stelázi, egy nagyasztal, egy sparhelt. Mindent begyömöszöltünk azért, ami kellett. Én akkor három műszakban dolgoztam az Épületelem Gyárban. Segédmunkás voltam, húztam be a vasakat a betongerendákba. Kellott hozzá erő, ügyesség. Ennek előtte varrónő voltam, ott kaptam gerincsérvet, az üléstől. Pedig jól kerestem, többet, mint a férjem. Megoperáltak, nem mehettem vissza varrni. Már akkor le akartak százalékolni, de nem engedtem, hiszen négy gyereket kellett nevelnem, taníttatnom.

Utána mentem az Épületelem Gyárba. Elhiheti, dolgoztam én eleget a vasgerendákkal, meg otthon a négy gyerekre. Ha délutános voltam, éjjel egy óránál előbb sohasem feküdtem le. Megnéztem mindent az utolsó gombig, cipőig. Hogy rendben vannak-e a gyerekeim? Még a füzetükbe is belekukkantottam. Most már csodálkozom magamon, hogy hogyan bírtam. Egy szobában tisztálkodni, főzni, mosni. A vizet az utcáról hoztuk... Igaz, azért a lányok is segítettek néha. Meg az apjuk. Hozta a vizet, főzött, mosott.

A vidámság soha nem hagyott el bennünket. Nem veszekedtünk. Ha valami baj volt, mindegyikük hozzám jött, én meg igyekeztem elsimítani a perpatvart. 1966-ban adtam be a lakáskérelmet, 72-ben kaptuk meg ezt a lakást. Először úgy volt, hogy két és fél szoba hallóst kapok a nyolcadikon, de hát én azt nem fogadhattam el. Én nem bírok oda fölmenni, sem lejönni. Azt mondták, több lehetőségem nincs, vagy elfogadom a harmadikon a kétszobást, vagy pedig várok. De hát nem várhattam, hiszen a pici gyerek az asztalon aludt. Másutt már nem tudtunk helyet szorítani neki. Annyi helyünk nem volt, hogy berakjak egy kiságyat. Három fekvőhelyünk volt összesen: egy nagy rekamié, azon aludt a három lány, mi az emberrel egy egyszemélyes sezlonon, a fiú szintén egy sezlonon.

Itt az új lakásban már minden könnyebb. Mindennek megvan a helye, egyszerűbb a főzés, a mosás. Csak az az egy bajom, hogy a két gyerekem visszaesett a tanulásban. Nem tudom, mi lehet az oka, talán ebben az újjalotai iskolában annyi gyerek van, hogy nem tudnak velük rendesen foglalkozni. Főleg az Etelkáért aggódom. Most is bukásra áll.”

A férfi nevetve közbeszól: „Én már ajánlottam neki egy jó szakmát, utcaseprőnek adom. Ott legalább kap rendes ruhát...”

„Amikor 72-ben ideköltöztünk, még kisebbek voltak a gyerekek. Aztán jöttek az unokák. Már megint kicsi a lakás. Most a lányom is itt él a két picinyével. Nekik nincs lakásuk, csak egy pincehelyiség. Úgy, hogy itt maradt ő is. Hogy mit szolt hozzá a férje? Hát nem sokat szólhatott hozzá!

– Összeférnek a szomszédokkal?

– Nekem nincsen semmi bajom az emberekkel, egyedül egy lakóval nem tudok kijönni. Alattunk lakik, egy 65 éves öregasszony. Neki nem tetszik, hogy ennyi gyerekem van. Egyedül ő mondogatja: cigány, cigány, cigány... Senki más nem mondogatja a házból. Mindenki szívesen köszön, elbeszélget velem a liftben. Az öregasszony azért haragudott meg rám, mert én szóba álltam az ő haragosával. Amikor hazajöttem a kórházból, először nem neki, hanem a haragosának mutattam meg a kisfiamat. Hát azóta nem beszél velem, viszont a haragosával már régen kibékült. (Nevet.) Velem pedig azóta pörlekedik. Ha fölmosom a fürdőszobát és véletlenül odavágom a partvist, már kopog. Ha vendégek jönnek hozzánk, és isznak egy keveset, már veri a plafont. A múltkor kiküldte a rendőrséget is. A lányom meg a fiam születésnapját tartottuk, együtt. Délután háromnegyed négy volt. Pianóban szolt a magnó. Éppen az uzsonnát készítettem a konyhában, amikor csöngettek. Jött két rendőr. A rendőrök azt mondták, vegyük halkabbra a magnót. Mondtam nekik, a maguk gyereke nem ugyanezt csinálja? Ha délután négykor sem moccanhatnak meg a gyerekek, akkor jelentsenek föl. A rendőrök elmentek, azt mondták, hogy nem történt csendháborítás. De az öregasszony azóta rólunk témázik. Jó, nem tagadom, hogy a férjem iszik. Iszik, de nem mondhatom, hogy alkoholistá. Rendesen dolgozik,

megkérdezheti a munkahelyén. Fizetés után megiszik egy fél liter bort, az már neki bőven elég. Jól megvagyunk mi itt mindenkivel. A szomszédasszony is gyakran bejön. Mások is megkérdezik a liftben, hogy vannak a gyerekek? Én is megkérdezem, aztán megy mindenki a dolgára. Nem érek én rá azt figyelgetni, ki mit csinál. Akad munkám elég. Nézze, ahol ennyi gyerek van, ott van bánat, öröm is.

– Ne haragudjon meg a kérdésért! Mind az öt gyereket akarták?

– Négyet akartunk, ez az igazság. A Róbertet már egyáltalán nem akartuk. A lányoknak köszönhetem, hogy végül is megmaradt. Ők beszéltek rá. Amikor észrevették, hogy terhes vagyok, nagyon megörültek, mind fiút vártak. A Zoli fiam, persze, kislányt. Amikor meglett a Robika, bejött az én Zoli fiam a kórházba, megnézett, sírva mondta, hogy anyuci, gyere már haza! A kisfiúra rá sem nézett. Nem bírta elviselni, hogy fiam lett. Egyedül akart maradni fiú a családban. Azt mondta, ne vigyem „ezt” haza. Mit tehettem, hazamentem. A Zoli volt otthon egyedül, ráhagytam a Robikát. Valamit csinálnom kellett, hogy megszokja. A Zoli szörnyű volt, ott állt az ablaknál, cigarettázott, és közölte, hogy kidobja a kisfiút a hóra. Ő nem fog neki enni adni, ő nem fog hozzányúlni. A torkomban dobogott a szívem, de azért elmentem a táppénzért. El kellett mennem. Három óra is beletelt, míg odavoltam. Jövök haza, hát látom ám, hogy az én Zoli fiam pólyálja, pelenkázza a kicsit; danolászik neki. Attól kezdve szerette nagyon a Robit. A Robi meg utána senkivel sem akart játszani, csak vele. Elaltatni sem tudta senki, csak ő. Reggel a Zoli vitte levegőre. Fél ötkor fölkelt, kocsiba tette a picit, aztán körüljárta vele a háztömböt. Éjjel is, ha fölsírt, mire én föltápaszkodtam, ő már mindig fönt volt mellette és békítette...”

Balázs Ferenc

„Tősgyökeres munkáscsaládba születtem. Apám vasöntő, anyám lakatos volt. Zuglóban éltünk egy egyszobás lakásban. Aztán Kispestre költöztünk, apámat kiemelték, mint abban az időben annyi társát. A rossz emlékű AGI-nak lett a politikai biztosa. Ők szervezték az állami gazdaságokat. Ötvenben elbántak az apámmal, azóta rehabilitálták, de a tüske benne maradt.

Apám kötötte az ebet a karóhoz: „Fiam, bármi lehetsz, csak öntő nem, mert akkor széjjelmegy az életed, az egészséged.” Lakatos lettem, mint az anyám. Közben lakást cseréltünk, a Peterdi utcába költöztünk egy kétszobás lakásba. Fölszabadultam mint lakatos, jártam mindenfelé az országban, sokat csavarogtam. Végül a Csepeli Papírgyárban kötöttem ki, az apám is itt dolgozott, az öntődét vezette. Itt ismerkedtem meg a feleségemmel, együtt iratkoztunk be a technikumba. Ő közgazdaságiba, én gépipariba.

A mi korosztályunkból jó szakembereknek számítottam, többet is kerestem, mint most. Elég sokat ittam, zűröztem. Nem akartam betörni. Mindent megengedtem magamnak. Amíg meg nem született a fiam, semmitől sem féltem. Aztán, hogy meglett a gyerek, minden megváltozott. Rohantam haza,

pelenkáztam, hancúroztam vele. Úgy gondoltam, jobb lesz, ha nősülésem után is együtt marad a család. Így aztán sohasem álltunk igazán a magunk lábára. Nem is akartunk. Apám csodálatos ember, nagyon nagy hatással volt rám. Hat elemit végzett, de filozófiai könyveket olvasott. Anyám tipikus proletárasszony, csak a család létezik számára, nagyszájú, veszekedős.

Ebbe a családba került bele a feleségem... Ő egészen más körülmények között nevelkedett. Nálunk például az volt a szokás, ha valaki hazajött, és talált valamit, megette, megitta. Nem csinált belőle ügyet, hogy nem maradt semmi. Aki éhes, menjen le ebédelni a Piroskába. A feleségemnek ez nagyon furcsa volt. Ők vidékről költöztek fel, lakásra kellett spórolniuk. Egy keresetből éltek. Az ő családjukban más volt a tempó, mások a szokások. Szigorú rend szerint osztották szét az ételt is. Náluk a családon belüli összetartás, egymásrautaltság sokkal szorosabb volt, mint nálunk. A mi családjukban sokkal lazábbak voltak ezek a kötelékek, mindenki úgy élt, ahogy akart.

A feleségem soha sem vette át igazán a mi értékrendünket. Nem is baj. Az a fontos, hogy az ember bízjon a másokban. Négy-öt év alatt megismertük egymást, tudom, a feleségem bármit tesz, azzal a család jólétét, a közös érdekeket szolgálja. Ma már nem vagyok féltékeny, nem érzem azt, hogy háttérbe szorítanak, hogy az én káromra történik valami. Szóval a lényeges kérdésekben öt év alatt kialakult közöttünk az összhang.

Ez az időszak egybeesik az Újpalotára költözéssel. Úgy határoztunk, hogy elcseréljük a lakást. Volt 130 ezer forint megtakarított pénzünk. Kerestünk címetek, minőségi lakáscsere-lehetőségeket. Újpalotát választottuk. Ez az egyetlen új lakótelep, amelyik közel van a város centrumához, mégis szép természeti környezetben van.

Honfoglalásunk nevezetes dátum a család életében. Legfőképpen a szüleim örültek, hogy együtt maradtunk. Nem ment el mellőlük az élet, itt maradt velük a gyár és az unoka. Első dolgunk volt, hogy bebútorozzuk a lakást. Nem akartunk drága darabokat vásárolni, mert akkor minduntalan rá kellene szólni a gyerekekre, le kellene takarni a bútorokat... Amikor kiköltöztünk, még nem volt játszótér, a gyerek beszorult a szobába. Mondhatom nyugodtan, hogy az egész család a gyerekhez alkalmazkodott. És a terveinket is hozzá igazítjuk. Éppen a minap beszélgettünk róla, hogy azt szeretnénk, ha a fiú velünk maradna. Tíz év múlva újra elcserélnénk a lakást egy négyszobásra, s akkor ő is odahozhatná a feleségét.

A család nagyon nagy biztonságot, önbizalmat ad, jó fellépést, s fölvértezi az embert az esetleges sikertelenségek ellen is. Én nagyon sokat köszönhetek a családomnak, tudom, hova tartozom, ki mellett állok. A családomnak köszönhetem, hogy nem lett belőlem csavargó, hóbörgő. Amikor Újpalotára költöztünk, néhány dolog megvilágosodott előttem. Itt eltűntek a különbségek, s valami jófajta egyenlőség alakult ki az emberek között. Mire gondolok? Három emelettel alattam lakik egy vezérigazgató. Ugyanolyan lakásban, mint én. Ugyanott állnak a bútorai, mint nekem. Itt az emberek nem nézik le egymást a

lakóhelyük miatt, a lakótelepen nincsenek rózsadombiak és cséri-telepiek. És ez megnyugtatja az embert.

Sok lakót ismerek már itt Újpalotán, tudom, sokan ugyanúgy gondolkodnak erről, mint én. Könnyen barátkozunk az emberekkel. A nyugdíjasokkal az anyám, a mamákkal a fiam, az autósokkal a Zsigám hozott össze. Amikor ideköltözésünk első napjaiban beálltam a ház elé az autóval, akkor még újdonság volt a Zsiguli, körém sereglettek a fiatalok. Három nap alatt egy tucatsnyi ismerősöm lett.

Nem végeztem tudományos fölmérést, de a tapasztalataim alapján állítom, hogy Újpalota Budapest legnagyobb munkáskerülete. Így aztán előbb vagy utóbb minden kerület az újpalotai panaszokkal fog foglalkozni. Újpalotán zsúfoltak az iskolák, rossz a közlekedés, nincs egyetlen nyilvános vécé sem, bedöglenek a liftek. Ettől aztán Csepelen, Erzsébeten, Angyalföldön, Újpesten romlik el a munkás hangulata. Ott szidja az anyját mindenkinek...

Elküldött a régi csepeli orvosunk, menjek el tüdőszűrésre. Újpalotán a tüdőszűrő a temető mellett van, a laboratóriumi eredményekért Újpestre kellett volna kutyagolnom. Mondtam: „Doktor, menjél te Újpalotán tüdőszűrőre!” Mi történt? Kiírt a doktor Csepelre... Ezzel megnőveltem a csepeli ellátottak számát. Jelentéktelen dolgok ezek, mondhatná valaki. Igen, de ilyen apróságokból áll össze egy város közérzete.”

Balázs Ferenc a „hőskortól” kezdve részt vett a lakótelep társadalmi életében. Amikor a munkamódszeréről érdeklődtem, elhárította a „hivataloskodó kérdést”. Aztán mesterére, Sztoján Józsefre hivatkozott.

„Agitálni csak személyesen lehet. Manapság annyi személytelen impulzus éri az embereket. Mindenki hivatalt játszik: felszólítanak, fenyegetnek... Így aztán kifejlődött az emberekben a nyomtatvány-undor. Őszinte, személyes kapcsolatokat kell kiépítenünk, meg kell becsülnünk egymást itt Újpalotán, s mindenfelé, ahol emberek élnek.”

Ahogy ezeket a korabeli interjúkat olvasgatom, javítgatom, némi nosztalgiával idézem fel a régiem emlékeit. Mennyivel nyitottabbak, őszintébbek, közlékenyebbek voltak, mint a mostaniak. Vagy mégsem? Csak én változtam? Csak én lettem zárkózottabb, mogorvább? Mivel tökéletesen kifejezi mostani lelkiállapotomat, ahogy – mint valami trappista szerzetes – hétszámra ki sem mozdulok a lakásból, csak molyolok itt ezzel a kéziratral, idemásolom Knotek Henrik 70 éves cipésmester egykori szavait. (Ha már a vele készült interjút – terjedelmi okokból – ki kell is hagyom.) „Tudja, Tamás, néha kiállok ide az ablakba, s nézem lent az embereket. Várom, hogy csengessen valaki. Aztán akkor gyorsan szaladok ajtót nyitni. Leültetném a vendéget a lócára, hogy várjon türelemmel, míg előkeresem a cipőjét, addig beszélgethetnénk egy kicsit. De nem lehet! Senkinek nincs ideje, mindenki rohan.”

A következő interjúk az USZIK által – a 30-dik évfordulóra készített – dokumentumfilmből valók.

Gugyella János (Interjú, 1999, részlet)

A lakótelepi protokoll szerint, 1969. április 17-én ő és családja költözött be elsőként Újpalotára.

Kérdés: Hol laktak korábban?

Gugyella János: Mielőtt megkaptuk az újpalotai lakást, akkor is XV. kerületi lakosok voltunk, a Tompa Mihály utcában laktunk, egy 4x4 méteres üzlethelyiségben, öten. 1970-ben jött egy rendelet, hogy azok az egy lakásban lakó családok, akik vállalják, hogy együtt költöznek el, gyorsabban juthatnak szövetkezeti lakáshoz. Így mi is egy év alatt lakást kaptunk, mert vállaltuk, hogy mind az öten eljövünk abból a 16 négyzetméteres helyiségből. A feleséggel, 3 éves kisgyerekemmel és a feleségem szüleivel költöztünk.

Kérdés: Mire emlékszik abból az időszakból?

Gugyella János: Nagyon jó szívvel gondolok vissza arra az időszakra. Számunkra akkor az óriási dolog volt, hogy egy olyan helyiségből, lakásnak nem nevezném, ahol se víz, se vécé, beköltözhetünk egy panellakásba, ahol volt meleg víz, fűtés, minden... Megváltás volt az nekünk.

Kérdés: Mit gondol, miért önöket választották első beköltözőknek?

Gugyella János: Talán azért, mert akkor a hajógyárban, fizikai munkásként dolgoztam.

Kérdés: Akkor térjünk rá 1971. április 17-re! Hogy emlékszik erre a napra?

Gugyella János: A régi lakásban jóformán semmi bútor nem volt, és amikor már az újba költözéshez készülődtünk, kezdtünk bútort, hűtőszekrényt és más felszereléseket vásárolni, azokat ott kellett hagyni a boltban, mert nem volt hely, ahová tegyük. A költözésben a hajógyár segített, kettő darab Zil teherautót bocsátott a rendelkezésünkre, cé menetlevéllel, úgy hogy szinte fillérekre került a fuvar. Az egyik teherautó a Tompa utcai lakásból, a másik a bútörüzletből hozta a bútort, a hűtőszekrényt. Segítettek a hajógyári kollégák is. A beköltözést ünnepség előzte meg: a kerület és a főváros képviselői köszöntöttek minket, átadták a lakás kulcsát. A lakásba ők nem jöttek fel, csak az újságírók, de ajándékokat kaptunk tőlük: a fiam egy pöttyös labdát, a feleségem és az anyósom pedig virágot. Az első nap teljes egészében a bútorok elrendezésével telt.

Kérdés: Mire emlékszik a beköltözés utáni első időszakból?

Gugyella János: Megszerveztük, hogy naponta 1-2 családnál több lehetőleg ne költözzön. Az, hogy szervezkedtünk, jöttünk, mentünk, emberekkel találkoztunk, ez egyúttal lehetőséget is adott arra, hogy közelebbi viszonyba kerüljünk egymással. Akkor még nyitottabbak voltak az emberek, volt bennünk közösségi szellem. Érdekeltük egymást. Nagyon sok, évekig tartó barátság

keletkezett akkor.

Kérdés: Hányan élnek még a házukban az egykori honfoglalók közül?

Gugyella János: Talán 30-40 százalék lehet. Az utóbbi időben különösen nagy a fluktuáció.

Kérdés: Önök nem tervezik, hogy elköltözzenek innen?

Gugyella János: Nem tervezzük. Igaz, anyagi lehetőségeink sem engednék. Így nem is foglalkozom ezzel a gondolattal. Jól érezzük itt magunkat. Szeretjük Újpalotát, szeretjük a lakásunkat, baráti viszonyban vagyunk a szomszédokkal. Ha valami csoda folytán olyan anyagi viszonyok közé kerülnék, hogy 10-20 millióért másik lakást vásárolhatnánk, akkor is nagyon elgondolkodnék, hogy azokat az embereket, akiket 10-20 éve ismerek, és az utcán nap mint nap találkozunk, beszélgetünk, hogy elhagynám-e őket...

Báthory Béla (Interjú, 1999, részlet)

Báthory Béla: Korábban családi házban éltünk, de nem a sajátunkban: öt évet húztunk le albérletben. Nem volt vécé, sem víz. 1972. január 15-én költöztünk, első gyermekünk még a régi lakásban született, a második már itt.

Kérdés: Mire emlékszik vissza az első időkből?

Báthory Béla: Én nem éreztem jónak a beköltözők közti szellemet: a zárt lépcsőházakban mindenki visszavonult a saját lakásába, és azzal volt elfoglalva, hogy megszervezze a saját életét. Nem volt rossz a hangulat, de még nem alakult ki a közösség. Amikor létrejött a házukban a IV. számú Lakásszövetkezet, megválasztottak az igazgatóság tagjává, attól kezdve mindenkit ismertem, közelebb kerültem a lakókhöz.

Kérdés: Az első időkből sok bírálat érte a lakótelepeket. Egyet értett ezekkel?

Báthory Béla: Szerintem az volt a legnagyobb baj, hogy a rosszabb körülmények közül ideköltöztek gyakran nem tudták fenntartani a jobb, de drágább lakásokat, A 70-es, 80-as években Újpalotát „szöcske-telepnek” nevezték, olyan sok volt az öngyilkosság, az ablakból kiugrás. Tíz-tizenöt esetre biztosan emlékszem. Az egyik legmegrázóbb eset az volt, amikor egy anya kidobta a sokadik emeletről három gyermekét, majd maga is utánuk ugrott. Az egyik gyereket elkapta egy postás, ketten a sóderre estek és így maradtak életben, de az anya szörnyethalt.

Kérdés: Huszonnyolc éve lakik itt Újpalotán. Ha lehetősége lenne, máshová költözne?

Báthory Béla: Erre a kérdésre nem tudok egyértelmű választ adni. Mindig beszélünk erről a párommal, és mindig azt állapítjuk meg, hogy anyagi lehetőségeink jelen pillanatban nem engedik meg, hogy elköltözzünk. De ha megengednék is, nagyon megfontolandó lenne, mert itt kialakult már egy baráti közeg, amelyet nagyon nehéz lenne itt hagyni. Nem tudom... Azt hiszem, nem fogunk innen elköltözni soha...

Hajdu László, országgyűlési képviselő, 1996-tól a XV. kerület polgármestere (Interjú, 1999, részlet)

Hajdu László: Mi Újpalotán szinte alapítótagnak számítottunk. Közvetlenül 1972 karácsonya előtt költöztünk. Ez volt az ajándék. Az első kerületben, a várban laktunk, ami különben idegenforgalmi látványosság, csak hogy mi egy vizes, salétromos pincelakásban laktunk, anyósomékkal együtt. Az akkori kiutalási rendszerben jogosultak lettünk egy 1 plusz két félszobás lakásra... Szerettünk Újpalotán lakni. Igaz, az volt a hősi időszak, egyetlen fa sem volt még elültetve, még a járdák sem készültek el, a homokban jártunk, faházban volt a közért. De akkor ezek a hiányosságok nem foglalkoztattak bennünket, volt egy száraz, meleg lakásunk, egy palotánk, ahogy akkor gondoltuk. Hozzá kell tegyem, én akkor még soha nem jártam ezen a környéken. Akkor jártam itt először, amikor megkaptuk a címet, hogy tekintsük meg a lakást.

Kérdés: Mire emlékszik vissza a „honfoglalás korából”?

Hajdu László: Ahogy lassan kialakultak az ismeretségek. A mi lépcsőházunkba Budapest minden részéből jöttek. A leghamarabb az ütfefúrón keresztül szövődtek a barátságok: a házban csak egy volt, be kellett osztani, segíteni kellett egymásnak. Afféle szerelési, lakberendezési kapcsolatokkal kezdődött az a jó szellem, amelyben végül az egész lépcsőház megismerte egymást, én is mindenkit...

Kérdés: 1990 után már a városháza szemszögéből, önkormányzati képviselőként, később parlamenti képviselőként, majd polgármesterként foglalkozik Újpalotával. Mit gondol, a rendszerváltás mit jelentett a lakótelep lakóinak?

Hajdu László: Már az 1990-es politikai rendszerváltást megelőzően, 1987-től elkezdődött a lakásrezsik ugrásszerű emelkedése. Ez különösen nagy gond a távfűtéses lakótelepeken. A lakók egy része, mert félt az adósságcsapdától, el is költözött, némelyek visszamentek azon őskori körülmények közé, ahonnan jöttek. 1990-től azt kellett megélnünk, s ez elég nehéz, hogy a növekvő lakásrezsikhez nem nőttek a jövedelmek. A másik nagy gond, hogy az eltelt 30 év alatt a lakótelep műszaki állaga nagyon sokat romlott. Tető-, fuga-, nyílászáró-szigetelések, liftfelújítások... Ezek a halaszthatatlan munkák is nagymértékben növelték a lakások fenntartásának költségeit.

Kérdés: Önök meddig laktak Újpalotán?

Hajdu László: 1985-ig, amíg Pestújhelyen föl nem épült a házunk. Minden erőfeszítésünk arra irányult, hogy vegyünk egy telket és arra felépítsünk egy családi házat. Ez sikerült. Mind a ketten közüzemi cégnél dolgoztunk, így – vállalati támogatásokkal – sikerült tető alá hozni a „vállalkozásunkat”. Ma már nem sikerülne. Mi sem tudnánk szabadulni a panelból.

Kérdés: Újpalota 30 esztendő. Mi jut eszébe erről?

Hajdu László: A harminc évről sok minden eszembe jut. Először az, hogy

ennek a harminc évnek én is részese vagyok. Hogy annak idején, mint fiatal házas, én is lakást kaphattam itt. Ezt azért mondom, mert nyomaszt, hogy ma a kerületben nagyon sok családnak nincs lakása. Szóval, nem bánám, ha épülne itt egy kisebb, mondjuk Újpalota II. lakótelep, állami támogatással. Hogy ennek a 700 embernek is megoldhassuk a lakásproblémáját. Ahogy nekünk is megoldották egykor. Az más kérdés, hogy a mai tapasztalatok birtokában már egy kicsit másként építkeznénk. Annak idején az állam még törődött ezekkel a dolgokkal, ma már teljesen kivonult a lakásépítkezésekből (is)... További nagy gond itt a kerületben, hogy a 2500 bérlakás bérlői közül nagyon sokan nem tudják kifizetni a lakbért. Ez az óriási lakbérelmaradás is eszembe jut, most az ünnepség kapcsán, nem ünneprontásként, de tény, hogy az önkormányzatnak lakbértámogatásra évente több, mint 300 millió forintot kell kifizetnie. Természetesen a közpénzekből...

Lépésváltás – botladozva

Egy új lakótelepre nagyon sokfelől érkeznek a lakók, sokféle szokásrendszerrel, eltérő életvitellel. Bekerülnek egy nagy ház panelfalai közé, egyforma méretű lakásokba, pontosan szabályozott ritmusú világba. A lakásokban jól hallani, mi történik a szomszédban, a „szoros testközelség” ablakot nyit egymás életére, a családoknak nincs és nem is lehet titka egymás előtt.

A lakótelep ritmusa kényszerítő: hétköznap reggel hattól nyolcig csúcsforgalom a fürdőszobában, délután hatkor vacsora, utána tévénézés. Vasárnap késői kelés, délelőtt ebédkészítés, délután pihenés, este pedig ismét tévénézés. Aki nem alkalmazkodik a többség időbeosztásához, szélmalomharcot kell vívnia a szomszédból átszűrődő hangokkal, zajokkal. Mindenesetre, sok bosszúságot takaríthat meg magának, aki nem sérti meg a telepi élet rendjét. Keresztes Ágnes, Újpalotán élő költő ezt így fogalmazta meg:

Van lehetséges. Van lehetetlen.
Egyik fal másik falra tekint.
Dobozaikban hatvanötezren
fordulnak körbe, óra szerint.

Amikor egy házba beköltöznek a különféle körülmények közül érkező lakók, elkezdődik az egymáshoz csiszolódás folyamata. A lakótelepi normákhoz való alkalmazkodás könnyebb azoknak, akik bérházból, s nehezebb azoknak, aki különálló, kertes lakásból jöttek. Az életformaváltás annál nehezebb, minél jobban eltér az új környezet a régitől. Megtanulni új körülmények között élni – ez senkinek sem könnyű feladat.

Talán azoknak a családoknak a legnehezebb a lépésváltás, akik eddig a

legmóstabbb körülmények között éltek, s minden átmenet nélkül kerültek az új lakásba. Elsősorban azért, mert a régi, rossz környezetben megromlott az egészségi állapotuk, de azért is, mert e családok gondja nem oldódott meg azzal, hogy új lakásba, rendezett körülmények közé költöztek. Sok esetben még csak rosszabbodott a helyzetük, hiszen jó néhányuk erején fölüli megterhelést vállalt. A megemelkedett rezszi-költségekhez gyakran hozzá kell számítani az új bútor vásárlásából, a nélkülözhetetlen háztartási gépek beszerzéséből származó törlesztéseket is. A család jövedelme nem változik, a kiadások viszont megsokszorozódnak, így könnyen fölborulhat a családi költségvetés.

Amikor 1977-ben fölkerestem a kerületi tanács gyámügyi felügyelőit, azt kértem, hadd lapozzam át a segélykérelmeket. A leggyakoribb indok ez volt: „nem bírjuk a nagy költségeket”. Két évtized múltán, a polgármester – a vele készült interjúban – szintén a megemelkedett rezsiköltségeket nevezi Újpalota egyik legfőbb gondjának. Igaz, 1990 óta ez a teher egyre kezelhetetlenebb. Az önkormányzatnak évenként mintegy 2500 bérlőnek 300 millió forintot kell segélyként kiutálnia.

Esettanulmány – tanulságokkal

„S.-ék szanáltak, egy VIII. kerületi fűthetetlen pincehelyiségből költöztek Újpalotára. Jelenleg egy négyszobás, modern, összkomfortos lakásban laknak, de ebből csak egy szobát használnak, a másik hármát kiadják, hogy fizetni tudják a rezsit. A lakás rendje és tisztasága erősen kifogásolható.” (Részlet egy esettanulmányból, 1977)

Fölkeresem S.-éket. Este nyolc óra. A lakás teljesen sötét, csengetésemre mocorgás, gyereksuttogás a válasz. Eltelik néhány perc, mire valaki megszólal a levélszekrény nyílására hajolva:

– Ki az?

– S.-éket keresem. Te vagy a Magdi? – kérdezem. Az alumínium lapocska lecsapódik, majd óvatosan ismét fölnyílik, egy fekete hajfonat és egy vörös műanyag gyűrű jelenik meg.

– Először is ki maga? – hangzik a talpraesett kérdés.

– Mondjuk, hogy a gyámügytől jöttem...

– Jó... Bár magát még sose láttam... Nincsenek itthon a szüleink. Ilyenkor mindig elmennek hazulról... Próbálja meg holnap, négy óra felé. Akkor talán itthon lesz az anyu.

– Iskolába jársz-e?

– Nagy ritkán – hangzik a válasz. – Ilyenkor, mikor be vagyunk zárva, nem lehet.

Megkérdezem az illetékes gyámügyi felügyelőt, mit tud S.-ékről.

– Tipikus eset. Nagyon sok embert túlságosan gyors ütemben szanáltak. Nem mérték föl, hogy S.-ék egyáltalán igénylik-e ezt a négyszobás lakást, vagy fenn tudják-e tartani. A lakáshivatal nem járt el körültekintően, csak úgy

ömlesztették a lakókat. Átmeneti megoldásként minőségi cserét kellett volna följánlani jó néhányuknak. Így aztán talán elkerülhető lett volna sok családi tragédia...

A kerületi tanács lakáskiutalási rendszerét vizsgáló szociológusok arra figyelmeztettek, hogy „ha a családok túl hirtelen, a közbenső fokozatok átugrásával kerülnek a lakótelepre, ez szükségképpen életformazavarokat okoz”. Előkészítő fokozatnak, lépcsőfoknak a hagyományos városrészek többemeletes bérházait ajánlották. Tapasztalataik szerint azok a családok, akik innen kerültek a lakótelepre, zökkenőmentesen alkalmazkodtak az új viszonyokhoz.

Megkértem a lakáshivatal egyik munkatársát, írjon ki a bejelentő könyvekből húsz olyan családot, akik nagyon rossz körülmények közül érkeztek a lakótelepi komfortba. Őket látogattam sorra a hosszú téli estéken.

Három kiságy szomorú története

O. Sándorné, Zsókvár utca 4. Nagyon szőke, nagyon sovány asszony. A konyhában, a gázrezsó mellett beszélgettünk, karján a kisfia. Az asszony egyik Munkás cigarettáról a másikra gyújt.

„Ózdról jöttünk a férjemmel. Írtam a nagymamának, hogy szeretnénk fölköltözni Pestre. Akkor már két gyerekem volt, a harmadikkal voltam viselő. A nagymama végül nem fogadott be, beköltöztünk egy lebontás előtt álló házba. Se ajtó, se ablak nem volt rajta. A férjem a BKV-nál dolgozott, előfordult, hogy két napig nem jött haza. Jött aztán a tanácstól a papír, hogy azonnal hagyjuk el a lakást. Nem tudtunk hová menni. Visszaírtam, hogy sajnós, nem tudom elhagyni a lakást, a gyerekeimet nem akarom intézetbe adni. Kijöttek a tanácstól, egy hivatalnok meg két rendőr. És egy teherautó, három férfival, hogy majd ők összepakolják a holmijainkat. Augusztus másodikán jöttek, reggel kilenckor. A nagymamához akartak visszavinni bennünket. De doktor Kiss Anna megnézte a nagymama szobáját, s látta, hogy oda két gyerekkel nem mehetünk.

Így aztán ideiglenesen kaptunk egy üzlethelyiséget. Azt ígérték, hogy fél év múlva rendes lakást kapunk. A fél évből persze kettő lett, mire ezt a mostanit megkaptuk. Közben a harmadik gyerek is megszületett. Úgy, hogy már három kisgyerekekkel laktunk abban a helyiségben. Egy szoba volt, se víz, se vécé. A villanyt is én szereltetem be. A dolgunkat végezni az udvarba jártunk, a zöldségesbolt mellé. A fal salétromos, mocsos, vizes volt, minden bútorunk elrohadt. Onnan egyetlen darabot sem tudtunk idehozni, az új lakásba. Mert azért volt ott nekem konyhabútorom, szekrényem, rekamiém, a gyerekeknek rendes fekvőhely. Mind elrohadt. Egy rezsóm volt, azon főztem. Még sufínk se volt. Ott tartottuk a szén bent a szobában, a kirakat alatt. Oda befért körülbelül három mázsa szén. Télen, amikor nagy hidegek voltak, tízkilónként hordtam a tüzelőt a hátamon, egy krumpliszákban. Félttem, hogy bogarak jönnek elő a szénből, ezért deszkával elkerítettem a szobában a szénkupacot. Ott betegedtem meg, abban a lakásban. Előszörre szívizomgyulladás kaptam, bedagadt a lábam.

Akkor három és fél hétig voltam kórházban. Mikor hazajöttem, aznap megfáztam, tüdőgyulladást kaptam. A kisebbik fiam pedig légszűrésztárával betegedett meg. Ő most is a Szabadság-hegyen van, szanatóriumban. De már kikezelték, hála istennek, nincs baja a tüdejének.

1975 márciusában újra kórházba kerültem. Azt mondta az orvosnő, hogy néhány hónapra be kell feküdnöm a tüdőm miatt. Ezért kellett a gyerekeimet intézetbe adni. Azóta mind a három kisgyermekem intézetben van. Ezzel a mostanival akkor voltam terhes, így nehezebben tudtak gyógyszerezni a kórházban. Amikor meggyógyultam, visszamentem dolgozni az újpesti textilgyárba. Segédmunkás vagyok, folttisztító. Oda osztanak be, ahol éppen munka van. Nem nehéz a dolgom, inkább könnyű. 1600 forintot keresek (1976-ban). Csak az a baj, hogy még nem volt meg az egyéves munkaviszonyom, amikor megszületett ezt a gyereket. Tizenkét nap híja volt az egyéves munkaviszonynak. Koraszülött gyerek, ha időben szülök, megkaphattam volna az anyaságát.

Amióta ezt a lakást megkaptuk, egy kis darab rend van az életünkben. Most költöztünk be, november 19-én, de már egy éve megvan a kiutalás, csak baj volt a fűtéssel... Ezért nem költözhattünk be előbb. Pedig akkor talán kevesebb baj szakadt volna a nyakunkba. A lakás nagyon jó, napos, meleg. A terheit azonban nehezen bírjuk. Igaz, költözéskor nem kellett befizetni semmit, a négy gyerek miatt elengedték a beugrót. Csakhogy a régi lakásból nem tudunk elhozni semmit. Ott minden elrohadt. Ezt a heverőt úgy vettem kéz alatt. Meg vásároltam egy porszívót. Ez fontos, mindenkinek van itten a környéken... És vettem még négy széket, egy kisasztallal. A férjem most a bőrgyárban dolgozik, 2300-2400 forintot keres. Amikor beköltöztünk, a munkahelyemről felvettem ötezer forint kölcsönt bútorra. Persze a pénzt előbb fölvettem, ezzel a lakással meg úgy volt, hogy jövünk, jövünk, aztán mégse jöttünk. A pénz meg csak elment. Most ezt is törleszteni kell, havonta háromszázat. A lakbér 363 forint, a fűtés 350. Úgy, hogy ezer forint körül van a havi rezsink.

A férjem dolgozik rendesen, nem hiányzik egyetlen napot sem, nem jár kocsmába. Mielőbb szeretnék venni a gyerekeknek ágyakat, hogy hazahozhassuk őket. Jó lenne, ha jövőre már itt járhatnának iskolába. Nem tudom, hogy lesz. Én a gyerekeket csak akkor hozhatom haza, ha meglesz a fekvőhelyük. Hiába van meg a lakás, amíg nincsenek ágyak, nem engedik őket el az intézetből.

Minden hónapban egyszer látogathatjuk meg a gyerekeket. A két nagyobbik együtt van a Bolyai utcában, a Tibike, a kisebbik, fent van a Szabadság-hegyen, szanatóriumban. Nagyon szépen fejlődnek, jó helyük van. Tisztaságban, jó körülmények között élnek. Minden hónapban két óra hosszat láthatjuk őket. Tíz-től tizenkettőig. Csak az a baj, hogy a Tibikénél is ugyanakkor van a látogatás, mint a másik kettőnél. Ezért előbb a Tibikéhez megyünk, csak ablakon keresztül nézhetjük, mert még két éven aluli. Tíz-tizenöt percig szoktuk nézni, aztán sietünk, hogy még időben érjünk a gyerekekhez, szóval a másik

kettőhöz. Tizenegyre ott vagyunk, tizenkettőig maradhatunk. A férjem mindig azt mondja, vigyünk nekik édességet, én inkább úgy gondolom, az alma, banán, narancs jobb lesz nekik. Ezt nagyon szeretik. Néha italfélét is viszünk nekik: koka-kólát, pepsi-kólát. A süteményt nem eszik meg, egyáltalán. Megkapnak ők mindent az intézetben. Mindig kérdezem az Évikétől, jó itten, nem bántanak? Ő mondja, hogy jó. Emeletes ágyon alszanak, a Sanyika a földszinten, Évi az emeleten. Legalább így együtt vannak.

Az új lakást még nem látták, még nem hoztuk el őket ide. Csak fájdítanak a szívüket. Én úgy gondolom, hogy végleg hozzuk el őket, vagy sehogyan se. Nagyon várnak bennünket, mindig mondják, hogy vigyük haza őket. Én meg mondom az Évinek, ő a legnagyobb, legértelmesebb, hogy még nem lehet, még nincsen minden úgy, ahogy lennie kellene. Nincs még fekvőhely nektek. Ha majd lesz, mindjárt jöhettek. Az Évi megérti, inkább a Sanyika szokott sírni, persze, akkor meg már az Évi is elkezd bőgni...”

Mindent kiszámoltak fillérre

Hosszú út vezet a nyomorúságból az összkomfortba. Az egyik család még az út elején tart, a másik már előbb jár. Az egyik lakás még szomorúan sivár és üres, a másikban már szekrény, tévégarnitúra, hangulatlámpa, akvárium. A vendéget friss, illatos kávéval kínálják.

J. Antal autószerelő, Kórákás park.

„Kispesten laktunk egy 16 négyzetméteres lakásban, öten. A szüleim és mi hárman: a feleségem, a fiú és én. Egy szoba, totál zsúfoltság, negyvenéves ház, a világháborúban tizenhárom bombatalálatot kapott. Szigetelés semmi, a víz fölszívódott a plafonig. A 16 négyzetméteren állt két régi divatú ágy, egy gyerekágy, két szekrény (nagy diószekrények), egy négyszemélyes rekamié, egy éjjeliszekrény, egy toalett, egy zeneszekrény, egy szék, illetve később még két fotel és egy asztal, néhány virág. Nappal még csak lehetett valahogy közlekedni a bútorok között, de éjjel borzalmas volt. A végén az udvaron állt, ha ki kellett mennie valamelyikünknek, csak fél lábon tudta magát kiverekedni a bútorok közül. Erről jobb nem is beszélni.

1957. április 13-án adtuk be a lakáskérelmünket, és 1973. december 12-én kaptuk meg a kiutalást. Azt elmesélni, hogy miért nem kaptuk meg a lakást 16 évig, s miért éppen most kaptuk meg, ehhez nem lenne elég két nap sem. Volt benne intrika is, zaftosan. Amikor megkaptuk a kiutalást, vettem egy jegyzetfüzetet, három napig számoltunk a feleségemmel. Fölírtam a kiadásokat, aztán a bevételeket, mindent kiszámoltam fillérre. A feleségemnek azt mondtam: fiam, csak úgy lehetünk betegek, ha a költségvetést tartani tudjuk. Szóval így, nagyon előre, megfontoltan készültünk az új lakásra. Mindazt, amit itt a vitrinekben lát, én előre, a zsebpénzemből vettem meg. Vettünk poharakat, étkezészetet, edényeket. Centrifugám, mosógémem, rádióm volt, más minden hiányzott.

Amikor megkaptuk a lakást, a két gyerekre levontak egy bizonyos összeget, csak 15 ezer forintot kellett befizetnünk. Azt nem tudom elmondani, hogy milyen érzés volt új lakásba költözni? A feleségem sírt, majdnem elájult. Azt mondta, ő nem hiszi, hogy ezt megkaptuk. Nagyon odavolt. Mit mondjak magának, ült már repülőgépen? Hát ahogy azt nem lehet elmesélni, hogy mit érez az ember, és mit lát fentről, úgy ezt sem tudom elmesélni. Csodálatos valami volt. Képzelheti, mennyire örültem, amikor bejöttem ide a lakásba, fogtam a kezemből a kiutalást, rá volt írva, hogy egy plusz két félszoba. És én egy hiányzó szobát kerestem. Mondtam, nem létezik, itt csak két szoba van, hol a harmadik? Nem találtam meg a félszobát, annyira izgultam. Szó szerint így volt. Össze-vissza járkáltam itt, annyira örültem, hogy egy kicsit elment az eszem. Nem lehet ezt elmesélni. Végül aztán csak megtaláltam a harmadik szobát is...

Ebben a lakásban minden új. Minden, kivétel nélkül. Két ótépét vettünk föl: az egyiket a bútortásárlásra, a másikat az egyéb kiadásokra. Az egyiknek 870, a másiknak 970 forint a havi törlesztése. Nem mondom, összébb kell húzni a nadrágszíjat, de én úgy tartom, hogy a kényelmet meg kell fizetni. Ez egy palota az én régi lakásomhoz képest. Egyszer majd csak letelik az ótépé is, akkor meg sokkal könnyebb lesz.

Nem az a nagy dolog, hogy az ember új lakásba költözik; ez máról holnapra megy. A nehezebb: megtanulni ilyen körülmények között élni. Ez folyamat, évekig fog tartani... Nekünk minden áldott nap, éjjel-nappal ezt a kopácsolást kell hallgatnunk. A felettünk lakók fapapucsát. Már voltam bent a tanácsnál, mondták, próbáljunk megegyezni. A fapapucs viselését a törvény még nem tiltja. Mi itthon mindig zokniban vagy gumipapucsban járunk. Most ítéltük halálra az egyetlen fapapucsot, ez még kispesti viselet, ma került elő a költözködéskor fölgyülemllett limlom közül. Holnap bedobjuk a kukába...

Mondok mást! Mi december elején költöztünk. A fölöttem lakó beáztatott (előveszi az előjegyzési naptárát, abból sorolja) először karácsony és újév között. Aztán január 17-én, 31-én, február 3-án. Márciusban eláztunk 9-én, 20-án, 24-én. Áprilisban festetem. Április 4-én lettünk kész. Másnap, április 5-én úgy beáztatott a szomszéd, hogy mindhárom szoba tocsogott. Május elsején újból kifestettünk. Május 12-én beáztunk: a három szoba, a gyerekek, a heverő, a dunyha, a paplan, a szőnyegpadló. A benti szobából hat vödör vizet vittem ki. Idehívtam a szomszédot, itt állt a feleségével, láthatta, hogy éjjel fél kettőig hordtam a vizet. Azt mondta a szomszéd: hát igen, nagyon sajnálom, majd fölmegegyek, és elzárom a csapot. Véresre harapdáltam az ajkamat, nehogy pofon csapjam. A múltkor pedig lehányták az ablakomat. Muszáj volt följelenteni őket, a gyerekeim ott játszottak a nyitott ablaknál. Kérem, ez az ember a vendéglátóiparban dolgozik, presszóvezető...

Sajnos, a mi korosztályunk már nemigen tud megváltozni. Sok családnak, közöttük nekünk se, soha nem volt fürdőszobája. Annyira az agyunkba ivódott az a régi lakás, hogy a kilincset se ott keressük, ahol van, elfeledkezünk a vízről,

szabadjára engedjük a hangunkat. Ha nevetek egy nagyot, mert szeretek jóízűen nevetni, a szomszéd már kopogtat. Nincs bennünk rossz szándék, én is csak elfeledkeztem magamról, elnevettem magam, ahogy Kispesten, a régi lakásban. Csakhogy ott lehetett, mert nem zavart senkit, itt meg nem lehet, mert panelfalak között élünk.

Itt minden más. A régi lakásba nem jöhetett hozzánk senki. 16 négyzetméteren nem lehet vendégeket fogadni, nem jöhetek hozzám a barátaim. A kocsmában találkoztunk. Ha volt pénzünk, megittunk tizenöt korsó sört, ha nem volt, csak egy pohárral ittunk. Beszélgettünk egész este. Miről? Amiről kocsmában szokás: fociról, nőkről.

Az új lakásban másképpen van minden. Ha vendégek jönnek hozzánk, szabadon beszélgethetünk. Vitakozhatunk, akár a legbensőségesebb családi dolgokról is. Itt mindent nyugodtan meg lehet beszélni, mindenki elmondhatja a véleményét. Egy tisztességes lakásban másképpen hangzanak a szavak: őszintebben, emberibben, bensőségesebben.”

A lépésváltás vízjelei

Megtanulni a vízvezetékot használni, a hangerőt a panelfalakhoz igazítani; belakni az új lakást... Ezeket a szavakat firkálom az 1977-es jegyzetfüzetembe. Ez motoszka a fejemben, miközben a havat taposom a kockaházak között. Böngészem a golyóstollal írt neveket a rosszul világított lépcsőházakban. Idegen lakások ajtaján kopogtatok, hivatalan vendégként faggatom a lakókat sorsuk felől. Kattogtatom a magnó gombját, emlékezetem igyekszik egymásra fényképezni a lakások elrendezését, bútorait, hangulatait.

A lépésváltás egyik legfontosabb jele a lakások külső képe. Sorok egykori jegyzeteiből.

K. Katalin és férje: a lakók otthoni öltözékben éppen a téli olimpiát nézik a televízióban. Akvárium, rejtett világítások. Ennek előtte egy zöldségesboltban laktak. A két gyerek tengerésztrikóban szaladgál a lakásban.

– Élvezik a teret – mondja mosolyogva az apjuk. – A megváltozott körülmények hozták a türelmet... Mások vagyunk egymással, mint a régi lakásban. Ott olyan kicsi volt a hely, ha egy bement, kettőnek ki kellett jönni. Állandóan feszült volt a légkör. Itt? Szilveszterkor olyan bulit csaptunk, hogy na. Volt neki hely. Tombolhattunk, mulatozhattunk.

C. Lajos, Erdőkerülő utca. A férfi központifűtés-szerelő. A lakásuk, akár a Lakáskultúra című lap mintaszobái. A függönyök, a kárpitok harmonizálnak. Meleg színek, a sarokban legyezőpalmák.

– Egy darabig külön laktunk: a feleségem a leányszállón, én meg a legényszállón. Az asszony ott is mindig főzött nekem, s lehozta az ételt a hallba. Ott ettem. Én voltam egyedül fiú, minden lány engem nézett. Alig ment le a torkomon a falat. Nem féltem, nem félek én a lányoktól, csak szégyelltem magam, hogy mindig ott csócsáltam közöttük.

É. Lajos és családja. Csak az asszony és a három kislány van otthon. A kislányok kedvesek és szerények, míg édesanyjuk beszél, körülülük, hallgatnak, bólogatnak. Úgy történt minden, mint a mesében. Hét évig vártak erre a lakásra. Ezelőtt Kispesten laktak egy szoba-konyhában. Újpalotán – ahogy megálmodták – földszinti lakást kaptak. Kétszobásat, a lakásért összesen 1350 forintot kellett fizetniük. Többre számítottak, így maradt egy kis spórolt pénzük, a kislányok szobájába új szekrényt és heverőket vettek. A másikba egyelőre a régi, tizenöt éves csőbútort állították be. Ezt az idén fogják kicserélni. A kislányok szeme csillog: „Jó itt, mert nem kell lavórban vizet melegíteni, nem kell hamuzni, és mindenütt egyforma, barátságos meleg van.”

Csengetnek. Megjön a férj, É. Lajos esztergályos. Sovány, csontos ember: sötét öltöny, fehér ing, nyakkendő. A lábán magas szárú fekete cipő. Alig szól: „Beszéljen az asszony!”

– Látja, sovány az én uram, mint az ürge. Tizenkétórázik, reggel hattól este hatig. Kell a pénz! Egy kereset jut öt emberre.

– Régóta csinálom, megszoktam – jegyzi meg az ember. – Szeretem a szakmámat, szép. Fogaskerékgyártással foglalkozom...

Végigvezetnek a lakáson, megmutatják a kislányok birodalmát. Egyik szekrény tele van könyvekkel, „ünnepekre mindig könyvet veszünk nekik”. Az asszony csöndesen mondja: „Én a Jókait szeretem, de a gyerekek már mindenfélét olvasnak.” A kislányok büszkén toporognak mellettünk, „talán egyszer majd veszünk egy óriási polcot, s azon csupa könyv lesz”, mondja a középső lányka.

Kettészelt babaházak

Egyik este, az egymás fölött és mellett egyforma kéken villódzó ablakokat figyelve az jutott eszembe, hogy ha ezeket a házakat a főfal mentén kettémetszenék, s az egymás fölötti lakások berendezését összevetnénk, nagyon hasonló képet kapnánk. Mint egy óriási, egyforma babaház... Igen, hisz az adott méretek, távolságok, falfelületek figyelembevételével a bútoregyütteseket jószerével egyetlen módon lehet csak célszerűen elrendezni. A televíziót például abba a sarokba kell állítani, ahol a központi antennavezeték van, a szekrénysort pedig célszerű a legnagyobb falfelülethez illeszteni. A heverőket a rövidebb, osztott falak mellé érdemes helyezni, s az alacsony dohányzóasztal meg a két fotel helye már önként adódik a heverők és a tévé háromszögében.

Milyen is hát pontosan ennek az óriási, kettémetszett „babaháznak” a belseje? Miközben az egymásra „fényképezett” újpalotai szobabelsők képeit „előhívom”, azon töröm a fejem, milyen bútorokkal rendezném be a Hogyan élnek ma a lakótelepiek? című kiállítás termeit.

Mindenekelőtt fontos megjegyezni, hogy az újpalotai lakások nagyobbak, mint általában a lakótelepi lakások. És ez már önmagában is kulturáltabb

lakberendezést, környezetalakítást tesz lehetővé. Mert hiába a legjobb szándék, ha a lakás mérete túl kicsi, a zsúfoltság elkerülhetetlen lesz. A mindennapi élethez egyre több „funkcionális kellék” szükségeltetik: a tévétől a porszívóig, az ágyneműtartótól a szobamérlegig. Ha a belső tér nagysága nem megfelelő, a lakók nem tudnak szabadon közlekedni, s a lakás lakhatatlan lesz. A lakók a tárgyak, a bútorok rabságában élnek, s nyomasztónak érzik a környezetüket.

A már berendezett újpalotai lakás főszereplője a szekrénysor. Mindenütt megtalálható a nagy, kétajtós, akasztós szekrény és az egyajtós, rakodós-polcos. Mellettük áll a vitrin és a könyvszekrény. Vajon mi kerül a két nagy ruhásszekrénybe? Hiszen a lakások beépített szekrénnyel épültek, s ezekben jócskán van rakodótér. Valószínű, hogy a ruhásszekrények egy része fölösleges, és csak az árukapcsolás miatt kerültek az otthonokba. (A szekrénysorokat ugyanis csak tartozékokkal együtt lehet megvásárolni, nem bontják szét egyedi darabokra.)

A bútorok közkedvelt színe a sötét mahagóni és az egészen világos kőris közötti átmenet: a középtónusú diószínű. Valószínű, ez az árnyalat felel meg legjobban a régi, sötét bútorokat már elvetők, de az egészen modern, világos színtől még idegenkedők ízlésének.

Régi típusú bútorokkal alig találkoztam. (Inkább üres szobákkal!) A nagy, masszív családi ágyakat, az ormótlan csővázás heverőket és foteleket, a kombinált szekrényeket, a sokszemélyes ebédlőasztalokat és a hozzájuk tartozó, merev támlájú, kárpitozott székeket a régi lakásban hagyták. Néhány üveges vitrin, íróasztal, éjjeliszekrény került csak át utolsó mohikánként az új lakásba. Hogyan illeszkednek egymáshoz ezek a különböző stílusú bútorok?

Kevés az ötletes, igazán ízléses megoldás. Pedig nagyon fontos lenne, hogy – különösen az idősebbek – átmentsenek néhány darabot a régi hangulatokat, emlékeket őrző bútorokból az új lakásba. Hogy a régi és az új bútorokat hogyan lehet ízlésesen, korszerűen egymás mellé állítani? Erre nem lehet példát találni sem a bútoráruházak bemutatótermeiben, sem a Lakáskultúra című lap mintalakásaiban. De hát kinek az érdeke, hogy az új bútorok mellett a régit is reklámozza? Bemutatótermeinkben csak a modern vagy a régit utánzó, de szintén új bútorokat ajánlják.

A szekrényeken, vitrineken horgolt terítők, az üvegek mögött nipppek, miniüvegek, üres cigarettásdobozok. Nagyon sok az olyan tárgy, csecsebecse, amihez nyilvánvalóan semmi személyes kapcsolata nem fűződik a családnak, csupán a divat, a gyári tömegtermelés ölt bennük testet. Csak néhány helyen találkoztam egy-egy szép formájú kavicsal, kagylóval, színes levéllel, amit a család gyűjtött kirándulások, túrák alkalmával.

A falak vagy teljesen üresek, vagy fényképekkel, reprodukciókkal zsúfoltak. Vannak, akik szentségtörésnek tartják a falak „elcsúfítását”. (A lakótelepi lakások vasbeton falaiba egyébként csak különleges technikával lehet szöveget „belőni”.) Jó néhány lakásban a pusztá falak nyomasztóan merev kulisszaként hatnak. Több gyerek panaszkolta, hogy nem érzi otthon magát, mert

nem teheti föl azokat a képeket, plakátokat, amiket még a régi lakásból hozott magával.

És mi lóg a szobák falán azoknál, akik vállalkoztak a szögbelövés műveletére. A díszítő elemek közül kevés az értékes, ízléses kép, reprodukció, sokkal több értéktelen mázolmánnyal találkozunk, melyeket vagy a régi lakásból hoztak, vagy a lakótelepi képárusoktól vásároltak. Sok a családi fénykép is, a legtöbbször zsúfoltan rendezik el őket, s nem elégednek meg egyetlen, jellemző portréval, életképpel. Szembetűnő, hogy még az értékesebb festmények, reprodukciók is igénytelen, ízléstelen keretben lógnak.

A lakótelepiek szinte kivétel nélkül féltik, óvják a lakást és a bútorokat. Sokan a szőnyegpadlóra is futószőnyeget tesznek, és a kárpitvédőkre is védőhuzatot húznak. Érdekes, hogy a legrosszabb körülmények közül érkezők is nagy gonddal óvják lakásukat. A „lépésváltókra” is ez a magatartás jellemző inkább, mint a közszájon forgó történetek a fölszedett parkettáról, a fürdőkádban nevelt aprójószágról... Ilyesmivel én nem találkoztam Újpalotán, pedig elég sok lakásban megfordultam. Persze, azért az is igaz, hogy a lakásféltés csak a falakon belülre vonatkozik, a lépcsőházak, a parkok, a buszmegállók rendjére már egyáltalán nem.

A lakásokban nagyon sok a műanyag. Nejlont tesznek az előszobában a cipők alá. Műanyagból készült a géppisztoly a gyerekszobában, műanyag a gyümölcs a konyha falán, műanyag a személtapát, a kávédaráló, az óra, az üvegváza fonata, a váza és a virág a vázában. Nejlomból készült a hangulatlámpa ernyője, és a rátűzött fekete pók is műanyag. A műanyagból készült tárgyak természetes anyagokat utánoznak: olyanok, mintha vasból, fából és üvegből készültek volna. És ezek az „olyan, mintha” műanyag tárgyak egy kis hazugságot csempésznek a lakótelepi ember életébe.

Gyakori a vasból készült, feketére lakkozott polc, előszobafal, cipőtartó, virágállvány. Rafináltan csavart ornamentikájuk legtöbbször harsány és mesterkélt. Ritkábban alkalmazott anyag a melegebb, barátságosabb fa. (Nyilván a vashulladék olcsóbb, mint a faanyag.)

Szerencsére, a sok beton és üveg, vas és műanyag ellensúlyozására a lakások többségében szép „zöldsarkokat” találunk. Bár nem mindig megfelelő a növények kiválasztása, s a gondozásuk sem éppen a legszakszerűbb, mégis, ezek az „élő foltok” fölvidítják a szobabelsőt. Csak az erkélyek kopárak, bizony elkélne a szaktanács, hogyan lehetne növényekkel benépesíteni őket.

Évekkel később olvastam Tar Sándor novelláit, a *Panelmeséket*. Úgy látszik, hiába telt el harminc esztendő és hiába az eltérő helyszín (Debrecen), a lakótelepi dobozbelső képe nem sokat változott. Idemácsolok egy 2003-ban, a *Debreceni disputában* megjelent részletet:

„Amikor végre beköltözik az ember az új lakásába, azt gondolja, most már minden rendben, hátra lehet dőlni. Hiszen nagy kő esett le a szívről, van hol lakni! Nem kell alkalmazkodni senkihez, például szülőkhöz, rokonhoz, albérletben a háziakhoz, szorongani egy nyári konyhában, most már a saját ura,

gazdája. Igaz, vannak azért gondok, olyanok, melyek csak most kezdődnek. Mindenek előtt be kell rendezni valahogy a lakást, ami ugyan egyszerűnek tűnik, mégis rengeteg vita tárgya házaspárok között: hol legyen a franciaágy, hová állítsák a lámpát, ha álló, milyen csillárt vegyenek, milyen függönyt, egyáltalán mit, hová rakjanak, kiderül, hogy lyukakat kell fúrni a betonfalba az esküvői képnek, az előszobafogasnak, virágtartónak és később, menet közben derül ki, hogy mi mindennek még. Valami normális helyet kell kialakítani a gyerekágynak, ha van, ha nincs, akkor is! Majd lesz! Egy olyan helyet, ahol nincs túl meleg, tehát ne a radiátor mellé, de ne is túl messze, és nem is eldugva valahol, hogy azért szem előtt legyen mindig, és így tovább. Csak a szekrényssorral nincs probléma, az a hosszú fal mellé kerül, ezek a lakások úgy épülnek, hogy máshová nem is fér, bár Horváték például megbontották, elosztva a két szobába, jól mutat...”

Repedések a mozdulatok, a mondatok mélyén

A korabeli, Újpalotáról készült filmhíradók képeit beragyogta a napfény, szép összeállítások jelentek meg a magazinokban boldog családokról, akik új életet kezdtek az új falak és bútorok között. Minden kényelmes, tiszta és világos. Életre kel az „új falak között új életforma született” mítosz, az álom luxus kivitelben életérzés. A sok nyomorúságos előtörténetet végighallgatva először magam is hajlottam rá, hogy azzal, amikor a lakók az egészségtelen, testet-lelket nyomorító környezetből új lakásba költöztek, vége a történetnek. De aztán, nem is annyira a lépésváltás botladozásaiából, inkább a mozdulatok, a mondatok mélyén fölsejlő repedésekből arra a következtetésre jutottam, hogy ilyen egyszerűen mégsem zárható le a honfoglalás krónikája. Érdeemes lesz megkeresni az új lakás színei és hangulatai mögött fölsejlő árnyékokat; nem árt bepillantani a békés idill kulisszái mögé. Következzék most néhány ilyen „ráközelítés”.

Ny. Tibor, Nádastó park. Riadt asszonyka nyit ajtót.

– A férjem nincs és nem is lesz itthon!

A hangsúly meglep. Elmondom, mi járatban vagyok, kérem, szánjon rám néhány percet. Bevezet a lakásba, a szobák elosztása kitűnő (egy szoba, két félszoba, hall), az ablakok a parkerdőre néznek. Levegős szobabelső, néhány jól elhelyezett bútordarab.

– Hol laktak ezelőtt?

– A Petence utcában egy 5x3-as mosókonyhában. Három gyerekkel, tíz évig. Amikor megkaptam a kiutalást, összevissza csókoltam a postást. Azonnal elszaladtunk megnézni, melyik lépcsőházban kaptuk a lakást. Szombaton költöztünk, egy hétre rá elment az uram egy nővel. Azt mondta, most már nyugodtan elmegy, jó helyen vannak a gyerekei...

– Rosszul éltek?

– Rendesen éltünk. Minden hét végén kimenekültünk a mosókonyhánkból

a szabadba. Mindketten tagjai voltunk a Hegymászó Szövetségnek. Vittük a gyerekeket is magunkkal. Nagyon vártuk az új lakást. Amikor megkaptuk a kiutalást, leültem, s beosztottam a pénzünket fillérre. Úgy volt, hogy a férjem húszezer forintot kap egy újításért. Ezen akartunk néhány bútordarabot venni. Csakhogy én ezt a pénzt soha nem láttam. Négy nap alatt elszórakozta.

Csengetnek. Megjön az iskolából a legnagyobb fiú. Fekete hajú, kék szemű; szép, mint egy görög istenszobor. Az asszony leguggol a gyerekekhez, gügyög, kedveskedik.

– A bácsi a Hegymászó Szövetségtől jött – mutat rám, huncutul hunyorít.

A gyerek megmerevedik, félrelöki az anyját, és rám veti magát. Karate ütéssel a torkomat célozza, de csak a mellemet találja. Kemény tenyere van a fiúnak. Az édesanya mosolyogva megsimítja a gyermek fejét:

– Ne bánts kisfiam a bácsit!

Karcsi és a ragasztó

S. Károly exportcsomagoló, Erdőkerülő út. A férfin fakult, kék atlétatrikó. Úgy ül a fotelban, hogy nem támasztja meg a hátát. Időnként óvatosan megmozgatja a karját, lazítja az izmait. Fájdalmasan föl- fölszisszen.

– Egy háromszor hármás szobában laktunk négyen. Vaskályhával fűtöttünk, hetenként kellett ágyat húzni a szénpor miatt. A bútorunk ott mind elrohadt, még a székeket sem tudtuk elhozni ide, az új lakásba, nagyon sok kölcsönt vettünk föl, most már úgy gondolom, talán túl sokat is. Dolgoztam éjjel-nappal, szombaton és vasárnap. Szerencsém volt, hogy annyit túlórázhattam. Először egy tizenkétszemélyes ebédlőasztalt vettünk. Megzavarta az eszünket az isten. Nem is tudtuk hova tenni azt az asztalt. Most a pincében áll. Utóbb ezt a két szekrényt vettük, a dohányzóasztalt, meg a gyerekeknek az íróasztalt. Aztán következett a hűtőszekrény, a mosógép, a rádió. Higgye el, nagyon sokat dolgozom...

– Látom, fájlalja a karját.

– Évek óta érzem a karomat. Az orvos azt mondja: foglalkozási ártalom. Megérezem a legkisebb időváltozást is. Sokszor olyan, mintha valaki markolászná az izmait. Pedig hol van még a nyugdíj! Mindig mondom a fiamnak, hogy tanuljon tovább, hogy neki könnyebb legyen, mint nekem. Láthatja, hogy én hogy kivagyok. Hatodikos: ha összeszedné magát, még könnyebb sora lehetne. De nincs ereje, fekszik csak naphosszat az ágyon. Nem is tudom, olyan lottyadt a Karcsi, amióta szívja ezt a ragasztót. Itt a telepen szanaszét hagyják a munkások a Pálmalexet, amivel a szőnyegpadlót ragasztják le. A maradékot a kölykök belenyomják egy nejlonzacskóba, aztán ezt szívják. Az én fiamat már kétszer vitték kórházba. Egyszer negyedikes korában, másodszor most, hatodikban. Ez a második eset nagyon veszélyes volt. A lépcsőházban találtak rá, teljesen öntudatlanul hevert a lépcsőn. A szomszédom jött lélekszakadva, hogy siessek, ha még élve akarom látni.

A legutóbb is, jövök haza, úgy hét óra felé, a gyerek fekszik az ágyon, látom, hogy a fellegekben jár. Mondom neki, kelj fel, fiam, lehelj rám! Áramlott ki belőle a ragasztószag, pedig már vacsorázott. Olvastam az újságban, hogy Amerikában csinálják ezt a gyerekek. A szemétdombon találnak mindenféle ragasztót, s elkeseredésükben ezt szívják. De hát a Karcsi mitől keseredett el? Még én sem szívom mellre a dolgokat, pedig nekem több okom lenne.

Amikor a Karcsi pálmázik, minden mindegy neki. Hiába szólunk hozzá, csak fekszik egész nap az ágyon. Mondtam neki: fiam, tönkremegy a májad, a veséd. Gondolhatja, mit éreztem, amikor a padláson elhajigált nejlonzacskókat találtam. Az egyiket az én fiam szittyózta... De nincs erőm veszekedni vele. Egyre jobban fáradok, én sem vagyok már a régi. Harminchárom éves vagyok, egyre sűrűbben fáj a karom. Ha mozgok, azért nem jó, ha pihenek, azért nem. Ma is húsz mázsát mozgattam meg, s ez semmi a régi száz-kétszáz mázsához képest.

Legszívesebben itthon üldögélnék a fotelban. Senki sem jön hozzánk, mi sem megyünk sehova. Néha esténként előszedjük a térképet, s utazunk. Azt mondja a Karcsi, apu, keresd meg ezt a falut a térképen. Letelepszik ide mellém a szőnyegre, aztán kérdez. Én meg, sokszor úgy csinállok, mintha nagyon keresném, hogy örüljön neki, milyen nehezett kérdezett. Pedig bejártam én az egész országot, ismerem minden szegletét. Nem tudna olyan kicsi települést kérdezni, ahol még nem jártam.

Álmod? Egyszer elmenni négyesben valahová két hétre. Eddig csak a két gyerek volt néha a Balaton mellett, befizettük őket ilyen szakszervezeti üdülésre. De együtt a család még nem volt sehhol. Talán nem is lesz...

B. Éva kálváriája

G. Imre és G. Imréné. Hevesi Gyula utca. Sajnos, velük nem tudtam személyesen találkozni, mert nem nyitottak ajtót. Sőt, megfenyegettek, ha még egyszer meglátnak a környéken, jaj lesz nekem. Így esetük leírásánál csupán a gyámügyi hatóság feljegyzéseire hagyatkozhatom. A szomorú, de nem tanulság nélkül való történet főszereplője a 15 éves B. Éva, a Lampart Zománcipari Művek betanított munkása, G. Imréné első házasságából született gyermeke.

Április 5. Éva előadja, hogy nagyon szeretne anyjához hazamenni, miután albérletbe nem mehet, s eddig is az anyjával élt, állami gondozásba pedig semmiképpen nem akart menni, mert úgy érzi, nem érdemelné meg. Tudja azt, hogy nem mindig a kellő hangnemben beszél a felnőttekkel, de ezen próbál változtatni. És ez talán még sem olyan súlyos vétek, hogy az édesanyja ne engedje be az új lakásba.

Április 9. Az anya kijelenti, hogy nem fogadja vissza Évát, nem bízik benne, és a férje sem járul hozzá. Ment volna a lány az apjához, vagy intézetbe, mondta G. Imréné.

Április 12. Idézésünkre megjelent K. Sándorné, Éva főnöke. Elmondja,

hogy a kislány udvarias és figyelmes. Anya kijelenti: nem hajlandó Éva miatt elválni a férjétől. Ezért nem engedi be a lakásba sem. Menjen albérletbe! Eljáró ügyintéző figyelmezteti anyát, hogy ezt nem teheti meg, mert ezzel ifjúság elleni büntetést követ el, hiszen a lánya az utcára kerül. Anya megmondja, mit neki az ifjúság elleni büntetést, továbbá kijelenti, hogy a jegyzőkönyvet nem fogja aláírni.

Hivatalos feljegyzés. A mai napon reggel fél kilenckor K. Sándorné, a kiskorú B. Éva főnöke fölkereste hatóságunkat, s a következőket közölte: előző nap B. Éva vissza akart menni szülei lakásába, de zárt ajtót talált, s hiába csöngetett hosszasan, nem engedték be. A gyermek az éjszakát nagynénjénél töltötte. K. Sándorné kéri, tegyünk valamit, mert a kislány helyzete tarthatatlan.

Hivatalos feljegyzés B. Éva kiskorú érdekvédelmi ügyében G. Imre és G. Imréné lakásán. Amikor jövetelünk célját előadtuk, G. Imre és felesége kijelentette, itt a kislánynak semmi helye nincsen, menjen az apjához vagy a nagynénjéhez, esetleg albérletbe. Az anya tagadta, hogy ő valaha is állami gondozásba akarta adni a lányát. Azt állítom, mondta, hogy a gyámhatóság jegyzőkönyve valótlanúságot tartalmaz. Ezután megpróbáltuk meggyőzni az anyát, hogy miután a hivatalos bírói végzés így szól: „a kislány neveléséért az anya felelős”, be kell fogadnia gyermekét a lakásba. Erre az anya azt kiabálta, hogy soha! Legfeljebb mint albérlőt... Megpróbáltuk G. Imrét jobb belátásra bírni. Ő azonban kijelentette: a feleségének van igaza, s egyébként is, neki semmi köze ehhez a gyerekhez. Őt ne molesztálják, mert úgysem fogja befogadni a kislányt. Ekkor közöltük, hogy ebben az esetben pert indítunk ellenük a szülői felügyelet megszüntetéséért. G. Imre erre magából kikelve fenyegetőzött, hogy csak azt próbálják meg, hogy a munkahelyét is belekeverjük.

Április 28. Idézés nélkül megjelent hatóságunknál B. Éva kiskorú, és előadja, hogy tegnap mostohaapja kijelentette: most már betelt a pohár, tovább itt nem maradhat, menj vissza a nagynénédhez, vagy ahol eddig voltál. Ekkor a kislány elment a rendőrségre, és elmondta, hogy nincs hová mennie. Innen azzal utasították el, hogy előbb be kell jelentkeznie a szüleihez, csak utána tudnak rajta segíteni.

Fölborult értékrendek

Az új lakás mámorító örömeiben gyakran légüres tér keletkezik. Olyan, mintha a hirtelen jött komfort fölszívna a tartalmas emberi kapcsolatokat. Újpalotai látogatásaim során sok felbomló kapcsolattal találkoztam. A fiatal férfi már az első pillanatban megelégedi az új lakás berendezésével járó anyagi áldozatokkal. Menekül az idegörlő huzavonától, a „lépjünk már kettőről háromra” garasoskodástól. Nem akarja föladni eddigi életritmusát, nem vállalja a számára rabszolgaságnak látszó új életet. A másikban egy asszony hagyja el az urát, ráhagyva három kiskorú gyermekét is, mert a kilátástalan küszködés sivatagában hirtelen feltűnik a fehérruhás herceg, fekete 200-as turbo-Mercedeszen. Néhány

hónap múlva a rendőrség hozza vissza az asszonyt, børszíjra fűzve. Ismeri-e, kérdik a rendőrök a férjet, az csak bólintani tud. Markecoláson kaptuk ugyanis a hölgyet...

Az exportcsomagoló fia kábítószerként fogyasztja a szőnyegragasztót. Hogy menekül-e valamitől? Az édesapa természetesen nem érti, mi baja lehet a fiának. Nekünk pedig könnyű lenne a gyerek tétova lödörgéséért a művelődési intézmények hiányát kárhozatni. Inkább a családban kellene az okok után kutatnunk. Mindenesetre a fiú enervált életuntsága szomorú ellenpontja (talán következménye is?) az édesapa izmot ropogtató nagy küzdelmének, amit a lakás megszerzéséért és otthonossá tételéért folytatott.

És az édesanya, aki egyszerűen eltaszítja magától a gyereket, hogy ne kelljen kerülnie az új kétszobás lakásban? A lelki torzulás mindenképpen meglehetett már korábban is, de a nagy robbanás, a hirtelen váltás hozta fölszínre. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy Újpalotán, „a szocialista életforma olvasztótégelyében”, egyetlen év alatt (1975-ben) 8 öngyilkosság történt. Vajon miért vetettek véget az életüknek azok, akiket az a szerencse ért, hogy új lakásba költözhettek?

Természetesen nem minden lépésváltás jár együtt tragédiával, de minden költözés, lakáscsere, fölborítja egy kicsit a család rendjét. Még akkor is, ha a régi és az új körülmények között nincs nagy különbség. Mert meg kell válni néhány megszokott tárgytól, el kell szakadni az ismerősöktől, a ház mestertől, a fűszerestől, a hentestől; búcsút kell mondani a régi utcáknak, tereknek, lépcsőházaknak.

„Vasárnaponként az ember szimatolt. Szabóék ma babot főznek. Kovácsék lecsót. Ide tíz emelet szaga áramlik be, de összekeverednek. Nem tudom, honnan jönnek, kihez tartoznak, nem jut eszembe róluk Szabó néni vagy Kovács bácsi. Így ezek a szagok itt kellemetlenek. Az ember nem is szagnak mondja, hanem bűznek. És ez nagy különbség! Jönnek a hangok is – de honnan? Ott tudtam, ki sír, ki nevet, ki kiabál, és tudtam azt is, miért bánkódik vagy miért örül.” (*Tétova vágyakozások*)

Elszakadni a megszokottól sohasem könnyű, hát még, ha az új környezet teljesen más, mint a régi. Újpalotára nagyon sokan a hagyományos „gangközösségek fészekmelegéből” érkeztek. Ők az új helyzetet még sokáig nem tudják fölmérni. Sejtelmük sincs, hogyan kell viselkedni a sok-sok ismeretlen ember között, illik-e köszönni a közvetlen szomszédnak, vagy a liftben az alkalmi útitársnak. Ezeknek az új típusú, anonim kapcsolatoknak nincsen szilárd alapjuk, a lakótársak teljesen különböző módon viselkednek, egyesek „tartózkodóak”, mások „kitárulkozóak” – ebből aztán nagyon sok félreértés, felemás helyzet adódik.

Új illemszabályok

Érdekes helyzetet idéz fel Juhász Júlia *Tétova vágyakozások* című könyvében.

Egyik újjalotai házba kétszáznyolcvan újpesti család költözött. Egyikük elmondja, hogy amíg nem tudták, hogy az újpestiek közül ki melyik házba fog költözni, gyakran mondogatták, milyen jó lenne, ha az egykori szomszédok, ismerősök együtt maradhatnának továbbra is, egy házban.

„Mikor megtudtuk, hogy teljesült a vágyunk, nagy volt az üdvívalgás, folytak a tervezgetések, de már a készülődés, a költözködés is eltérítette ettől a fogadkozástól az embereket. Mikor pedig behurcolkodtunk, mintha elvágta volna. Mindenki élte a maga életét, bezárkózott a maga külön bejáratú boldogságába.

Nem is hiányzott akkor még a régi barátkozás. Megvolt az ember anélkül is, sőt, egyenesen jólesett, hogy nincs. Nem átjáróház a lakásunk, nincs az a nagy szomszédjárás, és nem kell végighallgatni, mikor egyik szomszéd gyilkolja a másikat. Mert azért, valljuk meg, nem volt fenéig tejfel az a nagy puszijajtásosság sem! Egyik nap pajtáskodtak, másik nap mindennek elmondták egymást. És leskelődtek, hogy mit csinál a másik, főleg ha vitte valamire, akkor nagyon lesték, mivel is adhatnák a ház szájára.

Úgyhogy jólesett ez a hirtelen jött magány. Kulcsom van, csengőm van, csak az jöhet be, akit beengedek, és nincs az, hogy csak úgy benyissanak, se szó, se beszéd. Mert ott, a régi házban, ez volt a divat. De nemcsak hogy benyitottak, elvárták, hogy az ember, akár van kedve, akár nincs, leálljon társalogni, végighallgasson mindent, Ádám-Évától kezdve, és nem ám csak úgy bólogatni rá, hanem bekapcsolódni, mert különben megy a szó, mi az, már ez is felvág, de mire?

A megszólás és kirekesztés ott istenverése volt, mert tíz család közül kirekesztve lenni olyan, mint bemászni egy hűtőszekrénybe. Úgyhogy a tíz család közt muszáj volt betartani az illemszabályokat. Szigorú illetet tartottunk, megvoltak a szoros erkölcsi normák, például az is, hogy nem illik bezárni az ajtót. De itt nincsenek ilyen normák, úgy gondoltam, itt a sok lakó között észrevétlen maradhat az ember, és megvan a szabadsága, hogy úgy élhessen, ahogy akar.

Évekig jól is esett, csak később kezdtünk a feleségemmel beszélgetni, hogy mégis sok jó volt abban a régiben, mert jobbak voltak az emberek egymáshoz. Ilyenkor már, persze, a rosszat elfelejtjük, a jót utólag kiszínezi az ember, úgyhogy ma már mind többször kerül szóba, hogy valami hiányzik itt. És magunkban eljátszozunk a gondolattal, hogy na, becsöngetünk mégis egyik vagy másik régi haverhoz a házban, aztán együtt átmegyünk a harmadikhoz, letelepszünk, jön a zsuga, egy-két pohár sör, és az asszonyok is eltraccsolgatnak jóízűen.

De nem lehet, mert közben már itt is kialakultak az új illemszabályok. Nem illik csak úgy, bejelentés nélkül beállítani a szomszédomhoz, nem illik becsöngetni a haverhoz, hogy te, átjöttem egy kicsit, mert unatkozom, vagy te, mit csináljak, bajban vagyok, adj tanácsot. Hanem úgy illik, hogy az ember megvárja a meghívást, és utána majd én jövök, én hívom meg őt, szépen sorban,

mert „nem illik” hívni kétszer egymás után, és még kevésbé illik, hogy az ember kétszer egymás után meghívassa magát.

Elmaradnak szépen az emberek egymástól. Ritkulnak a látogatások. Párszavas beszélgetés a liftben vagy a ház előtt. Ennek már nincs sava-borsa. Egyre többször beszélünk róla, hogy valamit vissza kellene hozni abból, ami volt, elvégre itt vannak a régi jó ismerősök. De hiába. Valahol eltűnt, ami volt, a régi meghittség, és vágyunk utána, de hiába, már nem tudjuk visszahozni.”

Szocialista dzsentrifikáció

A lépésváltásból adódó feszültségeket még csak fokozza a lakótelep kialakulatlansága, rendezetlensége. Ezek az „átmeneti állapotok” egyáltalán nem kedveznek a társas kapcsolatok kialakulásának sem. Idézzünk fel egy „lépcsőházi beszélgetést”. Beszélgetőpartnerem fűzetlen bakancsban, csattogva ereszkedik le az egyik újpalotai ház nyolcadik emeletéről. Mint később megtudom, a „bódéba” tart, egy fröccsre.

– A tipikus újpalotai család gyűjtöget, kuporgat: sok kínkeserv, pluszmunka. Nagyon várták már az új lakást: a régiben szeneskályhával fűtöttek, a villanykörte dróton lógott, a kútról kellett hozni a vizet. Várták, nagyon várták a csodát. Piros betűs nap: új lakásba költöztek. Jaj, de gyönyörű, csak egy kattintás, és ég a lámpa, milyen szép a fürdőszoba, kinyitom a csapot... De jaj, nem folyik a víz! És nem lehet becsukni az ajtót. És fölünkorodott a szőnyegpadló széle. És jönnek a svábbogarak. És jönnek sorba a kisebb-nagyobb bosszúságok. Apró, kicsi csalódások rétegződnek egymásra, mint a guanó... Az álom nem teljesül egészen, a csoda megkeseredik csipetnyit.

Ki a hibás? A bosszúságok csak egy részének van „objektív oka”, másik részéért mi magunk vagyunk felelősek. Elfelejtjük elzárni a fürdőszobacsapot, áztatjuk a plafont, elrontjuk a liftet, betörjük a lépcsőházban az ablakot, kihajítjuk a nyitott ablakon a sörösüveget és a csirkebelet... Erre persze jogosan válaszolja J. Antal autószerelő, hogy mindezt nem rossz szándékkal tesszük. Mert az is igaz, hogy „lakni csak lakva lehet megtanulni”. A legtöbb újpalotainak pedig itt és most, egyik napról a másikra kell megtanulnia a soha nem próbált komfortot. Talán, ha azok a bizonyos közbenső lépcsőfokok nem hiányoznának, s az újpesti ötször ötös, földes szobából nem közvetlenül az újpalotai szőnyegpadlós lakásba vezetne az út, a lakók lépésváltása is könnyebb lenne.

Csakhogy: a közbenső lépcsőfokot, a hagyományos városrészek többemeletes bérházait sok esetben indokolatlanul és drasztikusan szanálják, ahelyett, hogy följújtánák őket. (Ezt a megoldást nevezi a szakirodalom, mint megtudtam, „kemény” megoldásnak, szemben a később nálunk is meghonosodott „enyhe” városrehabilitációval, amikor a régi épületeket a szerkezet részleges, vagy teljes megtartásával újítják fel.)

Az 1970-es évek végén részt vettem egy bemutatón, amelyen egy

nemzetközileg elismert magyar robbantási szakértő mutatta be tudományát: hogyan lehet speciális technikával hossz tengelye mentén kettémetszeni a szanálendő épületet. Mellettem egy japán építészmérnök csodálat helyett csak a fejét csóválta: „Ó, önök nagyon gazdagok!”

Egy tanácsai szakember így fogalmazta meg ugyan ezt: „A városfejlesztésre szánt pénzügyi alapokat egyenlőtlenül osztották el. A beruházási keretek túlnyomó része a lakótelep-fejlesztésre jut, és viszonylag csekély hányada fordítható a belső városrészek leromlott területeinek feljavítására. Pedig ezek a lakások kitűnő gyakorlóterepnek lennének a régi putrik és az új paloták között.” *Újpaloták*, ha-ha!

A szóviccért ő is elnézést kért akkor tőlem, hát most én is – az olvasótól... Egyébként 1977-ben még egyikünk sem sejtette, hogy tíz év múlva, 1986-ban átfogó fővárosi koncepció születik, amely a fővárosi tanács jóváhagyása után jelentős állami támogatást kap majd; így 1987-től megindulhat a belső-pesti kerületekben a „tömbrehabilitációs program”. Csakhogy az új lakásokba egyáltalán nem szegény szanáltak költöznek, hogy ott gyakorolhassák az életformaváltást, hanem sikeres és jól kereső, fiatal juppik. Ezt a jelenséget nevezi a szakirodalom „szocialista dzsentifikációnak”.

„Dzsentifikáció, amennyiben (a korábbiaknál) lényegesen magasabb társadalmi státuszú lakók költöztek oda, és szocialista, amennyiben létrejöttét nem csak a nyugati dzsentifikációs modellből ismert piaci mechanizmusok, hanem a szocialista lakáselosztási gyakorlat is jelentős mértékben elősegítette: a hatóságok ügyeltek rá, hogy a felújított tömbökbe olyan társadalmi rétegek kerüljenek, akik képesek megőrizni és megbecsülni a magas költséggel felújított lakásokat.” (*A Westend árnyékában*) Az önkormányzatok általában a legegyszerűbb és leggazdaságosabb megoldást választják: eladják a rehabilitációra szánt házakat, s a befektetőkre bízzák a szociális kérdések megoldását: a lakók elhelyezését, kártalanítását. Ez – piaci törvények alapján ugyan, de – leggyakrabban a régi, lakók egyszerű elűzését jelenti.

Egy, a ferencvárosi tömbrehabilitációt vizsgáló felmérés szerint (*A IX. kerületi tömbrehabilitáció szociálgeográfiai szempontú vizsgálata*) „az új lakásokba költöző népesség korösszetétele (családfő átlagéletkora 36,5 év), iskolázottsága (60 százaléka felsőfokú végzettséggel rendelkezik), foglalkozása (44 százaléka diplomás alkalmazott/hivatalnok) és jövedelme alapján a lakóhelyi szegregációnak azon útjára lépett, amelyet a szakirodalom dzsentifikációnak nevez”, s amely réteget én – meglehet kicsit elhamarkodottan és tudománytalanul – juppinak neveztem.

De ha már így belebonyolódtam ebbe az olyan ízesen magyarosnak hangzó kifejezésbe (a gentry szó az angolban egyszerűen csak nemest jelent, a főnemességekkel és a nem nemességekkel szemben, mennyivel mélyebb értelmű és kifejezőbb a mi dzsenti szavunk!) – érdemes megjegyezni, hogy a fogalmat elsőként egy angol szerző, Ruth Glass alkalmazta, a hatvanas évek elején, annak az akkoriban megjelenő folyamatnak a leírására, melynek lényege, hogy a

középrétegek, az addig jellemző gyakorlattal szemben, az elővárosok helyett egyre nagyobb számban kezdtek beköltözni a nagyobb részét munkások lakta, értékvesztett belvárosi negyedekbe.

A jelenség eredetileg elsősorban olyan társadalmi csoportokat érintett, amelyek kevés anyagi, de annál több kulturális tőkével rendelkeztek (tanárok, művészek, kulturális szférában dolgozók). Elterjedése alapvetően demokratizációs folyamat; hatására azonban olyan városi terek alakulnak ki, amelyek a közép- és felsőrétegek fogyasztási szokásait szolgálják, és identitását erősítik, miközben a hontalan rétegek kiszorulnak az adott városrészekből. Ez a látszólag demokratikus folyamat tehát végeredményben a fogyasztási lehetőségek egyenlőtlenségére épül, és pontosan azon társadalmi rétegek hatalmát növeli, amelyek a dzsentrifikáció folyamatát elindították és megvalósították (*A dzsentrifikációtól a kilakoltatásig*).

Látószögek

Ebben a fejezetben azt szeretném bemutatni, hogyan látták (látják) a lakótelepet azok a különböző hivatalos és nem hivatalos (civil) személyek, akik munkájuk, hivatásuk során szorosabb kapcsolatba kerültek Újpalotával.

A fotós (1.) (Interjú, 1977)

Horváth Péter fotóriporter

Több évig járta a lakótelepet, s mintegy ezer felvételt készített. Nem szívesen beszél, inkább a képeket mutatja, s csak később fogalmazza meg a tapasztalatait. (Az ő képei szerepeltek a 1978-ban megjelent Újpalota-könyvemben.)

Kérdés: Hogyan kerültél Újpalotára?

Horváth Péter: Albérlőként. Egy fiatal házaspár fogadott be, akkor költöztek ők is, kellett nekik a pénz. A szobám, miként a háziak szobája, üres volt, csupán egy rekamié állt a meztelen villanykörte alatt. Mégis jól éreztem magamat már az első pillanatban. Az egész város fiatal volt, élt, vigad. Később rájöttem: ennek az volt az oka, hogy a rossz körülmények közül érkezők itt, a komfortban hirtelen föllélegezettek, az egy szobában nyomorgók teret kaptak, meghívhatták a barátokat, rokonokat, ismerősöket, éjfélig meg hajnalig tartottak a lakásszentelők. Később aztán elmúlt a lakásöröm, s helyébe inkább a birtoklási mánia lépett: az én házam, az én váram. Egyetlen példát mondok. Egyszer becsengettem egy lakásba, hogy szeretnék fényképeket készíteni az ablakból. Egy középkorú hölgy nyitott ajtót, s azt kiabálta: nekem jogom van, hogy senkit se engedjek be a lakásomba. Gondoltam, ehhez tényleg joga van, s eljöttem. Előfordult azonban olyan is, hogy láttam, költözködik egy család,

segítettem nekik cipekedni, aztán leszaladtam egy üveg pezsgőért, s megünnepeltük az új lakást. Mindkét példa szélsőséges, inkább a közbülső magatartás volt a gyakori. Megfigyelésem szerint a lakótelepekben kialakult egy furcsa kettősség. Egy bizonyos határig nagyon gyorsan ismerkedett mindenki, az a néhány, közömbös mondat mindenkinek a tarsolyában van, de ezek a futó ismeretségek a legritkább esetben mélyültek barátsággá. Az újpalotaiak ugyanis nem látogatják egymást. Ennek elsőrendű oka a lakásfáltés.

Kérdés: Sok újpalotai lakásban jártál. Milyen benyomásokat őrzöl? Hogyan laknak Újpalotán?

Horváth Péter: Minden ember életét tárgyak veszik körül, s tárgyaik egyéniségüket tükrözik. Az új lakásba költözés kitűnő alkalom lenne, hogy kicseréljük a régi tárgyainkat, s ezzel egy kicsit életformát is váltsunk. Erre csak nagyon kevés ember képes, a legtöbben megpróbálják beleerőltetni a régi dolgokat az új keretbe. S ez nem csak pénzkérdés. Az újpalotai honfoglalók nem kapnak semmiféle támpontot, hogyan kellene berendezni az új lakást. Ha valahol elkelne egy lakberendezési áruház, ha valahol szükség lenne lakberendezési tanácsadásra, akkor Újpalotán igen.

Kérdés: Arra nagyon kíváncsi lennék, hogy fotósként mi a véleményed a városképről? Megszoktad már?

Horváth Péter: Egy tény: ezen a lakótelepen, hasonlóan a többi új városrészhez, óriási tömegű betont használtak fel. Nekem az a véleményem, hogy a monotonitást nemcsak a térformák alakításával lehet feloldani, hanem ennél sokkal kevésbé költséges módszerrel a színek játékaival. Mindenki tudja, milyen drágák például az impozáns toronyházak. Kevesebb kellene belőlük, inkább több színt, melegebb anyagot használnának a tervezők. Csupán egyetlen apró példát említenék: most épül az új rendelőintézet. A körülötte futó élénkpiros korlát játékosan ellensúlyozza a nagy tömegű, szürke betontömböt. Örömmel tapasztalom azt is, hogy a boltok kirakatai is kiszínesedtek már egy csöppet. Mindez hozzájárul a városkép kialakulásához. Én ezt nagyon fontosnak tartom, hiszen a városkép az emberi kapcsolatokra is hatással van. Ha jobb a lakók közérzete, könnyebben ismerkednek, fogadják be a külvilágot.

Kérdés: Tudom, hogy külön dobozban tartod a gyerekekről és a fiatalokról készült képeket. Miért?

Horváth Péter: Mert a gyerekek főszereplői a lakótelepnek. Talán ők vették először igazán birtokukba Újpalotát. Mindenütt otthon vannak. Igaz, a szépen kialakított játszóterek gyakran üresek, a srácok inkább a törmelékkupacokon hancúroznak. Nem baj, ők már belakták a telepet. Nem úgy a felnőttek: ők gyakran még úgy mozognak Újpalotán, mintha csak idegenek lennének, mintha véletlenül tévedtek volna ide.

Kérdés: És a tizenévesek?

Horváth Péter: Nem tudom, hol vannak, mit csinálnak. Néhányan eszeveszetten motoroznak a telep körül, mások a lépcsőházakban csoportosulnak. A többieknek egyszerűen nyoma vész. Nagyon kellene legalább

egy mozi, ami itt tartaná őket, értelmesebb időtöltést kínálva.

Kérdés: Amikor elkészítesz egy képet, mi a legfontosabb szempont?

Horváth Péter: Mindig a dolgok fonákját akartam rögzíteni. Azt, ami a szép városképek mögött van. Azt, amit az utca embere lát, nem pedig az egyetlen toronyház totálperspektíváját. Előszeretettel fényképeztem például az embereket az ablakban. Tudom, jó néhány idős lakónak az ablak az egyetlen kapcsolat a külvilággal.

Kérdés: A dolgok fonákja óhatatlanul sötétebb, mint a színe. Fényképeid is azért sötétebb tónusúak, mert inkább a bajokra figyeltél?

Horváth Péter: Nem mondhatom, hogy csak a rosszat kerestem a telepen. Újpalotát csak az érti meg, aki tudja, hogy itt az ország minden társadalmi gondja sűrítetten jelentkezik. Látszólag ellentmond ennek az, hogy egy új, korszerű, modern lakótelepről van szó. Csakhogy: a lakók ide is magukkal hozzák a bajaikat, s ebben az új környezetben a nyomorúság még hangsúlyosabb, mint egy egyszínű, szürke környezetben. Nem tudok erre jobb hasonlatot mondani, mint hogy egy tiszta fehér háttérre vetítve sokkal élesebbek az árnyékok, mint ahogy megszoktuk. Újpalotán a kopott bútor még kopottabb, a rendtelenség még harsogóbb, a megromlott emberi kapcsolatok még szembetűnőbbek attól, hogy nagyon sok ember él közel egymáshoz, makulátlan komfortban. A honfoglalók szokásaiban és tárgyaiban a legszélsőségesebb elemek keverednek. Én csak a tárgyakat tudom sorolni, de azt hiszem, ezek is tükröznek valamit az emberi viszonyokból. Soroljam, hogy milyen kevés a könyv, s hogy a családoknak úgyszólván egyetlen kulturálódási forrása a tévé? Országos jelenség. Itt azonban talán hatványozottabban jelentkezik ez is. S ha valaki a lakásokból emberek közé akar menni, csak a parkok kőpadjain üldögélhet. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy az újpalotai honfoglalók szinte egyetlen szenvedélye a lakás. Időnként barokkos szertelenséggel zsúfolják tele a falakat, leginkább márkás cigarettásdobozokkal és drága piásüvegekkel, más helyütt féltve őrzik a meztelen, csupasz felületeket. Aztán a subaszőnyeg a kismackóval... Jaj, ez nagyon fontos! A rideg betonba mindenki meleg, puha fészket akar építeni. Ezért van annyi szőr, műszőr, suba az ágyakon, heverőkön. A fészekben aztán el lehet rejtőzni a világ elől – másnap, vekkercsengésig...”

A fotós (2.) (Interjú, 2009)

Varga Gábor Vargosz fotóriporter, a könyv képszerkesztője

Kérdés: Mikor kerültél először kapcsolatba Újpalotával?

Varga Gábor Vargosz: 1973. február 4-én.

Kérdés: Nagyon emlékezetes lehetett, ha ilyen pontosan tudod a dátumot.

V. G. V.: Igen, akkor voltam két és fél éves. Akkor költöztünk Újpalotára. Konkrét élményem nincs, de tudom, hogy a családnak ez a dátum nagyon fontos volt. Addig dédnagymamánál laktunk. Itt a Páskomligetbe, egy szövetkezeti

lakásba költöztünk. A húgom akkor féléves, a bátyám hatéves volt.

Kérdés: Szóval, akkor a család végre saját otthonba költözhetett?

V. G. V.: Igen, igen, egy hetvennégy négyzetméteres lakásba.

Kérdés: Emlékszel valamire abból az időből?

V. G. V.: Nem, a költözésre nem emlékszem, de hangulatok azért maradtak bennem.

Kérdés: Mi volt az első emléked Újpalotáról?

V. G. V.: Az óvoda, az iskola hangulata. Én megéltem azt, amiről ma már csak olvasni lehet. Irdatlan sok gyerek, és mégis mindenki ismerte egymást. Olyanok voltunk, mint egy óriási család. Én kontyfás voltam, előtte a Micimackó óvodába jártam. Tehát az volt az alapélményem, hogy egy nagy közösségbe kerültem. És ez azóta is meghatározza az életemet, csak közösségben érzem jól magam. A Kontyfa iskola nyolcszáz férőhelyes volt, akkor 1800-an jártunk oda. Volt délelőtti meg délutáni „műszak”.

Kérdés: Szóval csúcson a demográfiai hullám!

V. G. V.: Nem ismerem az akkori pontos statisztikai adatokat, de Újpalotán abban az időben főként 2-3 gyerekes családok kaptak lakást. A szülők pedig egy generációhoz tartoztak, 30-40 év közöttiek.

Kérdés: Egyik régi beszélgetőtársam korabeli bandákról beszélt. Te találkoztl ilyenekkel?

V. G. V.: Hogyne, nekünk is voltak bandáink. De a bandázás mindig a tereken folyt, nem az iskolában. A fejelés ment, a foci, de valami mindig ment, mindig kint voltunk a téren. Később belógtunk az épülő házak pincéjébe, az is nagyon izgalmas volt. Aztán a csatornák, oda is lejártunk.

Kérdés: Bandaháborúkra emlékszel a rákospalotai és az újpalotai gyerekek között?

V. G. V.: Én nem tudtam róla, de a bátyám korúaknál talán lehetett ilyen. A tizenéveseknek már szükségük van territóriumra. Megszerezni, védeni.

Kérdés: Jó gyerekkorod volt itt Újpalotán?

V. G. V.: Remek. Hihetetlen élmény volt megélni a közösséget, azt látni, hogy a szülők is milyen jó viszonyban vannak, s őket követtük ebben mi is. A közösségek alapsejtjeit a lépcsőházak adták. Ez nagyon élő kapcsolat volt. Legalább is itt nálunk, a szövetkezeti lépcsőházakban. Nem tudom, hogy ez így volt-e azokban a házakban is, amelyekben tanácsi lakások voltak. Nagyon sok minden hiányzott még a lakótelepen, üzlet, közösségi ház, telefon. Nálunk a szomszéd volt az infrastruktúra. A szomszédtól lehetett kérni valamit, ha elfogyott, a szomszédtól lehetett telefonálni. Nekünk például volt egy ikertelefonunk, a legtermészetesebb volt, hogy egy csomóan a házból a mi számunkat adták meg, vagy hozzánk jöttek, ha telefonálni akartak. Mi, gyerekek, gyakran aludtunk a másik családnál, lepedőbe beraktuk a párnát, takarót és estére mentünk a haverhoz aludni. Aztán az áramszünetek. Az egy gyerek számára felejthetetlen élmény volt. Akkor mindenki összeszaladt a házban, segítettünk egymáson, gyertyát adtunk kölcsön, elemlámpát.

Mindenkiről tudtuk, mihez ért. Ha elromlott a tévé, tudtuk, kihez kell fordulni.

Kérdés: Társadalmi különbségekre emlékszel?

V. G. V.: Nem, azok akkor egyáltalán nem voltak. A házunkban lakott fényképész, bányamérnök, vállalatigazgató, senki sem volt előrébbvaló, mint a másik.

Kérdés: Emlékszel-e valami igazán nagy élményre a gyermekkorodból?

V. G. V.: Nem nagy élmény, de jól emlékszem, ahogy lent a téren kavargott a gyerekcsapat, s amikor valaki fölkiabált, akkor biztos, hogy az az anya nézett ki az ablakon, akinek a gyereke fölkiabált. Akkor aztán repültek le a bélások, főleg fagyira kellett. Ott keresgéltek a pénzt a fűben. Aztán a télapóünnepek. Mindig másik szomszéd volt a Mikulás. Mindig másik lakásban gyűltünk össze.

Kérdés: Ezek az alkalmak főleg ünnepekhez kötődtek?

V. G. V.: Nem feltétlenül. Mindig volt valami ok az ünneplésre. Hétfőnként, amikor nem volt tévéadás, akkor nálunk az volt a hagyomány, hogy kártyáztunk. Még hozzá kanasztáztunk. Közben szólt a csehszlovák sportadó. Ezt nem kellett érteni. Mindig ment a műsor. És folyt a kártyaparti.

Kérdés: Ezekből az élményekből mi maradt meg mára?

V. G. V.: Az együttlétből adódó kapcsolattartás. Ez ma is fontos számomra.

Kérdés: A fotózás szeretete hogyan alakult ki benned?

V. G. V.: Anyai nagyapám amatőr fotós volt. De nálunk a családban is szokás volt, hogy esténként diázunk. Jöttek a szomszédok, és ők is megmutatták a fölvételeiket.

Kérdés: Nagypapád milyen fényképeket csinált?

V. G. V.: Ahogy visszaemlékszem, ő az a típusú fotós volt, aki beállította a képeket. Beöltöztette az embereket, akiket fotózott. Beállította a mozdulatokat. Apámék inkább ad hoc fotózták az eseményeket.

Kérdés: Mai fotós szemmel, ki csinált jobb fotókat: a nagypapa vagy az apukád?

V. G. V.: Mindegyiktől mást tanultam. A nagypapámtól az tanultam meg, hogy először kapcsolatot kell teremtenem azzal, akit le akarok fotózni, s ez egy fotóriporter életének az alapja. A fotóriporter ugyan is nem paparazzo, a fotózást kemény jogi feltételek szabályozzák. Apáméktól pedig azt tanultam, hogy ahhoz, hogy jól fotózzak, mindig benne kell lennem az eseményekben, amelyeket meg akarok örökíteni.

Kérdés: Mikor kaptad az első gépedet?

V. G. V.: Talán 1983-ban. Pontosabban megkaptam a családi Prakticát. Barlangász táborban voltam és ott kezdtem el ezzel a géppel először fényképeket készíteni.

Kérdés: Hány éves voltál ekkor?

V. G. V.: Tizenhárom. Emlékszem, színes negatív volt a gépben. Ma is megvannak azok a képek. Ez volt az első fotós élményem.

Kérdés: Emlékszel, mit fényképeztél akkor a legszívesebben?

V. G. V.: Már akkor is portrékat. Totálokra nem emlékszem, bár azért biztosan azokat is csináltam.

Kérdés: Mai szemmel: jó képek voltak ezek. Már mutatkoztak az oroszlánkarmok?

V. G. V.: Azt hiszem, igen, de nem akarok szerénytelennek mutatkozni...

Kérdés: Akkor hogy csináltad a portrékat? Mindenki látta, hogy fényképezel. Mindenki hozzájárult?

V. G. V.: Aki nem, azt megpróbáltam megpuhítani. Azóta sem, soha nem csinállok az alany hozzájárulása nélkül fotót.

Kérdés: Hogy teljesedett ki nálad a fotózás?

V. G. V.: Kezdetben operatőrnek akartam menni. De abban az évben nem indult ilyen szak a főiskolán. Így elszegődtem a Magyar Televízióhoz segédoperatőrnek. A belpolitikai osztályon dolgoztam, mint – ahogy akkor mondták – segop. Az volt a feladat, hogy reggel összeszedjem a kocsmából az operatőröket, a másik, hogy én vittem a kamerát a vállamon, kábellel összekötve az operatőrrel. Sok mindent tanultam.

Kérdés: Mestered is volt?

V. G. V.: Nem, az semmiképpen nem volt.

Kérdés: Mit tanultál a televízióban?

V. G. V.: Mentalitást tanultam. Úgy értem: negatív mentalitást. Szóval, azt tanultam meg, hogy mit nem akarok. A televíziónál akkor nagyon erős volt a kasztrendszer. Az szabta meg, hogy ki mennyit keres, mi a munkája, hogy ki melyik kaszthoz tartozott. Én például segopként nem határozhattam meg, hogy mikor dolgozom, egyszerűen beosztottak és kész. Szóval, szakmailag nem sokat tanultam, de sok emberrel találkoztam, akik mai napig pozitívan vagy negatívan élnek bennem. Jó iskola volt. Utána egy alapítványhoz kerültem operatőrként.

Kérdés: Itt miket csináltál?

V. G. V.: Például, ha egy iskola szeretett volna magáról egy filmet, akkor mi megcsináltuk. Nevezhetjük propaganda-filmeknek is. Nem sokáig csináltam, utána elvégeztem a fényképész szakiskolát.

Kérdés: Itt mit tanultál? Pontosabban: mi újat tanultál?

V. G. V.: A retusálást biztos itt tanultam meg. És a labortechnikát. Aztán elméleti tárgyakat: fotótörténetet, fotóesztétikát. Szaklapokat olvastam. Miután elvégeztem a szakiskolát, Újpalotára kerültem dolgozni. Akkor indult a kerületi lap, a Városházi Napló. Oda kerestek fotóst. Elszegődtem és a mai napig nekik is dolgozom. 1992 óta már a negyedik főszerkesztőm van, a harmadik jegyzőm, a második polgármesterem (nevet). Hozzá teszem, mindegyikkel a mai napig jóban vagyok.

Kérdés: A hivatalnokok jönnek-mennek, a fotós marad...

V. G. V.: Igen. Nekem szívügyem a függetlenség!

Kérdés: Emlékezeted szerint, mikor csináltad az első képeket Újpalotáról?

V. G. V.: Látod, erre még soha nem gondoltam. Az első képeim Újpalotáról? Amiket először csináltam, azok biztos, hogy belső képek voltak.

Enteriőrök.

Kérdés: Milyenek az újjalotai szobabelsők?

V. G. V.: Ezek a változó időben is nyomon követhetők. Kezdetben voltak a nagy poszterek, sok díszítőelem. Később egyre nagyobb teret kapott a funkcionalitás. Anno még minden szobában másfajta tapéta volt, később már mindenhol egyforma fűrészporos tapéta takarta a falakat.

Kérdés: A legemlékezetesebb fotód?

V. G. V.: A házak között átjárók vannak, egyikben hajléktalanok laktak. Annak fejében, hogy takarították a lépcsőházat, ott lakhattak. Berendezkedtek. A *Toronyhír* című lapnak csináltam róluk egy fotósorozatot. A fotózás után, bár nem hiszem, hogy ennek köze lenne a későbbi eseményekhez, az egyik hajléktalant úgy megverték, hogy belehalt a sérüléseibe. Akkor visszamentem a helyszínre és lefényképeztem a hajléktalan hült helyét, a tárgyait, a „betyár-bútort”.

Kérdés: A fotóidból arra következtetek, hogy főként a szociális témák érdekelnek.

V. G. V.: Igen, de talán inkább úgy mondanám: a szociális helyzet mentális része érdekel.

Kérdés: Ezen mit értesz?

V. G. V.: Azt, hogy az emberek bizonyos helyzetekben hogyan viselkednek, milyen gesztusokat használnak. Szeretek bizonyos embereket, bizonyos helyzeteket újra és újra lefotózni. A föllelhető, kimutatható változások érdekelnek elsősorban.

Kérdés: Nagyon sok újjalotai portrét készítettél már. Tudnál mondani valami sajátosságot, ami csak az újjalotaiakra jellemző.

V. G. V.: Ha egy szóval kell válaszolnom: nem. Ha kifejteném, akkor talán azt mondhatnám, hogy itt is nagyon szegregálódtak az emberek. Bezárkóztak. Nagyon védik a saját territóriumukat. Ez a lakótelepi emberre különösen jellemző. Itt Újjalotán, bár tényleg nagyon hiányzik a művelődési ház, azért az emberek még találkoznak. Leggyakrabban a tereken. Itt azért még bárki leül a másik mellé a padra és szól is a másikhoz. De tény, hogy ma sokkal nehezebb a fotósnak is, mint 15-20 évvel ezelőtt volt. Régen tekintélye volt ennek a munkának, ma inkább nyűgnek tartják az emberek, ha fotózni akarják őket.

Kérdés: Horváth Péter, aki a korábbi könyvem fotóit készítette, azt mondta, ma már szinte lehetetlen az utcáról bejutni egy lakásba. A hetvenes, nyolcvanas években, amikor az újjalotai képeit készítette, még nem így volt. Láttá például, hogy egy család költözik az új lakásba, vett egy üveg pezsgőt és beállt segíteni szekrényt cipelni, aztán amikor végeztek, elővették a pezsgőt, s leültek beszélgetni, fotózkodni.

V. G. V.: Igen, ez így van, én is nap mint nap tapasztalom. De ez egyáltalán nem csak újjalotai jelenség. Nekem talán azért könnyebb, mert sokan ismernek. Előfordult, hogy találkoztam fiatalokkal, akiknek már a szüleit is

fotóztam. Szóval, élnek itt olyanok, akik fölnöttek azóta, hogy fotózni kezdtem.

Kérdés: Újpalotai élet-képek című fotókiállításod néhány képét nézve, fölmerül a kérdés, hogyan tudtad ezeket a pillanatokat elkapni?

V. G. V.: A kiállításon szereplő fotók valamennyi szereplőjét meghívtam a megnyitóra, és senki sem mondta, hogy nem jön el. Lehet, hogy a megnyitón nem volt itt, de azóta már megnézte a képeket. Nekem az az elvem, és ezt a szüleimtől tanultam, hogy a képekben mindig benne kell lenni. Nem lehet csak úgy kívülről lefotózni valamit, valakit. A kocsmát például úgy fotóztam, hogy egy fél napot ott töltöttem, jól be is rúgtam, de azért a képek elkészültek. Eddig minden portrém úgy készült, hogy először megpróbáltam megismerni azt, akit fotózni akartam. Csak aztán került elő a gép. Volt visszautasításban is részem, nem azt mondom, hogy mindenkit le tudtam fényképezni, akit le akartam.

Kérdés: Különösen a faházban készült sorozatodon gondolkoztam el: vajon hogyan érted el, hogy a szereplők hozzájáruljanak nem csak a kép elkészítéséhez, de bemutatásához is.

V. G. V.: Én ott nőttem fel azon a környéken, sokan ismernek, szüleim most is ott laknak. Nem voltam hát idegen a szereplők számára. Inkább partner. Partner a mentalitással, a történeteimmel.

Kérdés: Haragosod volt már képek miatt?

V. G. V.: Nem... (elgondolkodik). Nem! Harag sosem volt. Olyanra emlékszem, de hát ez benne van a pakliban, hogy bizonyos emberek szebbnek, jobbnak szeretnék látni magukat a fotókon, mint amilyenek a valóságban. Azt mondták, hogy ez a kép nem előnyös a számukra...

Kérdés: Tehát mindig vissza mehetsz oda, ahol már fotóztál?

V. G. V.: Igen.

Kérdés: Milyen képeket csinálsz a legszívesebben Újpalotáról?

V. G. V.: Portrékat, bár egyre kevesebb lap van, ahol ilyet fotókat igényelnek. Ezt nagyon sajnálom. Azt szeretem, amikor valamilyen helyzetbe kell bekerülnöm. Szeretem az enteriőröket is, a hangulatképeket is. A hivatalos megbízásokat is igyekszem újszerűen megoldani. Amikor például a szökőkútról kellett képeket készítenem. Igyekeztem, hogy hangulatosak legyenek. Nagyon szeretek kapcsolatokat fotózni. Ahogy az emberek kapcsolódnak egymáshoz. Gesztusokat. Aztán ahogy ezek a gesztusok változnak az időben. Ahogy egy ember státuszának változásával megváltozik a gesztusrendszere is. Ahogy előrelépked a hivatali ranglétrán és ahogy ezzel párhuzamosan egyre jobban bezárkózik...

Kérdés: Egy fotós miben tudja megragadni ezeket a változásokat?

V. G. V.: Képileg csak úgy tudom megjeleníteni, hogy megválasztom a helyzetet, amelyben lefotózom. Ha meg tudom választani, mert nagyon korlátozottak a lehetőségeim. Van, hogy két ember soha sem fog interakcióba kerülni.

Kérdés: Említetted már, hogy mindig igyekeztél megőrizni a

függetlenségedet. Ez mennyire sikerült? És milyen csábításoknak kellett ellenállnod?

V. G. V.: Engem abszolút nem érdekel, hogy ki milyen politikai nézeteket vall. Én emberileg állok hozzá mindenkihez. Persze tudom, hogy valakiknek ez nagyon nem tetszik, de akkor sem vagyok hajlandó politikai szemmel mérlegelni sem az életem, sem a fotóim szereplőit. Hogyan sikerül megőrizni a függetlenségemet? Azt mondhatom: nehezen. És egyre nehezebben. Mert az ideológia mindenre és mindenkire megpróbál rátelepedni, de nem fog menni neki (nevet). Aki ismer, az tudja, hogy én egy naiv idealista és optimista ember vagyok, aki azt tanítja mindhárom gyerekének, hogy ugyanúgy van bennük piros, mint kék, vagy éppen sárga. Ilyenkor mindig eszembe jut az általam mélyen tisztelt és kedvelt Saly Noémi mondása: „Polgár az fiam, aki hozzátesz a világhoz.”

A gondozónő (1977)

Sokáig kerestem a kerületi alkoholelvonót. Később kiderült, ott mentem el előtte többször is, csak nem vettem észre, hiszen – mint később megtudtam – „nem szabad rá kiírni semmit, mert közvetlenül az utcára nyílnak az ajtók, s így a belépők sértve éreznék magukat”. Mégis, mikor a ház előtti kispadon ücsörgő házmester nénitől fölvilágosítást kértem, megrökönyödve pillantott rám: – Ilyen fiatal, és már ide kell járnia... Bár, ha önként jön – tette hozzá –, az enyhítő körülmény.

A gondozónő akkor már hét éve járta a kerületet. Mikor megtudta, hogy Újpalotáról akarok könyvet írni, sűrű panaszfolyam tört elő belőle.

„Újpalota borzalmasan megnehezíti a munkánkat. A régi Palotán mindenki ismer mindenkit: szégyellik egymás előtt az emberek, ha részegek. Újpalotán nincs meg ez a kontroll, a lakótelepiek jobban el is eresztik magukat. A legnagyobb baj, hogy az újpalotaiak gyökértelenek. Kezeltjeink sokat panaszkodnak, hogy kiszakították őket a régi környezetből, hogy hiányzik a régi társaság. Nem kértek ők ilyen drága lakást, hiszen alig tudják a költségeit fedezni. Alkoholistáink többsége segédmunkás: nincs szakmájuk, és soha nem érezték egy mesterség tudásának összetartó fegyelmét.”

Az alkoholelvonóban hetenként kétszer rendeltek. A gondozónő kérdésekre elmagyarázta a kezelés lényegét. Az első fázis: a hánytatásos gyógymód. Minden beteg elhozza saját italát, amit a legjobban kedvel, s ezt issza az émelygést okozó gyógyszerre. Meg is nézhettem egy kezelést: ott ültek a kezelték egymás mellett, sorban a csővázás székeken, előttük fehér zománcvödör. A kezelés végeztével mindenki kiürítette saját vödrét, italukat pedig betették a jégszekrénybe.

A kezelés második fázisában a betegek különféle tablettákat szedtek. Kétféle gyógyszert alkalmaztak: az Antetil volt a veszélyesebb, ezt csak teljesen egészséges embert szedhette, mert ha a gyógyszerre alkoholt ivott, könnyen

megfulladhatott. (A gondozónó két szomorú esetet is említett: a gyógykezelték Antetil tablettára ivott alkohollal vetettek véget az életüknek.) A másikkfajta gyógyszer csupán lélektani hatású volt: a kezeltnek alá kell írni egy nyilatkozatot, hogy csak saját felelősségére szedheti a gyógyszert, s ha alkoholt iszik, ezzel veszélyezteti az életét. Ez a „gyógyszer” azonban csak placebo volt. Ezek a semleges hatású tabletták is az utókezelés hatékonyságát voltak hivatva fokozni. Sajnos nem sok sikerrel.

A gondozónó szerint a kezelteknek csupán hat százaléka mondott le egész életében az alkohorról. A legtöbbben néhány év múlva újból rászoktak. „Ha nagy öröm érte őket, azért, ha nagy bánat, akkor azért.”

Vödörrel kimerni a tengert?

A gondozónó bizakodott:

– Ha csak két-három nyugodt évet tudunk biztosítani a családnak, már az is nagy eredmény. Mi elsősorban a gyerekek érdekét védjük, arra törekszünk, hogy legalább a gyerekek számára legérzékenyebb éveikben ne legyenek napirenden a családban a veszekedések. Ezért járom egész nap a kerületet, ezért csengetek be, ki tudja, hányadszor, egy-egy ajtón.

A főorvos (1977)

Amikor 1977-ben Újpalota egészségügyi helyzetét próbáltam föltérképezni, a megkérdezettek mindjárt beszélgetésünk elején az 1975-ös nagy influenzajárványt említették. A kerületi tanács egészségügyi osztályának főorvosa így emlékezett erre az időszakra:

„Az az igazság, hogy fölkészületlenül ért bennünket. A helyzet egészen tragikussá vált: hosszú sorok álltak az utcán a rendelőintézet előtt, a holtfáradt orvosok és asszisztensek éjjel 11-kor fejezték be a rendelést. Jöttek hozzám a kollégák, hogy csináljak valamit, mert nem bírják tovább. Azonnal intézkednem kellett. Megbeszéltem a Fővárosi Tanács egészségügyi osztályával, hogy az újpalotai lakókat Budapest valamennyi orvosi körzetében el kell látni, ha szükséges, betegállományba lehet venni. Így sikerült valahogy átvészelnem ezt a nehéz időszakot is.

Nemcsak az influenzajárványa tette akkor próbára a kerület egészségügyi hálózatát. A gyermekorvosi ellátásban legalább ilyen tragikus volt a helyzet. Huszonkétezer gyermekre 18 gyermekorvos jutott. (A fővárosi norma abban az időben: 932 gyerek, egy orvos.) Négy gyermekorvos tehát mindenképpen hiányzott a kerületből.

Megoldatlan volt a fekvőbeteg-ellátás is. A XV. kerületben a 60 ezer újpalotai lakosra egyetlen fekvőbetegágyat sem létesítettek. A tervek szerint Újpalota ellátását Újpest vállalta volna, ami már csak azért sem jelenthetett megoldást, mert az Árpád Kórház már túlszűfolt volt, ráadásul akkor adták át a békásmegyeri lakótelepet is. Ez azt jelentette, hogy fölépült három nagy lakótelep: a zuglói, az újpalotai és a békásmegyeri, de nem épült egyetlen kórház

sem.”

Amikor letettem a tollat, és becsuktam a jegyzetfüzetet, a főorvos csodálkozva nézett rám: és a bogarakat kihagyjuk? – kérdezte. Nem, dehogy! Hiszen a „bogárkérdés” akkor vezető helyen szerepelt a lakossági panaszlistákon.

– Mindenekelőtt egy tévhitet szeretnék eloszlatni – figyelmeztetett a főorvos. – A lakótelep nem azért poloskás, mert a lakók régi bútorai poloskásak. Sajnos, a házakba beépített melegvízcsövek burkolóanyaga a rovarok táptalaja. A másik baj az, hogy ezek a csővezetékek összekötik a lakásokat, tehát, hiába fertőtleníti valaki a saját lakását, a szomszédból vígan átmasíroznak a csótányok és a poloskák. Itt kellene tehát igazi összefogás. És ez az, ami hiányzik. Egy tömbben általában ötszáz lakás van, s ha egyetlen lakástulajdonos nem járul hozzá a rovartelenítéshez, kárba vész minden munka, a rovarok ide menekülnek a vegyszerek elől, hogy aztán a veszély múltán újra szétvándoroljanak. Csak ha az egész épület minden helyiségét, ha az egész csőrendszert fertőtleníti, akkor várható eredmény. Sajnos, a rovartelenítésre nincs jogszabály. Erre senkit sem lehet kényszeríteni, hiszen a költségeket a tulajdonosnak kell vállalnia. Nagyon sokan éppen néhány száz forintnyi kiadás miatt nem engedik be a lakásukba a féregtelenítőket. A megoldás az lenne, ha egyrészt mindenkit jogszabály kötelezne, hogy járuljon hozzá a lakása fertőtlenítéséhez; másrészt bizonyos költségeket az állam vállalna. Csak így lehetne végleg kiirtani Újpalota házaiból a csótányokat és a poloskákat.

A házi orvos (1.) (Interjú, 2001)

Várfalvy Miklós (Részlet az *Újpalota. Egy városrész regénye* c. könyvből)

Kérdés: Hőskor volt-e az őskor, lehet-e rá nosztalgiával visszagondolni, vagy csak rémképek maradtak belőle?

Várfalvy Miklós: A lakásrendelő 1971-től működött az akkori Hevesi Gyula út 20. számú ház földszintjén. A felnőtt rendelő mellett később gyermeknőgyógyászati tanácsadás is folyt. Én kicsit később kerültem ide, 1972 márciusában.

Kérdés: Azért akkor jutott még a hőskorból. Hányan dolgoztak itt?

Várfalvy Miklós: Kétszemélyes volt a rendelő, elvileg két műszakban dolgozhattunk volna négyen is, de csak hárman voltunk. Volt fejenként egy-egy ápolónőnk, és mindnyájunknak közösen egy írnökünk. Ha az írnök nem tudott jönni, nem tudtuk helyettesíteni, csak esetenként kaptunk segítséget. A sterilizálás az orvos részéről fertőtlenítő oldatban történt alapos kézmosást jelentett, a fecskendőket főzéssel sterilizáltuk. Akkor még nem voltak egyszer használatos fecskendők. A munkaidőnket is másként osztották be. Akkor még szombat délig rendeltünk, déltől estig egy orvos tartott ügyeletet. Az éjszakai

ügyeletet és a munkaszüneti napok ügyeletét központilag látták el, kezdetben körzeti orvos nem volt köteles ügyeletet vállalni. Később erre köteleztek bennünket, így az éjszakai ügyelet mellett a napközben kieső időben, 12-16 óra között is kellett ügyeletet tartanunk. (Itt kell megjegyeznünk, hogy most fél éve – 2001. novemberében beszélgetünk – megint van központi ügyelet, ezt a napközbenit kell nekünk ellátnunk).

Kérdés: Mik voltak az első tapasztalatok, a betegek első panasza, betegségei?

Várfalvy Miklós: A legelső, legfeltűnőbb dolog volt, hogy az ideköltöztetett idősebb emberek nehezen szokták meg a panelt, zártnak, szorongatónak érezték nemcsak a régi kertes házakkal szemben, de a belsőgangos-körfolyosós bérházakkal szemben is. Nehezen barátkoztak, nehezen bújtak ki a magukra zárt lakásokból, és mert nehezen jöttek ki, egyre magányosabbak lettek, komoly pszichés betegségek alakultak ki, súlyosabb formában pszichoszomatikus betegségekkel fajultak. Nem volt ritka az öngyilkosság sem. A magány késő öregkorban súlyos tüneteket produkál: feledékenységből felégett lakásokról hallottunk, olykor bennégett lakókkal, ezek családban élő, de napközben magukra hagyott idős emberek voltak. Nehezen szokták meg a távfűtést, hogy nem akkor gyűjtanak be, amikor fáznak, és nem állíthatják le, ha melegük van; hiányzott a jó meleg cserépkályha, ami mellé oda lehetett kucorodni és olvasni, kézímunkázni. De nem találták a helyüket kezdetben a fiatalok sem: nyaranta a parkok padjain gubbasztottak csoportosan, alig beszélve, télen az udvarlás különös módjaként a lépcsőházi radiátorokon üldögéltek szótlanul.

Kérdés: Jelentkeztek speciális lakótelepi betegségek?

Várfalvy Miklós: Igen, az úgynevezett panelbetegség: az allergia különféle fajtái. A leggyakoribbak a szőnyegpadlóra való túlérzékenység, valamint a fűtési idényben a távfűtés okozta száraz levegő miatti garatgyulladások, felsőlégtúti betegségek, köhögés; súlyosabb esetben asztma. Ezért szoktuk ajánlani a nyitott ablaknál alvást és minél több párologtató kihelyezését.

Kérdés: Mi változott a kezdetek óta?

Várfalvy Miklós: Kezdetben volt EKG-rendelésünk, két EKG-géppel, délelőttönként. Mára nincs külön EKG-szakrendelés, csak egy EKG-gép van. A laboratóriumi ellátás is megváltozott: régen itt volt saját laboratóriumunk, ahol levették vért, átvették a vizeletet, és itt helyben megtörtént az analízis is. Ezt első fázisban az váltotta fel, hogy volt két nyugdíjas laboránsnő, akik levették a vizsgálati anyagot, ez egyébként az alapellátás feladata, hogy biztosítsa és előkészítse a vizsgálati anyagot, a Rákos útról érte jöttek kocsival, átvitték, majd visszaküldték másnap reggel a leleteket, és ugyanazzal a fuvarral elvitték az aznapi vizsgálati anyagot. A labormunkák áthelyezése a Rákos útra nem volt indokolatlan: sokkal jobb és korszerűbb gépekkel rendelkeznek, mint amilyen nekünk volt, meg gazdaságosabb is nagy laboratórium működtetése. De az ezt

követő fázisban már a laboránst sem fizette a Szakrendelő Intézet, úgy hogy minden vizsgálatot csak a Rákos úton végeznek el. Túlzásúfóltság van, nem is mindenki kerül sorra a megadott napon. Az ágyban fekvő betegekhez a mi asszisztensnőink kimennek vért venni, átveszik a vizeletet, ezért jön az autó a Rákos útról, de ezt csak a mozgásképteleneknél tudjuk megoldani.

Kérdés: Mennyiben segít az Őrjárat utcai rendelő létrejötte?

Várfalvy Miklós: Sokban. Szakrendelések folynak ott, ami tehermentesíti a Rákos utat, és a betegeknek is közelebb van. De nem kerületi fennhatóságú intézmény: a Fővároshoz tartozik, és ők is csak leveszik a vizsgálati mintát, de laboratóriumuk nincs. Az egészségügyre fordítandó célösszegek központosítottan a Rákos útra érkeznek, így mi, a Rákos útnak alárendelt intézmények, mindent másodlagos közvetítéssel kapunk meg. A Hősök úti rendelő központi fejlesztése az elmúlt években egy fogorvosi röntgenre korlátozódott, ez viszonylag újonnan működik egy olyan helyiségben, amit a labortól vettek el.

Kérdés: És más berendezésekhez hogyan jutnak hozzá?

Várfalvy Miklós: Önerőből. Magunk, keresményeinkből újtottuk fel a bútorokat, a függönyöket, magunk vettünk 24 órás vérnyomásmérőt, számítógéprendszereket. Munkafolyamataink valamiféle íratlan közép-kelet-európai rendszerhez igazodnak: rendelés közben is kötelesek vagyunk hívásra házhoz menni, miközben bent a rendelőben nő a tömeg, márpedig igen sok az indokolatlan hívás. Ezért javasoltuk, hogy jöjjön létre egy 24 órás ügyeleti rendszer, ami mellett mi is nyugodtan dolgozhatunk.

Kérdés: Kik várnak önökre a rendelőben? Mennyire állandó vagy cserélődik a betegek köre?

Várfalvy Miklós: Betegeink többsége, 600-700 ember, 60 év fölötti. Ez a kerület előregedett: a hajdani beköltöző fiatalokból öregek lettek, az itt született fiatalok egy része már elkerült a lakótelepről. A tehetősebb középgeneráció sem panelfalak között kívánja leélni életét. Így az itt maradottak, az öregek, ragaszkodnak régi, megszokott, netán meg is szeretett orvosaikhoz. Amióta bevezették a kártyás rendszert, tehát központilag kirendelt körzeti orvosokból választható házi orvosokká lettünk, kiderült, milyen sokan maradtak meg korábbi kezelőorvosuknál. Az előregedett Újpalotán – és ennek örülünk – viszonylag kevés a szívinfarktus, kevesebb, mint Újpesten, de nagyon sok a daganatos megbetegedés, ebben megelőzzük a IV. kerületet, és még sok másikat is, bár az általa okozott halálesetek száma nem túl nagy.

Kérdés: Lehet-e a kevesebb infarktusból szerepe a kutyasétáltatásnak, hiszen nagyon sok ember levegőre sem menne, ki se mozdulna, ha nem volna kutyája?

Várfalvy Miklós: Ez feltétlenül nagy segítség, és előnye ennek a lakótelepnek, ahol sok és nagy park van. Sok a magányos ember, akinek a kutya jelenti az élete értelmét – testileg és lelkileg egyaránt.

Kérdés: Az egészséges életmód hirdetése mellett – szerintem mindenki álmából felriasztva is fújja ennek a részleteit, oly sokszor és sokhelyütt hangzik

el, mégis majdnem senki, vagy csak nagyon kevesen tartják be – miképpen lehet küzdeni a betegségek ellen?

Várfalvy Miklós: Ez már a mai egészségügyi stratégia kérdését érinti. Gyógyítunk is természetesen, de a gyógyításról szeretnénk áthelyezni a hangsúlyt a megelőzésre. Ezért új rendszerre tértünk át: a behívásos szűrésre. 1999-ben történt egy felmérés a kerület egészségi állapotáról, ennek következtében megindítottuk a megelőző-ellenőrző szűréseket, ami azt jelenti, hogy minden lakost, főként a 40 év felettieket, folyamatosan berendelünk vizsgálatokra: vérnyomásmérésre, vérképkontrollra, koleszterinszint, vércukorszint mérésre, és minden más, laboratóriumi vizsgálattal felderíthető kórkép feltárására. Ha sikerül idejében elkapni egy betegséget, több az esély a gyógyításra.

Kérdés: Önként jelentkezik a szűrésre, vagy berendelik őket?

Várfalvy Miklós: Kevés az önként jelentkező, ez inkább úgy megy, hogy jelentkezik valaki egy influenzás megbetegedéssel, reumás panasszal vagy bármi mással, és akkor az alapbetegség megállapítása és gyógyítása mellett elvégezzük ezeket a rutinvizsgálatokat is.

Kérdés: Nem okoz ez nagyon sok pluszmunkát?

Várfalvy Miklós: Dehogynem, de hát valamit valamiért. Amellett körülbelül fél éve áttértünk az úgynevezett behívásos rendelésre, ami azt jelenti, hogy be lehet jelentkezni, és sorszámok alapján kapnak időpontot a betegek, tehát nem kell itt ülniük már a rendelés megkezdése előtt másfél órával, és aztán esetleg

még egyszer ugyanannyit, hanem kiszámíthatóvá válik a betegrendelés ideje, s ennél fogva csökken a várakozási idő. Természetesen a sürgős betegeket soron kívül látjuk el, és az előre be nem jelentkezőket is fogadjuk, csak akkor nekik várni kell. Ez a módszer könnyíti a saját munkánkat is.

Kérdés: A szív- és érrendszeri valamint a daganatos betegségeken kívül melyek a leggyakoribb betegségek itt a lakótelepen?

Várfalvy Miklós: Nagyon sok a pszichés megbetegedés, a magányosok depressziója és szorongása, a munkaviszonyok bizonytalanná válásával a szorongás és pánikbetegség szindrómák. Minthogy ezeknek az okát a legritkább esetben tudjuk megszüntetni, szerencsére az orvostudomány ezen a téren nagyot lépett előre, és a pszichés betegek többsége jól reagál a megfelelően megválasztott új típusú gyógyszerekre.

Kérdés: Van-e még más megelőző módszerük?

Várfalvy Miklós: Igen, a télen törvényszerűen fellépő influenzajárvány és a belőle szövődményként kialakuló tüdőgyulladás ellen orvosonként 200-250 beteget oltunk be influenza ill. pneumococcus okozta tüdőgyulladás, valamint kullancs okozta encephalitis ellen. És most ezt magunknak is felszólításként mondom: fel kéne újítani a Vöröskereszt szervezésében tartott felvilágosító orvosi előadásokat.

Kérdés: Érez-e még valami orvosolandó hiányosságot a területi

ellátásban?

Várfalvy Miklós: Ezen túl a mi problémáink országos szintű problémák. Kevés a közgyógyot elnyert betegek száma, de még a közgyógy sem megoldás mindenre, hiszen ma már csaknem kizárólag az amúgy is olcsó gyógyszerek vannak közgyógylistán, a drágákat mindenképpen meg kell venni. Ezért nekünk orvosoknak kell nagyon tájékozottaknak lennünk abban, hogy melyik gyógyszer mennyibe kerül, melyik drága gyógyszert lehet felcserélni azonos, vagy hasonló hatású olcsóval. Sőt, tudnunk kell azt is, hogy előállítható-e valamely készítmény „magiban” (azaz a gyógyszertárban alapanyagokból helyben elkészítendő gyógyszerként).

Kérdés: Vannak-e újszerű vagy divatbetegségek?

Várfalvy Miklós: Inkább úgy mondanám, hogy vannak olyan betegségek, amelyekkel divat foglalkozni, nem mintha korábban nem léteztek volna, hanem azért, mert mostanra találták meg a gyógyszerüket. Ilyen a csonttritkulás, amit jól meg lehet előzni hormonpótlással, avagy a már kialakult szinten tartani kalciumbevitellel.

Kérdés: Ha jönne a mesebeli jó tündér, mit kívánna?

Várfalvy Miklós: Legalább két jól működő EKG-gépet, több 24 órás vérnyomásmérőt, ezt nem önerőből vagy ajándékba, hanem például a felesleges hatóságainktól, céltámogatás formájában. Meg egy uszodát, korcsolyapályát, hogy ne csak beszéljünk az egészséges életmódról és a betegségek megelőzéséről, hanem segítsünk is hozzá. Sok jó levegőt és mozgást kívánok mindannyiunknak!

A házi orvos (2.) (Interjú, 2008)

Angyalics Zsuzsanna

Kérdés: Hogyan határozta el, hogy Újpalotára megy házi orvosnak?

Angyalics Zsuzsanna: A férjem családi gyökerei révén. Ő pestújhelyi. Amikor végeztem 1977-ben, akkor mind a ketten vidékre kerültünk, Gyöngyösre. Pesten egyébként sem volt könnyű jó munkahelyet találni. A gyöngyösi kórházban eltöltött évek jó tanulóidők voltak. Aztán... én elég vállalkozó kedvű vagyok, tettünk egy kis kitérőt: Líbia, ahol kardiológusként egy rendelőben dolgoztam. Nagyon jó élettapasztalat volt az is. Sajnos, közbejött egy családi tragédia, ami miatt meg kellett szakítanunk az ott tartózkodást. Budapesten folytattuk az életünket. Kaptam egy állást a volt Május 1. (ma Hermina) úti rendelőben. Kardiológusként foglalkoztattak volna, de kiderült, inkább papírokkal kellett foglalkoznom. Akkor azt mondtam: vagyok még annyira fiatal és ambiciózus, hogy nem papírokkal akarok foglalkozni. Gondoltam egyet, bementem a XV. kerületi Szakrendelőintézet főorvosához, s kértem, ha van rá lehetőség, szeretnék a kerületben körzeti orvosként dolgozni. Éppen üresedés volt, felvettek. Így aztán a Zsókaúti orvosi rendelőbe kerültem.

Kérdés: Mik voltak az első benyomásai Újpalotáról?

Angyalics Zsuzsanna: Maga a munka jellege is más volt, mint amit addig megtapasztaltam, hiszen előtte kórházban dolgoztam. Líbiában pedig szakrendelőben. Meg kellett szokni ezt a más jellegű tevékenységet: hogy egy személyben felelek a betegekért, hogy nincs kórházi háttér, hogy egy egész család egészségi állapotát kellett végig követnem. Akkor kezdett kialakulni a családorvosi rendszer. Egy év kellett, mire egyrészt megismertem mindenkit, másrészt engem is elfogadtak. Talán most is bánom a döntést, hogy négy évvel ezelőtt a praxist átadtam. Még nem tudtam feldolgozni magamban, hogy otthagytam Újpalotát. Amióta eljöttem, azóta egyszer sem mentem vissza a volt körzetembe. Egyszerűen nem volt lelkierőm, pedig már többször megfogadtam, hogy megyek. Először nem tartottam jónak az új kolléga miatt, hogy ott zavarjak. De most már eltelt elég sok idő. Gondolom, hogy az esetleges sebek begyógyultak. Idén eldöntöttem, hogy fölkeresem azokat az embereket, akikhez, mivel krónikus betegek voltak, sokszor jártam.

Kérdés: Egy lakótelepnek – orvosi szempontból – mi lehet a különbözősége? Egy lakótelep más, mint egy nem lakótelep?

Angyalics Zsuzsanna: A panellakóra gondol? Ennek ugye olyan pejoratív kicsengése van.

Kérdés: Tapasztalt ilyesmit?

Angyalics Zsuzsanna: Sajnos igen, még a kollégák között is. Egy lakótelepi körzet kevésbé elegáns, mint például egy budai, hegyvidéki. Persze, anyagi szempontból is. Nekem az tetszett itt Újpalotán, hogy családiasabb.

Kérdés: Ezt hogy érti?

Angyalics Zsuzsanna: Amikor lehetőség nyílt a háziorvosi rendszeren belüli privatizációra, a kollégáimmal, beszélünk arról, hogy mi is csináljuk, de aztán ők meghátráltak. Akkor a férjem azt mondta, próbáld meg, csináld egyedül. Szerencsére tudtunk venni Újpalotán egy földszinti, 50 négyzetméteres lakást. Családi-rokoni segítséggel rendbe raktuk, pontosabban átalakítottuk rendelőnek. Megszereztük a szükséges engedélyeket is, ami nem volt egyszerű. Az épületben lévő összes lakónak (42 lakás) alá kellett írni, vagyis hozzájárulást adni, hogy a házban rendelő legyen. Ha csak egy lakó nem írta volna alá, már nem kapom meg a működési engedélyt. De mindenki akarta. Hát így... A rendelőintézet helyett a körzetem közepén, a lehető legközelebb kerültem a „betegeimhez”, átvitt értelemben és fizikailag egyaránt. Nagyon családias volt a légkör. Sokan csak úgy, pizsamában, papucsban jöttek le a rendelésre. Volt, aki a betegsége miatt, de volt olyan is, aki csak beszélgetni jött át.

Kérdés: Mik voltak az első élményei az új rendelőben? Kikhez került közel?

Angyalics Zsuzsanna: Különösen az idős korosztályhoz. Gyerekkoromban úgy nőttem fel, hogy sok idős ember vett körül. A szüleim dolgoztak késő estig, így főként a nagyszüleimmel voltam. A nagymamám mindenhová magával vitt. Nekem nem volt idegen a halál sem, mentem halottas házakhoz, mosdatni, öltöztetni. Virrasztottunk, imádkoztunk. Nekem természetes volt ez a közeg. A

születés, a halál, az élet velejárói. Valószínűleg ebből is fakad, hogy az idősokkal megértő vagyok, türelmes. És ezért ők nagyon hálásak voltak. Sokszor csak úgy jöttek. Nem is a szívgyógyszerért, vagy a vérnyomásmérésért, a törődésért. Ezek a gyógyítás lelki oldalai, gyakran ott maradtak rendelés után is, beszélgettünk. Volt akinek nem volt senkije. Előfordult, hogy karácsonykor a lányommal vittünk fenyőfát, vagy kis ajándékot készítettünk. Egy idős férfi beteget többször is kocsival kivittem a temetőbe, a felesége sírjához. Pedig volt unokája, de ő sose ért rá, hogy elvigye. Én ezt így tartottam természetesnek. Az orvosuk voltam, ha kellett lelki gondozójuk. Volt, akit megettettem, volt, akit tisztába tettem. Lehet, hogy ez talán sok volt, de én most is szívesen csinálnám...

Kérdés: A munkája során találkozott-e olyannal, hogy lakótelepi betegség?

Angyalics Zsuzsanna: Talán a bezártság. Például néhány négyzetméteren két idős ember, a televíziót nézi naphosszat. Egymásnak már a megszokott, sztereotip dolgokon kívül nem tudnak mit mondani. Ha kapnak egy olyan embert, orvosként, aki megértő velük, szívesen jönnek hetenként kétszer is. Igénylik, hogy megvizsgálják őket, szeretik, ha törődnek velük.

Kérdés: A társadalmi érintkezés egyik formája az orvoshoz járás?

Angyalics Zsuzsanna: Pontosan így van. Visszatérve a „lakótelepi betegségekhez”... Ha pl. gyesen van egy anyuka évekig, akkor néha elbizonytalanodik Nem elégíti ki a gyerek körüli napi teendők végzése. De hát erre sem mondanám, hogy panelbetegség, ez mindenütt előfordulhat, nem csak a lakótelepeken.

Kérdés: Emlékezetesebb történet, eset?

Angyalics Zsuzsanna: Voltak közös kirándulások, azok is maradandó élményt nyújtottak. Igyekeztem a betegeken akupunktúrával, testmozgással is segíteni. Ezekért nagyon hálásak voltak. Dohányzás leszoktatást is csináltam, az is sikeres volt. Testsúlycsökkentés. Az is népszerű volt. Sok kedves köszönőlevelet őrzök a betegeimtől. Amikor eljöttem, az volt a legszörnyűbb, a búcsúzás.... Nem is akartam nagyon búcsúzni, kicsit nyitva hagytam, hogy lehet, még visszajövök..

Kérdés: A szülei mivel foglalkoztak?

Angyalics Zsuzsanna: Egyszerű parasztemberek. Csak a testvérem és én lettünk orvosok, a bátyám állatorvos. Nagyon büszkék ránk a szüleink. Hogy nemcsak egyetemet végeztünk, de sikeresek is vagyunk a munkánkban.

Kérdés: Visszatérve Újpalotára... Nem bánta meg, hogy idejött háziornosnak?

Angyalics Zsuzsanna: Nem, dehogy. Soha nem is vágytam mondjuk egy budai kerületbe. Ezt azért is tudom mondani, mert a VI. kerületben egy ideig helyettesítettem, s akkor megláttam, hogy milyen egy belvárosi, úgymond elit körzet. Nem vágytam rá. Abszolút nem!

Kérdés: Mi a különbség mondjuk egy VI. kerületi és egy újpalotai körzet között?

Angyalics Zsuzsanna: Egészen más, például ott kevesen igényelték azt, amit itt Újpalotán, hogy a rendelés után beszéljünk még egy kicsit...

Kérdés: Lehet azt mondani, hogy Újpalota ebből a szempontból olyan, mint egy falu?

Angyalics Zsuzsanna: Igen, lehet, hogy mivel én falusi lány vagyok, onnan jöttem, ezt szoktam meg. Talán ezért is éreztem olyan jól magam Újpalotán. Mert ez egy kis falu volt nekem... Most például Zsuzsa napra nagyon sok telefonhívást, sms-t kaptam. Látja, ezért is kell visszamennem Újpalotára, nem dolgozni, csak úgy, egy kicsit közéljük, látogatóba, beszélgetni...

Kérdés: Most már elkerülhetetlen a kérdés, ha ennyire szeretett Újpalotán, miért ment el mégis?

Angyalics Zsuzsanna: Mikor a férjem munkát kapott Angliában, arra gondoltunk, hogy én is megpróbálom kinn orvosként tevékenykedni. Mióta újra itthon dolgozom, néha arról álmodok, hogy ismét Újpalotán rendelek. Hogy újra ott vagyok közöttük...Vagy nem is álom ez, hanem valóság? (*Nevet*)

Népművelők (Interjú, 2007)

Jobbágy Máriát és Kelemen Árpádot még 1978-ban ismertem meg, mindketten nagyon sokat segítettek abban, hogy első könyvem, a *Honfoglalás Újpalotán* elkészülhetett. Mária 1980-1987-ig a Szabadidő Központ munkatársa volt, ezt követően a Családsegítő Szolgálat vezetője 1995-ig, Árpád 30 éve dolgozik az Újpalotai Szabadidő Központban, 1987-től ő az intézmény vezetője.

Úgy terveztem, készítek velük egy hosszú életút-interjút, mivel (szerintem) Mária és Árpád mindent tud Újpalotáról, vagy amit nem, azt – ahogy mondani szokták – nem is érdemes tudni. (Valószínűleg azért is álltak hozzám közel, mert ők sem Újpalotán éltek, de talán éppen ezért, mindig valamilyen sajátos, együttérző, mégis kritikus, mondhatni *gyengéd* kapcsolatot ápoltak a lakóteleppel.)

Aztán olvastam egy hosszú beszélgetést velük, és úgy döntöttem, ebből közlök részleteket. (Az interjú 2007-ban készült, és a *Kalendáriumban* jelent meg.)

Árpád: Az USZIK több volt egy munkahelynél. Közösség és Ügy volt, meghatározta az életünket. Fiatalon, naivan azt hittük, hogy a tevékenységünkkel meg tudjuk változtatni a környezetünket, a világot. Erről teljesen nem mondtunk le, de ma már azért árnyaltabban fogalmazunk.

Mária: Azt emelném ki, hogy nemcsak munkatársak, hanem barátok is voltunk. Tele ötlettel, kezdeményezéssel, világmegváltó szándékkal, élveztük azt, amit csinálunk. Nagyon sokat voltunk együtt a szabadidőnkben is, még a lakások felújításában is segítettünk egymásnak

Kérdés: Akkor már házasok voltatok?

Mária: Nem, akkor még nem. Az egy kicsit később jött. Baráti kapcsolat volt köztünk és a többiek között is. Ez a barátság meghatározó volt az életemben, de azt hiszem, hogy mindnyájunkéban. A mai napig tartjuk a kapcsolatot azokkal, akikkel akkor együtt dolgoztunk. Azt a szemléletet, amit az

együttműködésről megtapasztaltunk, mindannyian vittük tovább. Ezt óriási értéknek tartom. Önfeléd, alkotó tevékenységet végezhattunk, azt hiszem, ez kevesek életében adatik meg. Ráadásul hosszú időn keresztül csinálhattuk.

Kérdés: Kicsit olyan lehetett ez, mint az első szerelem. A kezdeti légkörről meséljete, hogy működött ez a Szabadidő Központ?

Árpád: Amikor idejöttem, azt tapasztaltam, hogy óriási lelkesedés vette körül. Nagyjából a 70-es évek közepére fejeződött be a honfoglalás. Akkor még nem voltak leaszfaltozva az utcák, még átmeneti állapotok uralkodtak. Többségében alacsony komfortfokozatú, rossz lakásokból kerültek ide a családok, a lakótelepet ők mindenképpen pozitívan ítélték meg. Ez megmutatkozott abban is, hogy segítőkészek voltak, a társadalmi munkában egy szóra mindenki részt vett. Az élt a köztudatban, hogy két év múlva felépül a művelődési ház Újpalotán. Indulástól a Zsókavár utca 15-ben (az akkori pártházban) voltak a rendezvények, annak reményében, hogy ez egy átmeneti állapot és utána megfelelő helye lesz a közösségnek, a közművelődésnek. Az emberek óriási lelkesedéssel jöttek ide. Emlékszem, amikor színészeket hívtunk meg előadóestekre, nekem az volt a feladatom, hogy ki kellett mennem leragasztani a plakátokat, hogy minden jegy elkelt. Amikor Darvas Iván, vagy Ruttkai Éva volt itt, teltház előtt ment az előadás, még a terem végén, az asztalokon is ültek. Akkor hétfőn nem volt tévé-adás, ezért mindig hétfő estére szerveztük ezeket a pódiumokat. Ünnepi alkalmak voltak ezek, az emberek öltönyben jöttek, szépen felöltöztek, mintha színházba mentek volna. Nagy élmény volt számukra, hogy közvetlen kapcsolatba kerülhettek országosan ismert művészekkel. De más programokra, gyerekrendezvényekre is sokan jöttek.

Mária: Én az emberekre emlékszem. A programok mellett azt emelném ki, hogy nagyon sok emberrel ismerkedtünk meg. Jó volt, hogy csatlakoztak hozzánk, hogy bejöttek. Mi egy új típusú „művelődési házat” csináltunk a szükségből, a helyiséghiányból. Információs Irodát nyitottunk, számos szolgáltatással. Bejöhettek az emberek különböző információkért, de elmondhatták ügyes-bajos dolgaikat is, olvashattak, beszélgethettek, családias légkört igyekeztünk kialakítani. Ehhez kapcsolódtak azok a rendezvények, amelyekről Árpád beszélt. Nagyon sok szabadtéri rendezvényünk is volt a helyhiány miatt. Ez más típusú kapcsolatot jelentett az emberekkel. Nem egy művelődési házba jöttek be, hanem mi mentünk hozzájuk, mi tettük meg az első lépést. Nekem ez volt a legizgalmasabb.

Árpád: Az, hogy gyakorlatilag nem volt saját otthonunk, ahol a rendezvényeket rendezzük és odahívjuk az embereket, egyben szabadságot is adott, mert magunk találhattuk ki, hogy mivel foglalkozunk. A fenntartó nem fogalmazott meg konkrét elvárásokat. Az Információs Iroda 1980-ban nyílt meg a Zsókavár utca 2-ben. Az volt az első önálló helyiségünk, olyan időben vártuk oda a lakókat, amikor a munkaidejük már lejárt. Akkor még általában este ötig dolgozott a társadalom nagy többsége és utána nem tudták az ügyes-bajos

dolgaikat elintézni, mert bezártak a hivatalok. Mi este 7-ig, 8-ig ott voltunk. Űrlapokat lehetett nálunk beszerezni, praktikus segítséget adtunk az ügyintézéshez. Az idők folyamán ennek az Információs Irodának változott a funkciója, mert a hivatalokban is kialakultak a speciális tájékoztató irodák, létrejött például a családsegítő. Mi a kezdetekben még pszichológiai, jogi tanácsadással is foglalkoztunk abban a kis irodában, mert láttuk, hogy nagy igény van rá.

Mária: Először én is a Szabadidő Központban dolgoztam, utána kerültem át a Családsegítőbe. Arra emlékszem, hogy a kezdet kezdetén nagyon sok fiatal jött, mert ide Újpalotára elsősorban a családosok költöztek. De a Szabadidő Központ rendezvényeire szinte minden réteget meg tudtunk mozgatni. Idősebbek, fiatalok, gyerekek számára egyaránt voltak programjaink. A szabadtéri programokra jöttek a középkorúak is. Úgy emlékszem, hogy kezdetben nagyon egészséges összetételű volt a lakótelepi társadalom. Sok fiatal! Az iskolák majd kicsordultak, 1600 gyerek járt egy iskolába, lakásnapközök, lakásóvodák működtek. Emlékszem, a Pattogós utcában kapott a Szabadidő Központ egy kis, kétszobás lakást, amit raktárnak használtunk. Odavittük a hangfalakat, játékokat, onnan vittük le a terekre. A szomszéd lakásban egy lakásnapközi működött, odahozták a gyerekeket, mert délután egyszerűen nem fértek el az iskolában. Mindig volt 8-10 fiatal körülöttünk, akik lelkesedésből, a velünk való szimpátiából segítettek cipekedni, székeket pakolni, így egy önkéntes kis gyerekcsapat is szerveződött körülöttünk.

Kérdés: Mi hívta életre a családsegítőt?

Mária: A családsegítő 1987-ben alakult, mert a 80-as évek közepén már egyértelművé váltak azok a szociális és társadalmi problémák, amelyek itt a lakótelepen mindig halmozottan jelentkeztek. A családsegítő megalakulása óriási dolog volt abban az időben, akkor nem volt könnyű ilyen kérdésekkel szembenézni. Én az akkori tanácstól nagy bizalmat kaptam, szabadon állíthattam össze a csapatomat, a Családsegítő Szolgálatot. Szembe kellett néznünk egy sor társadalmi jelenséggel, hogy csak néhányat említsek: a díjhátralékosok számának gyors emelkedésével, a munkanélküliséggel, a hajléktalansággal, a kábítószerrel való foglalkozással, az általános elszegényedéssel... Annak ellenére, hogy nap mint nap belebotlottunk szípus fiatalokba, ott ültek a tereken, a padon, először is el kellett fogadtatnunk a kábítószerrel való foglalkozás tényét, azt, hogy a Keleti Pályaudvarnál nem áll meg a probléma, hanem eljut hozzánk is, a lakótelepre. De nemcsak ezt kellett elfogadtatni, hanem azt is, hogy sajnos megjelent a szegénység. Akkor már lehetett látni, hogy bizonyos rétegek lecsúszása megindult és erre bizony fel kell készülni szakmailag. Az egyetemen ma már tétel a családsegítő megalakulása, már háztartási adósságkezelés is van, működnek hajléktalan szállók, a kábítószerrel való foglalkozásra már intézmény-hálózat alakult ki. De a kezdetekben mindent nekünk kellett kitalálni. Mivel nagyon szoros kapcsolatban álltunk az emberekkel, jelzőrendszere voltunk az akkori kerületi életnek, érzékeltek a problémákat és kerestük a megoldást ezekre. A

családsegítőben például már a kezdeti időben létrehoztunk egy népkonyhát.

Árpád: A Szabadidő Központban szélesebben értelmeztük a művelődésszervezést, kultúraközvetítést, olyasmivel is foglalkoztunk, ami a fenntartó szerint nem illett ide. A helyi igényekhez igazodva volt pszichológiai és jogi tanácsadás, amit a Családsegítő Szolgálat természetesen átvett. Katona Attila, aki most a helyi kábeltévé vezetője, ugyancsak a Szabadidő Központ munkatársa volt egy ideig. Már a 80-as évek közepén szorgalmaztunk, hogy legyen közösségi tévé, mert úgy láttuk, hogy az a közösség formálásának és a megfelelő kommunikációnak fontos eszköze lehet. Sokáig tiltakoztak ellene, csak akkor hozták létre, amikor a Fővárosi Tanács kötelezővé tette. Mari már említette, hogy mi is érzékeltük, amikor megjelent a szegénység a lakótelepen, de erről nem lehetett beszélni, nem lehetett néven nevezni a dolgokat... Mi viszont szerettünk volna társadalmi ügyekben kicsit tájékozottabbak lenni, ezért meghívtuk Ambrus Péter szociológust, aki a „dzsumbujt” kutatta. Tartott néhány előadást a szegénységről, amit a hivatal nagyon rossz néven vett. Az ilyesmit akkor ellenzékieskedésnek vélték. De a kábítószerrel szembeni véleménycserével is hasonlóan jártunk. Amikor meghívtuk a rendőrkapitányt egy beszélgetésre, a meghívó plakátra csak *kábítószerpótló anyagot* lehetett írni...

Árpád: Megpróbálkoztunk az újságszerkesztéssel is, de abban az időben nem lehetett csak *úgy* újságot kiadni. 1980-ban egyszer megjelenhetett – tanácsi támogatással – egy szám és kész. A 80-as évek közepén a műsorfüzetünket próbáltuk egy kicsit újságszerűvé átformálni. *Panel* volt a neve. Ezt is megszüntették egy idő után. Amikor érezni lehetett a változások szelét, újra próbálkoztunk. 1988-ban már nem szóltak a tanácsi vezetők miatta. Megjelent az első szám, *Újpalota* címmel. Kiálltunk a főtéri buszmegállóba, gyorsan szétkapkodták. Ezzel párhuzamosan alakult a *Toronyhír*, amit az Újpalotaiak Baráti Köre indított, a második évfolyamtól már közösen adtuk ki. 1992-ben szétvált a szerkesztőség. A *Toronyhír*-t továbbra is az UBK gondozza, a mai napig fontos civil lap a kerületben. Az USZIK (Újpalotai Szabadidő Központ) 1993 óta jelenteti meg az *Újpalota 2000*-ret.

Mária: Mi a családsegítőben elsősorban két feladatra koncentráltunk: a szegénygondozásra, ahol az anyagi, az egzisztenciális problémákkal kerültünk kapcsolatba, és a mentálhigiénés jellegű munkára, ami lelki, pszichológiai tanácsadást jelentett. Csoportokkal is próbálkoztunk, megelőző rendezvényeink is voltak, a kulturális és a szociális típusú szolgáltatásokat sikerült jól egyesíteni. És ami még érdekesebb, hogy viszonylag hamar – ez néhány évet jelentett – sikerült elfogadtatnunk a Családsegítő Szolgálatot, mint intézményt. Ma úgy látom, a családsegítőre azért volt és van szükség, mert a családok szerepe leértékelődött, maguk a családok széttöredeztek, nincsenek megfelelő terek, ahol normálisan működhetnének. A lakótelepen például nincsenek megfelelő méretű konyhák, amelyekben elférne egy (megfelelő méretű) akkora asztal, amelyet a család körülülhetne...

Árpád: Engem még ma is ez motivál, lassan már 30 éve. Azért csináltunk filmklubot, mesemozit, játszóházat, utcabált, bármit, hogy városias körülményeket teremtsünk az itt élőknek, legyen miért hazajönni Újpalotára, hogy végre közösséget lehessen itt találni... Az életminőségüket akartuk javítani újsággal és az információáramlás javításával is. A Nyírpalota Társaság tevékenysége is erről szól. Arra szeretnénk felhívni az emberek figyelmét, hogy ne fogadják kritikátlanul, amit a helyi hatalom felkínál, ne vegyék tudomásul szó nélkül, amit kapnak. Szóljanak bele, vegyék kezükbe a körülöttük levő ügyeknek az irányítását, vagy legalább az alakítását. Tudom, hogy manapság ez nehéz dolog, nagyon felkészültnek kell lenni, hogy például egy igazi, jó kérdést fel tudjon tenni az ember, akár egy helyi fejlesztéssel kapcsolatban. Még ma is sokszor előfordul hogy az emberek, ha idejönnek egy fórumra, vagy közmeghallgatásra, odacsörrentenek egy mondatot és a választ meg sem várva, elmennek haza. Ez nem közéletiség, ez nem társadalmi aktivitás.

Mária: Ugyanakkor sok pozitív dolgot is látok csírájában. Ha végigsétálunk itt a lakótelepen, látható, hogy vannak, akik nagyon szép előkerttel veszik körül magukat, van, ahol a liftre, lépcsőházra vigyáznak. Tehát nem mindegy, hogy az Újpalotán élő, majdnem 40.000 ember milyen életkörülmények között él. Arról nem lehet szó, hogy a lakótelepeket majd leromboljuk és helyükbe szép, új lakásokat építünk, hiszen Magyarországnak minden ötödik lakosa lakótelepen él, tehát ezeket a meglévőket kell humanizálni. Ehhez szeretnénk a magunk tehetségével hozzájárulni.

Árpád: Ezért bocsátottuk útjára – a Nyírpalota Társaság kezdeményezésére – felhívásunkat, az „Álmodjunk várost, találjuk ki magunknak Újpalotát”! Ezzel is mozgósítani akarjuk az embereket, hogy foglalkozzanak a lakóhelyük környezetével, legyenek alakítói, formálói. Azt mondtuk, induljunk ki a lakótelep központjának a megújításából, és majd így megyünk tovább az egyes szomszédságokba. A Fő térrel kapcsolatos program 2005 elején indult. Álunk az, hogy társadalmi részvétellel, negyven év után, legyen egy olyan központi, közösségi tere Újpalotának, amely nemcsak esztétikai élményt nyújt, hanem közösségi funkciója is van. Nem vitathatja el senki, hogy egy majd negyvenezres településnek, ami egy kisvárosi lélekszámnak felel meg, ilyen közösségi térre szüksége van. Első lépésként egy szökőkutat és találkozóhelyet szorgalmaztunk, természetesen a meglévő Fő tér átalakításával, úgy, hogy az, minden részletében szép legyen. Ha ennek negyven év után végre nekifognak, akkor ezt mívesen kellene megcsinálni. Mert ha szétnézünk a lakótelepen, az minden részletében az esztétikus, szépen kidolgozott részletekért kiált. Mert ma sajnos még mindenütt az igénytelenség uralkodik. Ha majd azt mondhatjuk, találkozzunk az „Anna-kútnál”, és ez minden újpalotai számára egyértelmű lenne. Egy ilyen szép kút jelképe is lehetne a lakótelepnek. A mostani Fő téren csak átmennek az emberek az egyik buszmegállóból a másikba, a közértből haza... Már az is eredmény, hogy egy-két új padot letettek, és megkezdődött az útburkolat felújítása.

Mária: Én azon gondolkodtam a Fő tér kapcsán, milyen nagy segítség lehetne például a magányos embereknek is. Sokan azért is csinálnak kis kertet, kis padot a házuk elé, hogy kiüljenek, mert valamit szeretnének visszahozni abból a múltbeli környezetből, ahol éltek, ahol még ez a fajta egység megvolt. Úgy érzékelem, hogy az emberek kisebb lakásokban, de jó kapcsolatokkal sokkal stabilabbak, mint ha nagyobb lakásban, de kapcsolatok nélkül élnek. Az összes európai országban, de nálunk is a vidéki városokban, megfigyeltem – főleg a nyári melegben –, milyen sokan összejönnek. Vidámak, nevetnek, közösen mútatják az időt. Nálunk is kulturált szórakozóhelyek, kávéházak épülhetnének. Egy ilyen Fő tér fejlődést hozhatna a lakótelepnek, s ez kedvező hatással lenne az emberi kapcsolatokra is. Az igényes környezet növeli a kerület rangját, és az itt élők önbizalmát, javítja a közérzetet. Pezsgést hozhat az emberi kapcsolatokban is, ha van, ahová ki lehet ülni és beszélgetni. Hiszek abban, hogy a tér, amiben élünk, hatással van a lelkünkre is.

Kérdés: Egy templom épül közel a Közösségi Házhhoz. Hogy látjátok, mi volna a legjobb, hogyan működjön együtt a Közösségi Ház, és a templom körül szerveződő egyházi közösség ebben a szekularizált világban?

Árpád: A kapcsolatunknak már másfél évtizedes múltja van, hiszen itt a Zsókvár utcai Közösségi Házban 1991 óta minden vasárnap reggel katolikus szentmisét tartanak. Jó szível fogadtuk be ezt a közösséget, és vártuk mi is, én magam személyesen is, hogy mikor épül már fel Isten igazi háza. Hiszen ezt nagyon sokan nem tartják méltó helynek és inkább a Bosnyák térre járnak templomba. Örömteli, hogy rövid időn belül fel fog épülni Újpalotán a templom és ott – ismereteim szerint – közösségi terek is lesznek. Úgy gondolom, hogy még több ilyen közösségi egységre lenne szüksége a lakótelepnek. Talán nem is egy óriási központ kellene, hanem több kisebb. Mindenesetre a Közösségi Ház esetében legalább kétszer, háromszor nagyobbra kellene bővíteni a mostani szűkös alapterületet. Biztos vagyok benne, ha a templom felépül, az még azoknak is a javát fogja szolgálni – ahogy ezt egyébként Erdő Péter bíboros úr az alapkövetésénél mondta –, akik a templom közvetlen környezetében laknak. Szóval, szerintem semmi akadálya nem lesz az együttműködésnek.

Mária: Én abban látom az új templom és közösségi ház fő feladatát, hogy lelki, érzelmi feltöltődés érkezhessen onnan sokak számára. Az egyházak karitatív és egyéb tevékenysége nagyon széles körű, ebben az idők ápolásától kezdve, az ifjúság nevelésén át adományok gyűjtéséig és elosztásáig, a kulturális programokig nagyon sok minden szerepel. Úgy gondolom, hogy a templom alternatíva lehet az emberek számára. Ide is fordulhatnak akár a hitük, akár a programok miatt. A lényeg, hogy megtalálják azokat az embereket, akikkel egy közösségbe tartoznak.

Árpád: A reformátusok is saját otthonra szeretnének lenni, és évek óta küzdenek ezért. Körükben egy nagyon életképes közösség jött létre az utóbbi években, mióta ők is itt tartanak istentiszteleteket a Közösségi Házban. Örömteli, hogy a katolikusok végre helyet kapnak és befogadhatják az

értékrendjük szerint odajáró embereket, remélem, hogy a református közösség is előbb-utóbb megtalálja saját otthonát Újpalotán.

A lelkipásztor

Újpalotán nem épült templom, s ez a főtéri komplex művelődési központtal ellentétben, a tervekben sem szerepelt. A katolikus hívek a pestújhelyi Keresztelő Szent János Plébániához tartoztak. Közlekedési szempontból azonban a zuglói Pádúai Szent Antal templom közelebb esett. 1990-ben Márton Mihály plébános került Pestújhelyre. Az újpalotai hívek részére ő kezdte meg először a vasárnapi szentmisék bemutatását a volt pártházban. Szorgalmazta, hogy Újpalotán is épüljön templom, s erre a Fő teret tartotta a legalkalmasabbnak. Az ügy jól haladt: 1994. március 21-én Paskai László bíboros és Czibik Tamás polgármester helyszíni szemlét tartott Újpalota főterén. Ezzel összefüggésben az önkormányzat képviselő-testülete 1996. július 2-án hozott határozatával a templom helyét az újpalotai Fő téren jelölte ki. Egyben felkérte a polgármestert, hogy a terület részletes rendezési tervét készíttesse el és kezdje meg a tárgyalást a 2000 négyzetméteres telek használatba adási feltételeiről. Közben a Főegyházmegye elkészítette a templom terveit.

A templom azonban nem épült. Helyette, a helyhatósági választások után, elkezdődött a szokásos huzavona. Egy „civil szervezet” aláírásokat gyűjtött. (Az újpalotai Római Katolikus Templom honlapján róluk, mint „bizonyos szektás aláírásgyűjtőktől” olvashatunk.) A tiltakozó szöveg szerint az aláírók az újpalotai Fő tér (Nyírpalota tér) egy részének tervezett beépítése ellen emeltek szót. „Felkérjük a kerületi önkormányzat képviselő-testületét – olvashatjuk –, hogy vitassa meg újra az Újpalotára tervezett templom helyét, vonja vissza az 565/1996. VII. 2. számú határozatát, a templomnak más helyet és ne a Fő teret jelölje ki, és a Fő teret minősítse át zöldövezeti, be nem építhető területté.” Mások azért tiltakoztak, mert nem akarták, hogy „a harangszó megzavarja a nyugalmukat”.

A polgármester az ellenvéleményekre hivatkozva új helyszínt javasolt. Egy 2001-ben tartott lakossági fórumon úgy nyilatkozott, jónak tartaná, ha a templom a lakótelep szélére, a felvonulási barakkok helyére kerülne. Időközben, 2001-ben, 59 éves korában, elhunyt az újpalotai templom felépítésének kezdeményezője és lelkes támogatója, Márton Mihály esperes-plébános. A hívek szerint szíve nem bírta tovább a megpróbáltatásokat... Az ügy azért persze haladt tovább, ha nem is az elvárható ütemben. Végül az egyházi és világi hivatalok kompromisszumot kötöttek: az új helyszínt „a lakótelep mértani közepén”, a Pattogós utca és Szerencs utca által határolt területen jelölték ki. A templom alapkövét 2006. december 20-án Erdő Péter bíboros helyezte el. 2008. január 7-én elkezdődtek a földmunkák.

Repcsik Gyula káplánt 2007-ben helyezték a kerületbe, hogy „templomépítő-

szervező lelkészként elsősorban Újpalotán erősítse a katolikus egyházközösség valóságos és lelki értelemben vett építkezését”. Kinevezése nyilván nem véletlen, hiszen ő maga is lakótelepen nőtt fel, és felszentelése után is lakótelepi közösségben szolgált. Vele készült az alább beszélgetés, amely a *Kalendárium* 2008-as számában jelent meg.

Kérdés: Néhány hete új káplánja van a pestújhelyi-újpalotai katolikus egyházközösségnek. Szerencsés volt az érkezésed, mert a Városmisszióval majdnem egybeesett. Kivetted a részed az előkészületekből, ott voltál minden rendezvényen, és a lakótelepi szabadtéri istentiszteleten te mutattad be a szentmise áldozatot. Számodra mit jelentett a Városmisszió egy hete?

Repsik Gyula: A pestszentlőrinci Havanna lakótelepről érkeztem ide Pestújhely-Újpalotára. Ott is egy hétre terveztük a városmissziós programokat, volt szervezési feladat elég. Mire ideértem az itteni program már összeállt, és, bár a szervezésben már nem volt rám akkora szükség, örültem, hogy kaptam feladatot, nem is egyet, és nem is akármilyet. A rendezvények harmadik napján döbbsentem rá, hogy mit is jelent ez a városmisszió: olyan, mint egy nagy lelkigyakorlat, az elmélkedésnek és a gyakorlatozásnak egy szép ötvözete. Az utcai misszió az emberek megszólítása, hogy rájuk mosolyogtunk, kezükbe adtunk egy programot, szentképet, hogy ismeretlenül is szót váltottunk, körbeálltuk a templom makettjét és beszélgettünk róla. Egy bácsi örömmel jegyezte meg, hogy végre az egyház kijött a templom falai közül. És valóban a XXI. században az egyháznak is ki kell jönnie a falak közül, meg kell szólítani az embereket. Nem erőszakosan, mint némely szekták, hanem jézusi szeretettel, még akkor is, ha elutasítanak. Nagy ajándéknak tartom, és nagyon meghatott, hogy én tarthattam az első szentmisét azon a helyen, ahol majd a templom állni fog. Amikor eljöttem a Havanna telepről, akkor búcsúzóul a samariai asszony történetéből Jézus szavait idéztem a híveknek: „más vet és más arat”(Jn.4,37). Úgy érzem, hogy a Havannán eltöltött négy év a vetés időszaka volt, és itt Újpalotán mindjárt az aratással kezdhettem. Amit Márton Mihály atya, Molnár Béla atya meg a többiek itt elkezdtek, annak én voltam az egyik aratója, ezt az első szentmisét ilyen gyümölcsnek, ilyen aratásnak éltem meg.

Kérdés: A *Keresztény Élet* című hetilap egyik legnépszerűbb rovata a „Papi arcélek”, melyben hétről-hétre egy-egy pap vall hivatásának történetéről. A pestújhelyi-újpalotai híveket is bizonyára érdekli, hogy honnan jöttél, milyen családban nőttél fel és mi indított arra, hogy a papi hivatást válaszd?

Repsik Gyula: Nem rögtön a középiskola után kezdtem el a szemináriumot. Mondhatjuk úgy is, hogy késői hivatás vagyok. A családomban mindenki vallásos, szüleim, testvéreim, nagyszüleim, az anyatejjel szívtam magamba a kereszténységet. Az életemet el sem tudtam volna képzelni Isten nélkül. Nyolc éves lehettem, mikor először hívtak ministrálni, és ettől kezdve az oltár szolgálata nagyon fontos volt számomra. Nem is tudtam a szentmisét elképzelni úgy, hogy ne álltam volna az oltár közelében. Azután idővel a ministráns az oltár szélétől belopakodott az oltár közepére az áldozat

bemutatására. Hárman vagyunk testvérek, van két öcsém, ikrek. Édesapám tizenhét évvel ezelőtt meghalt, akkor én 22 éves voltam. Édesanyám egyedül nevelt bennünket. Gépipari szakközépiskolát végeztem, majd tíz évig dolgoztam a Richter gyógyszergyárban. Már az érettségi után mozgolódott bennem, hogy mit is kezdjek az életemmel, hogy családot alapítsak, vagy a papi hivatást válasszam. De sokáig úgy éreztem, hogy nem vagyok sem érett, sem alkalmas a szolgálatra. Lassan érett meg bennem az elhatározás. Nagyon szeretem az Ószövetségből Sámuel történetét, valahogy az én életemet is ehhez tudom hasonlítani. Amikor Sámuel álmában hallja, hogy valaki a nevéen szólítja, háromszor is odamegy Élihez, a lelkivezetőjéhez, mert azt hiszi, hogy ő hívja. Éli kétszer is visszaküldi, hogy feküdjön le, s csak harmadszorra döbben rá, hogy Sámuel az Úr szólítja. Az én életemben is így volt, többször éreztem, hogy a szívem és lelkem ajtaján ott kopogtat az Úristen. Először erről senkinek nem mertem beszélni. Második alkalommal sem a lelkivezetőmnek, hanem az édesanyámnak, és a nagymamámnak szóltam róla. Érdekes dolog, hogy örömmel fogadták. Azt mondta az édesanyám, hogy fiam, te tudod, hogy mit teszel, a te örököd az én örömöm, a te bánatod az én bánatom. A te szabad döntésed legyen. Nem azon kezdett el siránkozni, hogy jaj, nem lesz unokám. De azután elmúlt ez a hívás is. Érdekeltek a lányok is, mint minden egészséges férfiembert. Foglalkoztatott a családalapítás gondolata is. Talán az életemben mindig akkor jöttek a szerelmek, amikor az Úristen is kopogtatott, hogy a papi hivatás felé vigyen. 1996 őszén már úgy éreztem, hogy ez az utolsó esélyem: ha tényleg pap akarok lenni, erre hív az Úristen, akkor lépnem kell. De még mindig vívódtam. Egy lelkigyakorlaton vettünk részt a plébániával Leányfalun és két előadás között bementem a lelkivezetőmhöz, hogy elmondjam neki, úgy érzem, hogy az Úristen szolgáltra hív. És akkor elkezdtem sírni, kifakadt belőlem, úgy éreztem, hogy egy hatalmas nagy kő esett le a szívemről. Ő csak annyit mondott, hogy drága fiam, én már évek óta érzem rajtad ezt a vívódást, de csak azért nem szóltam, mert azt akartam, hogy a döntés kizárólag a tied legyen. Átölelt és azt mondta, hogy akkor kezdjük a lépéseket. Jelentkezz a szemináriumba, add be az önéletrajzodat, hát így indult. Azért a szeminárium éve alatt is, meg még később is előjöttek a kételyek. Ha az emberben nincsenek kételyek, akkor nem is biztos, hogy az Isten útját járja.

Kérdés: A vívódások idején mi az ami segít, az ima, vagy valakihez fordul az ember?

Repcsik Gyula: Harmadéves szeminarista voltam, mikor volt egy komoly elbizonytalanodásom. Azt mondtam, hogy abbahagyom az egészet, összecsomagolok és hazaköltözöm. Az egyik jóbarátom azt tanácsolta, hogy menjek el a rektor atyához és mondjam el neki. Szerencsémre éppen nem volt ott. A zárt ajtó azt jelezte számomra, hogy maradnom kell.

Kérdés: Lakótelepen nőttél fel, és eddig lelkészként is lakótelepen szolgáltál. Most az újpalotai templom fizikai és lelki értelemben vett építésével bíztak meg. Milyen meghatározó élményeid vannak a lakótelepről?

Repcsik Gyula: Nyolc éves voltam, amikor a kőbányai Újhegyi lakótelepre költöztünk egy három szobás 72 négyzetméteres lakásba. Édesanyám egyébként, immár harminc éve, most is ott él. A panel egyfelől a kényelmet jelenti, másfelől azt, hogy ami a lakásajtón kívül esik, az mind közös, tehát igazából senkié. És valóban, első szolgálati helyem is lakótelepen volt, Pestszentlőrincen a Havannán. Az a tapasztalatom, hogy eléggé bezárkóztak az emberek, nem ismerik egymást. Igaz, nagy a jövés-menés, mert azok a fiatalok, akik a lakótelepen vesznek lakást - mert ezt engedhetik meg maguknak -, 5-6 év múlva, ha sikerült egy kis anyagi biztonságot megteremteniük, elköltöznek. Inkább a szülők maradnak a lakótelepi lakásban, csak a fiatalok mehessenek tovább. A fiatalok tehát nem vernek gyökeret, marad az idősebb generáció, az 50 év feletti. Amikor én gyerek voltam a 70-es években, akkor sok gyerek volt a lakótelepen, sok barátság szövődött. Ma is vannak barátaim, akikkel egy lépcsőházban laktunk, együtt jártunk iskolába, templomba. Érdekes dolog, hogy akkoriban azért templomba járó emberek is éltek a lakótelepen. Kérdeztük is egymástól a templomban, hogy hát te is ide jársz? Vagy ha átmentünk egymáshoz, és láttunk egy feszületet, vagy szentképet a falon, rákérdeztünk, hogy ez a nagymamáé? Egy kedves lakótelepi barátom Pannonhalmára került, és a ministráns társaim közül is sokan laktak Újhegyen. Az Isten a lakótelepre is beteszi a lábát, az ott élő emberek is fontosak számára.

Kérdés: Volt az Újhegyi lakótelepen templom?

Repcsik Gyula: Akkor sem volt, és most sincs. Bár szeretnék volna, hogy épüljön, de nem engedték. A Sörgyár utcai Szent György templomba jártunk, ez a Bajcsy kórház közelében van a kertvárosban. Kőbányán 1986-ban kezdődött a templomépítés és tíz évig tartott. Azért ilyen sokáig, mert főként az emberek kétkezi munkájával, külföldi támogatásból épült. Az itteni egyház nagyon keveset tudott hozzátenni, az állam szinte semmit nem adott.

Kérdés: Említetted, hogy neked is a tapasztalatod, hogy a lakótelepeken az emberek nehezen találják meg egymáshoz az utat, sok a magányos ember. Ez valószínűleg Újpalotán sincs másként. A hívő ember azonban nem csak az Istennel való közösséget keresi, hanem a másik emberrel is. Szerinted miként lehet ezt az egymáshoz való közeledést itt Újpalotán elősegíteni?

Repcsik Gyula: A Zsinat is azt mondja, hogy a plébánia a közösségek közössége. Az alapoknál kell kezdeni. A Havannán is megtörtént, hogy egyszer zajlott valami építkezés a templomnál, egy homokkupacot hagytak a kertben, és a kismamák megkérdezték, hogy bejöhetnének-e a gyerekekkel. A plébános atya aztán hívta is az anyukákat hiszen a kert békés kis sziget volt a panelházak rengetegében, és a homokozóba nem került csikk, és kutyapiszok. Lehetőség nyílt hát arra, hogy kismamák egymással ismerkedjenek, illetve a templom közelébe kerüljenek olyan emberek, akik ilyen-olyan oknál fogva eltávolodtak az egyháztól. Én hiszem, hogy minden ember szívében és lelkében ott van az Isten utáni vágy. Ezt most itt Újpalotán a Városmisszióban is megtapasztaltam. Ebben a mai hajsztolt világban, nekünk kéne behúznunk a kéziféket, hogy egy

kicsit lelassuljon az életünk, hogy tudjunk saját magunkkal és a körülöttünk élő emberekkel foglalkozni. A falakat, amivel az emberek körülvették magukat nem könnyű lebontani. Csak úgy megy, ha mi magunk megnyílunk mások felé. Nekünk, akik naponta megéljük a kereszténységünket, kell megnyílnunk az emberek felé, mert másként nem megy. Ahogy egy fecske nem csinál nyarat, úgy én is egyedül kevés vagyok ahhoz, hogy Újpalotát „megtérítsem”, vagy az új templomhoz szoktassam. Sokan mondják, hogy alig várják, hogy megépüljön a templom, mert ők bizony ide a művelődési házba nem járnak szentmisére, inkább elmennek a Bosnyák térre, vagy a Ferenciek terére. Megértem őket, mert bejövünk ide a művelődési házba, ahol a mise előtt mondjuk aerobic óra volt, vagy nyelvtanfolyam, vagy autóvezetői képzés, szóval a falak nem kifejezetten a lélek által átítatottak. A templomhoz hozzátartoznak a szobrok, a csend, az orgonaszó, ami ráhangolja az ember lelkét az Istennel való találkozásra. Az új templom ezt a ráhangolódást fogja szolgálni, egy kis oázis lesz a lakótelepi sivárságban.

Kérdés: Mi a véleményed az új templom tervéről?

Repcsik Gyula: Nézegettem a makettet, barátkoztam vele. Azt vártam, hogy egy kocka lakótelepre, nem egy kocka templomot álmodnak meg, hanem valami olyat, ami elüt a betonrengetegtől. Vannak javaslataim, hogy milyen kisebb változtatásokat kéne megejteni, melyekre, úgy tűnik, az építésztervező nyitott. Mindennél fontosabb azonban az, hogy bármilyen legyen is az épület, meg tudjuk tölteni lélekkel és szeretettel. Az igazi feladatunk az, hogy a lelki templomot építsük, a szemmel látható templom másodlagos dolog.

Kérdés: Tudsz valamit az építkezés menetéről?

Repcsik Gyula: Pontos időpontot nem tudok mondani, mert a tervek elfogadtatása még folyamatban van. De a templom telkén kitett táblán az olvasható, hogy az épület 2008 októberére elkészül. Úgy legyen.

Kérdés: Hogy történt a felkérés, hogy te legyél Újpalotán a templomépítés és a lakótelepi hívó közösség szervező lelkésze?

Repcsik Gyula: Az ember már ha eltölt négy évet egy helyen, sejti, hogy közeleg az idő, amikor a főpásztor máshova helyezi. Éppen csak hazaérkeztünk Rómából Béla atyával, Török Csabával, és egy másik atyával, ahol pap barátainkat látogattuk meg, mikor valahova vacsorára voltunk hivatalosak. A vacsora végeztén elmenőben a püspök úr félrevont és azt mondta, hogy szeretne velem négy szemközt beszélni. Ekkor már éreztem, hogy hohó, ez diszpozíció lesz. Azt mondta, hogy a bíboros úr azt szeretné, ha az újonnan épülő újpalotai templomnak én lennék a szervező lelkésze. Nagyon szíven ütött, hogy máris egy ilyen komoly feladattal akarnak megbízni. Megkérdeztem, hogy mikorra kell választ adnom. A püspök úr rám nézett és azt mondta, nincs gondolkodási idő, a bíboros úr így határozott. Az ottani plébános atya a hír hallatán és látván a felkérés okozta meglepődésemet, mosolyogva annyit kérdezett: mi is a te papi jelmondatod? Boldog XIII. János pápa jelmondatát választottam sajátomnak: engedelmesség és béke. Boldog XIII. János pápát lelki „nagyapámnak” tartom,

próbálok úgy szolgálni, ahogy ő, azzal a derűvel, lelkesedéssel és közvetlenséggel.

Kérdés: Mi lesz a legnagyobb kihívás?

Repsik Gyula: Megtölteni a templomot, reményeim szerint olyan emberekkel, akik az egyházat nem szolgáltatásnak tartják, hanem életük részének. Hogy a plébánia tényleg közösség legyen, hogy oda úgy jöjjenek az emberek, mintha hazajönnének. Az iskolai hitoktatást is kihívásnak tartom, mert a mai világban a gyerekeken keresztül tudjuk megszólítani a szülőket. Három iskolában tanítok hittant, de sajnos nagyon kevés az érdeklődő. Imádkoznunk kell, hogy az Úristen megnyissa az emberek szívét, hogy ráébredjenek arra, hogy Isten nélkül lehet élni, csak nincs értelme.

Templomszentelés

Az újpalotai templomot Erdő Péter bíboros szentelte fel, 2008. december 27-én. Rövid idézet beszédéből: „Ma sokan azt kérdezik, hogyan lehet rehabilitálni, korszerűsíteni ezt a hatalmas lakótelepet. Új templomunk pedig azt mutatja, hogy Jézus Krisztus személye mindig korszerű, és éppen ezért, ahogyan a felejthetetlen II. János Pál pápa mondta: az Egyház él, az Egyház fiatal. Örömmel tapasztaltuk, hogy itt, a lakótelepen sokak szívében él a vágy és az igény, hogy templomuk legyen. A '90-es évek elejétől a volt pártház nagytermében rendszeresen voltak szentmisék, kialakult, megerősödött az évek során a helybeli hívőközösség. De érezte egész Egyházmegyénk is – különösen a plébániai misszió idején és a 2007-es Városmisszió alkalmával –, hogy felelősek vagyunk a városért, hogy a lakótelepek hétköznapi szürkeségében meg kell mutatnunk láthatóan Krisztust, aki jövőt és reményt ajándékoz nekünk.”

Társadalomtérképek

Az Újpalotáról készült társadalmi elemzések – lett légyen az szándéka szerint tárgyilagos szociológiai tanulmány, statisztikai elemzés, szociális térkép, kevésbé tárgyilagos újságcikk, politikusi értékelés, vagy hivatalos nyilatkozat – mind magukon viselik a kor lenyomatát. És mivel a lakótelep fennállásának 40 éve alatt sokszor és sokat változott a társadalmi klíma, sokszor és sokat változtak a nézőpontok is.

Amikor a 1970-es évek közepén az első szociográfiai, szociológiai merítést végeztem, már meglepően sok anyagra bukkantam. (Az építészek meg is jegyezték, a XV. kerület társadalmi jelenségei mindig jól dokumentáltak voltak, a tanácsi vezetők pedig igen együttműködők az adatszolgáltatásban.) A fellelt elemzések, tanulmányok, cikkek hangneme, végkicsengése – érdekes módon – két véglet között mozgott: az egyik csoport a hivatalos álláspontot tükrözte, mely szerint a lakótelepek a szocialista életmód olvasztótégelyei, a másik nézőpont képviselői csak a hibákat, a hiánylistákat sorolták és a lakótelepeket, közöttük Újpalotát is, egészében elbaltázott torzóként értékelték. A párt főideológusa ezt valahogy úgy fogalmazta meg, ha egy szép szobrot bekenünk sárral, akkor a széplelkű idealisták a körülményektől (a sártól) függetlenül, az időtlen szépséget fogják magasztalni, a sültrealistákat viszont – a körülmények rabságában – csak a sár érdekli, csakis annak természetét, mibenlétét elemzik. Ha majd a két nézet egyensúlyra jut, akkor születik meg a szocialista realizmus, vélte a főideológus. Csakhogy az nemigen akart megszületni, sem akkor, sem később.

1977-ben persze én is szembesültem ezekkel az ellentmondásokkal, kiváltképp, hogy a könyvet a Kossuth, a párt kiadója adta ki. Hogy a dilemmákat érzékeltessem, de ne is menjek túl messze, s ezzel kockáztassam a könyv megjelenését, valószínűleg Kovács András 1968-as filmjének hatására a falakról értekeztem. „A falak makacsul léteznek – írtam –, egy pillanatig sem lehet róluk elfeledkezni. A falak életünk keretei... Egy lakás formája és mérete hatással van a benne zajló lét jellegére. A falak társadalmi tények, korlátozzák és irányítják az emberi kapcsolatokat. Igaz, gyakran megfordítják a fenti képletet, és azt mondják: elég lerombolni a régi falakat, eltüntetni az avult, rossz, egészségtelen lakásokat, s helyükbe megteremteni az új lét kereteit. A többi már csak idő kérdése...”

A tévhitekről mindenek előtt két magyar városszociológus, Szelényi Iván és Konrád György véleményét idéztem, már csak azért is, mert könyvük, bár 1969-ben jelent meg, a szakmában ma is állandó és megkerülhetetlen hivatkozási pont.

„A lakótelepet – akár csak az ötvenes években épült új városokat – valami gyökeresen újnak, a szocialista társadalom nagyszabású létesítményének gondolhattuk. A lakótelep határán véget ért a régi város, az avuló örökség, és

egyöntetűen elkezdődött az új mű, a megváltozott társadalom megváltozott életformájának látványos építészeti kerete... Az új lakótelepek építését számos társadalmi elképzelés kísérte, amelyek e születendő városrészeket a hagyományos városrészekhez képest humánusabb, nyíltabb és erősebb közösségi kapcsolatoktól átszőtt életforma keretének szánták. Az új lakótelepeket – akárcsak az új városokat – mintegy a szocialista településmód prototípusaként képzelték el, kialakulásukhoz tehát számos társadalmi érték-elvárás tapadt.” (*Az új lakótelepek szociológiai problémái*)

Betonba öntött szocializmus

Abban az időben, amikor az anyagot gyűjtöttem, négy fiatal szociológus – Boros László, Ferenczy Endre, Veres Mihály és Gergely Tamás – kereste föl a kerületi tanácsot. Másfél hónapig figyelték az apparátus életét, interjúkat készítettek a tisztviselőkkel, áttanulmányoztak seregnyi dokumentumot. Mindenekelőtt azt vizsgálták, milyen hatással volt az új lakótelep születése a tanácsi munkára. Tapasztalataikat közös tanulmányban összegezték. Az alábbiakban ennek a munkának a legfontosabb megállapításait veszem sorra.

A lakótelepek térbeli elhelyezkedését illetőleg két kategóriát állíthatunk fel. Az első kategóriába az a lakótelep sorolható, amelyet hagyományos városrész vesz körbe. Ilyen típusú az óbudai és a kelenföldi lakótelep. Ezeknek a kommunális, infrastrukturális, egészségügyi és kulturális ellátása – a közigazgatásilag hozzá tartozó régi városrész urbanizált jellege miatt – kiépítettnek mondható. A második kategóriához tartozó – mondhatjuk: peremkerületi – lakótelepek nem rendelkeznek városmaggal, s ebből következően az előbbieknél említett járulékos intézmények hálózatával sem. Így a lakóházakkal együtt kell fölépíteni az egészségügyi, az oktatási és a kulturális intézményeket, a boltokat. E peremkerületi lakótelepeknek az a jellemzőjük, hogy a kerület, ahol fölépültek, rövidebb ideje tartozik a városhoz, következésképpen kevésbé urbanizált. Nincsenek szilárd burkolatú utak, járdák, nem megfelelő a csatornahálózat.

Ez utóbbi kategóriához tartozik az újpalotai lakónegyed. Az új városrész építésének kezdeti időszakában éppen ezért nyilvánvalónak látszott, hogy a kerület ellátottsága a lakótelephez kapcsolódó létesítmények hatására javul. A valóságban azonban – ahogy ezt a lakosság hangulatváltozása is mutatta – a lakótelep iránti lelkesedést hamarosan ellenszenv váltotta fel. Az új lakótelep járulékos létesítményei (óvodák, bölcsődék, iskolák, üzletek) itt sem készültek el határidőre. Így zsúfoltabbak lettek régi Palota boltjai, iskolái, útjai. A két fél kerület ellentéte ide gyökerezik.

Ez az érdekkülönbség a tanácsi munka gyakorlatában is érezhető. A tanácstagok például, késhegyig menő harcot vívtak egymással az újpesti felüljáró ügyében. (Ez a felüljáró köti össze Újpestet Rákospalotán át Újpalotával.) A környéken lakó rákospalotaiak sérelmezték, hogy a

megnövekedett forgalom miatt zajosabb lett az utcájuk. Az, hogy ezzel a felüljáróval az egész kerület közlekedése javult, nem volt érdekes. A lakosság ilyenfajta reakciói még csak-csak érthetőek, de az már nem, hogy a tanácsstagok is – legalábbis néhányuk – magukévá tették az ilyen nézeteket. Igaz, hogy a tanácsstagnak választókerülete érdekeit kell képviselnie, de legalább ennyire kötelessége, hogy a nagyobb közösség érdekének megfelelően alakítsa a lakosság véleményét.

A tanácsülésen kirobbant ellenségeskedések „napirendje” általában a következőképpen zajlott: ha egy újjalotai tanácsstag bejelentette, hogy a lakótelepen ez vagy az hiányzik, a régi kerület tanácsstagjai közül néhányan felszólaltak a telepiek ellen, akik korszerű lakásokban élnek, mégis igényeik vannak, míg az ő választóik vizes falú házakban laknak. Az is igaz viszont, hogy az újjalotai tanácsstagok is gyakran léptek fel megvalósíthatatlan igényekkel.

A két fél kerület érdekkülönbségét tükrözte, hogy korábban a tanácsstagi beszámolókhöz kétféle útmutató anyagot mellékeltek: az egyik lakótelep-, a másik régi- Palota-centrikus volt. Az összesített adatokat mindig szétbontották, mondván, hogy a két városrész összevonása csalóka képet mutat. Például a régi területen a csatornahálózat hossza csupán 52 kilométer, az utaknak mindössze egyharmad része szilárd burkolatú, és a gázhálózat is csak 5 kilométer. Ezzel szemben Újjalotán a csatornázottság mértéke 100 százalékos, és csak szilárd burkolatú útjai és járdái vannak.

De ugyanennyire félrevezető lenne az a megállapítás, miszerint a régi kerület egészére nézve előnytelen vagy közömbös lett volna a lakótelep és a hozzá kapcsolódó intézmények felépítése. Hiszen Újjalota boltjait, szolgáltató intézményeit, vásárcsarnokát a régi kerület lakói is használhatják és használják is.

A régi és az új kerületrész ellentéte ma már látszatellentét. Élesztése csupán azoknak lehet érdekük, akik a lényegesebb összefüggésekről, az alapellentmondásokról akarják elterelni a figyelmet.

Mi tehát az alapellentmondás? A feszültségek egyik fő forrása, hogy az építésnél fölhasznált normák Újjalotán nem váltak be, a valóság többszörösen megcáfolta a terveket. Mint ismeretes, a járulékos létesítmények befogadóképességét a lakások száma szabja meg. Újjalotán azonban ezek a számok nem tükrözték a valóságos helyzetet. Ennek két oka van: az egyik, hogy a lakótelepre költözött népesség nagy része a szanált területek nagycsaládosai közül került ki; a másik, hogy már folyamatban volt a lakások átadása, amikor megjelent a népesedéspolitikai feladatokról szóló határozat. Ennek értelmében a sokgyerekes családok előnyt élveztek a lakások kiutalásakor. Újjalotára ebben az időszakban mintegy ezer nagycsaládos került. (Az országos adatok szerint 3,5 fő jut egy lakásra, Újjalotán az egy lakásra jutó népesség átlagosan 4,4 fő.)

A másik ellentmondás, hogy a létesítmények tervezésekor a kerület egészének érdekeit kell szem előtt tartani, ugyanakkor a lakótelep célcsoportos beruházásból épült. Példaként említhető Újjalota csatornahálózata. A tervezők

felvetették: az új városrész főgyűjtő-csatornáját úgy kellene vezetni, hogy az a régi Palota területén is áthaladjon, így számos utcai mellékgyűjtőt, kisebb csatornát lehetne rákötni. A tervek elbírálása során azonban a Fővárosi Tanács úgy döntött, hogy a tervet nem valósítják meg, mert így a csatornahálózat építése 24 millió forinttal többbe került volna. Ezt a 24 millió forint többletköltséget nem lehetett az eredetileg előirányzott összegből fedezni, mert az nem a lakótelep igényeinek kielégítését szolgálta volna. A kerületi tanácsnak pedig természetesen nem állt rendelkezésére ekkora összeg. Így megépült az új csatornahálózat, amely elkerüli a régi Palotát.

Következésképpen nem használták ki azokat a lehetőségeket, amelyeket az új lakótelep építése az egész kerület számára biztosíthatott volna. Újpalota tehát „olyan zárt egység, amelyet tervezői az alsófokú szükségletek kielégítését tekintve teljes önellátásra rendeztek be”. Ezt az autarchiát megvalósító elképzelést kellene egy kommunálisan nyitottabb lakótelep-építéssel felváltani.

Végezetül megállapítható, hogy bizonyos járulékos beruházások elmaradása komoly következményekkel járt. A kapcsolódó beruházások ugyanis nemcsak a materiális feltételeket biztosítják, hanem egyúttal olyan tényezők is, amelyek egy épülethalmazt valójában lakóteleppé tesznek. A különböző antiszociális társadalmi jelenségek, mint a vallási szekták terjedése, a galerik kialakulása, vagy a technokol-ragasztó kábítószerként való felhasználása, azt hisszük, összefüggésbe hozható azzal, hogy újpalotának nincs se mozija, se könyvtára, se művelődési otthona. (A könyvtár végül 2008-ban elkészült. *L. T.*)

E tények fényében talán nem elhamarkodott megállapítás, hogy a járulékos beruházások időbeni megépítése szükségtelen társadalmi feszültségeknek és igazgatási problémák keletkezésének vette volna elejét. Ezért helyesnek tartanánk, ha a járulékos beruházások fedezetét külön alapként kezelnék, és a beruházót szigorúbb szerződési feltételek köteleznék a munkák elvégzésére.

A négy fiatal kutató észrevételeit és javaslatait írásba foglalta, és elküldte a XV. kerületi tanácsnak. Jómagam egyetlen olyan hivatalnokkal sem találkoztam, bár sokukat faggattam, aki olvasta volna ezt az anyagot.

A lakótelep alapsejtjei

Újpalota társadalmi térképéről sokan sokféleképpen vélekedtek. A szakirodalom általában úgy tartja számon a lakótelepet, mint ahová elsősorban sokgyerekes szanáltakat költöztettek. (Pl. *A lakóteleptől a lakóparkig*) A helyi szájhagyomány viszont kifejezetten elit lakótelepnek mondja, minden lokálpatriótának van egy saját VIP-listája: a névsor Békesi Lászlótól, Kocsis Zoltánon át Padisák Mihályig (a Magyar Rádió népszerű „levelesládás” Miska bácsijáig) tart. A valóság – mint ahogy az általában lenni szokott – nyilván a két véglet között van: a lakótelep kezdetben elitnek számított, ezért a fővárosi tanács vezetői közül is sokan költöztek ide, később aztán továbbálltak.

Első saját, külön bejáratú szociológiai mintavételelem akkor történt, amikor még 1976 telén felkerestem évfolyamtársam édesapját a kék iskolában. (A telep iskolái élénk színükről kapták megkülönböztető nevüket, s ezt nemcsak a gyerekek használták, hanem a szülők és a pedagógusok is.)

Ahhoz, hogy némi fogalmat alkothassunk egy lakótelepről, társadalmát alapsejtekre kell bontani. A névtelen és áttekinthetetlen várost akkora egységekre kellene felosztani, hogy ez a névtelenség és áttekinthetlenség eltűnjön. De vajon mi az az alapsejt, ami köré – a falvak és a kisvárosok szomszédsági köreinek mintájára – egy lakótelep kisebb csoportjai szerveződhetnek?

Nem új keletű az a felismerés, hogy ismeretlen családok legtöbbször a gyerekeken keresztül ismerkednek meg egymással. Ezért a városszociológusok egy lakótelep alapsejtjének, természetes társadalmi központjának az iskolát tartják. Egy-egy általános iskola 600-800 szülőt tömörít, alkalmat teremt nekik, hogy kilépjenek az ismeretlenségből, hogy megtalálják a személyes találkozás helyszíneit.

A kék iskola VIII/A osztálya adta tehát az első „mintát” Újpalota 60 ezres társadalmából (1977-ben). Az osztály létszáma 33, ebből 24 szülő fizikai dolgozó, 9 pedig szellemi. Tizenöt gyereket elvált szülők – csonka családok – neveltek. A kép – Szabó István osztályfőnök szerint – az egész telepre jellemző: egyrészt magas a fizikai dolgozók aránya, másrészt sok az elvált ember. Honnan jöttek a VIII/A tanulói és szüleik? Miként a telep lakói, Budapest 22 kerületéből. A X. kerületből, a Bihari és a Ceglédi út térségéből, a cséri telepről, Pesterzsébetről, Soroksárról; szanáltak, minőségi cserések és „sima” igénylők vegyesen.

Az osztályfőnök véleménye: „A szanáltakkal van a legtöbb probléma. Nem volt alkalmuk megszokni a közösséget, a rendet. A minőségi cserések mindennel elégedetlenek. Arra hivatkoznak, hogy mennyivel jobb lakást adtak le, mint ez a mostani. A harmadik réteg: akik rendes lakáskiutalásra kaptak lakást. Velük van a legkevesebb baj, örülnek a szép lakásnak, szívesen segítenek az iskolának is. Jönnek meszelővel, súrolókefével, vimmel. Rájuk mindig lehet számítani.”

A szégyenlős kamasz esete

Az első szülő, akivel találkozom, egy „fontos nevelési probléma megbeszélése miatt” kereste fel az osztályfőnököt. Az apuka műirha kabátot és magasított sarkú, bordó betétes cipőt visel, foglalkozása szobafestő és mázoló. Éppen most jöhetett a fodrásztól – a haját a választéknál a hajszárítóval kissé megemelték.

A tényállás a következő: a fiú az egyik legnehezebben kezelhető gyerek a VIII/A-ban. Legutóbb például a kötelező orvosi vizsgálatkor három társával együtt nem volt hajlandó levetkőzni a doktornő előtt. Végül a három társat sikerült meggyőzni, de az apuka fia hajthatatlan maradt; azt vágta oda a

pedagógusnak, hogy ő akkor sem vetkőzik. Az osztályfőnök beírt az ellenőrző könyvbe, a szülő tanácstalan; most azt mondja, hogy a fiú alsónadrágjából kiszakadt a gumi, és ezért nem akart levetkőzni. Az indok vicces, gondolom, igazán senki sem veszi komolyan, az apuka azonban ezúttal is eltekintett a dorgálástól, hiszen, mint azt többször is nyomatékosan hangsúlyozta: „nem az édesapja vagyok, csak egy éve nevelem”.

A család szanált lakásból jött, a fiúcskának külön szobája van, „legénylakás”. Igaz, ezt is az apuka tartja rendben. „Úgy járattuk a kis taknyost, mint egy kiskirályt, kényeztetjük. Én ennek ellensége vagyok, mi heten voltunk testvérek, egymás ruháit viseltük, nyaranként kőművesek mellett trógeroltam. De hát ez régen volt.”

Most az apukának „rendes” fizetése van, szerényen élnek, de mindenre telik. Van egy nagy, Szaratov típusú, 250 literes hűtőszekrényük, ezt „telefőzik” szombat-vasárnap. Így egész héten csak ki kell nyitni a frizsider ajtaját, benyúlni, s gázra tenni a főtt ételt. Az apuka év végére egy Honda motorkerékpárt vesz a fiúnak, persze csak abban az esetben, ha jó lesz a bizonyítványa. Kölcsön nem kérnek soha senkitől, nem is adnak, természetesen.

Hogy vannak, akik nem bírják fizetni a magas lakásrezsit? Az apuka mosolyogva tárja szét a tenyerét: „Kérem, ezeregy módja van a pluszpénz szerzésnek” Soroljam? Na, nem éppen a szomszédra gondolok, aki saját feleségével strichel a sarkon...”

Talán nevetségessé, kissé visszataszítóvá rajzoltam a szobafestő portréját? Őszintén mondom, nem állt szándékomban. Ő csak a maga módján megpróbált alkalmazkodni a meglódult tempóhoz, a megváltozott körülményekhez. Hiszen ha nem maszekolna ennyit, ha nem kényeztetné kiskirályként gyermekét, talán bizony még rásütnék a gonosz mostoha bélyegét, vagy ami még rosszabb, lúzernek látszana, s ez az ő szakmájában megengedhetetlen. Ha a szomszéd ötven köbcentis Babettát vett a gyermekének, ő 175-ös Hondát fog.

Elköszönök az osztályfőnöktől és az apukától. Este fél hét lehet. A kövér, nejlonpongyolás portásnő almát majszol, a színehagyott, sárga kerti padon édesanyák várják a gyermeküket. A puha léptű, apró termetű pedellus – tornacipőben és buklé pulóverben – óriási partvissal söpröget. Kétsoronként pásztázza végig a kövezet kockáit, egyenes vonalba gyűjti a port. Ha két sorral végzett, balra lép egyet, s belefog az újabb két sorba, ekképpen már négy sor szemetét, porát tolja, kavargatja maga előtt.

Nyitott fehér iskola

Második iskolai mintavételem már sokkal tudományosabb volt. A fehér iskola igazgatója rendelkezésemre bocsátotta azt a felmérést, amit a tanárok és a szülők készítettek 1975-ben. „Meg akartuk ismerni azokat az embereket, akikkel naponta kapcsolatba kerülünk. Hogyan élnek a szülők, mennyi a jövedelmük, milyen az iskolai végzettségük?” Nézzünk néhány érdekesebb adatot!

Az édesapa foglalkozása: Szakmunkás 47 százalék, betanított munkás 17, segédmunkás 6, adminisztrátor 6, értelmiségi 6. Tehát a megkérdezett mintegy 1000 család férfitagjainak 70 százaléka munkás. Az édesapák 53 százaléka elvégezte a nyolc általánost, 12 százalékuk pedig érettségizett. Az apukák átlagfizetése magas. (2500-3000 forintot keresett 22 százalékuk, 3000-3500 között pedig 21 százalékuk. Kétezer forint alatt a megkérdezetteknek csupán 8 százaléka. – 1976-ban 1 kg kenyér ára: 3.60 Ft. L. T.)

A család lakáskörülményei: A lakótelepi családok 68 százaléka háromgenerációs, ami annyit jelent, hogy együtt él a gyermek, a szülő és a nagyszülő. A megkérdezettek 46 százaléka két gyereket, 21 százaléka egy gyereket, 19 százaléka pedig három gyereket nevelt. Hogy elegendő-e a család számára az új lakás? Erre a kérdésre igennel felelt a válaszolók 78 százaléka; „nem, mert túl kicsi” – válaszolta 17 százalék.

Háztartási gépek, jármű: A háztartások 55 százaléka hagyományos mosógéppel és centrifugával volt ellátva, csupán hagyományos mosógépet használt 19 százalék, a jóval drágább automata mosógépet pedig csak 11 százalék. Porszívóval és hűtőszekrényel a családok 80 százaléka rendelkezett. Az autótulajdonosok aránya 13 százalék, csak motorja volt a válaszolók 5 százalékának, autója és motorja is 3 százalékuknak.

A gyerekek 80 százaléka járt óvodába, mielőtt iskolába íratják volna. Különóra jár 23 százalékuk, zenére 7 százalék, sportkörbe 16 százalék. Arra a kérdésre, hogy van-e a családnak könyvtára, igennel válaszolt a megkérdezettek 82 százaléka. Száznál több könyve volt 32 százalékuknak. A gyerekek 77 százaléka külön szobával, gyerekkönyvtárral (20-50 könyv) 29 százalékuk rendelkezett. Nem csoda tehát, ha magas volt a továbbtanulni szándékozók száma is. A szülők 30 százaléka szakközépiskolába akarta járatni a gyermekét. Gimnáziumba akarta adni 18 százalék, szakmunkásképzőbe 16 százalék.

Ünnepnapokon elmennek-e a lakótelepről? Minden vasárnap (30 százalék), havonta egyszer (42 százalék), ritkábban (18 százalék). A szülők 30 százaléka havonta egyszer elviszi a gyermekét kirándulni, 18 százaléka pedig negyedévenként múzeumba, kiállításra.

Vajon milyen következtetéseket vont le a fenti számokból Börcsök István igazgató? Hogyan tudják hasznosítani az iskola pedagógusai a felmérés tapasztalatait?

– Mindenekelőtt figyelemre méltó a háztartások magas fokú gépesítettsége, a szülők magas jövedelme és iskolai végzettsége. Téved azonban, aki úgy véli, hogy ez a magas szintű iskolai végzettség és tárgyi kulturáltság pedagógiai műveltséggel is párosul. Pedagógusaink tapasztalatai mást mutatnak. Első dolgunk tehát az volt, hogy behozzuk a szülőket az iskolába. Szülők akadémiáját szerveztünk. Egy-egy nevelési probléma megvilágítására neves előadókat kértünk föl. Az eredményen magunk is meglepődtünk: első alkalommal, Ranschburg Jenő előadásán 800 szülő jelent meg. Nem ámítom

magam, tudom, néhányan csak azért jöttek el, mert féltek, távolmaradásukkal ártanak a gyermeküknek. Szóval, névsorolvasásra számítottak. Mindegy, ha valaki bemegy a malomba, onnan csak lisztesen jöhet ki...

– A szülők akadémiáján 800 ember ül egymás mellett. Kialakulhat-e valamilyen kapcsolat ennyi ember között?

– Valóban, bár a szülők akadémiája azóta is működik, ez a forma csupán egymás mellett ülő emberek halmazát jelenti. Persze, azért bizonyos közeledés itt is megfigyelhető. Az egymást látásból ismerők egymás mellé ülnek, a szünetben beszélgetnek. Tervezzük, hogy közös zenehallgatási alkalmakat is szervezünk az iskola könyvtárában. Együtt zenét hallgatni: ez már intenzívebb kapcsolat, s ez a szál tovább szöhető; „ha már találkoztunk, s éppen ilyen szép idő van, menjünk el holnap kirándulni” – így is kezdődhet egy kiscsoport kialakulása.

– Ez tehát a „nyitott iskola”?

– Igen, szeretnénk kilépni a tanórák szűkre szabott keretéből, s fölhasználni mindazokat a hatásokat, amik a gyereket otthon és a lakótelepen érik. Meggyőződésem, ha a szülők közelebb kerülnek egymáshoz, könnyebb a gyerekközösségek kialakítása is. Persze a gyerekközösségek is visszahatnak a szülők kapcsolatára. A szülők rendelkezésére bocsátjuk az iskola szakköri helyiségeit, tornatermet. Sokan élnek is ezzel a lehetőséggel, délutánonként jönnek barkácsolni, tornászni. Ezek is jó alkalmak arra, hogy megismerjék egymást. Másfél éves az iskolánk, nemrégiben választottuk meg a szülői munkaközösséget. Persze, még nem állíthatom, hogy megtaláltuk azt az egészséges magot, aktív csoportot, akikre mindig lehet számítani. Egyelőre csak a hangosabbak, a hangadók mutatják magukat, akik a gyerek érdekében nyüzsgönek a tanárok körül. A valóban tenni akarók szerényebbek, gyakran elfedik őket a nagyszájúak.

– Véleménye szerint, van-e valamilyen sajátossága egy lakótelepi iskolának?

– Egyrészt a lakótelepi iskolák mindig zsúfoltabbak, mint a hagyományos városrészek iskolái. A mi iskolánkba több mint 1500 gyerek jár, a gyerekközösségek kialakulása szempontjából az ideális 600-700 tanuló lenne. A zsúfoltság visszahat a gyermekeken keresztül a lakótelepre is. Ha baj van a gyerekekkel, rossz lesz a családi légkör, ha nincs, kiegyensúlyozottabbak az emberi kapcsolatok. Másrészt, nagy gond, hogy a lakótelepen még nem alakult ki a társadalmi kontroll. Egy hagyományos, családiházias környezetben a felnőttek ismerik az utca, a környék gyerekeit, ha rosszban sántikálnak, rájuk szólnak. A lakótelepen a családok nem ismerik egymást, a kapcsolatok személytelenek, a szomszéd nem szól rá a falra firkáló gyerekekre. Harmadrészt: rossz hatással van a gyerekekre a lakótelepen tapasztalható rendetlenség. A szétszórt szerszámok, az összetört mosdócsempék, a sárba taposott cement látványa a gyerekeket is rendetlenségre szoktatja.

Nyitott iskola?

Kíváncsi voltam, mennyit változott egy iskola hangulata, vezetése az eltelt három évtized alatt. 2008. szeptember 29-án felhívtam hát a „fehér” iskola igazgatóját. (Hogy pontos legyek: a Kontyfa Középiskola, Általános Iskola, Óvoda és Kerületi Tanácsadó elnök-igazgatóját, Rózsáli Oszkárt.) A megadott számon egy hölgy jelentkezett. Bemutakozom, várok, gondolom ő is bemutatkozik, de nem. Tessék! Mondom az igazgató úrral szeretnék beszélni. Kérdi, milyen ügyben. Belekezek... Megállít. Az igazgató mellette állhat, mert hallom: valami kiadvány ügyben. Újra belekezek... Milyen kiadvány? Próbálom elmagyarázni, mély hallgatás. Mentő ötletem támad, mint pl. Buza Péter két könyve: a *Palotai tegnapok* és *Pestújhely emlékkönyve*, gondolom, ismeri. Nem, nem ismeri. Nem is hallott róla. Küldjem el a kérdéseimet e-mailben. Elküldtem. Íme:

Tisztelt Igazgató Úr!

Telefonbeszélgetésünkre hivatkozva küldöm az 1976-ban készült interjút. Ezzel kapcsolatban a következő kérdések fogalmazódtak meg bennem:

- Mikor csengett le Önöknél a demográfiai hullámhegy, és ez milyen következményekkel járt?
- Van-e valamilyen felmérésük az iskola tanulóinak családi/társadalmi összetételére, mit tudnának válaszolni azokra a kérdésekre, amelyeket az egykori felmérés tartalmazott?
- Továbbra is nyitott iskola-e az Önöké vagy ez a fogalom ma már értelmét veszítette?
- Az eltelt 30 év társadalmi/politikai változásai milyen új kihívások elé állították az iskolát?

Válaszaikat előre is köszönöm.

Az e-mailt 2008. szeptember 29-én küldtem el. Azóta várom a választ.

Mindezt csak azért írtam le ilyen részletesen, mert az eset nagyon gyakran megisméltődött. Amikor felvilágosítást, együttműködést, segítséget kértem azoktól a hivataloktól, intézményektől, amelyek három évtizeddel ezelőtt még szívesen segítettek, ma a legegyszerűbb udvariassági szabályokat (visszahívás, válasz az e-mailre stb.) sem tartották be. Azt tapasztaltam, hogy újra hódít a hivatali gög, amely feledteti, hogy tájékoztatást adni nem szívesség, hanem a 2008. évi X. törvény által előírt kötelesség.

Demográfiai hullámhegy

Az új lakótelepek társadalmi feszültségeit elemezve a szakirodalom az 1970-es évekről szólva visszatérő gondként az óvodák, és iskolák hiányát említi. Különösen érvényes ez Újpalotára, ahol nagyon sok a nagycsaládos lakó, túlterheltek a gyermekintézmények. A tanács előadójától 1977-ben a következőket tudtam meg:

„Az elmúlt esztendő nagyon nehéz volt. A kerületünkben 26 óvoda működik. 3365 gyermeket tudunk bennük elhelyezni. Az elutasítottak száma rendkívül magas: 613 kérelem. Ebből 550 esetben újpalotai gyerekről volt szó. A régi kerületrészben tehát gyakorlatilag nincsen 'óvodai probléma', annál inkább Újpalotán. Ötszázötven jogos kérelmet elutasítani hálátlan feladat egy olyan városrészben, ahol általában mindkét szülő dolgozik, s a fizetésüket sokszor már évekre előre beosztották. Hogyan lehet igazságot tenni? Sehogy, hiszen a fellebbezőknek legtöbbször igazuk van. Tény, hogy a mintegy ezer újpalotai nagycsaládos érdekét a lakótelep tervezésekor nem vették figyelembe, s ez súlyos következményekkel járt. Ha családonként három gyereket számolunk, akkor is háromezer gyermekkel 'lépték túl' a tervezett létszámot.

Amikor 1973-ban döntés született arról, hogy a népesebb családokat előnyben részesítik a lakások kiutalásakor, Újpalotán is fel kellett volna készülni a rendelkezés várható következményeire. Ez azonban, sajnos, nem történt meg. Tulajdonképpen nem kellett volna semmi mást csinálni, csak kiírni a gyermekek számát a bejelentőkönyvekből, s az adatoknak megfelelően módosítani az óvodák, iskolák építését.

Óvodakötelezettségi törvény nincs, de iskolába mindenkinek kötelező járni. Az újpalotai iskolák általában 900 tanuló befogadására épültek, jelenleg 1400-1600 gyerek tanul bennük. Ötvenes létszámú osztályokat kell indítani, a napközi-ellátást nem tudják biztosítani a felső tagozaton. A jövő tanévben 200 gyereket régi Palota iskoláiba szállítanak át autóbuszokkal, 12 tantermet pedig lakásokban rendeznek be. Az 1976/77-es helyzetet érzékeltetendő csupán egyetlen adat: 17 nyolcadik osztály hagyja el az iskolát, s helyettük 36 első osztály indul. Nincs megoldva a gyerekek nyári elhelyezése sem. A 20 ezer gyerekből csupán 600-700-at tudnak táboroztatni. A többiek az iskolák kiürített tantermeiben, a földre terített pokrócokon ülve múlatják az időt...

– Nem lehetne előrelátóbban tervezni? Érthetetlen, hogy a szinte katasztrofális helyzet miért érte ennyire váratlanul az illetékeseket.

– 1973 óta döngetjük a falakat – válaszolta az előadónő és széttárta a karját. – Nem figyeltek ránk. 1980-ra ígérik az új iskolát. De hát mi lesz addig? Egyelőre ideiglenes megoldásokkal kísérletezünk, például mezőpanelekből napközis helyiségeket építünk az iskolák udvarán. A tárgyi föltételek ilyen mérvű hiánya – azt hiszem, ezt nem is kell különösebben bizonygatni – az oktató-nevelő munka rovására megy...”

Lakásóvodák

Baracska Éva óvodavezető emlékezik (*Újpalota. Egy városrész regénye*):

„A lakótelep épülésének kezdetén, de egészen a 80-as évek elejéig óvoda hiányában ún. lakásóvodák működtek. Három ilyen volt: egy a Kavicsos közben, egy a Páskom parkban, és egy a Kőrakás parkban. Ezeken a helyeken egy-egy lépcsőház lakásait alakították át óvodává: a tisztálkodó blokkokból összenyitható gyerek fürdőszobákat és WC-eket építettek. Az ebédet a konyhából lépcsőn kellett felvinni. A házat övező parkokból kerítették el játszó udvarokat a gyerekek számára. Egy-egy lakásóvodában 110-150 gyerek kapott helyet. Korábban, a mai Kontyfa utcában működő Értelmi Fogyatékosok Napközi Otthona és az Idősek Napközi Otthona is óvoda volt, a gyermeklétszám csökkenésével azonban a helyiségek kiürültek, s ezért átadták őket más intézményeknek. A Kontyfa utca 3. szám alatti 100 férőhelyes óvoda 1986/1987-ben szűnt meg.”

Szociális térkép

1995-ben a kerületi önkormányzat megbízásából készült egy igen alapos statisztikai összefoglaló (*Budapest XV. kerületének legfontosabb népességstatisztikai jellemzői és szociális térképe*), amely a lakótelep társadalmi összetételére vonatkozóan is fontos megállapításokat tartalmaz. Most ennek a tanulmánynak legfigyelemreméltóbb tételeit foglalom össze.

Mindenekelőtt megállapítható, hogy a kerület (és benne Újpalota) lakosságának száma a 80-as évektől egyenletesen csökken. (A népszámlálási adatok szerint 1980-ban a kerület népessége 113 768 fő, 1990-ben mintegy 22 ezerrel – 20 százalékkal – kevesebb.)

Az iskolai végzettség elemzése több közkeletű vélekedést is megcáfol. Nem igaz, hogy a kerület hagyományosan kispolgári övezet, hogy kvalifikált munkások és tisztviselők lakják. A kerület népességének iskolai végzettsége a fővárosi átlaghoz képest rendkívül alacsony. Mindössze 8 általánost vagy annál kevesebb osztályt végzett a lakosság 61 százaléka. A felsőfokú végzettségűek aránya 9,6 százalék, a fővárosban ez az arány 19,1 százalék. Az adatok azt az – elsősorban Rákospalotán elterjedt – véleményt sem támasztják alá, hogy Újpalota lakói kevésbé iskolázottak lennének, mint a hagyományos kerületrész népessége. Az igazság az, hogy mindkettő jóval a fővárosi átlag alatt van. Mindjárt hozzá kell azonban tennünk, hogy az eltérő vélekedések gyakran az időbeli eltolódásokból következnek: ami Újpalotát illeti, a lakosságcsere, illetve a lakosságszám csökkenése elsősorban a „kispolgári”, kvalifikált rétegeket érintette, hiszen ők engedhették meg maguknak, hogy minőségi cserével elköltözzenek innen, másrészt, gyakran a fogalmak, kategóriák eltérő értelmezéséből is fakadhatnak (a hagyományos munkás-értelmezés ma már gyakorlatilag használhatatlan).

A munkaerő-piac elemzésénél a kutatók megjegyzik, hogy az erre „vonatkozó adatok a jövedelem mellett a legkevésbé megbízhatóak, hiszen a munkanélküliség és az inkonzisztens foglalkoztatás (a nem iskolai végzettségnek megfelelő munka végzése) tömegesé vált”. Ha a munkanélküliek összetételét korcsoportokként elemezzük, akkor szembeűnő a pályakezdők, illetve a 20-29 év közöttiek magas aránya (11,7 százalék). A kerületben 1200 a munkanélküli járadékosok száma, 1300-an pedig jövedelempótló támogatásból élnek. Ezekben az adatokban, nem mutatható ki szignifikáns eltérés a két kerületrész között.

A kerületben a nyugdíjasok száma 26,3 ezer, a népesség több mint negyede. Többségük 17 ezer forint alatti jövedelemből él. A megélhetési gondokkal küzdő, csak időskorúakból álló háztartások Rákospalotán gyakoribbak. Az újpalotai lakótelepen még nem jellemző sem a nyugdíjas párok, sem az egyedülálló nyugdíjasok előfordulása, de a számok egyértelműen jelzik az itt élők átlagos életkorának lassú növekedését. A kutatók a csak időskorúakból álló háztartások számának növekedésével kapcsolatban megjegyzik, hogy „nyugdíjból élni vagy egyszemélyes háztartást vezetni az életvitel és az életszínvonal szempontjából is nagyon nehéz... Tény, hogy az egyszemélyes háztartások fenntartásához akár 30-50 százalékkal is magasabb bevétel szükséges, mint a többszemélyes háztartások fenntartásához.”

A lakótelepen lakók anyagi helyzetének egyik fontos mutatója a lakbérhátralékosok számának gyors emelkedése. 1995-ben Újpalotán 2929 háztartás adós a lakbérrel (Rákospalotán és Pestújhelyen csak 804 háztartás). Ebben az évben – az év második felétől – a kifizetések feltételeiben megszorításokat kellett életbe léptetni, mert az önkormányzat az egész évre tervezett szociális kiadásainak 70 százalékát az első félévben már kifizette.

Jelentős a lakótelepiek eladósodása a távhőszolgáltató céggel szemben is. 1994 szeptemberéig a távfűtésbe bekapcsolt 1100 háztartás közül mintegy 5 százalék adós a bérrel. Ennek a számlatartozásnak az összege csaknem 16 millió forint. A távfűtés egyébként is a – fenntartható – lakótelepi élet neuralgikus pontjává nőtte ki magát. A díjak néhány év alatt a sokszorosára emelkedtek.

Panel-felújítások

A lakótelepi lakások rezsiköltségének csökkentésére hozták létre a panel-felújítási programot, amelynek lényege, hogy különböző technikai megoldásokkal optimalizálják a lakások energiafelhasználását. Az energia-megtakarítási program három fő eleme: az épületek külső szigetelése, a fűtési rendszer korszerűsítése és a hőfok szabályozhatósága, valamint – harmadik elemként – a nyílászárók cseréje. A felújítás költségeit egyharmad-egyharmad arányában támogatja az önkormányzat és az állam. Így a lakókat a költségeknek csak a maradék harmada terheli.

A kerületi önkormányzat 2005 júliusában – a regionális fejlesztésért és

felzárkóztatásért felelős tárca nélküli miniszter országos felhívására – hirdette meg először a panel-korszerűsítési pályázatot. A képviselő-testület 2005 decemberében értékelt a beérkezett pályázatokat és végül a Nádastó park 22., valamint a Nyírpalota utca 1-21. számú lakásszövetkezeti épületek esetében döntött úgy, hogy egyharmad résznyi, vissza nem térítendő támogatást biztosít, amennyiben a pályázatok az állami támogatást is elnyerik. 2006 első felében a miniszteri döntés is megszületett, így a közbeszerzési eljárás lebonyolítását követően, 2007 márciusában a korszerűsítési munkálatok is elkezdődhettek. A felújítások 2007 júniusában értek véget. Ennek keretében megtörtént a Nádastó park 22. sz., 65 lakásos épületnél a teljes homlokzat hőszigetelése, a lakások 90 százalékában kicserélték a nyílászárókat, illetve egyes fűtésberendezések korszerűsítésére is sor került, mindez 57 millió Ft összköltségből, melyhez egyharmad, egyharmad résznyi, vissza nem térítendő önkormányzati, illetve állami támogatást kapott a lakásszövetkezet. A Nyírpalota u. 1-21. sz. 352 lakásos épületnél valamennyi homlokzat hőszigetelését elvégezték, 171 millió Ft összköltségből, szintén egyharmad-egyharmad támogatással.

A két épület felújításával párhuzamosan a program 2006-ban is folytatódott, az országos pályázat újabb kiírását követően a képviselő-testület ugyanis úgy döntött, hogy részt kíván venni a folytatásban. Közzétette tehát új pályázati felhívását. A dokumentációk benyújtására 2006 szeptemberéig volt lehetőség. Összesen 18 pályázat érkezett, melyekhez a képviselő-testület kivétel nélkül egyharmad-egyharmados, vissza nem térítendő önkormányzati támogatást biztosított, abban az esetben, ha az állam támogatását is elnyerik. A pályázatokat az új kiírásban már az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium bírálta el. A döntések 2007 első negyedévében születtek meg. Ezek alapján az önkormányzat által támogatott 18 pályázatból 16 el is nyerte az állami támogatást (köztük 9 újpalotai és 7 rákospalotai épület).

A 16 nyertes pályázó és az önkormányzat között létrejött támogatási szerződések értelmében, az önkormányzat 280 millió Ft vissza nem térítendő támogatást tervezett be. Az államtól igényelt támogatás ugyanennyi volt. A lakóközösségek 2007-2008-ban lefolytatták a közbeszerzési eljárásokat és megkezdték a korszerűsítési munkálatokat. Összességében tehát a 2009. év elején lezárult panel-korszerűsítési pályázatok második ütemében összesen 18 pályázat teljesült, ebből 11 Újpalotán. A korszerűsítések 1576 lakást érintettek Újpalotán, a beruházások összköltsége meghaladta a 700 millió Ft-t, melyhez az önkormányzat és az állam egyharmad-egyharmad arányban nyújtott vissza nem térítendő támogatást.

És a folytatás! Az Önkormányzati Minisztérium 2008 tavaszán ismét kiírta az iparosított technológiával épült lakóházak korszerűsítését támogató pályázatot. Ennek alapján a XV. kerületi önkormányzat is közzétette saját felhívását. Pályázni 2008 májusától 2008. július 31-ig lehetett. Az újpalotai és a rákospalotai lakótelepekről összesen 27 pályázat érkezett be. A képviselő-testület valamennyi pályázónak megszavazta az önkormányzati támogatást. Ez

összesen mintegy 500 millió Ft-ot jelent. (A támogatás aránya egyharmad rész, de pályázatonként maximum 20 millió Ft). A korszerűsítések Újpalotán is folytatódhatnak tehát.

A panel-program gyakorlati hasznáról Keglovics Ferencsel és Gugyella Jánossal, a Szövetkezeti és Társasházi Lakóközösségek Érdekképviseleti Egyesületének elnökével és elnök helyettesével beszélgettem. Gugyella János – akit egyébként az első, újpalotára költöző lakók között tartanak nyilván, jelenleg mintegy 2750 lakás „fűtésfelelőse” – példaként egy renkívül szemléletes ábrát mutatott. A Nyírpalota u. 1-21 sz. épület hőfogyasztási diagramjáról a következők olvashatók le: az épületegyüttes 2000-ben, tehát a korszerűsítés előtt átlag 18000 GJ-t (gigajoule) fogyasztott. 2001-ben, miután korszerűsítették a fűtést, a fogyasztás 12 százalékkal csökkent. 2002-től 2006-ig, több ütemben kicserélték a homlokzati nyílászárókat, ez – az időjárástól függően – átlagosan 14 százalék csökkenést eredményezett. 2007-ben, miután elvégezték az épület külső hőszigetelését, már 30 százalékos a megtakarítás. 2008-an kicserélték a lépcsőházi ablakokat, és ezzel – ha az eredeti átlagfogyasztást 100 százaléknak vesszük – összesen 36 százalék csökkenést értek el. (Az egy lakásra vetített átlagos megtakarítás sem elhanyagolható összeg: 81200 Ft.)

Beszélgetésünk során természetesen szóba került a távfűtés ügye is. Partnereim egyetértettek abban, hogy a távfűtés a legkorszerűbb módszer, és a rendszerből kiváló, gázfűtésre áttérő lakások jelentős többletszennyezést okoznak a lakóköznyezetben. Kevesen tudják ugyanis, jegyezte meg Gugyella János, hogy a Főtáv az általa előállított hőnek csupán 20 százalékát állítja elő gáztüzeléssel, 80 százalékát vásárolja, ez az áramtermeléshez felhasznált „hulladékhő”, amit – ha nem hasznosítanak – egyszerűen a levegőbe kellene engedni. Az persze más kérdés, hogy jelenleg a távfűtés – mivel a Főtáv, mint nagyfogyasztó, drágábban kapja a gázt, mint egy magánszemély – aránytalanul drága. A gáz és a távhő árának összehasonlítása egyébként is félrevezető, hangoztatják a szakértők, hiszen a gázszámlán megjelenő összeg, amely csak az energiahordozó árát tartalmazza, nem hasonlítható össze egy teljes körű szolgáltatás árával. A távhő díjában ugyanis benne van a tüzeléshez, szállításhoz szükséges berendezések létesítésének, üzemeltetésének, karbantartásának a költsége, ami nem jelenik meg a gázszámlán, de költségként jelentkezik, s végső soron ezt is az adófizetők fizetik meg.

Ebben egyet értünk, de az sem tartható tovább, fogalmazom meg kétségeimet a szakértőknek, hogy akik mégis le akarnak válni a távhőszolgáltatásról, azoknak ebbéli szándékukat mindenféle helyi, önkormányzati, vállalati intézkedésekkel, rendeletekkel, „praktikákkal” megakadályozhatják. Igazam bizonyítására megemlítem, hogy korábban már a Közép-magyarországi Regionális Közigazgatási Hivatal is az Alkotmánybírósághoz fordult a Fővárosi Közgyűlésnek a Távhőtörvényhez „kieszelt” végrehajtási rendelete miatt. A hivatal véleménye szerint a közgyűlésnek semmilyen felhatalmazása nincsen arra, hogy megszabja, milyen fűtési módra térhetnek át a távfűtésről leválók. A

hivatal jelezte álláspontját a Fővárosi Közgyűlésnek, ám az – ellentétes érdekei miatt – nem értett egyet vele. Ezért a hivatal az Alkotmánybírósághoz fordult, kérve a végrehajtási rendelet megsemmisítését. Az AB 2009. május 20-án hirdette ki határozatát, amely alkotmányellenesnek találta és megsemmisítette a távfűtésről való leválást korlátozó fővárosi rendeletet.

Azóta egy sor cég alakult, amelyek azt ígérik, néhány hónap alatt átállítják a fűtési rendszert távhőszolgáltatásról gáztüzelésű kazánra. Ajánlatukban az is szerepel, hogy 3-5 év alatt megtérül a beruházás, és a váltás 40-50 százalékos díjcsökkentést fog eredményezni. A távhőszolgáltatók szerint ugyanakkor kár váltani, mert hamarosan a távfűtés lesz a legolcsóbb. Azzal érvelnek, hogy a távhő áfája várhatóan 18 százalékra csökken, míg a gázé 25 százalékra nő. A Főtáv szerint az is várható, hogy a távhőszolgáltatók hamarosan olcsóbban kapják a gázt, így várhatóan a távhőszolgáltatás díja a gázfűtéssel szemben nagyobb mértékben fog csökkenni.

A hozzám hasonló laikus képtelen kiigazodni az érvek és ellenérvek ezen halmazában. Azt kérdezem beszélgetőpartnereimtől, nekik mi a véleményük arról, hogy az alkotmánybírósági döntés után, a korlátozások megszűntével, egyre több lakóépület igyekszik leválni a távhőszolgáltatásról. Ők kérdéssel válaszoltak: jogos-e, ha egy társasház – éppen az aránytalan árképzés miatt jóval magasabb költségekre hivatkozva – úgy dönt, hogy leválik a távfűtési rendszerről és saját kazánt épít, akkor a bankok készen állnak az ilyen beruházások finanszírozására és – ami környezetvédelmi szempontból egészen elképesztő – ehhez, „fűtési modernizáció” címszó alatt még állami támogatást is kaphatnak. Véleményük szerint ezt a pénzt az államnak sokkal inkább a panelházak energia-hatékony felújítására és a fűtési rendszer korszerűsítésére kellene költenie.

Vészjelek

A lakótelep társadalmának legfrissebb elemzését egy civil szervezet, a Nyírpalota Társaság készítette el a KSH 2001. évi népszámlálásának a XV. kerületre és Újpalotára vonatkozó adatai alapján (*Merre tart a városrész a legfrissebb társadalomstatisztikai adatok tükrében?*). A tanulmány készítői – Báthory Erzsi, Gyenes Zsuzsa, Kelemen Árpád, Klein Heni, Péterfi Ferenc, Tánczos Zsuzsa – mindenek előtt rögzítik: a lakótelep lakóinak fogyása tovább folytatódott. A kerületből az elmúlt 10 évben mintegy 10 ezren távoztak, nagy részük (83,78 százalékuk) Újpalotáról. „Megállapítható, hogy a népesség csökkenésének aránya a három kerületrésztől Újpalotán rohamos, a rákospalotai csökkenésnek például négyszerese.”

Az újpalotai népesség életkor-csoport szerinti szerkezete is – nyilván éppen az elköltözésekkel összefüggésben – jelentősen változott. 1990-ben közel azonos volt a 14 év alattiak és a 60 év feletti aránya, 2000-re a 60 év feletti aránya – a fiatalokhoz képest – majdnem megkétszereződött.

A lakók lakóközterekre vetített iskola végzettségét elemezve arra a megállapításra jutnak, hogy Újpalotán is egyre inkább kialakulnak az ún. „rosszabb” és „jobb” helyek. Az előbbin az alacsonyabb végzettségűek maradnak, sőt – mivel ezekben a közterekben rosszabb minőségűek, tehát olcsóbbak a lakások – az ideköltözők is alacsonyabb végzettségűek, míg a „jobb” helyeken a magasabb végzettségűek maradnak, és ők költöznek ide. Hogy melyek a jobb helyek? Parkokban, parkok közelében, főleg a négyszintes házakban, jó hírű iskolák közelében található. Idetartoznak azok a közterek, amelyekben már a kezdetektől lakásszövetkezeti formában működő lakóközösségek működtek. Összességében megállapítható, „hogy főként az alacsony jövedelmű értelmiségiek maradnak a lakótelepen, a jó állású, magas vagy gyorsan növekvő jövedelmű értelmiségiek folyamatosan költöznek el innen, és ezt a folyamatot a rendszerváltás csak felgyorsította”.

A foglalkozási adatokból levont következtetések is figyelemreméltóak. Az alkalmazottak nagy száma (87,5 százalék) azt jelzi, hogy a lakótelepen maradók széles rétegei biztonságra törekszenek, ők inkább az alkalmazkodást, mint a változtatást részesítik előnyben. Magas a vezető értelmiségi és szellemi foglalkozásúak aránya is (48,3 százalék). Ők valószínűleg szerény jövedelmük miatt maradtak a lakótelepen. Feltűnően alacsony viszont a „fizikai munkát végzők” aránya (16,5 százalék). Ez bizonyára az utóbbi évek gazdasági változásaival függ össze. (Persze, tegyük hozzá, a kategóriák bizonytalan körvonala, és az időben gyakran változó tartalma is befolyásolhatja ezeknek az adatoknak, illetve a belőlük levont következtetéseknek a megbízhatóságát.)

A kutatást végzők a lakótelepi családok, háztartások elemzésekor abból indultak ki, amit korábban már mi is említettünk: miközben a kerület lakosságának száma csökken, a 60 év felettek aránya nő, és ez a növekedés a legjelentősebb a lakótelepen. Míg 1990-ben a 60 év feletti lakosok aránya 16 százalék volt, jelenleg 23 százalék. A lakótelep tehát rohamosan öregszi. További aggasztó jelenség, hogy a lakótelepen működő közel 17 ezer háztartás egyharmada egyszemélyes. Magas az egyetlen foglalkoztatottal sem rendelkező családok száma (26 százalék). „Ez valószínűleg a lakótelepen élő öregek egyedül élését, elmagányosodását jelzi – fogalmaznak a társadalomtérkép készítői. – A korábban jellemző nagycsaládos létformát a mára általánossá váló, kisebb létszámú, nukleáris család-típus váltotta föl.”

A „civiliek” tanulmányuk összefoglalásában a jobb adottságokkal rendelkező városrészek minőségi fejlesztését és a hátrányosabb közterek fokozatos felzárkóztatását ajánlják. „A városvezetésnek fel kellene ismernie, hogy a lakótelepet távlatilag csak a lakosság aktív és saját környezetét igényesen alakító rétegére, a lakossági önszerveződésekre támaszkodva lehetne fejleszteni.” Az infrastruktúra, a szociális ellátórendszer, a különböző családcentrikus szolgáltatások kialakításánál, a jelenleginél sokkal inkább figyelembe kellene venni a lakótelep társadalmi adottságait (pl. az előregedést, a kezdődő szegregációt). A „civiliek” szerint a fenti elvárásoknak megfelelő

városfejlesztés elképzelhetetlen az itt élők érdekeinek mozgósítása, a lakóközösségek bevonása nélkül.

Civilek a pályán

Ha áttekintjük Újpalota népművelési, művelődési, közművelődési (mikor minek nevezték) helyzetét, három jellegzetes motívum tapintható ki. Az egyik: a sokat emlegetett komplex művelődési intézmény hiánya. A másik – talán éppen ezt ellensúlyozandó – a civil kezdeményezések gazdag tárháza. A harmadik, az ezekre a kezdeményezésekre adott hivatalos válaszok feltűnő hasonlósága (illetve ambivalenciája): a hivatal látszólag támogat, valójában a legjobb esetben is csak tűr, de gyakran tilt. És ebben, az eltelt évtizedekben – mint majd látni fogjuk – alig történt számottevő változás.

Még 1977-ben, Újpalotán töltött délutánjaim egyikén, éppen egy ház bejárata előtt bajlódtam a golyóstollal kaparászott, ceruzával összefirkált, letépkedett névjegyzékkel – érdekes, hogy tőlünk nyugatabbra a címjegyzékek normálisan olvashatók, míg kelet fele haladva egyre nehezebben, bár valószínűleg a Balkánon ebben is jelentős változások következtek be, nem így nálunk –, amikor egy tornacipős, melegítő férfi sietett a segítségemre. Szó szót követett, beszélgetésbe elegyedtünk. A szöveget először a lépésváltás-fejezetbe tettem, de aztán áthoztam ide, mert átvezet a művelődési területre.

Semleges helyszínek

– Mi, autósok összetartunk itt a telepen. Délutánonként összejövünk a parkolóban, hozunk néhány üveg sört, leülünk a lépcsőkre. Beszélgetünk a kocsiról. Ha valamelyikünk bajba jut, kiségtjük. Én például a minap egy komplett reflektort adtam oda a havernak, minden ellenszolgáltatás nélkül. Így a lépcsőkön jól elbeszélgetünk, de itt meg is reked a barátkozás. (Hosszabb szünet.) Szóval, egymás lakásába nem megyünk. Én azt hiszem, a telepi emberek kapcsolatteremtésének egyik legfontosabb gátja a szőnyegpadló. Cipőben ugyanis nem illik bemenni a lakásba, bármennyire erősködnék is a háziak. Zokniban pedig mindenki feszélyezve érzi magát. A múltkor például behívott az egyik haverom a lakásába, hogy megmutassa az új lemezjátszóját, s én előtte fölszaladtam a papucsomért. (Nevet.) Könnyű volt nekem, egy házban lakunk, vihettem a sajátomat, de hát mindenhova mégsem cipelheti az ember a hóna alatt a vietnamiját. Olyan semleges helyszínek kellenének, ahová papucs és feszélyezettség nélkül mehet az ember...

A hetvenes évek közepétől – különösen a napi sajtóban – egyre többet foglalkoznak a lakótelep alvóváros jellegével és a betonrengeteg elmagányosító hatásával. De azért néhány pozitív példa is akad. Egy 1976-ban készült filmhíradó – spontán lakossági kezdeményezésre létrejött – lakótelepi közösségekről tudósít. Egy újpalotai ezermester, mert úgy találta, nagy igény van rá, közös hobbyműhelyt rendez be, néhány anyuka összefog és gyerekszobát hoz létre. Papák, mamák meszelik, festik, takarítják a 10. emeleti helyiséget,

megunt játékokat hoznak, a gyerekek hulladék papírt gyűjtenek, és az árából új játékokat vásárolnak. Egy másik közösség ifjúsági, egy másik felnőtt „szobát” akar csinálni a pincében. (Érdekes, hogy a megszólalók konzekvensen szobáknak nevezik a közösségi helyiségeket, kínosan kerülvén a klub szót, ami valószínűleg az 1968-as prágai események után gyanúsan csengett, és a filmhíradó szerkesztői sem örültek volna a szóhasználatnak.) A híradórészlet felvezető szövegében egy kellemes hangú hölgy még azt a felvetést is megkockáztatja: „ennyi lelkesedés hallatán elgondolkodtató, hogy nem kellene-e már a várostervezés időszakában számolni az emberek közösségi vágyaival”.

Ezt a kérdést annak idején Tenke Tibornak, az Újpalotát tervező építészkollektíva vezetőjének is feltettem, így válaszolt:

– Biztos vagyok benne, hogy az első feladatunk a lakások alapterületének növelése, nem pedig klubhelyiségek építése. Ez lenne a világ legnagyobb luxusa. Ilyeneket sehol a világon nem építenek. Nálunk szociális lakásépítés folyik, szigorú normák szabályozzák a járulékos létesítmények alapterületét, s a szárítókban berendezett klubokra nem vonatkoznak ezek a rendelkezések. Ha lakásszámot akarunk produkálni, csökkenteni kell az igényeket. Tömeges lakásépítési programban nem bíbelődhetünk lakógyűlési helyiségekkel, klubokkal, miegyebekkel...

A főépítész álláspontja világos: százezrek várakoznak Budapesten lakásra, közülük nagyon sokan elviselhetetlen körülmények között élnek. Kérdés, hogy mire új lakáshoz jutnak, nem zilálódik-e szét családi életük? Ezért tehát minél előbb, minél több lakást kell fölépíteni. Ez igaz. Csakhogy... Vajon igaz-e a megállapítás, hogy lakótelepeken közösségi helyiségeket sehol a világon nem építenek? Aligha. Másodszor: éppen a főépítészről tudjuk, érveltem már az első Újpalota-könyvben, hogy egy átlagos méretű lakótelepi lakás önköltségi ára (az infrastruktúra költségeit is figyelembe véve) megközelítette a 700 ezer forintot. Ilyen nagyságrendű költségek mellett, talán nem lenne akkora luxus egy-egy iskola körzetében, mondjuk minden 1000 család számára lakótelepi klubot berendezni. A sokat emlegetett szárítóhelyiségek különösen alkalmasak lettek volna erre a célra, hiszen – tapasztalataim szerint – ezek nagy része amúgy is üresen állt. Lehet, hogy egyszerűen csak módosítani kellett volna a normatívákat, hogy szárítók helyett inkább klubok épüljenek?

A közösségi helyiségek ügyét az akkori kerületi tanács közművelődési csoportvezetőjének, Padisák Mihálynénak is fölvettem (már csak azért is, hiszen ő maga is újpalotai lakos volt akkor). Először ő is az alvóváros-témával kezdte.

– Alvóváros vagyunk. Nyolc óra után majdnem kihaltak az utcák. A televíziót nézi mindenki. Sok fiatal, kisgyermekes szülő, ha akarna, sem mehetne messzire estéknél. Mivel az újpalotai művelődési ház építése elhúzódik, áthidaló tervet készítettünk, amelyben az iskolákra és a pártkörzetekre támaszkodtunk. Sajnos csak múlt időben, mert áprilisban

elfogyott a pénzünk...

– És a klubok? – vetettem közbe.

– A „házi” klubokat nem támogatjuk – válaszolta Padisákné –, az irányított közművelődési lehetőségek megteremtése az elsődleges célunk. A megoldás csak az lehet, hogy jobban kihasználjuk az iskolákat, a pártkörzeteket és a már működő két ifjúsági klubot. Elvileg semmi akadálya, hogy mind az öt iskola ifjúsági klubnak adjon helyet, a két párthelyiség felhasználását pedig a kerületi pártbizottság nem csupán támogatja, hanem kéri is. Így kilenc ifjúsági klubja lehetne Újpalotának...

Irányított művelődés

Nos, itt kezdődik a fejezet elején emlegetett, önmagába visszatérő történet; a spontán kezdeményezések kacskaringós, de mindig hasonló rugóra járó, a hivatalokról hasonló módon lepattanó története. A közművelődési csoport vezetőjének azon javaslata, hogy jobban ki kellene használni az iskolákat, nem tűnt túlságosan hasznos felvetésnek, hiszen az köztudott volt, hogy Újpalota iskolái – más lakótelepekkel összevetve is – túlszűfoltak voltak. 1975-ben mintegy 800 napközibe jelentkező gyerek kérelmét kellett visszautasítani. Minden iskolában két műszakban, reggeltől esti tartott a tanítás. Nehéz lett volna ezeket az iskolákat még jobban „kihasználni”.

Mindenképpen figyelemreméltó a közművelődési csoportvezető azon kijelentése is, hogy a házi klubokat nem támogatják, mert az irányított közművelődési lehetőségek megteremtése az elsődleges cél. Vajon miért nem támogatták a spontán társulásokat, az egyébként kihasználatlan szárítóokban berendezett házi klubokat? Nyilván azért nem, mert nem feleltek meg a KÖJÁL- előírásoknak, nem volt vécé, és nem volt működtető szerv sem. (Hogy a lengyel és cseh mintára szerveződő klubok – egyes pártideológusok fülében gyanúsán csengő – politikai felhangjairól ezúttal ne is szóljunk.) Jól ismertem a hivatal félelmeit és az ebből következő ellenvetéseit, hiszen egy ideig én is népművelőként – pontosabban: tanácsi hivatalnokként – dolgoztam egy vidéki városban. Mindenesetre, előírás ide, vécé és működtető szerv oda, ezek a szárítóbeli társalgók, magnó- és kártyaszobák, ifjúsági és felnőtt „kuckók” – ha nem is hivatalosan, de – léteztek, működtek.

Az Újpalotai Szabadidő Központ felkarolta ezeket a kezdeményezéseket, de lehet, hogy pontosabb lenne úgy fogalmazni, gerjesztette is az igényeket. Péterfi Ferenc, az USZIK egykori vezetője:

– Látszott, hogy kellenének helyek, s ha már nincs nagy művelődési központunk, azt találtuk ki, akkor a kiscsoportos kezdeményezéseket támogatjuk. Olyan kihasználatlan kis tereket keresünk, ahol létrejöhetnének ezek a közösség-csírák. Nagy siker volt, hogy a sok pályázó közül az Országos Közművelődési Tanács Újpalotán 8 klubot támogatott.

Most akkor támogatta a klubmozgalmat a hatalom vagy nem támogatta?

Mondhatnánk: hivatala válogatta. Az Országos Közművelődési Tanács, a Népművelési Intézet például támogatta, a pártközpont intenció szerint a BM viszont erős fenntartásokkal fogadta. Másként fogalmazva: hivatalosan támogatta, nem hivatalosan – jó esetben tűrte, de gyanakodott, és ügynökök hadával erősen figyeltette, rosszabb esetben: ott tett keresztbe, ahol tudott. Csak az tudja ezt a húzd meg, ereszd meg játékot pontosan megérteni, aki részese volt.

Talán a húzd meg, ereszd meg helyett pontosabb lenne a két lépés előre, egy lépés hátra formulát alkalmaznunk. Amikor én a hetvenes években ifjúsági klubot vezettem Székesfehérváron, ha éltem a gyanúperrel, s gyakran éltem, hogy egy programot nem fog engedélyezni a főnököm, aki egyébként bizalmasan néha azt is hozzátette: Tamás, tudja, nem rajtam múlik, ilyenkor volt egy speciális vállmozdulata, amelyből aztán világosan megértettem, ezúttal nem Lajos bácsiról, a megyei tanács művelődési osztályvezetőjéről, hanem a BM-ről van szó; nos, ilyenkor mindig két hasonló témát jelöltem meg, és általában az egyiket engedélyezték is. Lassan, szinte észrevétlen tágítottuk a lehetőségek körét. Ha jól értem, Péterfiék is ezt a játékot játszották. Ha klub már van, akkor miért ne lehetne egyesület is...

Szocialista slamperáj

Péterfi Ferenc: Valahogyan intézményesíteni akartuk a létező energiákat, elképzeléseket, ezért elhatároztuk, hogy megalapítjuk az Újpalotaiak Baráti Körét (UBK). Nagyon naivnak kellett lennünk, ha azt hittük, ehhez elég néhány ember szándéka. (Persze, azért nem voltunk annyira naivak! *L. T.*) Kezdetben volt egy 8-10 fős mag, ez később 30-40 emberre bővült. Beadtuk az egyesületalapító kérelmünket. A jog szerint, ha 30 napon belül nem válaszolnak, akkor nincs akadálya a megalakulásnak. Ez a 30 nap kellett a BM-nek, hogy ellenőrizze a kérelmeket, nincs-e valami politikai akadály, az egyesület működése nem jelent-e a szocializmus számára veszélyt. A mi kérvényünk elfeküdhetett valahol egy íróasztalfiókban, egyszerűen elfelejtkeztek róla. Nem válaszoltak 30 nap elmúltával sem, ezért mi meg úgy gondoltuk, akkor megalakulhatunk. (A jó öreg monarchiából örökölt, és a szocialista bürokráciában különösen gazdagon burjánzó slamperáj nagy szerepet játszott a civil kezdeményezések terjedésében. *L. T.*)

A továbbiakban az UBK rendkívül tanulságos, önmagán túlmutató történetét néhány korabeli szereplő eleveníti fel. Egyébként az egyesület megalakulása körüli hercehurcát többen is feldolgozták. Néhány szereplő részletesen vall az USZIK által készített dokumentumfilmben (*Álom szocialista kivitelben*), Nógrádi Gábor cikket írt a Valóságban (*Törvény és valóság*), majd az ő ötlete nyomán Marosi Gyula filmforgatókönyvet készített, s ennek alapján Mihályfi Imre játékfilmet rendezett a témából (*Egységben az erő*).

Báthory Béla: 1983. június 2-ra, csütörtökre meghirdettek egy nyilvános ülést, amelyen a helyi vezetőket Pataki Béla mint tanácselnök és Szabó István mint tanácselnök helyettes képviselte. Az ülés nyitott volt, bárki bemehetett, én is így vetődtem oda. A teremben már belépéskor láttam, hogy az ülésrend előre jelzi a végkifejletet: az egyik felén ültek a helyi hatóságok vezetői és megbízottai (a tanács különféle osztályainak vezetői, a pártbizottság néhány embere, a kerületi pedagógus szakszervezet képviselője és az MSZMP központi küldötte), a másik oldalon az UBK képviselői, azaz az egyesület alapításának szervezői: Varsányi Gyula, Padisák Mihály, Mann Gyula, Gereben Ferenc, Vogl Péter és mások.

Varsányi Gyula, a *Toronyhír* későbbi szerkesztője előadta az egyesület programját. Arról beszélt, hogy segíteni kívánják a tanácsot, a helyi pártszervezetet és a Hazafias Népfrontot a szélesebb körű lakossági programok megtervezésében és megszervezésében, valamint kifejezte azt a szándékot is, hogy a lakótelep arculatát tisztábbá, szebbé és lakhatóbbá akarják tenni. Szabó István tanácselnök helyettes következett, aki óriási dicsérettel kezdte felszólalását; elmondta, hogy „zseniálisak vagytok, gyerekek, fiatalos erő, pezsgő lendület, így kell ezt csinálni”, majd utána váratlan fordulattal így folytatta: „igen, de minek kellett ehhez ti? Ezt majd mi, az apparátus – tanács, párt, Hazafias Népfront – megcsináljuk! Hiszen ez a dolgunk” És eléggé egyértelműen hazaküldött minket.

Akkor Padisák Mihály szólalt fel. Kifejtette, hogy szerinte a hivatal jelen lévő képviselői azért vannak ellene az egyesületnek, mert gyanakodnak, az „alulról jövő szerveződést” a felső vezetők általában bizalmatlanul szokták fogadni.

Szabó István (mint megszólított, egykori tanácselnök helyettes): Nem akarok szerecsenmosdatást végezni, de énrám, mint tanácselnökre, akkor alulról és felülről egyaránt nagy nyomás nehezedett, politikai nyomás – egy alulról jövő szerveződés ellen. Ezeknek az elvárásoknak igyekeztem megfelelni.

Báthory Béla: Éjjel féltizenegyig folyt a heves vita, amelynek eredményeképpen az egyesület létrehozását elhalasztották. Újra kezdődött a szerveződés. Jogászok álltak az ügy mellé, Pintér Éva (Varsányi Gyula felesége), Bodor Péter. Ők hangsúlyosan a tudomásunkra hozták, hogy az 1973-as Egyesülési Törvény szerint minden szervezet megalakítható, ha eléri a minimális 10 fős létszámot. Mi ennél valamivel többen voltunk. Minthogy a kerületi Hazafias Népfront is részt vett az elutasító ülésen, a fellebbezésünket eljuttattuk Pozsgay Imréhez is. Neki volt akkor egy teljes délutánt betöltő élő műsora a Kossuth Rádióban, ahová betelefonáltunk. Pozsgay nyomatékosan kijelentette, hogy az egyesület betiltásához semmi joga nincs sem a helyi pártszervezetnek, sem a Hazafias Népfront helyi képviselőinek, de még a kerületi tanácsnak sem. Ő is az 1973-as Egyesülési Törvényre hivatkozott. Mi Pozsgaynak telefonáltunk, Szabó István viszont feljelentette Varsányi Gyulát

a munkahelyén, a Rádió vezetőségénél, ellenzéki szervezkedés miatt, és levél ment az V. kerületi pártbizottságnak is.

A nagy horderejű ügy kivizsgálására bizottságot hoztak létre, amelyben a Rádió részéről Vértes Éva és Mester Ákos vett részt. A vizsgálat eredménye az lett, hogy Varsányi Gyula az egyesített Pártbizottsági Fórum határozataként azt a pártfeladatot kapta, hogy alapítsa meg Újpalotán az egyesületet. A kíváncsi az volt, hogy a Baráti Kör vezető személyisége idősebb, tapasztalt szakember legyen, aki elnökként egyszemélyi felelősséget vállal az egyesület működéséért. Tehát legyen az elnök Báthory Béla, azaz szerény személyem...

Végül is 1984. május 10-én ötvenkilenc ember jelenlétével megalakult az Újpalotaiak Baráti Köre (UBK). Ettől kezdve ott tettek be nekünk, ahol tudtak. Nem volt hely, ahol összejöhetünk volna, csak egy kis szobácska a Zsókvár utcai toronyház aljában, és arra kaptunk engedélyt, hogy minden héten, pénteken az MSZMP párt házban (a mai Közösségi Ház) ülészhetünk. Később ebből is baj lett. A többi között meghívtuk Ferge Zsuzsa szociológust, Szabó Miklós történészt, Makovecz Imre építészt, valamint Mocsári Csabát, aki – miután elvégezte a marxizmus-leninizmus esti egyetem szakosító tagozatát, pap lett... A programunkat, persze, be kellett mutatnunk, és amikor látták, hogy egy pap lenne a vendégünk, azt mondták, na azt nem, a párt tulajdonában lévő épületben pap nem tartózkodhat. Így a szomszéd zöldséges vendégszeretetét élvezhettük... Ha már másképp nem tudtak belénk kötni, adóellenőrt küldtek a nyakunkra. Az egyik talált is valami hiányt, de minthogy abban az évben a balatonvilágosi úttörőtábor egész hangosító berendezését én szolgáltattam, az ügyet elejtették.

Rendszerváltás – civil nézőpontból

Az UBK életében a viharos megalakulása után viszonylag békés évtized következett. Vendégül látták az akkori kulturális élet színe-javát, Kósa Ferencről Krausz Tamásig, Nógrádi Gábortól Ambrus Péterig, a kerületi zeneiskola közreműködésével hangversenyeket, nagy sikerű színésztalálkozókat, kirándulásokat, bálakat, szilveszteri bulikat szerveztek. A rendszerváltás természetesen az UBK történetébe is beleszólt.

Báthory Béla: 1989-ben nagy változás következett a Baráti Kör és egész Újpalota életében is. Az első választáson a helyhatósági képviselői tisztekért folyó küzdelemben az UBK is indult, Tóth Tihamért képviselővé is választották. A szavazásnál nagy viták voltak, a politikai különbségek kihatottak az egyesületre is: a korábban egységes gárda többfelé szakadt. Megszűntek a direkt politikáló előadások, megszaporodtak a családi rendezvények, filmvetítésekkel egybekötött színésztalálkozókat tartottunk, itt járt például a Szomszédok stábja, de Fábry Sándor és Ungár Anikó is.

Bodor Péter: A rendszerváltás egyszerűen agyoncsapta az UBK-t. A

tagság a régi létszám töredékére csökkent, nagyon kevés új tag jött, baráti hívásra. Ami maradt, az évente egy-két közös vacsora, néhány kirándulás. A vendégvárás, a rendezvények izgalma elmaradt, különleges, nagyformátumú személyiségek nem kerestek fel bennünket. Az emberek ráhagyták a politizálást a pártokra. A kör tagjai, személyiségüktől függően különböző pártokba léptek, és ez szétrobbantotta a közösséget. Ugyanaz történt, mint ami gyakran megtörtént rokoni, baráti körben, néha családon belül is...

Péterfi Ferenc: Az UBK megalakulás óta opposzcióban volt, mert megjelent egy közösségi akarat, amelyet már nem lehetett lecsupaszítani egyetlen emberre, s így semlegesíteni. Ez rendkívül zavarta a döntéshozókat. Ezért megpróbálták minden eszközzel ellehetetleníteni az UBK működését. Pedig sem pártpolitikai, sem hatalmi ambíciói nem voltak. Végül 1989-ben, a rendszerváltás évében behívtak bennünket a pártbizottságra és nyilvánosan bocsánatot kértek tőlünk az „elvtelen viselkedésért”.

Milyen Fő teret szeretnének?

A következő fejezet az újjalotai Fő tér régóta húzódó rendezésével függ össze. Ez már a rendszerváltás utáni történet, de a hivatal és a civilek konfliktusának „mintázata” nem sokban különbözik a korábbiaktól. A két főszereplő közül az egyik már jól ismert, korábban kerületi tanácsnak, ma polgármesteri hivatalnak hívják. A másik egy civil szervezet, a Nyírpalota Társaság, amely 2002-ben alakult. Magukat „közösségi tanácsnak” nevezik. Céljukat a következőképpen határozták meg: „Egy komplex lakóhelyi, társadalmi-közösségi programfolyamat kialakítása, támogatása és követése. Státuszát tekintve a Társaság nem kíván önálló jogi személyiséggé válni. Ez a szerveződés független emberekből, civil társadalmi és szakmai szervezetek, intézmények képviselőiből áll. A Társaság meghívásos alapon bővíti köreit. Nem része egyetlen pártpolitikai csoportosulásnak sem, lakóhelyi közösségi-társadalompolitikai és szakkérdésekkel kíván foglalkozni. A kerületi önkormányzati képviselőket nem pártpolitikusi szerepükben, hanem a közösség felelős helyi képviselőiként keresi partnerként.”

A Fő térre, mint arról már többször is szó esett, az „alapító atyák” igazi városközpontot álmodtak. Sok más infrastrukturális beruházással együtt ez sem épült meg. Hogy pontosabbak legyünk: a Fő téren a mai napig semmi sem épült... Idézet a Nyírpalota Társaság tanulmányából: „A nevéen kívül semmilyen kritériumában nem felel meg egy központi térnek, bár fontos átmenő forgalmat bonyolít le, az itt lévő két közlekedési csomópont között. A lakótelep egyik jelképének számító térplasztikán kívül, néhány jelentéktelen kereskedelmi pavilon, zálogház és egy rossz hírű kocsmá található itt. A Fő tér Legénybíró utcai oldalán áll a közösségi ház (korábban pártház), egy cukrászda és egy ÁBC. Gyenge közvilágítás, rendszeresen tönkretett padok... A jelenlegi állapot igénytelenségre, nemtörődömségre, koncepciótlanságra

utal.”

2005 januárjában a civilek tudomást szereztek róla, hogy az önkormányzat három év alatt 100 millió forintot akar fordítani Újpalota Fő terének felújítására. Ebből az összegből a gyalogos utak burkolatának kicserélését (díszkövezését) és új padok kihelyezését tervezik. A 100 millió első hallásra sem állt arányban a tervezett munkálatokkal. A Nyírpalota Társaság gyorsan lépett: 2005. február 1-én *Milyen Fő teret szeretnénk?* címmel kerekasztal beszélgetést szervezett a lakosság és szakemberek bevonásával. A programot plakátok és szórólapok terjesztése előzte meg. Bemutatták a Fő térről szóló korábbi tervdokumentumokat, és fotókat. Az előkészítő munkába bevontak két környékbeli (egy pestújhelyi és egy rákospalotai) építészt is, akik jó szakmai háttérrel adták a rendezvénynek. A megfelelő előkészítéshez tartozott az előzetes beharangozó a helyi médiumokban, s erre még rásegített a Népszabadságban megjelent cikk is.

A kerekasztal beszélgetésen vitaindító előadást tartott Siklósi József, a XV. kerületi tervtanács tagja és Balázs Zoltán kerületi főépítész, valamint az előkészítésbe bevont két helyi építészmérnök is. A Nyírpalota Társaság jó előkészítő munkáját, de a téma aktualitását is bizonyítja, hogy a rendezvény telt ház (90-100 fő) előtt zajlott. Legnépszerűbbnek Novák Ágnes elképzelései bizonyultak, amelyeket „Újpalota zöld város – nyugtató vízfelületek” címmel ismertetett. Az eszmecserét érdeklődéssel hallgatta a polgármester is, ám véleményét nem fejtette ki. Többen megnyilatkoztak viszont a hivatal jelenlévő képviselői közül: abban mindannyian – szakemberek és laikusok egyaránt – egyetértettek, hogy a Nyírpalota Társaság kezdeményezése rendkívül hasznos volt.

A rendezvényről az önkormányzat lapja, a *Városházi Napló* 2005. február 16-i számában az első oldalon számolt be. „A beszélgetésekből kiderült, hogy a tervezésbe elengedhetetlen bevonni az ott lakókat, így a legjobb megoldásnak egy háromoldalú – a hivatal, a tervezők és a lakók által megalakított – fórum felállítása tűnik. Felmerült az is, hogy az Újpalotai Napok keretében kiállítanak és megvitatnák a felmerült ötleteket. Az elképzelések szerint készülné egy internetes oldal is, ahol megtekinthetők lennének a tervek.” Hogy a *Milyen Fő teret szeretnénk?* akciót minél szélesebb körben megismerjék, a kábeltévé többször is levetítette a beszélgetésről készült felvételt, erről később kazetta is készült, melyet a Közösségi Házból és a könyvtárból is ki lehetett kölcsönözni.

A következő hónapok az előkészítés jegyében teltek. A Nyírpalota Társaság összeállított egy kétoldalas „véleménykérő lapot”, amely arra bízta a helyieket, hogy tetszőleges terjedelemben fejtsék ki gondolataikat, írják le, hogy milyen Fő teret képzelnék el Újpalotára. (3000 kérdőívet küldtek szét.) Áprilisban meghívtak egy osztrák építész házaspárt. Dieter Schreiber és Uschi Schreiber egy – az újpalotai *Milyen Fő teret szeretnénk?* kezdeményezéséhez hasonló, az osztrák fővárosban megvalósított,

közösségfejlesztéssel egybekötött – városfejlesztési projektről számoltak be. A Nyírpalota Társaság jó érzékkel választotta ki a meghívott vendégeket, hiszen – mint később kiderült – az építész házaspár hasonló akadályokkal találta szemben magát, mint az újpalotai civilek. Hogy mi a bécsi vendégek titka? Valami hasonló, mint amit a Nyírpalota Társaság tagjai is sejtettek (és alkalmaztak): szívós munkával, folyamatos egyeztetésekkel, közösségi rendezvényekkel megnyerni a lakosság bizalmát és a hivatal támogatását.

2005. június 9-12.között rendezték meg az Újpalotai Napokat. A Nyírpalota Társaság szervezésében több program is a lakótelep Fő terének átalakítására hívta fel a figyelmet. A Magyar Urbanisztikai Társaság budapesti csoportja kihelyezett ülést tartott a Közösségi Házban. A lakótelepek lehetséges megújításának kérdését tárgyalták, majd László Tamás építész vezetésével sétát tettek Újpalota központjában és utána közösen értékelték a látottakat. A tavasz folyamán közzétett felhívás alapján a Hartyán Nevelési – Oktatási Központban Gulyás Gabriella pedagógus, a László Gyula Gimnázium és Általános Iskolában Holpert Ildikó rajztanár irányításával készítettek a lakótelep jövőjével foglalkozó rajzokat, maketteket a gyerekek. A Hubay Jenő Zeneiskola művészeti tagozatának növendékei pedig Kissné Breczek Margit irányításával képzőművészeti alkotásokban álmodták tovább a Fő tér jövőjét. Ezeket a munkákat, a Közösségi Ház előterében mutatták be. Civil Kávéházi Este keretében ugyancsak a közösségi várostervezésről tanácskoztak.

Közben a városháza vázlattervet készítettett a tér felújítására. A tervet Csapó András, a Répszolg kerttervezője jegyezte. (A Répszolg Kht. az önkormányzat szolgáltató cége, feladata „az önkormányzati közutak, közparkok, járdák, műtárgyak, úttartozékok és önkormányzati zöldterületek és a hozzá tartozó kerületi faállomány ápolása, karbantartása felújítása”.) A „vázlaterv” inkább csak a feladatokat rögzítette: a téren felújítják és felére szűkítik a töredezett aszfaltút hálózatot, a teret átszelő út mentén, az „Európa Fa” körül díszburkolatot és padokat helyeznek el, a közelében egy szökőkutat és egy napórát telepítenek. A tervező végül megjegyezte: mindez kiindulópontja lehet egy nagyvonalúbb elképzelés megvalósításának.

A civilek erre és az első kerekasztal beszélgetésen elhangzottakra hivatkozva, úgy gondolták, az elképzeléseket szélesebb nyilvánosság előtt is meg kellene vitatni. Ezért ők is kidolgoztak egy „vázlattervet”, amelyet elküldtek az önkormányzatnak és a Répszolgnak. Kérték, hogy az önkormányzat egy ötlet-pályázat keretében válassza ki azt a tervező csoportot, amelyik majd elkészíti a Fő tér végleges rendezési tervét. Javasolták, hogy a polgármesteri hivatal tekintse át a rendelkezésre álló pályázati lehetőségeket, hiszen tudomásuk szerint más városok is ilyen forrásból jutottak magas színvonalú közösségi terekhez. Végezetül kérték, a téma kiemelt fontosságára való tekintettel, a képviselő-testület foglalkozzon a

Fő tér kialakításának közösségi lehetőségeivel.

Mihályi Zoltán önkormányzati képviselő, aki egyébként jól ismerte a témát, hiszen többször konzultált a civilekkel, részt vett a bécsi építészekkel folytatott szakmai beszélgetésen is, „Az újpalotai Fő tér közösségi részvétellel történő megtervezésére” címmel előterjesztést nyújtott be az önkormányzathoz, de az napirendre sem vette a javaslatot. (A testület nyilván végletes politikai megosztottsága következtében döntött úgy, hogy nem veszi figyelembe az ellenzéki képviselő előterjesztését.)

Az előterjesztésben a többi között ezt olvashatjuk: „Éppen az önkormányzat több éves jó lakossági kapcsolatára építve, célszerű volna, hogy az önkormányzat – ezen előterjesztésben javasolt, előre meghatározott módon – felhasználja a lakosság által megfogalmazott elképzeléseket a tér végleges kialakításához.” A módszer, amelyet az előterjesztés javasolt, kissé bonyolult ugyan, de hát, mint tudjuk, a demokrácia már csak ilyen. Először is – hangzik a javaslat – írjanak ki egy országos, *nyilvános* pályázatot, a beérkező terveket (maketteket) tegyék közzemlére, a lakosságnak legyen módja szavazni a pályamunkákról, majd szakemberekből álló zsűri (építész, kerttervező, közösségépítő) döntsön, az önkormányzat pedig bízza meg a nyertes pályázat készítőit a kivitelezéssel.

A fentieket figyelembe véve, lehet igazsága azon véleményeknek is, melyek szerint a politikai skizofrénia mellett az is szerepet játszhatott az ellenzéki képviselő előterjesztésének kudarcában, hogy a civilek véleményére alapozott, sok szálon futó, több lépcsős elképzelés nem illett az önkormányzat – Fő térrel kapcsolatos – leegyszerűsített, minden felesleges konfliktust kerülő koncepciójába.

Építő javaslatok

Közben 2005 szeptemberében elkészült a Nyírpalota Társaság által szétküldött „véleménykérő lapok” feldolgozása. A mintegy 3000 kérdőívből 150 kitöltött érkezett vissza. (A kérdőív terjesztésében önkéntesek is segítettek, ők elsősorban személyes kapcsolatok alapján gyűjtötték az íveket.) Arról megoszlanak a vélemények, hogy ez az 5 százalékos visszaérkezési arány sok-e vagy kevés. A szociológusok szerint a postán kiküldött kérdőíveknek általában 6-8 százaléka érkezik vissza, de ez az arány egyre csökken. A 150 – többségében névvel és címmel – kitöltött válasz tehát a megkérdezettek normális aktivitását mutatja, semmi ok az eredmény negligálására.

A beérkezett „építő javaslatok” a következőképpen oszlottak meg. A legtöbb szavazatot kapott öt téma: szökőkút (61%); padok, székek, asztalok (55%); virágok, bokrok, növények (52%); kávéház, terasz, találkozóhely (22%); közvilágítás, díszvilágítás (16%). A „tiltó javaslatok” közül a két legtöbb

szavazatot kapott téma: a bódék bontása, eltüntetése (23%); a kutyák kitiltása a térről (11%). Az elemzés készítői a következő megjegyzést fűzték az eredményekhez: „Az önkéntesekkel kifejezetten személyes kapcsolatok alapján gyűjtöttük az íveket, egyedül a Fő térre néző házak postaládájába kerültek névtelenül, szórólapként. Ez utóbbi kevésbé volt hatékony. A beérkezett írásos javaslatok terjedelemben, színvonalban változatosak voltak, az ötleteken túl nagyon sok biztató, támogató megjegyzést is kapott a Társaság. A javaslatok összessége alkalmas a szakmai tervekbe való beépítésre.”

A Nyírpalota Társaság 2005 őszén újabb kerekasztal beszélgetést rendezett. Ott volt Balázs Zoltán, a kerület főépítésze, Nemes Attila művészettörténész, rákospalotai lakos, és Novák Ágnes építész. A fórumra meghívást kapott minden olyan javaslattevő civil, aki névvel és címmel látta el a kérdőívét, de közülük csupán 4-5 érdeklődő jött el. Összességében feleannyian voltak, mint az első, februári fórumon. A szervezők ismertették a kérdőíves felmérés tapasztalatait, majd a hozzászólások következtek. Többen megfogalmazták, hogy most már nem újabb fórumokra, hanem konkrét lépésekre van szükség. Egyszóval: a kifáradás jelei mutatkoztak. Persze, ez sem akkora újdonság, erre már az osztrák építész házaspár is figyelmeztetett. Az ilyesfajta közösségi akcióknak sajátos hullámmozgásuk van: csak az apró sikerek lökik előre az ügyet, a csönd, a sikertelenség lassan megfojtja a kezdeti lelkesedést.

2005. november 16-án közmeghallgatást tartottak a Községi Házban. Természetesen szóba került a Fő tér jövője is. A jelen lévő két helyi önkormányzati képviselő hitet tett amellet, hogy támogatja a Fő tér átalakítására vonatkozó javaslatokat. Hajdu László polgármester pedig kijelentette: „Ha lesz pénzünk, szép Fő teret építünk, ha nem lesz pénzünk, akkor csak álmodozhatunk.” A polgármester szavait a jelen lévők kétféleképpen értelmezték: az optimisták úgy, hogy azért lesz lehetőség a megvalósításra, a pesszimisták pedig azt hallották ki belőle, hogy az önkormányzat a pénzhányra való hivatkozással szeretné lerázni a civileket. Mindenesetre a Nyírpalota Társaság számára lassan világossá vált, hogy kezdeményezései csak akkor lehetnek sikeresek, ha maga mellé tudja állítani a képviselők többségét és a polgármestert is.

Ha itt lakik...

A Nyírpalota Társaság kiadványt jelentetett meg „Ha itt lakik, nem mindegy, hol lakik!” címmel, melyben – a többi között – összegezte a Társaság eddigi kezdeményezéseit a Fő tér átalakításával kapcsolatban. A kiadványt Báthory Erzsébet (sic!) szerkesztette. A városháza honlapján Hajdu László polgármester a szerkesztőhöz címzett levélben (Kedves Erzsébet! – 2006. július 31.) válaszolt a

„brosúra” felvetéseire. A Fő tér kialakításáról a következőket írta:

„A Nyírpalota Társaság egyik kezdeményezése a Milyen Főteret szeretnénk? aktuális kérdés. Újpalota eredeti terve a Főteret a városrész központ (sic!) fontos

közösségi funkcióival kívánta kialakítani. A Főtér eredeti tervek szerinti kialakítását megakadályozta a világgazdasági helyzet, az olajárrobbanás okozta kedvezőtlen helyzet kialakulása (sic!)... Az újpalotai Főtér korszerűsítése megalapozott igény, tisztelet azokért a kezdeményezésekért, amit ennek érdekében a civil szerveződés tett. A Zsókvár utcai, korábban Pajtás étterem helyén megteremtettük a lehetőségét egy korszerű, Újpalotához méltó könyvtár kialakításának. Ez a közeljövő realitása. (2008-ban átadták – *L. T.*) A képviselő-testület megteremtette a feltételét a Pattogós utcában az újpalotai templom megépítésének. (2008 karácsonyán átadták – *L. T.*) A felajánlott terület Újpalota mértani középpontja, biztosítható a szükséges gépkocsi parkolók építése (sic!), szép, rendezett környezet kialakítása is. A broszúrában leírt kívánságoknak a teljesítéséhez az önkormányzat részben megteremtette a feltételeket, illetve olyan intézkedéseket tesz, amelyek a közeljövőben kedvező feltételek kialakítását biztosítják (sic!).”

A levélben szó esik még sok egyébről, például arról, miért épül az Erdőkerülő úton egy további élelmiszer áruház (erről egyébként a „brosúra” szerzői nem tesznek említést), továbbá a gazdasági és társadalmi tőke mibenlétéről, viszont szó sem esik például arról a rendkívül érdekes és hasznos cikkről, amelyben egy református lelkész írja le gondolatait a közbiztonságról. „Az emberek számára tudatosítani kell, hogy az elkezdődő panelfelújítások nem korlátozódhatnak saját belső terük, lakásuk felújítására. Talán nem is jó szó a panel rehabilitáció, mert azt sejteti, hogy a felújítás csupán a lakások rendbehozatalára kell, hogy korlátozódjon. Tudatosítani kell, hogy a felelősségnek a lépcsőházra, és a házak közti kis terekre is ki kell terjednie. Annál is inkább, mert a bűnözés nem fog megállni az ő újonnan felújított panellakása ajtajánál.” De hasonlóan figyelemre méltóak a lelkésznek egy drogprevenációs program megalkotására tett javaslatai is. (*Ha itt lakik, nem mindegy, hol lakik!*)

Tervezzünk szökőkutat!

2007 januárjában az Újpalotai Szabadidő Központ és a Nyírpalota Társaság „Tervezzünk szökőkutat!” címmel képzőművészeti pályázatot hirdetett. (Az önkormányzat lapjában, a *Városházi Napló*ban megjelenő pályázati felhívásban a Nyírpalota Társaság neve már nem szerepelt. Vajon miért nem?) A szökőkút-pályázatra több mint ötven dolgozat érkezett, ezeket az Újpalotai Napok keretében rendezett kiállításon, a Zsókvár Galériában mutatták be. A

Nyírpalota Társaság – a Segítsd az iskoládat! közhasznú egyesülettel közösen – „a Fő térrel kapcsolatos közösségi tervezés folytatása, szökőkút és találkozóhely létesítése” címmel sikeresen pályázott a Nemzetközi Civil Alapprogramnál (NCA). A két civil szervezet, a polgármester szorgalmazására, együttműködési megállapodást kötött az önkormányzattal, s ezt a megállapodást a képviselő-testület egyhangúlag el is fogadta.

Idézet a megállapodásból: „A Segítsd az Iskoládat! Közhasznú Egyesület – a Nyírpalota Társaság tagjaként – kinyilvánítja azon szándékát, hogy a pályázaton nyert forrásból hozzájárul a lakótelep Fő terén létesülő szökőkút és találkozóhely igényes, művészi színvonalú kialakításához, felkért helyi képzőművészek által alkotott, zsűrizett tervekkel, fórumok szervezésével, hírlevéllel és egyéb tájékoztatási formákkal (plakát, szórólap) széleskörű nyilvánosságot adva az elkészült terveknek és összegzi a lakossági véleményeket... Az Önkormányzat vállalja, hogy miután megismerte a területre készült művészi terveket, mérlegeli azok megvalósítását, beillesztését saját megújítási programjába a lakossági vélemények figyelembevételével. Az Önkormányzat vállalja továbbá, hogy a Fő térrel kapcsolatos további döntéselőkészítések során, tájékoztatja a Segítsd az Iskoládat! Közhasznú Egyesületet, valamint a Nyírpalota Társaságot.”

Innentől az események eléggé összekuszálódtak. Az önkormányzati tulajdonú Répszolg Kht. hozzálátott a Fő tér rehabilitálásához. Kicserélték a térburkolatot, a szökőkút megtervezésére és kivitelezésére a Ganz Hydro Kft.-t kérték fel. Érdekesség, hogy a Ganz Hydro, bár papíron 2007. december 7-én szerződött a munkára, a „szökőkúthely” a szerződéskötés időpontjában már készen állt. Közben a civil szervezetek maguk is meghívásos pályázatot írtak ki, amelyben három helyi képzőművészt kértek fel arra, tervezzenek szökőkutat. A három meghívott művész, *Dréher János, Szabó Gábor és Nagami tervei* elkészültek, a Budapest Galéria véleményezte is őket, és Dréher tervét javasolta. Közben a polgármester arra kérte a civileket, hogy amikor megszavaztatják a lakosságot, a Ganz Hydro által készített terv is bekapcsolódhasson a versengésbe. Így is történt. Érdekes, hogy ezúttal a szakma véleménye és a közvélemény egybevágott: a Dréher-terv 893 szavazattal nyert, míg a Ganz Hydro elképzelése 34 szavazattal a sor végére szorult.

Csobog az úthenger

A szökőkút sorsa 2008. április 30-áról május 1-jére virradóra került a képviselő-testület elé. „Egy biztos, mi szökőkutat szeretnénk Újpalota főterén, én is azt szeretnénk, nem pedig csobogót vagy csobogdát” – ezekkel a talányos szavakkal zárta Gyurcsánszky János alpolgármester az előterjesztését, majd megkezdődött a Ganz Hydrót támogató „szökőkút párt” és a Dréher-tervet előnybe részesítő, a

szakma és a civilek által támogatott „csobogó párt” küzdelme. Ha mindezt a pártpolitikai nyelvére kell fordítanunk, amit – bár ízlésünk ellen való, de – aligha kerülhetünk el, mert újabban sokan már csak ezt értik, akkor a képlet a következő: a Fidesz vezette helyi ellenzék a „csobogósok”, a kerület szocialista irányítói pedig a „szökőkutasok”.

Egyébként a vita színvonalát jelzi, hogy Máté Gyula képviselő (SZDSZ) sorra minősítette az alkotásokat, olykor alkotóikat is, majd közölte, hogy a Ganz Hydro tervére szavaz, igaz, azt még nem látta (!). Végül odanyilatkozott, hogy Dréher készíthetne különböző nagyságú sörösüvegekből vízijátékot, mert az passzol a nevéhez. További érdekesség, hogy a szökőkút párt jó néhány tagja azt állította, a döntés pillanatáig nem is hallott a civil kezdeményezésről, ami már csak azért is figyelemre méltó, mert két éve a civilek minden fórumon (egyébként korábban már a közgyűlés előtt is) hallatták hangjukat. Lehet, hogy a vita végére felborult az egyensúly, és egyre nehezebben lehetett összeegyeztetni a „nekünk fontos a civilek véleménye” szöveget a szökőkút-pártisággal?

A testületi ülésen meglepő határozat született. Egy: A Fő téren, a már kijelölt helyen, a Ganz Hydro tervét kell megvalósítani. (Persze pontosabb lett volna úgy fogalmazni, hogy ezt kell befejezni, hiszen akkor már félig készen volt.) Kettő: A Dréher-féle szökőkút a *Fő tér egy másik pontján*, esetleg az épülő újpalotai templom előtti parkban lesz elhelyezve. Három: Szabó Gábor alkotását (Sztéle, 185 szavazat) 2009. decemberéig Rákospalotán, az Obsitos téren állítják fel. Eddig – úgy látszott – egy szökőkútra sem igen jut pénz, most mindjárt háromra is került. Ebből is látható, hogy az önkormányzat útjai és lehetőségei kifürkészhetetlenek. (Bár lehet, hogy teljességgel rossz nyomon járunk, hiszen a plusz két szökőkút felállításának „anyagi vonzatairól” az éjszakába hajló ülésen egyáltalán nem esett szó.)

A témában – ilyen-olyan politikai felhangokkal – több újságcikk is született. Kiemelkedik közülük a HVG-ben megjelent írás (*Csobog az úthenger*), amely korrekten összefoglalja az eseményeket, majd megszólaltatja a polgármestert is. Hajdu László, aki egyébként a testületi vitában nem szólalt meg, a HVG újságírójának ezt mondta: „A képviselő-testület *jól látta*, hogy a Fő tér központi helyére az eredeti terv illik, hiszen az egy igazi szökőkút, és a víz sugara egy panelépület felsőbb emeletéről is jól látható, míg a többi csobogó alig mutat, 5 méterről is alig észrevehető, hogy víz csordogál benne. A civilek szökőkutat kértek tőlem. Teljesült.”

A Nyírpalota Táraság 2008. május 22-én a képviselő-testület döntésével kapcsolatban rendkívül visszafogott hangú állásfoglalást jelentetett meg. „Ezzel a döntésével a képviselő-testület többsége a négyéves önkéntes civil tevékenység eredményét csak látszólag vette figyelembe, ellentétben az Európai Unió országaiban folytatott gyakorlattal. Végeredményben a zsúrizett, a lakosság által támogatott művészeti alkotással szemben egy olyan tucattműtárgy

mellett tette le a voksot, amelyik a legkevesebb, összesen 34 szavazatot kapott a helybéliektől.”

Mások meg azt kérdezik, mi itt a baj? A civilek állandóan a demokráciára hivatkoznak. Most megkapták. A közgyűlés a demokrácia szabályai szerint megvitatta az előterjesztést, majd döntött. És ha ez a döntés számukra nem kedvező is, el kell fogadniuk.

Csak hogy itt, a látszat ellenére, egyáltalán nem (vagy nem csak) ízlés-vita zajlott. Az igaz, amikor a civilek a Dréher-tervhez ragaszkodtak, akkor valóban az igénytelen tucatárak ellen (is) tiltakoztak. Ha valaki csak egy kicsit is ismeri Újpalota történetét, láthatja, hogy ezen a tájon mindig is a szűkös körülmények szülte tucatsmegoldások váltak valóra. Álmodok – szocreál kivételben. Egyszer, csak egyetlen egyszer, egy (nem három!) szökőkút erejéig nem lehetett volna másképpen? De ez csak a dolgok egyik fele. Nevezhetnénk akár ízlés-vitának is, bár én ezt sem nevezném annak.

Itt és most sokkal tragikusabb dolog történt. Nem, a civilek nem (csak) szökőkutat kértek, hogy a polgármester szavait idézzük. A civilek egy demokratikus eljárást kértek, és nem azt kapták. És a civil, sajnos, ezen a tájon már csak ilyen (ellentétben a tőlünk nyugatabbra, szerencsésebb csillagzat alatt szocializálódott társaikkal): ha nincs sikerélménye, elveszíti a kedvét, lelkesedését, és visszavonul. Lehet, hogy a hatalomnak ezzel az iszapbirkózással (hogy a vizes hasonlatoknál maradjunk), amit ő indított el, és aminek egyedül csak ő tudna véget vetni, éppen ez volt a célja?

Kommunikációs terek

Péterfi Ferenc, a Nyírpalota Társaság egyik ügyvivője, egy vele készült interjúban az újpalotai „kommunikációs terek” állapotát elemzi (XV. kerületi *Kalendárium*, 2005).

Péterfi Ferenc: Nagyon nehéz a helyzet, idősödik a lakótelep, az alapvető közösségi intézmények hiányoznak vagy töredékesek, nincsenek érdemi kommunikációs terek. A jó környezet serkentőleg hathat, míg a rossz környezet gátlólag. Itt lerobbanóban van a környezet. A személyes figyelemre mindenkinek szüksége lenne, ennek kellene megteremteni a kis közösségi tereit. Minél szélesebb társadalmi kör számára valamilyen társadalmi aktivitást kellene biztosítani, hogy ne ellátottak legyünk, mert ebbe belerokkan az állam is.

Kérdés: Könnyebb volt régebben a művelődésszervezők dolga itt?

Péterfi Ferenc: Igen, mert sokkal kevesebb impulzus érte az embereket. Mára magányosabbak lettek, hiszen a közösségi programok száma nem növekedett, míg a média jelentősen felemelte az ingerküszöbünket, így a szelíd, csendes, emberi hangot sokszor nem is halljuk meg.

Kérdés: Véleménye szerint mi hiányzik Újpalotán egy jobb közösségi léthez?

Péterfi Ferenc: Szinte minden; hiányoznak az olyan lakások, amelyekben méltósággal, nem egymás rovására lehet élni. Hiányoznak azok a terek, amelyeket a lakosok alakítanak; egy faluban még a legzárkózottabb ember is hozzájárulhat a háza előtti kis kert rendben tartásával a közösségi tér kialakításához. Hiányzik a városközpont, a normális parkok, a sétálóutcák, ahol idegenekkel is kapcsolatot lehet kialakítani. Hiányoznak a kerékpárutak, az akadálymentesített járdák, amin a baba- és tolokocsik tudnának közlekedni (utóbbiak már elkészültek – *L. T.*). Hiányzik a hitéletnek a közösségi színtere, a templom vagy templomok. (A katolikus templomot 2008 karácsonyán átadták. *L. T.*) Hiányzik a sokak számára olvasható újság, nézhető televízió, amely valóban a társadalmi nyilvánosság színtere és nem egy „igenlésre beállított közlöny”. Hiányzik a városiasság, és annak intimebb, valamint harsányabb nyilvános terei. Hiányzik egy olyan világ, ahol a közösségi akarat megfogalmazását örömmel veszi a hatalom, nem ellenlábasát látja benne.

Helyi média és a civilek

A civilek lételeme a nyilvánosság. Újpalota három önálló, rendszeresen megjelenő nyomtatott periodikával rendelkezik, ezek a *Városházi Napló*, a *Toronyhír*, az *Újpalota 2000*. A Városházi Napló az önkormányzat hivatalos lapja, mely tudósítások mellett a helyi hatályos jogszabályokat is ismerteti. Az Újpalota 2000 évente tíz alkalommal megjelenő közéleti, kulturális folyóirat. A Toronyhír című „független civil” újságot 1989-ben indította útjára az Újpalotaiak Baráti Köre, 1991-ben alapítói a működtetésére önálló alapítványt hoztak létre. A Toronyhír 2002 óta kizárólag a világhálón jelenik meg, két-három hetenkénti frissítéssel. Az elektronikus sajtót a mintegy 25 ezer lakásban, kb. 50 000 előfizető számára fogható Közösségi Televízió képviseli.

Katona Attilával, a XV. kerületi közösségi televízió vezetőjével az elektronikus sajtó feladatáról és lehetőségeiről, ezzel összefüggésben a civilekkel való együttműködésükről beszélgettünk. (Interjú, 2009)

Kérdés: Szerte a világban a helyi médiának egyre nagyobb a szerepe. Itt Újpalotán is?

Katona Attila: A folyamat a nyolcvanas években kezdődött, amikor egyre erőteljesebb lakossági igény mutatkozott a helyi nyilvánosság iránt. Hogy a lakosság hírt kapjon az életével kapcsolatos jelenségekről, a helyi történésekről. Egyre több értelmiségi szorgalmazta, hogy teremtsenek meg a helyi fórumok, hogy ezzel párhuzamosan kialakulhasson a helyi közélet. Ehhez kapcsolódik, hogy éppen az idő tájt a központi média hitelességi válsággal küszködött. A központi sajtóban, rádióban, televízióban használt bikkfanyelv is nagyon zavarta az embereket. Olyan megnyilvánulási formákra vágytak, amelyekben a problémákat nevén nevezték. És az is tény, hogy helyi szinten mindig jobban ellenőrizhető, hogy aki nyilatkozik, az igazat mond-e

vagy sem. Egyszerűen örültek az emberek, hogy saját magukat és az ismerősöket viszontláthatták a képernyőn. Tudták, hogy hol a stúdió, jöttek, bekopogtak, különböző témákat javasoltak.

Kérdés: Konkrétan, mikor alakult az újságolaj közösségi tévé?

Katona Attila: A nyolcvanas évek tájékán több stúdió is alakult, főként ott, ahol a tanácsi és a pártapparátus is rugalmasabbnak mutatkozott. Mi nem az elsők között, de az élbolyban voltunk. Egyik kollegámmal készítettünk egy megvalósíthatósági tanulmányt. Beadtuk a tanácsnak. Hosszú idő telt el, miután áldásukat adták a működésünkre. Ez 1988-ban történt. Megvolt a döntés, elkezdődhetett a műszaki előkészítés. Itt a lakótelepen már kiépültek a nagy antennarendszerek, ezek összekapcsolásával lehetett egy nagyobb területet ellátni műsorral. Ez több ütemben történt. Hozzá kell tennem, hogy minimális támogatással indultunk. Az első években csupán a lakossági előfizetési díjakból tartottuk el magunkat. Annak is örültünk, ha a működési költségből nem vontak el. A tanács ezzel az óvodahelyiséggel, amelyben most is működünk, segítette az indulást. Annyira kezdetlegesek voltak a viszonyok, hogy a kész adáskazettákkal át kellett járnunk a lakótelep legmagasabb házába, a toronyházba. Annak a tetején volt egy beton kuckó, ott volt a fejjállomás, közvetlenül onnan adtuk be a műsort. Előfordult, hogy nagy télben szánkón húztuk át a kazettákat, s ha jött egy ismerős, az segített húzni vagy tolni. Csak apránként tudtunk fejleszteni, fokozatosan épült ki a stúdió. Évekkel később, amikor találkoztam az akkori tanácselnökkel, mondta, tudom, hogy nem biztosítottunk minden feltételt az induláshoz, de remélem, nem neheztel érte. Szóval, kinyitottuk a boltot, de nem volt berendezve.

Kérdés: Kezdetben milyen műsorokat készítettetek?

Katona Attila: Elsősorban a helyi közélet eseményeit dolgoztuk fel, híradó vagy magazin formában. Emellett minden művelődési eseményen ott voltunk. Mindjárt a kezdetektől közvetítettük a képviselőtestületi üléseket. Vágatlanul, teljes terjedelmükben. Azóta is közvetítjük. Ezt azért tartom fontosnak, mert az emberek nem csak nyomon követhetik az őket érintő témákat, de azt is láthatják, hogyan születnek a döntések. Ezek a legfontosabb politikai műsoraink. Nekünk, a közösségi televíziózás jellegéből adódóan, lehetőségünk van egy-egy témát alaposabban körüljárni. A központi média csak elnagyoltan tud foglalkozni ezekkel. Ide kapcsolódik, amikor még fiatal volt a lakótelep, sokat foglalkoztunk a panellét problémáival. Nekem vesszőparipám a szerves fejlődés szükségessége. Egy település csak akkor telik meg élettél, ha hagyományai vannak. Ha ismerik egymást az emberek, ha közösséget alkotnak. Volt egy időszak, amikor érezhetően elindult egy polgárosodási folyamat. A civilek és az értelmiség által sugallt minták egyre szélesebb hatókörben terjedtek. De ez a folyamat megtorpant.

Kérdés: Miért torpant meg?

Katona Attila: Mert ehhez a folyamathoz idő és stabilitás kell. A mozgás, a fluktuáció ezzel ellentétes hatást vált ki. Itt a lakótelepen is ez zajlik. Azok az

emberek, akik a közösség szerves fejlődésének motorjai lehettek volna, már többnyire elköltöztek.

Kérdés: Fluktuáció mindenütt van!

Katona Attila: Igen és mindenütt hasonló gondokkal küszködnek. Nem véletlen, hogy most az a fő kérdés, milyen a viszony a régen itt lakók és a betelepültek között. Óhatatlan, hogy érdekkülönbségek lépnek fel.

Kérdés: Mint annak idején a rákospalotaiak és az újpalotaiak között?

Katona Attila: Így van. Újpalota túl nagy, hogy Rákospalota integrálni tudta volna. Egyébként is: az integrálódás csak egy hosszú folyamat része lehet.

Kérdés: Milyen a kapcsolatuk a civil szervezetekkel?

Katona Attila: Részt vesznek a televízió munkájában. Fórumokat kapnak. Meg tudnak szólalni. A kezdetektől fontosnak tartottuk a civil szervezetek támogatását. Ők is részesei annak a folyamatnak, amit a televízió társadalmasításának nevezhetünk. A közösségi tévét közösségi célú műhellyé akarjuk tenni. De a civilek erősítését azért is fontosnak tartjuk, hogy a politika ne tudja bedarálni őket.

Kérdés: Az utóbbi időben sokat lehetett hallani a Fő tér kialakításával kapcsolatban a civil kezdeményezésekről. A tévé együttműködött velük?

Katona Attila: Igen, minden fontosabb eseménynek fórumot adunk. Igyekszünk láthatóvá tenni a különböző véleményeket és ellenvéleményeket.

Kérdés: Milyen a kapcsolatuk a politikával? A válaszod azért is érdekel, mert, úgy gondolom, nem sok közösségi tévés van a fővárosban, aki 20 éve vezet egy stúdiót?

Katona Attila: Hát igen, egy kezemen meg tudnám számolni.

Kérdés: Mi a titkod?

Katona Attila: Igyekeznem kell minél inkább úgy tájékoztatni, mintha mi is a néző szemüvegén keresztül látnánk az eseményeket. Azt a nézőpontot kell megcélozni, amelyet a néző szeretne elfoglalni. Ezt észreveszik és hosszú távon értékelik is. Honorálják a távolságtartást és a kiegyensúlyozottságot. Egyszóval: független krónikásnak kell maradni.

Kérdés: De vajon a politika is igényli-e a távolságtartást, a kiegyensúlyozottságot? Nem éppen ennek az ellenkezőjét várja el?

Katona Attila: De igen. Ezt a fajta részrehajlást azonban nem csak a politika várja el, hanem általában a fenntartók.

Kérdés: Aki fizet, az elvárja, hogy neki tetsző muzsikát játsszanak neki?

Katona Attila: Igen, ez nem egy ideális helyzet. Az ideális az volna, ha a tévé működési feltételeit civil háttér, civil szervezetek biztosítanák. De a civileknek természetesen nincs annyi pénzük, hogy egy közösségi televíziót fenntartsanak.

Kérdés: A XV. kerületi közösségi televíziónak ki a fenntartója?

Katona Attila: Az önkormányzat.

Kérdés: Ez minden kerületben így van?

Katona Attila: Igen, az önkormányzat a tájékoztatási kötelezettségéből következően általában fenntart egy televíziót és egy írott sajtóorgánumot. (A XV. kerület a Városházi Naplót – *L. T.*) Inkább az a kivétel, ha nem az önkormányzat tartja fent a helyi médiát.

Kérdés: Az elmúlt években volt-e az önkormányzat és a televízió kapcsolatban változás? Mert ami az országos közszolgálati és kereskedelmi televíziók valamint a politika kapcsolatát illeti, abban inkább romlást, visszafejlődést látok.

Katona Attila: A helyi média hosszú távú, egészséges működésének kulcsa: a fenntartó. Nem szerencsés a kizárólag kereskedelmi fenntartású média, abban mindent a pénz határoz meg. Egy fokkal jobb, de korántsem ideális, az önkormányzati. A legszerencsésebb, a legkívánatosabb egy stabil háttérrel rendelkező civil fenntartó volna.

Kérdés: Ha ez lenne az ideális, akkor miért nem ez valósul meg?

Katona Attila: Számos kísérlet volt már arra, hogy civilek működtessenek helyi médiát. De a tevékenység jellegéből fakadóan ez komoly pénzügyi háttérrel igényel, és ezt a civil szféra jelenleg – többnyire – képtelen biztosítani.

Kérdés: Az teljességgel elképzelhetetlen, hogy a kétféle fenntartási formát egyesítsék: az önkormányzat a tájékoztatási kötelezettségéből adódóan fenntartja az írott és az elektronikus médiát, de a politikai részleghajlásnak, a beleszólásnak még a látszatát is kerülendő, szigorú civil ellenőrzést valósít meg?

Katona Attila: Nem elképzelhetetlen, de ehhez a civil szféra még nem elég erős. A civil hálózat még nem épült be szervesen Újpalota társadalmi szövetébe. Lehet, hogy a civil szervezetek száma már magas, sok fajta tevékenység folyik, de egyértelmű, hogy nem elég erősek. A működési múlt, a tapasztalat, a történelem hiányzik még mögülnk.

Interjú Hajdu László polgármesterrel (2009 szeptember)

Kérdés: Ön 1990 után önkormányzati képviselőként, később parlamenti képviselőként foglalkozott Újpalotával. Mit sikerült elérnie és mit nem, mire a legbüszkébb?

Hajdu László: 1990 és 1994 között az első szabadon választott helyi önkormányzatnak először meg kellett tanulnia, hogy mi a több párti demokrácia. Az első ciklusban egyetlen érdemi változás történt, bár ez Újpalotát kevésbé érintette. Pestújhely és Rákospalota csatornázás tekintetében rendkívül elmaradott volt. A ciklus negyedik évében, 1994-ben elindult a főgyűjtőcsatorna építése. 1994 után jelentős változások következtek be a lakótelep életében. Tömegesen szűntek meg a munkahelyek, sokan visszaköltöztek vidékre, ahonnan jöttek. Ez a lakosság számának csökkenését is jelentette. Azok, akik már évek óta a lakótelepen laktak és kialakítottak egy együttélési kultúrát, elköltöztek. Így ez a már kialakult kultúra elkezdett romlani. Nem azt mondom, hogy ez volt az általános jellemző, de negatív folyamatok indultak be az együttélésben, és mindez már megjelent a következő ciklus választási kampányában is. Eldurvult a közélet, és ezzel összefüggésben csökkent a választási aktivitás. Ezek a folyamatok szociális feszültségeket is felszínre hoztak. Tehát nemcsak életmód és kultúra váltás következett, hanem, elsősorban a lakások rezsiköltségeinek emelkedésével, a lakók szociális helyzete is gyorsan romlott. 1994-re az összes állami vállalat privatizációja és a szocialista gazdaság átalakítása megtörtént. Ezt Boros Péter, akkori miniszterelnök be is jelentette. Az más kérdés, hogy bár a szocialista nagyvállalatokat átalakították részvénytársaságokká, de tőkét nem tettek bele, így aztán a belső menedzsment általában fillérékért elosztotta maga között ezeket a vállalatokat. A gazdasági változások közelről érintették Újpalotát is. Sok nagyvállalatnak Újpalotán volt a telephelye, logisztikai központja, raktárbázisa. A belvárosban a központ, itt pedig a telephely. Ezeket a nagy értékű ingatlanokat hirtelen elkezdték eladogatni. A rendszerváltozás előtt ezek a vállaltok rengeteg újpalotainak adtak munkát, mégpedig úgy, hogy nem is kellett buszra, villamosra szállniuk, gyalog vagy biciklivel járhattak dolgozni. A rendszerváltás előtt 16-18 ezer munkahely volt Újpalotán, 1994 után csupán 800-1000. Jelenleg kb. 3000 van. Jelentősen csökkent tehát a lakosság száma. Az óvodáknak egyharmadát, a bölcsődéknek több mint felét be kellett zárni. Az iskolákat, az iskolarendszert is teljesen át kellett alakítani. Ez zajlott 1994 és 1998 között. Nagyon nehéz időszak volt. Az iskolák nem nagyon akarták tudomásul venni, hogy csak a gyerekek létszámával arányosan finanszírozza őket az állam.

Privatizált praxis

Kérdés: Tudom, hogy nagyon nehéz Újpalota 40 éves fejlődését összefoglalni,

hiszen annyi minden történt a lakótelep életében. Egyik interjúalanyom, egy házi orvos pozitívként említette, hogy privatizálták a házi orvosi praxist.

Hajdu László: Az volt a változás, hogy a fővárosban elsőként ösztönöztük a házi orvosokat, hogy privatizálják a praxisukat. Hogy ne közalkalmazottként, bürokrataként lássák el a feladatukat. Hittünk abban, ha privatizált lesz a házi orvos, akkor jobb lesz a szolgáltatás, az ellátás minősége. Ehhez kapcsolódik, hogy amikor felszabadították a gyógyszerári kereskedelmet, egy sor új gyógyszerár nyílt. Míg korábban négy gyógyszerár volt az egész kerületben, ma már tizenkilenc. Ennek ellenére, hogy ennyi gyógyszerárunk van, azt nem tudjuk elérni, ami az átkosban kötelező volt, hogy legyen egy ügyeletes gyógyszerár is. Pedig azelőtt a négyből egy mindig tartott ügyeletet. Próbáltuk „üzleti alapon” megközelíteni a kérdést: fizetünk az ügyeleti nyitvatartásért. Így sem ment. A tizenkilenc patika közül egy sem hajlandó ügyeletet adni. Egyébként ugyanez tapasztalható az egészségügyben is. Miután privatizáltuk a házi orvosi praxist, nem lehetett az orvosokat ügyelet tartására kötelezni. A házi orvosoknak most plusz 24 millió forintot fizetünk csak azért, hogy ügyeletet tartsanak.

A szabad vállalkozás jegyében

Kérdés: Még mikor az első könyvemhez gyűjtöttem az anyagot, sokan panaszolták, hogy kevés a bolt, hiányos a választék.

Hajdu László: Korábban jellemzően kis boltok látták el a lakosságot, aztán ezeket is privatizálták, a nagyobbak is magántulajdonba kerültek. A kínálat bővült, de mivel az épületek általában önkormányzati tulajdonban maradtak, ezért a bérlők egy vasat nem költöttek rá. Ezek az üzletek belülről, a választék szempontjából elfogadhatóak voltak, de kívülről rémesen néztek ki, az épületek rogyadoztak. Döntés előtt álltunk. A bérlő azt mondta, felújítaná az üzletét, ha tulajdonba kapná. Adjuk el az épületet! A képviselőtestület úgy döntött, hogy ezeket az áruházakat (Fő tér, Erdőkerülő út, Páskomliget, Drégelyvár utca) nem tartja meg, hanem följúritási kötelezettség mellett eladja. Ez meg is történt. Volt, aki nagyon szép áruházzá alakította az üzletét, volt, aki nem.

Kérdés: Többen szóvá tették azt is, hogy a lépcsőházakban nyílt kis boltok előtt sokan italoznak.

Hajdu László: A rendszerváltás után, a szabad vállalkozás elve alapján, az egykori bicikli és babakocsi tárolókban sorra nyíltak a miniabécék. Ezek gyakorlatilag talponállók voltak: mérték a piát reggeltől estig. Ez aztán tovább züllesztette a lakótelepet, különösen a boltok környékét. De az is baj, hogy nincs igazán szép vendéglátó egysége Újpalotának. Az erre irányuló kezdeményezések főként a lakosság ellenállásán buktak meg. Mindenki fél a zajtól, a részegektől, a balhéktól.

Kérdés: Milyen változást hozott a lakástulajdonban bekövetkezett

szerkezetváltás, az 1994-ben elindult lakásprivatizáció?

Lakásprivatizáció

Hajdu László: Újpalotán átlagosan 180 ezer forintért alanyi jogon meg lehetett vásárolni a bérlakásokat. Újpalotán 17-18 ezer panellakás van, korábban ezek döntő része bérlakás volt, csak néhány szövetkezeti. Mára ez az arány megfordult: csupán 1100 lakás van az önkormányzat tulajdonában. Ráadásul egyes házakban vegyesen vannak önkormányzati és szövetkezeti tulajdonú lakások. Különböző együttélési kultúrák ütköztek össze. Különösen a társasházakban sok a gond. Létrejött egy új foglalkozás is: a társasház-kezelés. A társasházak, ha nincsenek megelégedve a kezelőkkel, évente újabb kezelőt fogadnak. Elmérgekedtek az együttélési viszonyok. A közgyűléseken gyakran háborús állapotok uralkodnak. Füllérekben megy a marakodás, megbomboltak azok a közösségek, amelyek korábban már létrejöttek. A társasházi és a szövetkezeti közgyűlések háborús hangulata áterjed a folyosókra, a szomszédsági viszonyokra is. A lakók egy része egyáltalán nem fizeti a közös költséget. Részben azért nem, mert nem tudja, másik részük egyszerűen sportból nem fizet. Aztán itt van a kutyások és a nem kutyások, a macskatartók és a macskát ellenzők konfliktusa. A kötelező oltások állatorvosi nyilvántartásából tudjuk, hogy a kerületben a kutyák száma megközelíti a 17 ezret. Ez nagyon nagy szám, a rendszerváltás előtt valószínűleg egész Budapesten nem volt ennyi kutya. Az állattartás kulturálatlansága is szembeötlő. További konfliktus, érdekkellentmondás feszül az autósok és az autóval nem rendelkezők között. Az autósok felállnak a járdára, füre, mindenhova. De az is igaz, hogy annyira felszaporodott az autók száma, hogy normálisan, szabályszerűen már nem lehet parkírozni. Akinek nincs autója, az haragszik arra, akinek van és feláll a járdára. A kismama dühös, mert nem tudja a járdán végigtolni a babakocsit az ott parkírozó autóktól, az autós mérges, hogy sehol sem tudja leállítani az autóját. Végül is mindenki sérelmet szenved valakitől. Olyan új elemek merültek tehát fel, amelyek megzavarták a társas együttélés régebben kialakult rendjét.

Kérdés: Az önkormányzatnak semmiféle eszköze nincs arra, hogy szabályozza ezeket a konfliktusokat?

Igénytelenység, agresszivitás

Hajdu László: Nagyon kevés lehetőségünk van. Kipróbáltuk és most már harmadik éve működik, hogy a különböző kereskedelmi egységek nyitva tartását szabályoztuk. Ez azt jelenti, hogy hat óra előtt a „lépcsőházi restik” nem nyithatnak ki és maximum 23 óráig tarthatnak nyitva. Már nem fordulhat elő, hogy a lépcsőházakban egész éjszaka mulatoznak. Az állattartást is szabályoztuk; azt hogy egy lakásban hány kutya és macska tartható. De hogy ezt ellenőrizzük, be kellene jutnunk a lakásokba, erre azonban nincs apparátusa az

önkormányzatnak. Elvileg a galambok etetése is tilos, mégis nagyon sokan etetik őket. Ez újabb konfliktus forrása. Szóval, teljesen átalakult a lakosság szokásrendszerre. Megjelent és egyre erősödik az igénytelenség, megjelent és egyre fokozódik az agresszivitás. Pontosan úgy, ahogy a társadalomban.

Kérdés: Mit tart a legfontosabb eredménynek?

Hajdu László: Felépült a Pólus Center. Hosszú ideig ez volt a főváros legnagyobb bevásárlóközpontja. Amikor átadták, egész Budapest idejárt megcsodálni. Aztán jött az Asia Center és China Mart. Ezzel újabb lakosságcsere is elindult, mert, ezekben a kereskedelmi centrumokban dolgozó külföldiek előszeretettel választják lakóhelyül is Újpalotát, hogy minél közelebb legyenek az üzletükhöz. Több százra tehető ma már a vietnami és a kínai származású lakó a kerületben. Megjelentek az óvodákban, iskolákban is az ázsiai gyerekek, akik már kiválóan beszélnek magyarul, Petőfi Sándor verseit szavalják...

Kérdés: Mi nem épült meg?

Közösségi terek

Hajdu László: Eredetileg Újpalota központjában egy nagy kulturális központ épült volna. Az eredeti tervekben nem is szerepelt főtér, a Fő tér ennek a kulturális központnak a hiányából keletkezett. Ez egy nagy, elmaradt beruházásnak a helye. Sokáig az volt a terv, hogy ide templom épüljön. Múltak az évek, összezsáptak az érvek: épüljön, ne épüljön. Végül mindenféle szavazások alapján látszott, hogy itt bizony nem lesz templom. A templomépítés gondolatát nem elvetve, az önkormányzat templomépítés céljára adott egy olyan telket, amely a kerület mértani központjában fekszik. Eredetileg ökumenikus megoldást képzeltünk el, végül csak katolikus templom épült. Ez egy nagy közösségi tér, nagy lehetőség.

Kérdés: Ha nem volt kulturális központ, hol találkozhattak az emberek?

Hajdu László: Kezdetben a közösségi terek nagyobbik részét az iskolák adták. Szerencsére az újpalotai iskolákat nagy aulákkal építették. Ezek alkalmasak nagyrendezvényekre. A Kavicsos közti iskolát pedig úgy építették meg, hogy galériája is van. Itt működött a Palotai Tárlat, amely hosszú ideig a fővárosi képzőművészeti élet rangos kiállításainak adott otthont. Az iskola tanulói is felnőttek a feladathoz, soha nem rongáltak meg a kiállított képeket.

Kérdés: Mindez nem mondható el a felnőttekről. Sok a megrongált közösségi tér a lakótelepen...

Hajdu László: Tizenöt játszóteret szigorúan az EU-s normák szerint építettünk át. Nagy gond, hogy a lakosság egy része ellenzi a régi játszóterek felújítását, újra megnyitását, mert túlságosan zajosnak tartja őket. Néhány játszóteret – lakossági kérésre – meg is kellett szüntetnünk. A Neptun utcában például, nemrégiben átadtunk egy 40 millió forintba kerülő játszóteret. Van rajta egy ívókút, nyáron azzal spriccellték egymást a gyerekek. Ezt az ívókutat már

többször tönkretették a lakók, hogy ne tudjanak a gyerekek játszani, hangoskodni. Ma már egyre nehezebb valami újat, jót csinálni, úgy, hogy mindenki meg legyen elégedve. Elkezdtük például a sportpályák, az úgynevezett dühögők aszfaltozását. Az egyik oldalon a lakossági nyomás: csináljuk már meg. Megcsináltuk. Hihetetlen botrány kerekedett: a lakosság másik része követelte, hogy azonnal bontsuk föl az aszfaltot. Végül a felét fel is kellett törni, mert a lakók nem tűrték el a futballozó gyerekeket. Pedig ott negyven éve is dühögő volt. Csináltunk teniszpályákat, a nemzetközi szabványoknak megfelelő aljzatot akartunk készíteni, de a lakók nem fogadták el, csak az aszfaltot...

Kérdés: Valószínűleg ezekben az ügyekben is a társadalmi méretű intolerancia mutatkozik meg.

Szegregáció és ellenszere

Hajdu László: Mondok más példát. Az iskolában is szükség volna a szülő és szülő közti toleranciára. A lakosságcserevel, ahogy már említettem, költöztek Újpalotára kínai családok, vietnami családok, cigány családok. A szülő már a beiratkozáskor megkérdezi: lesz-e cigány gyerek az osztályban? Egy lesz, mondja az osztályfőnök. Jaj, akkor köszönöm szépen, az enyémet viszem máshova. Amikor én iskolába jártam, vidéki, Békés megyei iskolába, a gyerekek egyharmada cigány volt. Együtt fociztunk, együtt ettünk, együtt éltünk, az hogy valaki cigány vagy nem cigány meg sem fordult a fejünkben. Ma a társadalmi tolerancia talán ebben a kérdésben vetődik fel a legélesebben. A szegregáció ellen küzdünk a közoktatás minden területén, papíron, de a valóságban nem tudjuk ezeket az elveket alkalmazni. Spontán szegregáció alakul ki, amikor a szülő hallani sem akar arról, hogy cigány gyerekekkel együtt járjon a gyereke. Van olyan iskolánk, ahol ilyen spontán szegregációval létrejöttek osztályok, amelyeknek 60-70 százaléka cigány származású tanuló. Ez azért gond, mert egy jobb képességű osztály könnyebben elbírna egy-két cigány gyereket, a jobb színvonal őket is felzárkóztatná. De általában a fordítottja történik, a rosszabb osztályokban a jobbak is lesüllyednek az alacsonyabb színvonalra. Rájöttünk azonban, hogy a szegregáció felszámolásában a sport nagyon nagy lehetőség. Azt az iskolát, amelyik élen járt a spontán szegregációban, sporttagozatossá alakítottuk át. Egy civil szervezetet segítettünk azért, hogy ökölvívó szakosztályt hozzon létre. Ezekben a kis cigány gyerekekben hatalmas energia és nagyon sok tehetség van, csak valahogy ki kellene ezt bontakoztatni. Ez a civil szervezet mintegy 100 gyereket vitt be a sportkörbe. Az a gyerek, aki eltölt két-három órát az edzésen, ahol ütök-verik egymást, mikor bemegy az iskolába, már kimosogta magát, már jobban oda tud figyelni a tanulásra. Azt látjuk, ha jól megy a sport, jobban megy a tanulás is. Ez jó módszernek látszik. Második éve működnek ezek a sporttagozatos osztályok. Rengeteg sportsikert értek el, sok érmük van. A szülők is lelkesednek és most már a nem cigány gyerekek is rendkívül büszkék a

cigány gyerekek sikereire. Számon tartják: ez országos bajnok ebben, az országos bajnok abban. Még az is előfordul, hogy a „bajnokot” a nem cigány gyerekek segítik a tanulásban, csak azért, mert büszkék rá. Most igyekszünk a módszert más iskolákban is elterjeszteni. Egy-egy iskola különféle sportágakra specializálódik. Tollaslabdában például olyan szintet értünk el, hogy bejutottunk az NB 1-be. Később, azok a gyerekek, akik ebben az iskolában végeztek, felnőttként is visszajárnak sportolni, annyira megszokták, megszerették ezt a tevékenységet. Soha nem gondoltuk, hogy a tollaslabda ilyen népszerű sportág lehet, a speciális reflexek kifejlesztése különleges izomzatot és agyműködést igényel. A legérdekesebb, hogy ez a tanulmányi eredményeken is megmutatkozik. A László Gyula Gimnázium és Általános Iskola, ahol ezek a speciális sporttagozatos osztályok működnek, az egyetemre felvett tanulók számát tekintve megelőzte a kerület nagy múltú gimnáziumát is.

Szökőkút, civilek...

Kérdés: A Fő térrel kapcsolatos tervekről már esett szó. Az ide tervezett szökőkút nagy vitákat kavart. Végül nem az a terv valósult meg, amelyet a civilek szerettek volna, hanem az, amelyet az önkormányzat részesített előnyben. Milyen az önkormányzat viszonya a civilekkel?

Hajdu László: Azt gondolom, hogy rossz időben zajlottak a Fő téri szökőkúttal kapcsolatos viták. Egy választási kampány kellős közepén jártunk, és sajnálatos módon a szökőkút témája is a kampány részévé vált. Hogy milyen a kapcsolatunk a civil szervezetekkel? Melyik civil szervezettel? A kerületben ugyanis 127 civil szervezet van, ebből, ha jól emlékszem 38 az újpalotai. A szökőkút vitákban csupán egy szervezet volt különösen aktív, és ők kinevezték magukat a civilek egyedüli szószólójának. Más kérdés, hogy egy szervezet valóban civil-e vagy inkább egy párt szatellit szerve. Mi történt? Egy látszólag jó céllal, „milyen Fő teret szeretnénk”, sok embert meg lehetett szólítani. Valójában azonban másról volt szó. Az önkormányzat megállapodása a civilekkel szökőkútra szólt. Szökőkútra! Én írtam alá. Ehelyett valami csobogót találtak ki, és ezt bocsátották szavazásra. A Ganz-Hydro terve, amelyet az önkormányzat szeretett volna megvalósítani, először nem is szerepelt a szavazólapon. Csak utólag, a kérésünkre vették föl. Talán ha négy vagy öt nap volt még vissza a szavazás lejártáig. És az önkormányzat nem kampányolhatott, mint egy civil szervezet. Nem mehettünk oda az iskolákba, mint ők tették, hogy na gyerekek, ezt írássátok alá otthon a szüleitekkel. Azt gondolom tehát, hogy nem sok jelentősége van a csobogót támogató aláírásoknak, mert az egész ügy végletesen átpolitizálódott, a szakmai érvekre már senki sem hallgatott. De abban is biztos vagyok, hogy a lakók a megépült szökőkutat nagyon szívesen fogadták. Talán ez volt a legsikeresebb újpalotai fejlesztésünk. Egyébként, a szavazáson első helyen szereplő csobogó helyét is keressük, de keressük hozzá azt a szerkezeti megoldást is, ami működtetni fogja. A művész úr ugyanis csak

megtervezte, hogy nézzen ki, de hogy hogyan működjön, arra azt mondta: még nem tudja. Most éppen épületgépészek vizsgálják a tervet, hogy hogyan lehetne majd működtetni. Vízadagolós legyen, ha télen nem működik, akkor téliesíthető legyen, ha télen is működik, milyen előmelegítőt kell alkalmazni, hogy ne fagyjon bele a víz. Ez folyamatban van, de készül az egész tér végleges rendezési terve is.

A jövő képei

Kérdés: A következő kérdésem Újpalota jövőjére vonatkozik. Milyen víziója van a polgármesternek a lakótelep jövőjéről?

Hajdu László: A hosszú távú területfejlesztési koncepció most készül, több lakossági fórumon is bemutattuk, az önkormányzat honlapján is olvasható. Csak néhány részletet említenék. Újpalota külső képe. Azt nem tudjuk megcsinálni, amit a berliniek, mert nincs rá elég pénz, hogy a panelházakat a tizedik emeletől visszabontsuk négyemeletesre. Szép, cserepes tetőt tettek rá. Ehhez nem csak jelentős tőke kellene, de az építkezés alatt a lakosságot is el kellene valahová helyezni. Az sem biztos, hogy ezeket a terveket az újpalotaiak is helyeselnék. Berlinben nem kellett a lakókat megkérdezni, mert ott döntően állami tulajdonban maradtak a lakások, és az állam hajtotta végre a modernizációt. Amit mi tudunk csinálni, azt a panel-program keretében tesszük – állami támogatással. Korszerűsítjük a fűtést, kicseréljük a nyílászárókat, hőszigeteljük a falakat, ezáltal új arculatot is adunk a házaknak. Szeretnénk tovább parkosítani, de ehhez is a lakosság hozzájárulása kell, a lakosság pedig újabban nagyon kevés dologhoz járul hozzá – egyhangúlag. Ami jó az egyik embernek, az rossz a másiknak.

Kérdés: Lakossági fórumokon sokat emlegetik a parkolási gondokat.

Hajdu László: Igen, nagyon nagy kérdés, hova tegyük ezt a rengeteg gépkocsit. Az autókat vagy a föld alatt kellene elhelyezni, vagy a föld felett, parkolóházakban. Berlinben, a lakótelepeken mindkét megoldást alkalmazzák. Ott nem ilyen rendezetlenek a viszonyok, mint nálunk. A házak között tilos parkolni. Úgy tervezzük, hogy a Nyírpalota úton, a zöld sáv alatt, mélygarázst építünk. Főként akkor lenne ez jó megoldás, ha a metró is kijönne idáig. Újpalota fejlesztésének víziójához tartozik, hogy mivel Újpalota elrendezése szellős, hála a lakótelep tervezőinek, köztük Tenke Tibornak és Csorba Zoltánnak, lakóparkokat lehetne létrehozni. Az Erdőkerülő úton kívül van egy 80 hektáros terület, ahol lakópark épülhetne. Olyan szolgáltatásokkal, amelyeket a régi újpalotai lakásokhoz utólag már nem lehet hozzáépíteni. Mint például uszodák, tenispályák, őrzött parkolók. Ezeknek a terveknek az előkészítése már az engedélyezés szintjén van. A következő ciklusban elkezdődhet az építkezés. A következő polgármester talán már ott lehet az avatáson...

Kérdés: Kikre számít, hogy a jövőben majd Újpalotára költöznek? Kiket céloznak meg ezek a tervek? Ön kiket látna a legszívesebben?

Hajdu László: Újpalotán szerintem tovább fog cserélődni a lakosság. Azzal, hogy a panellakásokat ilyen mennyiségben korszerűsítjük, lassan már a teljes állomány felénél tartunk, egész Újpalota felértékelődik. Megjelentek az újságokban a hirdetések: hőszigetelt, energiatakarékos, új nyílászárós, új erkélyes stb. lakások eladóak. Várjuk ettől a folyamattól azt is, hogy újra visszaköltöznek Újpalotára az igényesebb lakók. Sok ilyen jelet tapasztalunk, főleg a szövetkezeti házakban. A társasháztól félnek az emberek. Ott inkább az fordul elő, hogy a cserékkel romlik a lakók összetétele. Javulást csak munkahelyek teremtésével érhetünk el. Ha megépül az Asia Center kettes üteme, az újabb 1600 főnek adna munkahelyet. Ez nem kereskedelmi centrum lenne, hanem irodaház jellegű. A képzettebb munkaerőt vonzaná. A tervezett lakópark megépülésével új munkahelyek is teremődnének. Ha pedig új, fiatal lakók költöznének Újpalotára, ez az iskolák helyzetén is segítene. Több lenne a tanuló. Újra megtelnének gyerekek az iskolák. A Szilas patakot revitalizálni fogjuk, mind a két oldalon sétautakkal, bicikliutakkal, kis hidakkal. Végül a temető rendezése. Kegyeleti és esztétikai okok is indokolják. A Fővárosi Temetkezési Vállalattal együtt tervezzük. Pénz még nincs rá, de terv már van.

Kérdés: Tervezik a közlekedési hálózat korszerűsítését is.

Hajdu László: A Szentmihályi út szép, szabad, kétszer két sávós sugárút lenne. A Határútig, amelyet szintén kétszer két sávósra alakítanánk. Így tehermentesítenénk Újpalota belső útjait. Ennek a terve szinten elkészültek, a finanszírozója is megvan. A beruházás bonyolítója pedig az önkormányzat lenne. Végül, amit én a legfontosabbnak tartok, az a távfűtési hálózat korszerűsítése. Ez azt jelenti, hogy a teljes gerincvezeték ki kellene cserélni, mert csak így lehetne valóban olcsóbb a távfűtés. Jelenleg ugyanis a rossz hőszigetelés miatt nagyon nagy a hőveszteség, az előregedett csövek a környezetet is erősen szennyezik. És ha rajtam múlna, kicserélném az összes újpalotai járdát. De már nem aszfaltoztatnék, hanem díszburkolattal látnám el őket. Na ezek a vízióim, amik hirtelen eszembe jutottak. Bízom benne, hogy tíz év múlva, Újpalota születésének 50. évfordulójához közeledvén, már sok minden megvalósult ezekből a víziókból is.

Bibliográfia

- Alföldi György: *Budapest jövője: a versenyképesség*. Népszabadság, 2008. augusztus 7.
- Bedőcs Bernadett: *A IX. kerületi tömbrehabilitáció szociálgeográfiai szempontú vizsgálata*. Kézirat. Budapest, 1999.
- Benkő Eszter: *Csobog az úthenger*. HVG, 2008. május 28.
- Buza Péter: *Palotai tegnapok*. Rákospalota, 1995, Csokonai Művelődési Ház.
- Buza Péter: *Pestújhely emlékkönyve*. Pestújhely, 1997, Rákospalotai Múzeum.
- Colin, Brigitte: *A dzsentrifikációtól a kilakoltatásig*. Vitairat. Barcelona, 2004.
- Czoma László (szerk): *Tanulmányok Rákospalota-Pestújhely történetéből*. Budapest, 1974, XV. ker. tanács.
- Csizmady Adrienne: *A lakóteleptől a lakóparkig*. Budapest, 2008, ÚMK.
- Dögei Ilona – Fábíán Róbert: *Budapest XV. kerületének legfontosabb népességstatisztikai jellemzői és szociális térképe*. Kézirat. Budapest, 1995.
- Hajdu László: *Születésnapra készül Újpalota*. Városházi Napló, 2008. augusztus 25.
- Juhász Júlia: *Tétova vágyakozások*. Budapest, 1978, Táncsics.
- Kasza Sándor (szerk.): *Rákospalota, Pestújhely, Újpalota*. Budapest, 2006, Ceba.
- Kelemen Árpád (szerk.): *Álom szocialista kivitelben*. DVD. Újpalota, 1999.
- Kiss Éva: *A megvalósult műváros. Beszélgetés Újpalota egyik tervezőjével*. Városházi Napló, 1999. 8-9. sz.
- Közösségi lakótelep*. Magyar Híradó, 1976. 38. szám
- László Miklós – Tomay Kyra: *A Westend árnyékában*. Szociológiai Szemle, 2002. 3. sz.
- László Tamás: *Beszélgetés Jobbágy Máriával és Kelemen Árpáddal*. Kalendárium, Újpalota, 2008. 18-27. p.
- Lipp Tamás: *Honfoglalás Újpalotán*. Budapest, 1978, Kossuth.
- Merre tart a városrész a legfrissebb társadalomstatisztikai adatok tükrében? Kézirat. 2001.
- Mihályfi Imre (rendező): *Egységben az erő*. Játékfilm. Magyar televízió, 1986.
- Musil, Jiri: *Lakásszociológia*. Budapest, 1974, Kossuth.
- Nógrádi Gábor: *Törvény és valóság*. Valóság, 1984. 11. sz.
- Preisich Gábor: *Közvélemény-kutatás az új házak lakói között*. Építés-Építészet, 1949. 6-7. sz.
- Szelényi Iván – Konrád György: *Az új lakótelepek szociológiai problémái*. Budapest, 1969, Akadémiai.
- Szepes Erika: *Újpalota. Egy városrész regénye*. Újpalota, 2002, XV. ker. önkormányzat.
- Tar Sándor: *Rudi, a kakas (Panelmesék 4.) Debreceni disputa*, 2004. 5. sz.
- Tenke Tibor: *Miért lett ilyen Újpalota?* Városépítés, 1974. 5. sz. 28-29. p.
- Terkel, Louis: *Chicago, keresztmetszet*. Budapest, 1972, Európa.
- Tosics Iván (edit): *Restructing large housing estates in Europe*. The Policy Press, University of Bristol, Great Britain, 2005.
- Tóth K. József: *Beszélgetés Péterfi Ferenc szociológussal*. Kalendárium, Újpalota, 2005. 86-88. p.
- Urbanek Szilvia, Sz.: *Újpalotai lakótelep*. Magyar Építőművészet, 1978. 2. sz.
- Vizér Klára: *Beszélgetés Repcsik Gyula káplánnal*. Kalendárium, Újpalota, 2008. 66-70. p.